

9 және 11-сыныптардың
қорытынды аттестаттауын
өткізуді және
ұйымдастыруды зерттеу
қорытындылары бойынша
АНАЛИТИКАЛЫҚ ЕСЕП

.....

АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОТЧЕТ
по итогам исследования
проведения и организации
итоговой аттестации
9-х и 11-х классов

**ALTYSARIN
AKADEMIASY**

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

**9 ЖӘНЕ 11-СЫНЫПТАРДЫҢ ҚОРЫТЫНДЫ
АТТЕСТАТТАУЫН ӨТКІЗУДІ ЖӘНЕ
ҰЙЫМДАСТЫРУДЫ ЗЕРТТЕУ ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫ
БОЙЫНША АНАЛИТИКАЛЫҚ ЕСЕП**

Астана, 2024 ж.

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының Ғылыми-әдістемелік кеңесімен баспаға ұсынылды (2024 жылғы 19 наурыздағы №1 хаттама).

Рекомендовано к изданию Научно-методическим советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол №1 от 19 марта 2024 года).

9 және 11 сынып оқушыларын қорытынды аттестаттауды ұйымдастыру және өткізу бойынша зерттеу аналитикалық есеп – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2024. – 144 б.

Аналитический отчет по результатам исследования процесса организации и проведения итоговой аттестации обучающихся 9-х и 11-х классов – Астана: Национальная академия образования имени И. Алтынсарина, 2024. – 140 стр.

Бұл аналитикалық есепте 9 және 11-сынып оқушыларын қорытынды аттестаттаудан ұйымдастыруды және өткізуді зерттеу нәтижелері қамтылған. Қорытынды емтихандарды өткізудің тиімділігіне әсер ететін факторларға қатысты елдегі жалпы білім беретін мектептердің оқушылары, мұғалімдері мен басшыларының пікірлеріне талдау жасалынды. Аналитикалық есепте қорытынды аттестаттауды одан әрі жетілдіру бойынша атаулы ұсынымдар бар.

Есеп білім беруді басқару органдарына, мектеп басшылары мен педагогтарына, әдіскерлерге және басқа стейкхолдерлерге ұсынылады.

Настоящий аналитический отчет содержит результаты исследования организации и проведения итоговой аттестации обучающихся 9-х и 11-х классов. Представлен анализ мнений обучающихся, педагогов и руководителей общеобразовательных школ страны касательно факторов, влияющих на эффективность проведения итоговых экзаменов. Аналитический отчет также содержит адресные рекомендации по дальнейшему совершенствованию итоговой аттестации.

Отчет рекомендован органам управления образованием, руководителям и педагогам школ, методистам и другим стейкхолдерам.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2024
©Национальная академия образования
имени И. Алтынсарина, 2024

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ.....	6
ҚЫСҚАША ТҮЙІНДЕМЕ	8
ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ	11
ЗЕРТТЕУ МАҚСАТЫ.....	15
ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ.....	15
ЗЕРТТЕУ ҚҰРАЛДАРЫ	15
ӘДЕБИЕТКЕ ШОЛУ	20
ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ	53
ҚОРЫТЫНДЫЛАР.....	113
ҰСЫНЫСТАР	116
ҚОСЫМША	119
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ	142

ТЕРМИНДЕР МЕН АНЫҚТАМАЛАР

Апелляция – алынған балл/бағаға келіспеу туралы дәлелдемелері көрсетілген білім алушының жазбаша өтініші негізінде оның нәтижелерін қайта қарау рәсімі;

Бағалау – білім алушылардың оқуда нақты қол жеткізген нәтижелерін оқытудан күтілетін нәтижелермен әзірленген өлшемшарттар негізінде салыстыру процесі;

Білім алушыларды қорытынды аттестаттау – орта білім берудің (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру) мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында (бұдан әрі – МЖМБС) қарастырылған оқу пәндерінің көлемін меңгеру дәрежесін анықтау мақсатында жүргізілетін рәсім;

Емтихан жұмысы – білім алушының емтихан жауаптары жазылған құпия құжат;

Емтихан материалдары – емтиханның әр пәні бойынша емтихан тапсырмалары бар құпия құжат;

Жиынтық бағалау – белгілі бір оқу кезеңін (тоқсан, оқу жылы), сондай-ақ оқу бағдарламасына сәйкес бөлімдерді (ортақ тақырыптарды) оқып аяқтағаннан кейін өткізілетін бағалау түрі;

Формативті бағалау – сыныптағы күнделікті жұмыс барысында жүргізілетін бағалау түрі білім алушылардың үлгерімінің ағымдағы көрсеткіші болып табылады, оқу барысында білім алушы мен мұғалім арасындағы жедел өзара байланысты, білім алушы мен педагог арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді және білім беру процесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

ББ	Білім басқармасы
ББЖМ	Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингі
БЖБ	Бөлім/ортақ тақырып бойынша жиынтық бағалау
ЖМБ	Жаратылыстану-математика бағыты
ҚГБ	Қоғамдық-гуманитарлық бағыт
ҚР ОАМ	Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі
МЖМБС	Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты
НҚА	Нормативтік құқықтық акт
ТЖБ	Тоқсан бойынша жиынтық бағалау
ТжКОББ	Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімнің білім беру
ТМД	Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы
ҰБА	Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
ҰБДҚ	Ұлттық білім беру деректер қоры
ҰБТ	Ұлттық бірыңғай тестілеу
ҰТО	Ұлттық тестілеу орталығы
ҮОБ	Үлгілік оқу бағдарламасы
ФТП	Фокус-топтық пікірталас
ХСЗ	Халықаралық салыстырмалы зерттеулер
ЭЫДҰ	Экономикалық ынтымақтастық пен даму ұйымы

КІРІСПЕ

Білім берудің жаһандық трендтерінің бірі – қарқынды технологиялық және әлеуметтік-мәдени өзгерістерді ескере отырып, оның мазмұнын жетілдіру. Жасанды интеллекттің дамуы және ақпараттың қаныққан ағымы болып жатқан өзгерістерге жедел және тиімді жауап беруді талап ететін бүкіл білім беру жүйесіне қарсы тұрады.

Бұл жағдайда білім алушылардың білім жетістіктерін өлшеу жүйесін жетілдіру мәселелері өзекті болып отыр. Егер бұрын оқушылардың үлгерімін бағалау белгілі бір уақыт кезеңіндегі алынған ақпарат көлеміне негізделсе, қазіргі уақытта әлемде оқытудың күтілетін нәтижелеріне қол жеткізуді өлшеуге негізделген құзыреттілік тәсіл кең таралған. Атап айтқанда, оқушылардың оқу нәтижелерін заманауи бағалау шығармашылық, сыни ойлау, коммуникация және кооперация сияқты пәндік және мета-пәндік негізгі құзыреттіліктердің деңгейін анықтауға бағытталған. Бұл тәсіл адами капиталдың даму деңгейін, жаңа ұрпақтың өмір бойы өзін-өзі дамытуға және оқуға дайындығын анықтауға, тез өзгертін әлемге бейімделуге, әлеуметтік даму үшін өз әлеуетін іске асыруға мүмкіндік береді.

Жалпы әлемдік білім беру трендтері біздің еліміздегі білім алушыларды оқыту, білім беру және бағалау процестеріне тікелей әсер етеді. Соңғы жылдары ұлттық деңгейде орта білім беру мазмұнын және оқушылардың үлгерімін бағалау жүйесін жетілдіру бойынша жұмыстар жүргізілді. Бағалау бөлігінде олардың жиынтық тиімділігіне қол жеткізу және жалпы білім беру сапасын арттыру үшін барлық бағалау рәсімдерінің сабақтастығын қамтамасыз етуге баса назар аударылады.

Қазіргі уақытта ЭЫДҰ елдеріне ұқсас Қазақстанда формативті (қалыптастырушы) және жиынтық бағалаудан тұратын бағалауда критериалды тәсіл қолданылады. Бағалаудың осы түрлерінің жиынтығы білім алушылардың үлгерімін объективті және ашық бағалауға, сондай-ақ оқытудың жеке траекториясын уақтылы түзетуге мүмкіндік береді. Егер формативті бағалау сыныптағы күнделікті жұмыс барысында жүргізілсе және білім алушылардың үлгерімінің ағымдағы көрсеткіші болса, онда жиынтық бағалаудың негізгі мақсаты – белгілі бір кезеңнің қорытындысы бойынша оқушылардың пәнді қаншалықты жақсы меңгергенін анықтау. Сонымен, бөлім / өтпелі тақырып (БЖБ), тоқсан (ТБЖ), сондай-ақ білім деңгейі (қорытынды аттестаттау) үшін жиынтық бағалау жүргізіледі. 9 және 11 сынып оқушыларын қорытынды аттестаттау негізгі және жоғары мектепте оқудың қисынды аяқталуы болып табылады.

Сонымен қатар, білім беру саласындағы жаһандық трендтерді ескере отырып, елімізде қорытынды аттестаттаудың мектептерде қаншалықты тиімді жүзеге асырылып жатқандығы және оның ағымдағы білім беру сын-тегеуріндеріне жауап беруге дайын екендігі туралы өзекті және объективті деректер алу қажеттілігі артып келеді. Атап айтқанда, оқушыларды қорытынды аттестаттау рәсімін іске асырудың ұйымдастырушылық және мазмұндық аспектілерін, оның бағалаудың басқа түрлерімен сабақтастығын, сондай-ақ бар ерекшеліктерін, қиындықтарын, тәуекелдері мен мүмкіндіктерін зерделеу орынды болып табылады.

Осыған байланысты Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА сандық (сауалнама) және сапалық (фокус-топтық пікірталас) әдістерді қолдана отырып, тиісті зерттеу жүргізді. Зерттеуге білім алушылар, педагогтар және мектеп директорлары арасынан 13 мыңнан астам респондент қатысты.

Зерттеу нәтижелері бойынша есеп қорытынды аттестаттау жүйесінің ағымдағы жай-күйіне және оның білім алушылар, педагогтар және жалпы білім беретін мектептердің басшылары үшін рөліне талдау жасайды. Сондай-ақ есепте қорытынды аттестаттау жүйесінің даму хронологиясына және тиісті нормативтік құқықтық құжаттарға, сондай-ақ қорытынды емтихандарды өткізу бөлігіндегі халықаралық тәжірибеге талдау ұсынылған. Зерттеу қорытындысы бойынша осы құралды одан әрі жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірленді.

ҚЫСҚАША ТҮЙІНДЕМЕ

Қорытынды аттестаттауды қабылдау және оған дайындық:

- Жалпы алғанда, жоғары сынып оқушылары, мұғалімдер мен мектеп басшылары арасындағы респонденттер қорытынды аттестаттауды оқу бағдарламасын меңгеру деңгейін бағалаудың маңызды құралы ретінде қарастырады, оның сынып ішіндегі бағалаумен байланысын атап өтеді. Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқан оқушылардың төрттен бірі 9-сыныптағы қорытынды емтихандарды тек 10-сыныпқа ауысу немесе колледжге түсу контекстінде қабылдайды. 11-сыныптағы бітіру емтихандарына келетін болсақ, мектеп оқушыларының шамамен 35%-ы оларды тек мектепті аяқтауға немесе университетке түсуге қажетті емтихандар ретінде анықтайды.
- Мұғалімдер мен мектеп басшыларының жартысынан көбі қорытынды аттестаттау жоғары оқу орнына / колледжге табысты түсу және оқушылардың болашақ білім беру және кәсіптік жолын бағалаудың қажетті құралы деп санайды. Бұл ретте осы бекітумен қандай да бір дәрежеде келіспейтін респонденттердің үлесі шамамен үштен бірін құрады. Осылайша, олар оқушыларды одан әрі оқыту үшін қорытынды аттестаттаудың маңыздылығын мойындамайды.
- Оқушылар арасында жағдай ұқсас. Сонымен, оқушылардың жартысынан көбі қорытынды аттестаттау нәтижелері олардың әрі қарайғы оқуына және жалпы болашағына әсер етеді деп санайды. Алайда, оқушылардың шамамен үштен бірі бұл тұжырыммен келіспейді.
- Мұғалімдердің шамамен 29%-ы әр түрлі дәрежеде қорытынды аттестаттау оқушылардың нақты пәндік білімі мен функционалдық сауаттылық деңгейін толық көрсететіндігімен келіспейді.
- Әрбір алтыншы мұғалім (17%) оқушылардың қорытынды аттестаттау емес, ҰБТ-ны және бағалаудың басқа түрлерін (мысалы, ББЖМ) сәтті тапсыруы басымдыққа ие деп санайды. Мұғалімдердің шамамен 12%-ы оқушылардың қорытынды аттестаттауға аса мән бермейтінін, сондықтан іс жүзінде бітіру емтихандарына дайындалмайтынын атап өтті. Фокус-топтық пікірталастарға қатысқан педагогтар қорытынды аттестаттаудың маңыздылығына қарамастан, оқушылардың ҰБТ-ны сәтті тапсыруы басымдыққа ие екенін атап өтті, өйткені бағалаудың бұл түрі олардың ЖОО-ға түсуіне тікелей әсер етеді, яғни «жоғары есепті» емтихан болып табылады.
- Сауалнама деректеріне сәйкес, мектептерде қорытынды аттестаттау бойынша кешенді ақпараттық-түсіндіру жұмыстары жүргізілуде. Сонымен, оқушылардың 69%-ға жуығы аттестаттаудың мақсаттары мен міндеттері туралы егжей-тегжейлі түсініктеме алғанын, ал педагогтардың 74%-ы және мектеп басшыларының 89%-ы оның форматы мен мазмұны

туралы егжей-тегжейлі түсініктеме бергенін айтты. Білім алушылардың сауалнамасына сәйкес, аттестаттауға дайындық негізінен тікелей сабақтарда өтеді (60%), бірақ оқушылардың бір бөлігі (17%) мектептен тыс дайындық туралы мәлімдейді.

- 20 жыл және одан да көп жұмыс өтілі бар 4 басшының 3-і қорытынды аттестаттау негізгі немесе жоғары мектепте оқудың барлық жылдарында жиынтық бағалаудың қисынды жалғасы болып табылады деп есептейді, мұндай жауаптардың ең аз көрсеткіші 3 жылға дейінгі жұмыс өтілі бар басшыларда тіркелген.

Қорытынды аттестаттаудың сыныптағы бағалаумен сабақтастығы:

- Сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің 28%-ы және мектеп басшыларының 24%-ы қорытынды аттестаттау негізгі немесе жоғары мектептердегі барлық оқу жылдары үшін жиынтық бағалаудың қисынды жалғасы болып табылады деген пікірмен қандай да бір дәрежеде келіспейді. Мұндай жауаптар мұғалімдердің қорытынды аттестаттаудың сабақтастығын сыныпта бағалаумен мойындайтындығына күмән келтіреді.
- Мұғалімдердің 29% пікірі бойынша, қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматы критериалды бағалау тапсырмаларынан айтарлықтай ерекшеленеді және бұл білім алушылар мен педагогтарға қосымша жүктеме туғызады.
- Көптеген педагогтар (83%) мен оқушылар (86%) бір жағынан қорытынды аттестаттауда, ал екінші жағынан, күнделікті бағалау кезінде тапсырмалар форматында және / немесе тақырыптарында айырмашылықтардың бар екенін атап өтті.
- Сауалнамаға қатысқан жоғарғы мектеп оқушыларының үштен бірі 9-сыныпта бітіру емтихандарын сәтті тапсыру үшін мектепте 5-тен 9-сыныпқа дейін алған білімдері жеткілікті болды деп санайды, бірақ барлық пәндер бойынша емес.
- Қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматының оқу жетістіктерін сыртқы бағалаумен сабақтастығына келетін болсақ, сауалнамаға қатысқан педагогтардың үштен бірі сабақтастықтың жоқтығын және бұл білім алушылар мен педагогтарға қосымша жүктеме әкелетінін мәлімдеді.

Қорытынды аттестаттауда академиялық адалдықты сақтау:

- 4 басшының 3-і академиялық адалдықтың маңыздылығын және оны оқушылар мен мұғалімдердің қатаң сақтауын атап көрсетеді.
- Сонымен бірге, академиялық адалдық құндылықтарын ұстанғанына қарамастан, респонденттердің жауаптары қорытынды аттестаттауды өткізу кезінде оны сақтау проблемасының бар екендігін көрсетеді. Атап айтқанда, әрбір бесінші білім алушы сауалнама шеңберінде қорытынды

аттестаттау әділ және ашық өткізілетініне, ал сыртқы емтихан комиссиясы қорытынды аттестаттауды өткізу кезінде адал және қатаң болғанына келіспейтінін білдірді.

- Қорытынды емтихандарды өткізу кезінде академиялық адалдықты сақтамау туралы жарлық сонымен қатар әрбір 11-ші сұралған оқушының (9%) қорытынды аттестаттауда жоғары бағаланған бағаны алды деп жауап бергенін көрсетуі мүмкін. Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқан оқушылардың үштен бірінен астамы қорытынды аттестаттау кезінде мұғалімдердің көмегіне сене алады деген пікірмен келіседі.
- Фокус-топтық пікірталастар барысында педагогтар жалпы сыртқы комиссияның қатысуымен мектеп емтиханының ашық өткізілгенін атап өтті, алайда емтихан алдында қорытынды аттестаттау тапсырмаларының ағып кетуінің жекелеген жағдайларына алаңдаушылық білдірді.
- Сауалнамаға қатысқан әрбір 4-ші директор / директордың орынбасары олардың мектебінде көшіріп алу және академиялық адалдықты бұзудың басқа түрлері үшін жаза жүйесі қарастырылмаған деп жауап берді.
- 9-сыныптардың қорытынды аттестаттау нәтижелері жоғары сынып оқушыларын іріктеуге әсер ете ме деген сұраққа жауап бере отырып, сауалнамаға қатысқан мектеп басшыларының жартысы теріс, 40%-ға жуығы – оң жауап берді.

Қорытынды аттестаттаудың тиімділігі:

- Мұғалімдер мен мектеп басшыларының жартысына жуығы қорытынды аттестаттаудың тиімділігіне әсер ететін негізгі фактор – оқушылардың жүктемесі деп санайды. Сондай-ақ оқушылардың дайындығы мен мотивациясының жеткіліксіздігі, аттестаттау тапсырмаларының күрделілігі және қорытынды емтихан тапсырмаларының форматтары мен тақырыптарының бағалаудың басқа түрлеріне сәйкес келмеуі сияқты жауаптар жиі кездеседі.
- Мұғалімдердің тек 30%-ы және мектеп басшыларының 40%-ы ғана қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматын жеткілікті тиімді деп санайды. Ал мұғалімдердің төрттен бір бөлігі қорытынды емтихандардың басқа, тиімдірек түрлерінің болуын жақтады.
- Мұғалімдер (47%) мен мектеп басшылар (64%) арасында аттестаттау жүйесін жетілдірудің ең танымал шарасы «қорытынды аттестаттаудың маңыздылығы мен сенімділігін арттыру» болып белгіленді. Фокус-топтық пікірталастарда мынадай ұсыныстар айтылды: тапсырмалар форматын өзгерту (мысалы, тілдік пәндер, география және тарих үшін ауызша форматты енгізу, информатика бойынша тапсырмалардың цифрлық форматына көшу және т.б.), қорытынды бағадағы қорытынды емтихандар үшін бағаның салмағын арттыру (мысалы, 50/50).

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Білім алушыларды қорытынды аттестаттау критериалды бағалау жүйесінің бөлігі болып табылады, ол сондай-ақ бөлімге (БЖБ) және тоқсанға (ТЖБ) формативті және жиынтық бағалауды қамтиды. Қорытынды аттестаттаудың негізгі мақсаты – білім алушылардың тиісті білім деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында көзделген оқу пәндерінің көлемін меңгеру дәрежесін айқындау болып табылады. 9 және 11-сыныптарда қорытынды аттестаттауды өткізу білім алушылардың тиісті білім деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартын меңгергенін растайтын мемлекеттік үлгідегі құжатты алуы үшін қажетті шарт болып табылады.

Бағалау құралы (инструменті) ретінде қорытынды аттестаттаудың даму хронологиясына сәйкес, бұл процедура ұйымдастырушылық және мазмұнды аспектілер бойынша бірқатар өзгерістерге ұшырады. Осылайша, 2004 жылдан бастап қорытынды аттестаттау мектептегі қорытынды емтихандар мен жоғары оқу орындарына (ҰБТ) түсу емтихандарын біріктірді. Мектеп бітіру емтихандары мен ҰБТ-да алған баллдары орта білім туралы аттестатта да, жоғары оқу орындарында да талапкерлерді қабылдау кезінде ескерілді.

Алайда, 2016 жылы жаңартылған білім беру мазмұнын енгізумен бітіру және түсу емтихандарының стандарттарын өзгерту қажеттілігі туындады. Бұл уәкілетті органның талдауы бойынша жұртшылық ҰБТ-ны тек ЖОО-ға түсу емтиханы ретінде қабылдағандығына байланысты болды, ал ҰБТ-ның құрамдас бөлігіндегі мектептегі бітіру емтихандарының функциясы толық орындалмады, өйткені ҰБТ-ға қатысушылардың саны ешқашан жүз пайыз болған емес¹. Осыған байланысты 2017 жылдан бастап жалпы бағалау жүйесіндегі қорытынды аттестаттау рөлінің тепе-теңдігін қамтамасыз ету үшін оның форматы өзгерді: қорытынды аттестаттау ҰБТ-дан бөлек өткізіле бастады. Осылайша, қазіргі уақытта бағалаудың екі бөлек түрі бар: қорытынды аттестаттау және ҰБТ. Қорытынды аттестаттау мектептерде бітіру емтиханы ретінде әрекет етеді, оның нәтижелері бойынша мектеп негізгі орта / жалпы орта білім туралы аттестат береді, сондай-ақ «Алтын белгі» белгісін беру туралы шешім қабылдайды. Өз кезегінде ҰБТ жоғары оқу орындарына түсу емтиханы болып табылады және олардың базасында өткізіледі.

Қорытынды аттестаттаудан өту 9-сынып оқушылары үшін қорытынды бітіру емтихандардың және 11-сынып оқушылары үшін мемлекеттік бітіру емтихандарының форматын көздейді. Қорытынды аттестаттау шеңберінде 9-сынып оқушылары үш міндетті пән және бір таңдау пәні бойынша, 11-сынып

¹ 365info.kz. түлектерге ҰБТ-да «Алтын Белгіні» растаудың қажеті жоқ. 2016
<https://365info.kz/2016/11/podtverzhdan-altyn-belgi-na-ent-vypusnikam-bolshe-ne-potrebuetsya>

оқушылары – төрт міндетті пән және бір таңдау пәні бойынша емтихан тапсыру көзделеді. Қорытынды аттестаттау шеңберінде эссе, жазбаша емтихан, ауызша емтихан сияқты тапсырмалардың форматтары қарастырылған.

Сонымен қатар, қазіргі уақытта жалпы бағалау жүйесіндегі қорытынды аттестаттаудың тиімділігі мен рөлі туралы мәселе өзекті болып отыр. Бұл әртүрлі сыртқы және ішкі факторларға байланысты.

Сыртқы факторларға білім беру жүйесіндегі жаңа үрдістер мен сын-қатерлер жатады. Мысалы, жасанды интеллекттің жедел дамуы және оның білім беру процесіне жаппай енуі, бұл оқытудың этикалық, инновациялық, құзыреттілік аспектілеріне әсер етеді. Сонымен қатар, бағалаудағы жалпы әлемдік трендтер де өзгеруде: мысалы, халықаралық салыстырмалы зерттеулерде цифрлық ортада білім алушылардың пәндік және мета-пәндік құзыреттерін өлшеуге, оның ішінде креативтілікке, сыни тұрғыдан ойлауға, коммуникацияға, кооперацияға, проблемаларды шешуге, қаржылық сауаттылыққа, медиа сауаттылыққа, өзін-өзі талдау және өзін-өзі бағалау дағдыларына және т. б. көбірек көңіл бөлінеді. Мұның бәрі қорытынды емтихандардың мазмұны мен форматында жоғарыда аталған трендтерді есепке алу мәселесін өзектендіреді.

Қорытынды аттестаттау рәсімінің тиімділігін арттыру мәселесін өзектендірген *ішкі факторлардың* ішінде мыналарды атап өткен жөн:

→ **білім алушыларды бағалаудың жаңа және жетілдіру қолданыстағы құралдарды енгізу.** Білім беру сапасын бағалаудың ұлттық жүйесінің тұрақты дамуы бағалаудың жаңа құралдарын (мысалы, ББЖМ, қазақ тілі бойынша емтихан) енгізуге және бағалаудың қолданыстағы түрлерін жетілдіруге әкелді. Мұндай өзгерістер ішкі және сыртқы бағалаудың жалпы жүйесіндегі қорытынды аттестаттаудың рөлін қайта қарастыруды талап етеді. Қорытынды аттестаттау нәтижелері білім алушының орта білім беру курсы барысында алған құзыреттерін растайтындықтан, формативті және жиынтық бағалау мазмұнымен бітіру емтихандарының сабақтастығы маңызды болып табылады. Сыныпта бағалаумен қорытынды аттестаттаудың сабақтастығын қамтамасыз ету бұл құралды оқушылардың оқу жетістіктері туралы неғұрлым сенімді ақпарат көзіне айналдыруға мүмкіндік береді.

→ **«Алтын белгі» белгісін растаған үміткерлер санының айтарлықтай өсуі.** 2017 жылдан бастап «Алтын белгі» белгісін беру туралы шешім мектеп деңгейінде қабылданатынын және жылдық және қорытынды бағалар мен қорытынды аттестаттау нәтижелеріне байланысты екенін ескере отырып, сараптамалық қоғамдастық мектептерде қорытынды аттестаттауды өткізу сапасын бақылауды күшейту қажеттілігі туралы, атап айтқанда

академиялық адалдық саясатын сақтау бөлігінде мәселе көтереді. Сыртқы растау талаптарының болмауына байланысты Атап айтқанда, «Алтын белгіні» алған оқушылар санының жасанды өсуі аясында бұл тәжірибенің біржақтылығы байқалады². Статистикалық деректерді талдау көрсеткендей, егер 2016 жылы «Алтын белгі» белгісін растаған күндізгі мемлекеттік жалпы білім беретін мектептерден үміткерлердің саны 2 355 адамды құраса, келесі жылы көрсеткіш екі есеге (4 502 адам), 2020 жылы – үш есеге (7 847 адам), ал 2021 жылы – төрт есеге жуық (9 233 адам) ұлғайды. Бұл ретте 2016-2021 жылдар аралығында күндізгі жалпы білім беретін мектептер түлектерінің саны тек 27%-ға өсті (2016 ж. – 120 483 адам, 2021 ж. – 152 915 адам)³. Осылайша, мұндай деректер «Алтын белгі» белгісінің маңыздылығы мен дұрыстығын төмендету бөлігінде, сондай-ақ қорытынды аттестаттауды өткізу барысында білім алушылардың, педагогтардың, оқу орындарының әкімшілігінің және процестің басқа да қатысушыларының академиялық адалдығын қамтамасыз ету бөлігінде тәуекелдер туралы куәландырады.

→ **қорытынды аттестаттауға және ҰБТ-ға тапсырылатын пәндердің қайталануы.** 11-сынып оқушыларын қорытынды аттестаттау ҰБТ-да кездесетін пәндерден тұрады. Сонымен, ҰБТ математикалық сауаттылығы бойынша тапсырмаларда алгебра және геометрия бойынша сұрақтар, оқу сауаттылығы бойынша тапсырмаларда тіл және әдебиет пәндері бойынша оқыту мақсаттары бағаланады. Қазақстан тарихы ҰБТ тапсыру және қорытынды аттестаттау кезінде міндетті пән болып табылады. Бұл білім алушыларға қосымша жүктемені болдырмау үшін осы емтихандардың пәндік мазмұнын теңгерімдеуді қамтамасыз ету қажеттілігі туралы мәселені көтереді.

Осылайша, қазақстандық мектептерде қорытынды аттестаттауды өткізудің тиімділігін зерттеудің өзектілігі оның білім алушылардың құзыреттерін бағалаудың негізгі құралдарының бірі болып табылатындығында, алайда соңғы жылдары кешенді түрде зерттелмеген. Қорытынды аттестаттау процесін, оның мазмұнды және ұйымдастырушылық аспектілерін зерттеу оның күшті және әлсіз жақтарын анықтауға, сондай-ақ бар қиындықтар мен мүмкіндіктерді анықтауға мүмкіндік береді.

² Национальный доклад «КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ, ДОСТУПНОЕ КАЖДОМУ». Министерство просвещения Республики Казахстан, Министерство науки и высшего образования Республики Казахстан. Астана, 2024.

³ Национальный сборник «Статистика системы образования Республики Казахстан» - АО «Информационно-аналитический центр». <https://taldau.edu.kz/ru/napravlenie/all-levels?search=%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B9+%D1%81%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA&type=&year=&tema>

Бұл зерттеудің практикалық маңызы бар, өйткені оның нәтижелері МЖМБС күтілетін нәтижелеріне сәйкес білім алушылардың құзыреттерін неғұрлым объективті бағалауға ықпал ететін қорытынды аттестаттауды жүргізудің жаңа тәсілдерін әзірлеу үшін пайдаланылуы мүмкін.

Зерттеу келесі сұрақтарға жауап алуға бағытталған:

- мектептер оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың жалпы жүйесінде қорытынды аттестаттау рәсімінің тиімділігін қалай бағалайды?
- білім алушылар мен педагогтар үшін қорытынды аттестаттаудың маңызы, құндылығы қандай?
- қорытынды аттестаттауды ұйымдастыру және өткізу кезінде мұғалімдер мен мектеп басшылары қандай қиындықтарға тап болады?
- қорытынды аттестаттаудың мазмұны білім алушылардың құзыреттерін ішкі және сыртқы бағалаудың басқа құралдарымен (мысалы, ТЖБ және ҰБТ) сабақтастық па?

ЗЕРТТЕУ БОЛЖАМДАРЫ

Қорытынды аттестаттау білім алушылардың жетістіктерін ашық және объективті бағалауға, сондай-ақ МЖМБС күтілетін нәтижелеріне сәйкес келуге тиіс. Осы мақсатқа жету үшін келесілер қажет:

- қорытынды аттестаттауды өткізу кезінде академиялық адалдыққа кепілдік беру;

- қорытынды аттестаттау мазмұнының ішкі (формативті бағалау, БЖБ және ТЖБ) және сыртқы бағалаудың басқа құралдарының (ҰБТ, БЖМ, PISA, PIRLS, TIMSS және т. б.) мазмұнымен сабақтастығын қамтамасыз ету;

Қорытынды аттестаттау білім алушыларды критериалды бағалаудың анықты, сенімді құралы және логикалық қорытынды кезеңі болуға тиіс. Рәсім білім алушылар, сондай-ақ педагогтар мен мектептер әкімшілігі, білім беруді басқару органдары арасында академиялық адалдықты сақтай отырып жүргізілуі тиіс. Қорытынды аттестаттау тапсырмаларының мазмұны ішкі және сыртқы бағалау тапсырмаларының мазмұнымен сабақтастықта болуға тиіс. Қорытынды аттестаттау құралының өзі білім алушылардың жетістіктерін бағалаудың жалпы жүйесіне үйлесімді сәйкес келуі тиіс.

Қорытынды аттестаттау нәтижелерін мектептер оқушылардың оқу жетістіктерін талдау және кейіннен сабақ беру мен оқыту практикасын жетілдіру, мектептің күшті және әлсіз жақтарын түсіну, мектептің даму стратегияларын әзірлеу үшін пайдалануы тиіс.

ЗЕРТТЕУ МАҚСАТЫ

Жалпы білім беретін мектептерде қорытынды аттестаттауды іске асырудың тиімділігіне әсер ететін факторларды анықтау және оны одан әрі жетілдіру жөнінде ұсынымдар әзірлеу.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ

1. 9 және 11-сыныптардағы қорытынды аттестаттау рәсіміне қатысты педагогтардың, білім алушылардың және мектеп басшыларының пікірлері мен тәжірибесін талдау;

2. Қорытынды аттестаттауды ұйымдастыруға және өткізуге байланысты проблемалық мәселелерді талдау: тапсырмалардың мазмұны мен форматы, академиялық адалдықты сақтау, бітіру және түсу емтихандарының сабақтастығы және т. б.;

3. Орта білім беру стейкхолдерлері үшін қорытынды аттестаттау нәтижелерінің маңыздылық дәрежесін бағалау;

4. Қорытынды аттестаттау рәсімін жетілдіру бойынша атаулы ұсынымдар дайындау.

ЗЕРТТЕУ НЫСАНЫ

Білім алушылар, педагогтар және жалпы білім беретін мектептердің басшылары.

ЗЕРТТЕУ ПӘНІ

Елдің жалпы білім беретін мектептерінде қорытынды аттестаттауды өткізудің ағымдағы тәсілі.

ЗЕРТТЕУДІҢ ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Қорытынды аттестаттауды өткізу процесінде білім алушылардың, мұғалімдердің және мектеп басшыларының алдында тұрған қиындықтарды анықтау осы рәсімді жетілдіру жөнінде ұсынымдар әзірлеуге мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде оның ішкі және сыртқы бағалау құралдарымен сабақтастығына қол жеткізуге ықпал ететін болады. Сонымен қатар, жалпы білім беретін мектептердегі қорытынды аттестаттаудың тиімділігіне әсер ететін факторлар туралы объективті ақпарат алу стейкхолдерлерге және басқа да мүдделі тараптарға пысықтауды талап ететін процестер мен аспектілерді анықтауға, сондай-ақ жалпы бітіру және түсу емтихандары бойынша ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік береді.

ЗЕРТТЕУ ҚҰРАЛДАРЫ

Зерттеу жұмыстың екі кезеңін қамтиды: *кабинеттік және далалық.*

Зерттеудің кабинеттік кезеңі

Зерттеудің кабинеттік кезеңі шеңберінде шетелдік зерттеушілер зерттейтін өзекті мәселелерді қамтитын қорытынды аттестаттау тақырыбы бойынша әдеби шолу, сондай-ақ қорытынды және қабылдау емтихандарын өткізудің халықаралық тәжірибесін, олардың мазмұны мен құрылымын талдау жүзеге асырылды. Сондай-ақ, Қазақстан мектептерінде қорытынды аттестаттауды реттейтін нормативтік құқықтық актілерге шолу жасалды.

Далалық зерттеу кезеңі

Далалық кезең деректерді жинаудың екі әдісін қамтиды – сандық (сауалнама) және сапалық (фокус-топтық пікірталас). Бастапқы деректерді жинау үшін триангуляция әдісі қолданылды – зерттеу субъективтілігін шектеуге, нәтижелердің сенімділігі мен қайталануын қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін сапалық және сандық әдістерді біріктіру.

Триангуляциялық тәсіл бірден бірнеше ақпарат көздерін пайдалануды көздейді: педагогтармен және мектеп әкімшілігімен фокус-топтық пікірталастар (бұдан әрі – ФТП); мектептерде қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен ұйымдастырылуына қатысты олардың қабылдауы мен пікірлерін анықтау мақсатында оқушылардан, мұғалімдерден және мектеп директорларынан сауалнама жүргізу.

Сапалы деректерді жинау әдісін қолданған кезде зерттеушілердің қызметі қорытынды аттестаттауды өткізу және оның бағалау жүйесіндегі рөлі мәселелері бойынша мектеп басшылары мен педагогтары арасынан практиктердің пікірін алуға бағытталған.

Зерттеу барлық этикалық қағидаттар мен нормаларды сақтай отырып, Қазақстан Республикасының заңнамасы шеңберінде жүргізілді. Этика пәнін зерттеу әдістемесі Академияның ғылыми-әдістемелік кеңесінің отырысында қаралды. Зерттеудің барлық әдістері жеке деректерді қорғау, сақтау және пайдалану саласындағы НҚА сәйкес қатысушылардың анонимділігі мен құпиялылығын қамтамасыз етті. Барлық деректер тек зерттеу тобына қол жетімді қауіпсіз жерде сақталады. Зерттеушілер тобының этикалық нормаларды сақтай отырып, зерттеулер жүргізуде, оның ішінде сауалнамалар жасау мен ФТП жүргізуде жеткілікті тәжірибесі бар.

Зерттеуді жүзеге асыру барысында сауалнама мен ФТП нәтижелері жалпы көріністі түсіну және ел мектептерінде қорытынды аттестаттауды өткізу бойынша қазіргі жағдайды сипаттау үшін жиналды және талданды. Әрбір ФТП сенімділікті қамтамасыз ету үшін транскрипцияланған және кодталған. Сандық сауалнама деректері де өңделді, алынған деректерді жалпылау үшін талданды.

Сауалнама

Сауалнама онлайн-сауалнаманы толтыру нысанында өтеді: зерттеудің мақсаттары мен міндеттерімен, сондай-ақ келісімнің ақпараттық парағымен танысқаннан кейін респондент сауалнаманың сұрақтарымен дербес танысады және оны өзінің практикалық тәжірибесіне сүйене отырып толтырады. Бұл әдіс интервьюердің респондентпен тікелей байланысын білдірмейді, өйткені респонденттің өзі сауалнаманы толтыру жөніндегі нұсқаулықпен, зерттеудің мақсаттары мен міндеттерімен таныса алады. Онлайн сауалнама беретін мүмкіндіктер:

1. қысқа уақыт ішінде нақты уақыт режимінде респонденттердің жауаптарын тарату және алу;
2. нәтижелерді олардың түсуіне қарай өңдеу;
3. респондент сауалнаманы толтыру кезінде ыңғайлы және түсінікті навигациялар мен мультимедианы пайдалана алады;
4. деректерді бастапқы өңдеу кезінде қателік мүмкіндігін жоққа шығару, өйткені адам факторы алынып тасталады.

Бұл әдіс жоғары сынып оқушыларына, мұғалімдер мен мектеп басшыларына сауалнама жүргізу үшін қолданылады.

Білім алушыларға арналған сауалнамалар 21 сұрақтан тұрады және 5 блокты қамтиды:

- 1-Блок. Жалпы ақпарат
- 2-Блок. Қорытынды аттестаттауды қабылдау
- 3-Блок. Қорытынды аттестаттауға дайындық
- 4-Блок. Қорытынды аттестаттаудың сыныптағы бағалаумен сабақтастығы
- 5-Блок. Қорытынды аттестаттауда академиялық адалдықты сақтау (Қосымша 1).

Педагогтарға арналған сауалнамалар 23 сұрақтан тұрады және 5 блокты қамтиды:

- 1-Блок. Жалпы ақпарат
- 2-Блок. Қорытынды аттестаттауды қабылдау
- 3-Блок. Қорытынды аттестаттауға дайындық
- 4-Блок. Қорытынды аттестаттаудың сыныптағы бағалаумен сабақтастығы
- 5-Блок. Қорытынды аттестаттаудың тиімділігі (Қосымша 2).

Мектеп басшыларына арналған сауалнамалар 20 сұрақтан тұрады және 6 блоктан тұрады:

- 1-Блок. Жалпы ақпарат
- 2-Блок. Қорытынды аттестаттауды қабылдау
- 3-Блок. Қорытынды аттестаттауға дайындық

- 4-Блок. Қорытынды аттестаттаудың сыныптағы бағалаумен сабақтастығы
- 5-Блок. Қорытынды аттестаттауда академиялық адалдықты сақтау
- 6-Блок. Қорытынды аттестаттаудың тиімділігі (3-қосымша).

Сандық зерттеудің далалық бақылауы:

✓ сауалнама фактісін 100% бақылаудан ұйымдастырылды (сауалнама жүргізу процесі бойынша таңдалған білім беру ұйымының растауы);

✓ 100% анонимді сауалнама / фокус-топтық сұхбат;

✓ Толтырудың дұрыстығы мен қисындылығы туралы сауалнамаларды 100% тексеру;

✓ Зерттеудің далалық кезеңінің құжаттарын оларды өңдегеннен кейін құрылымдау және жүйелеу (Microsoft Excel статистикалық пакетінде толтырылған сауалнамаларды өңдеу қорытындылары бойынша алынған Microsoft Word/ Microsoft Excel бағдарламасының форматындағы бір өлшемді және екі өлшемді кестелер), нысаналы топтар бөлінісінде зерттеуге қатысушылардың саны туралы мәліметтер.

Деректерді енгізу және өңдеу:

✓ Microsoft Excel бағдарламасында деректерді өңдеуге арналған макет жасалды;

✓ деректерді өңдеу және талдау Microsoft Excel бағдарламасының көмегімен жүзеге асырылады.

Фокус-топтық пікірталастар

Фокус-топтық пікірталастар-бұл белгілі бір мәселе немесе құбылыс бойынша жұмыс тобы өкілдерінің пікірлерін анықтау үшін қолданылатын сапалы зерттеу әдісі. Бұл жағдайда республиканың жалпы білім беретін мектептерінде қорытынды аттестаттауды өткізу процесін егжей-тегжейлі зерделеу үшін мұғалімдер мен мектеп басшылары арасында фокус-топтық пікірталас өткізілді. Талқылау барысында қорытынды аттестаттауды ұйымдастыру мен өткізудің мүмкіндіктері, тәуекелдері мен қиындықтары, сондай-ақ оның тиімділігі мен жарамдылығын арттыру жолдары талқыланды.

1-Блок. Қорытынды аттестаттаудың мәртебесі (3 сұрақ)

2-Блок. Қорытынды аттестаттау тапсырмаларының бағалаудың басқа түрлерінің тапсырмаларымен сабақтастығы (3 сұрақ)

3-Блок. Академиялық адалдықты сақтау (3 сұрақ)

4-Блок. Қорытынды аттестаттаудың форматы мен мазмұнына өзгерістер (3 сұрақ).

ЗЕРТТЕУ ІРІКТЕМЕСІ

Сауалнамамен республиканың 20 өңірінен барлығы 13 380 респондент қамтылды, оның ішінде: 3 286 мұғалім және 342 мектеп басшысы, 9 752 оқушылар (10 және 11-сыныптар). Фокус-топтық пікірталастарға еліміздің 5 мектебінен 40-қа жуық адам қатысты.

ЗЕРТТЕУ ГЕОГРАФИЯСЫ

Қазақстан Республикасының барлық әкімшілік облыстары (17) және Республикалық маңызы бар қалалар Астана, Алматы және Шымкент.

Сауалнама нүктелерін таңдау

1. Зерттеуге қатысу үшін нәтижелердің репрезентативтілігі және елдің барлық мектептерінің зерттеу үлгісіне түсу мүмкіндігі үшін елдің барлық аймақтары таңдалды;

2. Зерттеу қала тұрғындарын бейнелейтін қалаларда, сондай-ақ ауылдық елді мекендерде жүргізілді.

3. Барлық мектептердің іріктемеге түсу мүмкіндігін қамтамасыз ету үшін Ұлттық білім беру дерек қорындағы (ҰБДҚ) қолданыстағы мектептер тізімінен кездейсоқ іріктеу қағидаты қолданылды. Әрі қарай, кездейсоқ сандар генераторының көмегімен білім беру ұйымдарының әр санатының тізімі бойынша зерттеуге қатысу үшін мектептер таңдалды. Барлығы 20 өңірде 200 мектеп іріктелді: әр өңірде 10 мектеп (5-қалалық жерлерде және 5-ауылдық жерлерде), Алматы, Шымкент және Астана қалаларында – 10 мектеп іріктелді.

Білім алушылар арасынан респонденттерді іріктеу

Зерттеу тобы респонденттердің осы тобының 9-сыныптарда қорытынды аттестаттаудан өту тәжірибесі бар екендігіне байланысты сауалнамаға қатысу үшін орта мектептен (10 және 11-сыныптар) білім алушыларды іріктеу туралы шешім қабылдады. Таңдалған мектептерде тиісті деңгейдегі сыныптардың толық тізімі жасалған.

Педагогтар мен мектеп басшылары арасынан респонденттерді іріктеу

Әрбір іріктелген мектепте 9 және 11 сынып оқушыларының қорытынды аттестаттауына кіретін міндетті пәндер мен таңдау пәндерін оқытатын педагогтар сұралды. Мұғалімдерді оқыту сабақтары да ескерілді: іріктемеге негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейінде сабақ беретін респонденттер кірді. Мектеп басшыларының арасында сауалнамаға директорлар және / немесе директорлардың орынбасарлары қатысты.

ЗЕРТТЕУДІҢ ДАЛАЛЫҚ КЕЗЕҢІН ЖҮРГІЗУ АЛГОРИТМІ

1. Зерттеу құралдарын әзірлеу (сауалнамалар, фокус-топтық пікірталастарға арналған сауалнама парақтары);

2. Сауалнамаға қатысу үшін білім беру ұйымдарының іріктемесін жасау, Байланыс тұлғаларымен байланысты қолдау және сауалнама жүргізу күні мен уақытын және ФТП келісу;

3. Зерттеудің далалық кезеңін жүргізу бойынша жұмыс тобын құру. Жұмыс тобы еліміздің түрлі өңірлерінің педагогтары мен мектеп басшыларынан тұрады. Топтың жұмыс жоспары онлайн-сауалнама жүргізуді ұйымдастыруды қамтиды: қатысушылар арасында сауалнамаға сілтемелерді тарату. Сауалнама жүргізілгеннен кейін жұмыс тобы ФТП жүргізу үшін өз облысынан мектептермен байланыс орнатты;

4. Деректерді жинаудың онлайн құралы ретінде Google Forms бағдарламасын пайдалана отырып, білім алушылар, мұғалімдер және мектеп басшылары арасында сауалнама жүргізу;

5. «Шикі» сауалнама деректерін статистикалық өңдеу, деректерді салыстырмалы талдау;

6. Мақсатты іріктеу әдісімен іріктелген әрбір білім беру ұйымында мұғалімдермен, әкімшілікпен фокус-топтық пікірталастар өткізу. Фокус-топтық пікірталастарға қатысу үшін мақсатты іріктеуден өткен әр мектептен 4-6 респондент таңдалды.

7. Деректерді жинауды қорытындылау және талдамалық есепті әзірлеу.

Сауалнама нәтижелері бойынша қорытынды аналитикалық есеп келесіні қамтиды:

- зерттеу әдістемесінің сипаттамасы;
- әдебиеттерге шолу;
- статистикалық маңызды айырмашылықтарды сипаттайтын сауалнама сұрақтары бойынша деректерді талдау;
- фокус-топтық пікірталас деректерін талдау;
- зерттеу нәтижелері бойынша қорытындылар мен ұсыныстар.

ӘДЕБИЕТКЕ ШОЛУ

Қорытынды аттестаттауды өткізудің халықаралық тәжірибесі

Көптеген елдердің білім беру саясатының басымдығы мектеп түлектерін жоғары оқу орнына түсуге және жұмысқа орналасуға сапалы даярлауды қамтамасыз ету болып табылады, ал қорытынды бітіру емтихандары осы мақсатқа жету үшін құралдардың бірі ретінде пайдаланылады.

Мұндай емтихандардың ең көп таралған түрі стандартталған ұлттық «жоғары есепті» емтихандары болып табылады. Сонымен, ЭЫДҰ-да орта мектепті бітіргеннен кейін немесе жеке қабылдау емтихандары ретінде ұйымдастырылған мұндай ұлттық емтихандар мүше елдер мен серіктес елдердің 70%-ы университетке түсу үшін қолданылады (OECD, Citation2017; table D6.5)⁴.

Кейбір Еуропа елдерінде бұл мақсат үшін мектептің орташа баллы (GPA), яғни мектеп емтихандарының нәтижелері бойынша орташа балл қолданылады. Мысалы, фламандиялық Бельгияда орталықтандырылған емтихандар жоқ, ал университеттерге түсу мектеп емтихандарын тапсыру негізінде жүзеге асырылады⁵. Бұл Австрияға да қатысты, ал Германияның кейбір федералды штаттары мектептегі орташа балл негізінде өз университеттеріндегі орындарды бөледі. Нидерландыда мектеп емтихандарының нәтижелері бойынша мектептің орташа балы да, ұлттық емтихандардың нәтижелері де ескеріледі.

АҚШ-та мектепті бітіру әдетте орта мектеп балына негізделген (кейбір штаттарда міндетті түрде мектеп емтихандарын тапсыру керек, бірақ міндетті түрде орта мектептің соңғы жылында емес). Алайда, жоғары оқу орнына түсу кезінде оқушылар негізінен SAT және ACT сияқты орта мектептің соңғы жылында тапсыратын стандартталған сынақтарға үлкен мән беріледі (Westrick, Le, Robbins, Radunzel және Schmidt, 2015). Айтуынша, SAT және ACT ұлттық емтихандар емес: бұл қабілеттерді өлшеу шарасы ретінде де, жетістік сынақтары ретінде де қолданылатын бір күндік тесттер.

Орта мектепті тікелей бітіруге келетін болсақ, әлемде негізінен орта білім беруді аяқтағаннан кейінгі емтихандар өткізіледі. Нақты атаулар мен форматтар ел мен аймаққа байланысты әр түрлі болуы мүмкін болса да, бұл емтихандардың мақсаты әдетте оқушылардың білімі мен дағдыларын бағалау, сондай-ақ мектептегі білім беруді сәтті аяқтағанын растайтын біліктіліктер немесе аттестаттар беруде.

Қорытынды емтихандардың негізгі мақсаты – оқушылардың дайындық деңгейін және олардың алған білімдері мен дағдыларын қолдану қабілетін тексеру. Бұл емтихандар оқушылардың оқу бағдарламасын қаншалықты сәтті меңгергенін және жоғары білім алуға немесе кәсіби іске асыруға дайын екенін бағалауға көмектеседі. Емтихан нәтижелері университеттерге немесе колледждерге түсу мүмкіндіктерін анықтау үшін де пайдаланылуы мүмкін.

⁴ OECD. (2017). Education at a Glance 2017: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing. doi:10.1787/eag-2017-en

⁵ Government of Flanders. (2021). onderwijs.vlaanderen.be. Toetsen en beoordelen [Testing and assessment]. Retrieved from <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/toetsen-en-examens#in-het-secundair-onderwijs>. Accessed Feb. 4, 2021.

Төменде ЭЫДҰ және ТМД елдеріндегі мектеп бітіру емтихандарына толық талдау берілген.

Германия

Негізгі орта білім деңгейінде оқуды аяқтаған кезде Германия мектептерінде 9 немесе 10 сынып түлектері негізгі мектепті бітіру туралы тиісті аттестат алу үшін әр федералды штат деңгейінде орталықтандырылған мектеп емтихандары өткізіледі.

Германиядағы жалпы орта білім беру деңгейі гимназияда (жоғары мектепте) оқуды көздейді, сондықтан негізгі орта білім беруді аяқтағаннан кейін оқушыларға аттестат емес, гимназияда оқуды жалғастыру құқығы беріледі. Гимназияларда жалпы орта білім беру деңгейінде оқудың соңғы екі жылы *біліктілік кезеңі* болып табылады. Осы кезеңде алынған бағалар оқушының жалпы бағаларын санау үшін қолданылады, оған Abitur қорытынды емтиханында алынған бағалар да кіреді. Осылайша, оқушының жалпы бағалары мыналарды қамтиды: 1) орта мектептің соңғы екі жылында алынған бағалар, 2) Abitur емтиханында алынған бағалар⁶.

Abitur – оқу бағдарламасына байланысты 12 немесе 13 сыныпта жалпы орта білім беру аяқталғаннан кейін өткізілетін ЖОО-ға түсуге арналған емтихан. Abitur оқушының білім деңгейі мен қабілеттерін анықтауға, сондай-ақ университетке немесе басқа оқу орнына түсуге мүмкіндік беретін біліктілікке арналған⁷. Abitur тапсыру Германиядағы барлық дерлік университеттер мен колледждерге түсу үшін міндетті талап болып табылады, абитуриенттер үшін өз талаптары болуы мүмкін халықаралық жоғары оқу орындарын қоспағанда.

Abitur-ге қабылдану үшін оқушылардың біліктілік кезеңінде (жоғары мектептің соңғы екі жылы) белгілі бір оқу талаптарына сай болуы керек. Abitur емтиханы төрт немесе бес емтихан пәндерін қамтиды, олар жоғары академиялық стандарттар деңгейінде кемінде екі пәнді және келесі үш пәннің екеуін қамтуы керек: неміс тілі, шет тілі және математика. Сонымен қатар, емтиханға барлық үш пәндік бағыт (1) тілдер, әдебиет және өнер; 2) әлеуметтік ғылымдар; 3) математика, жаратылыстану ғылымдары және технологиялар) енгізілуі керек. Емтихан форматы – ауызша және жазбаша. Әр пән бөлек бағаланады және барлық бағалардың қосындысы емтиханның қорытынды бағасын анықтайды.

⁶ Eurydice. Assessment in general upper secondary education. Germany. Last update: 27 November 2023. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/germany/assessment-general-upper-secondary-education>

⁷ German Federal Ministry of Education and Research (BMBF) <https://fundit.fr/en/institutions/german-federal-ministry-education-and-research-bmbf>

Abitur академиялық адалдықтың сақталуын қамтамасыз ету үшін мектептер базасында педагогтар мен сыртқы бақылаушылардың – Германияның Білім және мәдениет министрлігінің уәкілетті тұлғаларының қатысуымен өткізіледі. Емтихан рәсімдері мен емтихан талаптарының салыстырмалылығы барлық жерлер үшін бірыңғай емтихан стандарттарымен кепілдендіріледі.

Жалпы, Abitur сертификатын алған оқушылар көптеген беделді университеттерге түсуге құқылы. Сонымен қатар, Abitur оқушылардың мектептегі жетістіктерін анықтаудың негізгі критерийі болып табылады және көбінесе олардың академиялық құзыреттілігінің көрсеткіші ретінде қолданылады. Бұл емтихан Германияның білім беру жүйесіндегі маңызды кезең болып табылады, ол оқушыларға жоғары оқу орнына түсуге және кәсіби даму үшін жаңа мүмкіндіктер ашуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, жоғары оқу орнына түсу үшін тек Abitur нәтижелері жеткіліксіз, өйткені мектеп бағалары да ескеріледі. Атап айтқанда, Abitur емтиханын сәтті тапсырғаннан кейін оқушыларға жоғары оқу орнына түсу үшін біліктілік беріледі (Zeugnis der Allgemeinen Hochschulreife), оған біліктілік кезеңіндегі академиялық көрсеткіштер де кіреді. Осы біліктілікті алу үшін бітірушінің жалпы орташа бағасы «4»-тен төмен болмауы немесе 900 мүмкін балдың кем дегенде 300-і болуы тиіс. *Бұл тәсілмен оқушылар тек қорытынды емтиханға ставка жасамайды – оқытудың әділ нәтижесі мектепте оқудың соңғы бірнеше жылында қалыптасады.*

Германия мен Қазақстанның емтихан практикаларын салыстыру кезеңінде Abitur форматы бойынша қорытынды аттестаттауға ұқсас екенін көрсетті, өйткені онда жазбаша және ауызша тапсырмалар бар, сондай-ақ мектеп базасында педагогтар мен сыртқы бақылаушылардың қатысуымен өткізіледі. Сонымен қатар, Abitur тағайындау бойынша ҰБТ-ға көбірек ұқсайды, өйткені талапкердің ЖОО-ға түсуі оның нәтижелеріне тікелей байланысты.

Нидерланды

Нидерландыда оқушылар жалпы орта білімді емтихандардың екі түрі негізінде аяқтайды. Қорытынды бағалардың жартысы орта мектептің соңғы жылында өткізілетін *ұлттық емтихандар* негізінде, екінші жартысы – орта мектептің GPA балына есептелетін *қорытынды мектеп емтихандары* негізінде қойылады⁸.

⁸ Martijn Meeter (2023) Predicting Retention in Higher Education from high-stakes Exams or School GPA, Educational Assessment, 28:1, 1-10, DOI: 10.1080/10627197.2022.2130748

Мектеп емтихандары

Мектеп емтиханы әдетте мыналардан тұрады:

- әр пән бойынша екі немесе одан да көп емтихан. Олар ауызша, практикалық немесе жазбаша болуы мүмкін;

- практикалық тапсырмалар, олар үшін баға қойылмайды, тек оқушының оларды дұрыс орындағанын растайды.

Мектеп емтиханының қорытындысы бойынша әрбір білім алушыға *емтихан портфолиосы* жасалады, оған мектеп емтиханында бағаланатын және мектеп белгілеген нысанда құжатталған барлық элементтер кіреді, мысалы: бағалау тізімі немесе жоба жұмыстарының мысалдары. Айта кету керек, мектеп емтиханының барлық жеке элементтері соңғы оқу жылына жоспарланбаған. Әр мектеп емтиханның әртүрлі кезеңі қашан өткізілетінін шеше алады. Тек мектеп емтиханы өткізілетін пәндер бойынша емтихан мектеп бітіру жылына дейін, мысалы, жоғары мектептегі төртінші оқу жылдың соңында өткізілуі мүмкін.

Мектеп емтиханы үшін мектептер тапсырмалардың саны мен форматын дербес анықтайды. Бұл ретте министрлік емтихан жылы қандай пәндерді оқыту керектігін анықтайды. Жыл сайын мектептер Білім инспекциясына мектеп емтихандарының бағдарламасын ұсынуға міндетті. Мектептерге көмектесу үшін ұлттық оқу бағдарламаларын әзірлеу институты әр пән мен білім деңгейі бойынша мектеп емтихандары бойынша нұсқаулықтар шығарады. Мектептегі емтихан бағдарламасында көрсетілген мазмұны: оқу бағдарламасының қандай элементтері және қашан тексеріледі; бағалар қалай есептеледі, соның ішінде тесттерге берілген салмақ; және емтихандарды қайта тапсыру мүмкіндіктері.

Мектеп емтихандарының күндері ұлттық деңгейде белгіленбеген: мектептер оқушыларды қалаған кезде белгілі бір пәндер бойынша еркін тексере алады. Бірақта, мектеп емтиханы ұлттық емтиханға дейін өткізіледі. Кейбір пәндер бойынша тек мектеп емтиханы өткізіледі.

Ұлттық емтихан

Ұлттық емтихан жазбаша түрде өткізіледі және осы тапсырмалардан тұрады:

- ашық сұрақтар немесе бірнеше таңдау сұрақтары бар тапсырмалар;

- практикалық компонент (жекелеген жағдайларда).

Ұлттық емтихан барлық оқушылар үшін бірдей сұрақтары бар тапсырмалардан (немесе күрделі дәрежесі бірдей сұрақтардан) тұрады және ұлттық стандарттар бойынша бағаланады. Ол үкімет белгілеген уақытта өткізіледі, бұл барлық мектептер үшін бірдей. Ұлттық емтиханды оқу жылы ішінде үш рет – мамыр, маусым және тамыз айларында тапсыруға болады. Барлық түлектер мамыр айында емтихан тапсыруы керек. Маусым және тамыз

сессиялары емтихандарды қайта тапсыратын оқушыларға немесе мамыр айында емтихан тапсыра алмағандарға арналған.

Ұлттық емтихан бағдарламасын білім, мәдениет және ғылым министрлігі бекітеді және ұлттық емтиханда тексерілетін элементтерді, сондай-ақ ұлттық емтиханды құрайтын тапсырмалардың санын және олардың ұзақтығын қарастырады. Пән міндетті немесе факультативті екендігіне қарамастан, ұлттық емтиханның емтихан сұрақтары бүкіл елде бірдей.

Бағалар «1» (өте нашар) – «10» (өте жақсы) шкаласы бойынша қойылады. Оқушылар бітіру емтиханында өту балын алады, егер:

1. қорытынды емтиханның барлық пәндері бойынша жалпы орташа баға «5,5» және одан жоғары «10» құрайды;

2. келесі талаптардың бірі орындалды:

- олардың барлық қорытынды бағалары «6» немесе одан жоғары; немесе бір қорытынды баға «5»-ке тең, егер қалған барлық қорытынды бағалар «6» немесе одан жоғары болса;

- бір қорытынды баға «4»-ке тең, егер қалған барлық қорытынды бағалар «6» немесе одан жоғары болса, ал олардың барлық қорытынды бағаларының орташа мәні «6» немесе одан жоғары болса;

- олардың қорытынды бағаларына бір «4» және бір немесе екі «5» кіреді, егер қалған барлық қорытынды бағалар «6» немесе одан жоғары болса, ал олардың барлық қорытынды бағаларының орташа мәні «6» немесе одан жоғары болса;

3. олардың негізгі пәндер бойынша қорытынды бағалары (голланд тілі, ағылшын тілі, математика) Бір «5»-тен аспайды, ал негізгі пәндер бойынша қалған қорытынды бағалар «6» немесе одан жоғары болады;

4. Олар арифметикадан тест тапсырды.

Мектеп директоры әр түлектің қорытынды бағаларын анықтауға жауапты. Әр пән бойынша қорытынды баға мектеп емтиханының және ұлттық емтихан бағасының жалпы орташа бағасын білдіреді. Аттестат алу үшін үміткер пәндердің белгілі бір саны бойынша өту ұпайларын жинауы керек. Тек мектеп емтиханы өткізілетін пәндер бойынша алынған баға қорытынды (дөңгелектелген) болып табылады.

Емтихан тапсырған барлық түлектер мектеп директорынан мектеп емтиханының бағалары, ұлттық емтихан бағалары, әр пән бойынша қорытынды бағалар және жалпы нәтижелер көрсетілген транскрипт алады. Табысты үміткерлер де сертификат алады. Емтиханды қайта тапсырғаннан кейін де емтихан тапсыра алмаған үміткерлер: өткен жылды қайталай алады; ересектерге арналған жалпы орта білім беру институтына ауысып, сол жерде

қорытынды емтихан тапсыра алады; немесе қайтадан ұлттық емтиханға дайындалады⁹.

Нидерландыда қорытынды емтихандарды өткізудің инклюзивті тәсілін атап өткен жөн. Мысалы, голланд тілі ана тілі болып табылмайтын және Нидерландыда алты жылдан аспайтын мектепте оқыған білім алушылар үшін мынадай мүмкіндіктер қарастырылған:

- ұлттық емтиханға қосымша уақыт (30 минутқа дейін);
- голландиялық бір тілді сөздікті қолдану;
- екі тілді сөздікті қолдану (ана тілінен голланд тіліне)¹⁰.

Нидерланды мен Қазақстандағы қорытынды емтихандарды салыстыру олардың форматтарының айтарлықтай ұқсастығын көрсетті. Сонымен, Қазақстанда мектеп түлектеріне арналған екі емтихан (қорытынды аттестаттау және ҰБТ), Нидерландыда – мектеп емтихандары және ұлттық емтихандар қарастырылған. Бұл ретте Нидерландыдағы мектеп емтиханы мектептер үшін көбірек академиялық еркіндікті көздейді, өйткені олар тапсырмалардың саны мен форматын өздері айқындайды, ал Қазақстанда қорытынды аттестаттау нақты талаптармен реттеледі. Сонымен қатар, Нидерландыда оқушының қорытынды аттестатына мектептің де, ұлттық емтихандардың да нәтижелері енгізілді, ал қазіргі уақытта Қазақстанда аттестатқа тек жылдық бағалар мен қорытынды аттестаттау нәтижелері бойынша бағалауға негізделген қорытынды бағалар кіреді.

Ұлыбритания

Ұлыбритания мектеп оқушылары үшін орта білім берудің екі маңызды бағдарламасы бар: *GCSE* және *A-level*. *GCSE* (General Certificate of Secondary Education) немесе жалпы орта білім туралы аттестат – 14-16 жас аралығындағы білім алушыларға арналған 2 жылдық оқу бағдарламасы, оның қорытындысы бойынша қорытынды емтихандар тапсырылады. 16 жасқа толғаннан кейін оқушы екі жылдық жоғары деңгейлі бағдарламаны бастай алады, оның қорытындысы бойынша 13-сыныптың соңында емтихандар мен тиісті *A-level* сертификаты (Advanced Level qualifications) қарастырылған. *A-level* мемлекеттік емтихандар болып табылады және оны Ұлыбританияның барлық университеттері мен бүкіл әлемдегі мекемелер мойындайды.

⁹ Eurydice. Assessment in general upper secondary education. Netherlands. Last update: 27 November 2023. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/netherlands/assessment-general-secondary-education-havo-vwo>

¹⁰ Government of the Netherlands. <https://www.government.nl/topics/secondary-education/examination-in-secondary-education/secondary-school-leaving-examination>

GCSE

Англия, Уэльс және Солтүстік Ирландия мемлекеттік мектептерінде міндетті орта білім туралы сертификат – GCSE (General Certificate of Secondary Education) беру мақсатында қорытынды емтихандар өткізіледі¹¹. Ұлыбританияның мектептегі білім беру жүйесінің айрықша ерекшелігі – қорытынды емтихандарды оқуға және дайындауға арналған пәндерді ерте таңдау. Әдетте, британдық мектептердің оқушылары GCSE емтиханына 13-14 жастан бастап дайындалады және оны 15-16 жас аралығындағы міндетті орта білім (11 сынып) бітіргеннен кейін тапсырады.

GCSE – бұл міндетті орта білімнен кейінгі барлық оқушылар тапсыратын міндетті біліктілік емтихандарының сериясы. GCSE мақсаты – оқушылардың жаратылыстану, гуманитарлық ғылымдар, тілдер және шығармашылық өнерді қоса алғанда, көптеген пәндер бойынша білімі мен түсінігін бағалау.

GCSE біліктілігі одан әрі білім алғысы келетін оқушылар үшін маңызды қадам болып табылады, мысалы, A-level немесе кәсіптік-техникалық біліктілігі. GCSE сонымен қатар оқу үлгерімінің маңызды көрсеткіші болып табылады: көптеген жұмыс берушілер мен университеттер GCSE нәтижелерді қабылдау талабы ретінде пайдаланады.

GCSE нәтижелері «9»-дан «1»-ге дейінгі шкала бойынша бағаланады, мұндағы «9» – ең жоғары балл, ал «1» – ең төменгі балл. Берілген GCSE бағалары екі жылдық кезеңдегі жазбаша емтихан нәтижелерінің, курстық жұмыстардың және практикалық бағалардың жиынтығына негізделген. «4» – «стандартты өту бағасы», ал «5» – «сәтті өту бағасы» болып саналады.

Орташа алғанда, оқушылар шамамен 9-12 GCSE емтихандарын немесе баламалы емтихандарды тапсырады. Математика, ағылшын тілі, ағылшын әдебиеті және жаратылыстану ғылымдары міндетті пәндер болып табылады. Сондай-ақ, оқушылар өздерінің қалауына немесе мүмкіндіктеріне сәйкес гуманитарлық ғылымдар, өнер, тілдер, дизайн және технологиялар топтарынан таңдау бойынша бірқатар басқа пәндерді таңдайды. 2 жылдық GCSE бағдарламасының соңында әр пән бойынша емтихан тапсырғаннан кейін оқушылар GCSE сертификаттарын алады.

GCSE Ұлыбританиядағы білім беру жүйесінің маңызды бөлігі болып табылады және білімін жалғастырығысы келетін оқушылар үшін маңызды кезең болып табылады. GCSE емтихандары оқушылардың болашақ академиялық және мансаптық перспективаларына жақсы дайындалуын қамтамасыз ете отырып, академиялық жетістіктерді қатаң және стандартталған бағалауды

¹¹ Research and analysis: GCSE, AS and A level summer report 2022
<https://www.gov.uk/government/publications/gcse-as-and-a-level-summer-report-2022/gcse-as-and-a-level-summer-report-2022>

қамтамасыз етеді¹². GCSE емтихандары дәстүрлі түрде мектеп бітірушінің одан әрі кәсіби жолында алға жылжуын жеңілдеткені үшін мақталады.

Сонымен қатар, британдық сарапшылар қауымдастығында бұл емтихан бірқатар себептер бойынша сынға ұшырайды, мысалы, GCSE бағаларының «абсолютті стандартын» бұзатын GCSE тапсырмаларының шамадан тыс жеңілдігі, оқушылардың жеке академиялық және психологиялық ерекшеліктерін ескермейтін емтихандарды стандарттау, GCSE сәтсіз аяқталған жағдайда жоғары білімге қол жетімділіктің төмендеу қаупі¹³.

A-Level

Міндетті орта білім алғаннан кейін оқуын жалғастырғысы келетін орта мектеп оқушылары үшін A-level емтиханын тапсыруға мүмкіндік бар. Емтихан университетке түсуге немесе жұмысқа кірісуге мүмкіндік береді және оны 16-18 жас аралығындағы оқушылар орта мектептің соңғы оқу жылында тапсырады¹⁴. Айта кету керек, GCSE сертификаты жоқ оқушыларға A-Level тапсыруға рұқсат етілмейді.

A-Level GCSE-ге қарағанда тар шеңберде мамандандырылған, бұл оқушыларға нақты пәндерді тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді. Екі жыл ішінде оқушылар әдетте университетте оқығысы келетін пәнге сәйкес келетін 3 немесе 4 пәнді оқиды. Осы пәндер бойынша емтихандар бағдарламаның әр жылының соңында тапсырылады. Емтихандар жазбаша түрде тапсырылады.

Осылайша, егер GCSE бірнеше пәндер бойынша білімнің кең негізін қамтамасыз етсе және A-Level, ТЖКОББ немесе бастапқы деңгейдегі жұмысқа орналасу деңгейінде одан әрі оқыту үшін міндетті шарт болып табылса, онда A-Level оқушыларды жоғары оқу орнына түсуге немесе жұмысқа орналасуға дайындай отырып, нақты пәндер бойынша неғұрлым мамандандырылған оқытуды болжайды.

A-Level біліктілігі A*-дан E-ге дейін бағаланады, мұндағы A* – ең жоғары баға, ал E – ең төменгі баға. Берілген бағалар білім алушылардың қорытынды емтихандардағы үлгеріміне негізделген. Көптеген университеттер мен жұмыс берушілер A-Level бағаларын іріктеу өлшемшарттары ретінде пайдаланады, кейбір университеттер белгілі бір оқу бағдарламаларына түсу үшін белгілі бір бағаларды талап етеді.

¹² Ignite Training Institute. 5 Differences Between GCSE & A-Levels: Facts To Know. <https://ignitetraininginstitute.com/difference-between-gcse-and-a-levels/#:~:text=For%20students%20in%20the%20UK,by%20students%20aged%2016%2D18.>

¹³ Politics.co.uk. <https://www.politics.co.uk/reference/gcses/>

¹⁴ The Advanced British Standard: Everything you need to know: <https://educationhub.blog.gov.uk/2023/12/14/the-advanced-british-standard-everything-you-need-to-know/>

Осылайша, британдық мектеп жүйесінің ерекшелігі – *білім алушылар болашақ мамандыққа байланысты басымырақ назар аударғысы келетін оқу пәндерін ерте таңдайды*. Яғни, британдық оқушы 13-14 жасында GCSE және A-Level тапсыруды жоспарлап отырған бейіндік пәндер туралы шешім қабылдауы керек. Тиісінше, одан әрі оқыту осы таңдалған пәндерге назар аудара отырып өтеді және ЖОО-ға түсу де осы пәндер бойынша емтихан нәтижелеріне негізделеді.

АҚШ

АҚШ оқушылары K-12 жүйесі бойынша оқиды. Жүйе үш кезеңге бөлінеді: бастауыш мектеп (K–5 сыныптар), негізгі орта мектеп (6-8 сыныптар) және жоғары орта мектеп (9-12 сыныптар). Мектепті бітіруге қойылатын талаптар штатқа байланысты әр түрлі болады. Сонымен, кейбір штаттарда мектепті бітіру туралы диплом орта балл (GPA) негізінде беріледі, ол K-12-де оқудың барлық кезеңіндегі бағалар негізінде қойылады.

Басқа штаттарда 12-сыныпты бітіргеннен кейін оқушылар жалпы орта білім туралы диплом алу үшін қорытынды емтихан тапсырады. Айта кету керек, мұндай штаттардың саны өсті: егер 1992 жылы тек екі штат жоғары сынып оқушыларынан қорытынды емтихандарды тапсыруды талап етсе, 2012 жылға қарай олардың саны 23 штатқа дейін өсті. Алайда, 2012 жылдан бастап орта мектеп оқушыларынан бітіру емтихандарын тапсыруды талап ететін штаттар саны азая бастады¹⁵. Тек 13 штат оқушылардан 2016-2017 оқу жылында орта мектепті бітіру үшін бітіру емтихандарын (негізінен математика және тіл) тапсыруды талап етті.

Жоғары оқу орындарында білім алуды жалғастыруды жоспарлап отырған оқушылар үшін американдық білім беру жүйесі қабылдау емтихандарының екі түрінің бірін тапсыруға мүмкіндік береді: SAT (Scholastic Assessment Test) немесе ACT (American College Testing). Екі тестілеу де ел деңгейінде танылады және американдық жоғары оқу орындарына түсудің негізгі талаптарының бірі болып табылады.

SAT емтиханы үш бағыттағы тапсырмалардан тұрады: оқу, жазу және математика. SAT – АҚШ-тағы және бүкіл әлемдегі ең сенімді және дәлелденген стандартталған сынақтардың бірі. Барлық үш бөлім бір күн ішінде бағаланады. Тесттің барлық тапсырмаларын орындауға білім алушыға 3 сағат 45 минут беріледі. Колледждер мен университеттер GPA және SAT балдарының

¹⁵ Kyoore J. (2019). The effect of exit exams on college enrollment: A state level analysis [Doctoral dissertation, University of Missouri]. <https://www.proquest.com/openview/38fc0dc0e0a4021351dc54c4d51837e8/1?pq-origsite=gscholar&cbl=44156>

жиынтығын қарастырады. Бұл комбинация талапкердің болашақ академиялық жетістіктерінің болжамы ретінде қызмет етеді.

SAT-та мектеп оқушыларының бастауыш сыныптардан бастап мектепте бүкіл курста оқыған дағдылары бағаланады, соның ішінде сыни оқу, грамматика және сөйлеу, жазбаша мәтіндегі қателерді анықтау, арифметикалық амалдар, алгебра, геометрия, статистика және ықтималдық. Білім алушылар бұл дағдыларды бірнеше таңдаулы сұрақтарға жауап беру процесінде көрсетеді. Емтиханды жылына 7 рет тапсыруға болады.

ACT сонымен қатар АҚШ-тағы колледжге / университетке түсу үшін стандартталған тест болып табылады. SAT сияқты, ол орта мектеп оқушыларының жалпы академиялық қабілеттерін және талапкердің жоғары білім деңгейінде оқу қабілеттерін бағалайды. Бірнеше таңдау тестілері төрт саланы қамтиды: ағылшын, математика, оқу және жаратылыстану ғылымдары. Олар сондай-ақ оқушының қысқа эссе жоспарлау және жазу дағдыларын бағалайтын қосымша жазбаша емтиханды қамтиды. АҚШ тұрғындары ACT-ті жылына 6 ретке дейін тапсыра алады. Халықаралық оқушылар АҚШ-тан тыс жерде ACT және SAT тапсырып, АҚШ-тың жоғары оқу орындарына түсе алады¹⁶.

Ресей Федерациясы

Ресейде мемлекеттік қорытынды аттестаттау (МҚА) екі емтиханнан тұрады: 9-сыныпта – ММЕ (міндетті мемлекеттік емтихан) және 11-сыныпта – БМЕ (бірыңғай мемлекеттік емтихан)¹⁷.

ММЕ

ММЕ 9-сынып оқушылары 4 пән бойынша тапсырады, олардың екеуі – міндетті (орыс тілі мен математика) және екеуі – таңдау бойынша. Оқушы барлық төрт емтихан бойынша кем дегенде «қанағаттанарлық» баға алуы керек (максималды 5-тен 3). Егер оқушы бір немесе екі емтиханды «2»-ге тапсырса, оған осы пәндерді қосымша мерзімде қайта тапсыру мүмкіндігі беріледі. Егер оқушы көрсетілген мерзімде емтихан тапсыра алмаса, ол сертификаттың орнына оқудан өткені туралы анықтама алады. Емтихандарды қайта тапсыру және сертификат алу үшін оқушы келесі жылды күтуі керек.

БМЕ

БМЕ емтиханын мектеп оқушылары 11-сыныпты бітіргеннен кейін тапсырады. Олар 2 міндетті пәнді (9-сыныптағыдай) – орыс тілі мен

¹⁶ International Student.

<https://www.internationalstudent.com/test-prep/sat/#:~:text=The%20Scholastic%20Aptitude%20Test%2C%20or,all%20over%20the%20United%20States>

¹⁷ Федеральный закон от 29 декабря 2012 года № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации».

математиканы тапсырады. Сондай-ақ, БМЕ емтиханына ЖОО-ға таңдалған мамандыққа түсу үшін талап етілетін пәндер де тапсырылады. Өз қалауы бойынша таңдалатын қосымша пәндерге мыналар жатады: биология, география, тарих, әдебиет, физика, химия, информатика және ақпараттық – коммуникациялық технологиялар (АКТ), сондай-ақ шет тілдері (жазбаша және ауызша бөліктер) – ағылшын, неміс, француз және испан. 11-сыныпта орыс тілі мен математикасын тапсырмау сертификаттың орнына анықтама алуға «қауіп төндіреді».

Шет тілі бойынша ауызша бөлімді тапсыру туралы шешімді (2015 жылы енгізілген) білім алушы өз еркімен қабылдайды. Сонымен қатар, ерікті негізде және таңдау бойынша Ресей Федерациясы халықтарының тілдерінен ана тілі мен әдебиеті бойынша БМЕ тапсыра алады. Емтиханды Білім және ғылым саласындағы федералды қадағалау қызметі (Рособрнадзор) Ресей Федерациясының білім беру саласындағы субъектілерінің атқарушы органдарымен бірлесіп жүзеге асырады¹⁸.

Осылайша, қорытынды аттестаттау және ҰБТ бөлек өткізілетін Қазақстанмен салыстырғанда Ресейде БМЕ мектепте бітіру емтиханының да, жоғары оқу орындарына түсу емтиханының да функциясын орындайды. Осылайша, тапсырылған заттар қайталанбайды, бұл оқушыларға жүктемені азайтады.

Әзірбайжан

Әзірбайжандағы жалпы білім беретін мектептерді Ғылым және білім министрлігі басқарады, ал емтихандарды ұйымдастырумен және олардың нәтижелерін тексерумен Мемлекеттік емтихан орталығы (МЕО) айналысады. Әзірбайжанның білім беру жүйесінде, Қазақстандағыдай, 9-шы және 11-ші сыныптардан кейін бітіру емтихандары, сондай-ақ ЖОО-ға түсу емтихандары көзделген.

Елде 1995 жылдан бастап мектеп түлектерінің жоғары оқу орындарына түсуі үшін бірыңғай орталықтандырылған тесттерді көздейтін бағалау жүйесі жұмыс істеді. Жоғары оқу орындарына қабылдау оқушылардың мектептегі бағалары, ұсыныстары, халықаралық олимпиадалардағы жетістіктері және т. б. сияқты басқа факторларды ескерілмеді, тек тест баллдар негізінде жүзеге асырылды.

2019 жылдан бастап мектеп түлектерінің білімін объективті және ашық бағалауды қамтамасыз ету және орта мектептердің беделін арттыру мақсатында

¹⁸ Приказ Минпросвещения России, Рособрнадзора № 233/552 от 04.04.2023 г. «Об утверждении Порядка проведения государственной итоговой аттестации по образовательным программам среднего общего образования»

МЕО емтихандарына бірнеше жаңа өзгерістер енгізді. 11-сыныптан кейінгі қорытынды емтихандарда және жоғары оқу орындарына түсу емтихандарында қолданылатын жаңа стандарттар негізінде бағалау жүйесін енгізу маңызды өзгерістердің бірі болды. Жаңа модельге сәйкес, толық орта білім беру деңгейінде (11 жыл) білім алушыларға арналған қорытынды емтихандар үш пән бойынша өтеді, жоғары оқу орындарына түсу емтихандарындағы пәндер санын бестен үшке дейін қысқарту жоспарланды.

Осылайша, егер бұрын талапкерлер өздері таңдаған төрт мамандық тобының бірінде бес пән бойынша емтихан тапсырса, сонымен қатар қорытынды емтихандарда үш пән бойынша емтихан тапсырса – барлығы сегіз пән болса, жаңа заң бойынша бітіру және қабылдау емтихандарының жалпы санын алтыға дейін төмендету жоспарланған болатын¹⁹. Алайда, соңғы үш жылдағы ашық деректерді талдау қабылдау емтихандарында талапкерлер мамандық бойынша төрт пән бойынша тестілеуден өтетіндігін көрсетті (максималды балл 400-ден аспайды)²⁰

11-сынып түлектері үш негізгі пән бойынша бітіру емтихандарын тапсыруы керек: 1) математика (25 тапсырма), 2) оқыту тілі (30 тапсырма) және 3) шет тілі (30 тапсырма). Сонымен қатар, емтихан тапсырмаларының түрі өзгерді: қазіргі уақытта бірнеше таңдау тапсырмалары, ашық немесе құрастырылған жауап тапсырмалары, ситуациялық пайымдау сынақтары және шет тілі компонентіндегі тыңдау тапсырмалары бар.

Қорытынды емтихандарда тапсырылатын негізгі пәндер бойынша тапсырмалардың құрылымы келесідей:

- әзірбайжан (орыс, грузин) тілі: ережелер бойынша жабық типтегі 10 тапсырма; мәтінге арналған 2 оқу-түсіну (көркем, публицистикалық форма) және мәтіндердің әрқайсысы бойынша 10 тапсырма (оның ішінде жабық типтегі 8 тапсырма және жазбаша жауап талап етілетін ашық типтегі 2 тапсырма).

- математика: 13 жабық типтегі есептер; жауаптарды кодтауды қажет ететін 8 ашық типтегі есептер; толық шешім жазуды қажет ететін 4 ашық типтегі есептер.

- шет тілі: 6 тыңдау-түсіну тапсырмасы-публицистикалық немесе диалогтық нысандағы мәтінді түсіну (оның ішінде 5 жабық типтегі тапсырма және 1 жазбаша жауап талап етілетін ашық типтегі тапсырма); 16 жабық типтегі тапсырма; мәтінге арналған 8 оқу-түсіну тапсырмасы (оның ішінде 5 жабық

¹⁹В Азербайджане изменили систему выпускных и вступительных экзаменов. 2017. <https://4kids.az/ru/news/read/129-v-azerbajdzhane-izmenili-sistemu-vypusknyh-i-vstupitelnyh-ekzamenov>

²⁰ Az.spitniknews.ru. Абитуриентам предоставили новые возможности на вступительных экзаменах. 2022. <https://az.sputniknews.ru/20220225/abiturientam-predostavili-novye-vozmozhnosti-na-vstupitelnykh-ekzamenakh-439595008.html>

типтегі тапсырма және 3 жазбаша жауап талап етілетін ашық типтегі тапсырма)²¹.

Әр пән бойынша максималды балл – 100 құрайды. ЖОО мамандықтары бойынша конкурсқа қатысатын талапкерлердің жалпы балын есептеу кезінде әр пән бойынша жинақталған балдар жинақталады. Емтиханда алуға болатын ең жоғары балл – 300 (әр пән бойынша 100 балл).

Толық орта білім деңгейіндегі қорытынды емтихандарға кіретін пәндер бағдарламалары 5-11 сыныптарда оқытылатын тақырыптарды қамтиды. Ақпан айынан кейін 11-сыныпта оқытылатын тақырыптар емтиханда қолданылмайды. Қорытынды емтихандарда қолданылатын барлық тест тапсырмалары жалпы білім беретін мекемелерде қолданылатын оқулықтарға негізделген және тиісті пәндер бойынша куррикулум – білім беру бағдарламалары бойынша оқыту нәтижелеріне жауап беретін білім мен дағдыларды тексеруге қызмет етеді²².

Сондай-ақ, 2019 жылдан бастап талапкерлерге емтихан стрессін азайту және төтенше жағдай туындаған жағдайда екінші мүмкіндік беру үшін университетке түсу емтихандарын екі рет тапсыруға рұқсат етіледі²³. Мектеп бітіру емтихандарының нәтижелері екі жыл бойы күшінде қалады. Бұл дегеніміз, өткен жылғы мектеп түлектері бітіру емтиханын қайта тапсыра алмайды, бірақ оқуға түсуге тікелей қатыса алады.

Бағалау саласындағы реформаларға қарамастан, бітіру емтихандары Әзірбайжанның сарапшылар қауымдастығында сынға ұшырайды. Сонымен, сынның негізгі тезистерінің ішінде емтихан сұрақтарында шамадан тыс күрделілік пен қателіктердің болуын атап өту керек²⁴.

Әзірбайжан мен Қазақстандағы емтихандарды салыстыру олардың құрылымының ұқсастығына қарамастан (мектеп бітіру емтихандары мен ЖОО-ға түсу емтихандары) түбегейлі айырмашылықтар бар екенін көрсетті. Сонымен, Әзірбайжанда жоғары оқу орындары мектеп бітіру емтихандарының да, түсу емтихандарының да нәтижелерін ескереді, ал Қазақстанда талапкерлерді қабылдау кезінде түсу емтиханының (ҰБТ) нәтижелеріне көп көңіл бөлінеді. Сонымен қатар, Әзірбайжанда түсу емтихандарында тапсырылатын пәндер

²¹ Musavat.az. 2020. Упрощена структура заданий на выпускных экзаменах XI классов. https://www.musavat.biz/ru/news/uproshena-struktura-zadanij-na-vypusknyh-ekzamenah-xi-klassov_705713.html?d=1

²² Государственный экзаменационный центр Азербайджана. 2023. <https://dim.gov.az/news/10597/>

²³ Алесгарова Г.А. Культурные, экономические и образовательные факторы, определяющие результаты выпускных экзаменов в школе в Азербайджане. Журнал «Образование и наука». 2022;24(10):103-123. <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2022-10-103-123>

²⁴ Sputniknews.az. Выпускники Азербайджана как «слабое звено»: кто виноват в их бедах - Миннауки или ГЭЦ? 2023. <https://az.sputniknews.ru/20230510/vypuskniki-azerbaydzhana-kak-slaboe-zveno-kto-vinovat-v-ikh-bedakh---minnauki-ili-gets-454705391.html>

санын қысқарту арқылы білім алушылардың емтихан жүктемесін төмендету үрдісі байқалады.

Беларусь

Беларусь мектептерінің білім алушылары қорытынды аттестаттауды 9 және 11 сыныптардан кейін тапсырады. 9-сыныптан кейінгі қорытынды емтихан 4 пән бойынша өтеді: беларусь тілі (жазбаша нысанда баяндау), орыс тілі (жазбаша нысанда баяндау), математика (жазбаша нысанда бақылау жұмысы), Беларусь тарихы (ауызша нысанда билеттер бойынша).

9-сыныптағы қорытынды аттестаттау нәтижелері бойынша оқушылар жалпы базалық білім туралы куәлік алады және 10 бейінді сыныпта (жекелеген оқу пәндерін жоғары деңгейде оқи отырып), 10 базалық сыныпта (базалық деңгейде барлық оқу пәндерін оқи отырып), кәсіптік-техникалық немесе арнаулы орта білім беру мекемесінде оқуын жалғастыра алады.

11-сыныптағы қорытынды аттестаттау 2023 жылға дейін мектептер базасында баяндау түрінде беларусь немесе орыс тілдерінен қорытынды емтихандар түрінде, математика бойынша – бақылау жұмысы түрінде, Беларусь тарихы және шет тілі бойынша – емтихан билеттері бойынша ауызша өтті. Содан кейін университетке түсу үшін орталықтандырылған тестілеу түрінде, соның ішінде орыс немесе беларусь тілдерінде үш қабылдау емтиханын тапсыру қажет болды.

2023 жылдан бастап 11-сынып оқушыларын қорытынды аттестаттау жаңа нысанды – *орталықтандырылған емтиханды* көздейді. Орталықтандырылған емтихан 2 оқу пәні бойынша жазбаша нысанда өткізіледі: 1) беларусь тілі / орыс тілі (білім алушының таңдауы бойынша); 2) физика, математика, химия, биология, шет тілі, Беларусь тарихы, дүниежүзілік тарих, география, қоғамтану (білім алушының таңдауы бойынша).

Жаңалық мынада, бұл екі емтихан орталықтандырылған тестілеу форматында ұйымдастырылған және мектептер базасында емес, орталықтандырылған тестілеуді тапсыру пункттерінде өткізіледі. Орталықтандырылған емтихан барлық 11-сынып оқушылары үшін міндетті болып табылады және бітіру мен түсу емтихандарын біріктіреді. Бұл мектеп оқушыларын әртүрлі емтихан түрлеріне дайындықтан босатады және олардың оқу жүктемесін азайтады.

Орталықтандырылған емтихан тапсырғаннан кейін оқушылар 100 балдық бағалау жүйесі бойынша екі сертификат алады. Аттестатқа баға қою үшін бұл нәтиже Беларусь Білім министрлігі бекіткен аударым шкаласы бойынша 10 балдық бағаға ауыстырылады. *Қорытынды белгі қою кезінде бір жылдағы мектеп белгісі және орталықтандырылған емтиханның нәтижесі ескеріледі.*

Орта арифметикалық қағидат бойынша шығарылған қорытынды белгі жалпы орта білім туралы аттестатқа қойылады. Орталықтандырылған емтихан сертификаты екі жылға дейін жарамды²⁵.

Финляндия

Финляндиядағы әртүрлі академиялық пәндер бойынша нәтижелерге қол жеткізуді бағалаудың басты бағыты-жалпы орта білім беру үшін қорытынды емтихан ретінде әрекет ететін және Финляндияның білім беру жүйесіндегі жалғыз «жоғары есепті» ұлттық емтиханы болып табылатын *жетілу туралы куәлік* емтиханы (Kurjainen және т.б., 2016)²⁶.

Ол мектептің оқу бағдарламасының міндетті және ұлттық мамандандырылған курстары негізінде әр пән бойынша жеке емтиханды қамтиды. Емтихан кезінде оқушылар кем дегенде 5 пән тапсыруы керек. Тек фин / швед тілі мен әдебиеті (ана тілі немесе оқыту тілі) бойынша емтихан міндетті болып табылады. Осы пән бойынша емтихан екі бөлімнен тұрады: 1) мәтіндермен жұмыс істеу дағдыларын тексеретін тест, 2) эссе. Мәтіндік дағдылар тесті оқушының аналитикалық дағдылары мен лингвистикалық көрінісін бағалайды. Эссе оқушының жалпы білім деңгейіне, ойлауды дамытуға, тілдік экспрессивтілікке және сөйлеудің үйлесімділігіне бағытталған. Емтихан бөлімдерінің әрқайсысы жеке күндерде тапсырылады, орындауға 6 сағаттан бөлінеді.

Сонымен қатар, кандидат келесі кем дегенде 3 пәндік топтардың ішінде кем дегенде 4 тестті таңдайды:

- математика тесті,
- тыңдау және жазу тапсырмаларынан тұратын екінші ұлттық тіл сынағы (швед немесе фин);
- негізінен тыңдау және жазу тапсырмаларынан тұратын шет тілі бойынша тест;
- гуманитарлық немесе жаратылыстану ғылымдары бойынша тест.

Айта кету керек, тестілердің кем дегенде біреуі пән бойынша оқу бағдарламасының жоғары деңгейлі сынағы болуы керек.

Тесттер тек бір жауап таңдауымен жабық сұрақтарды қамтымайды. Тест элементтері, мысалы, бірнеше таңдау сұрақтары, ашық сұрақтар, қысқаша

²⁵ Отдел по образованию, спорту и туризму Жодинского горисполкома, Беларусь. 2023. <https://zhodino-edu.gov.by/полезная-информация/итоговая-аттестация-2022-2023>

²⁶ Risto Hotulainen, Janica Vinni-Laakso, Sirkku Kupiainen, Development of learning to learn competence across secondary education and its association with attainment in Finnish/Swedish high-stake exit exam, Thinking Skills and Creativity, Volume 38, 2020, 100738, ISSN 1871-1871, <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100738>.

қорытындылар, аударма немесе сипаттама тапсырмалары, деректерді талдау тапсырмалары, сызбалар және т.б. болуы мүмкін. Тапсырмаларда мәтін, суреттер, бейнелер, аудио жазбалар, карталар, анимация және статистика және т. б. болуы мүмкін.

Емтихан тапсырған оқушылар кейінірек бұрын тапсырылмаған пән бойынша немесе тапсырылған пән бойынша (бірақ басқа қиындық деңгейінде) қосымша емтихан тапсыра алады. Қосымша емтихандар бес міндетті тестпен бірдей мәнге ие.

Жетілу туралы куәлік емтиханның мақсаты – білім алушылардың орта мектептің оқу бағдарламасы талап ететін білім мен дағдыларды қаншалықты меңгергенін және олардың «жалпы орта білім беру мақсаттарына сәйкес келетін жетілу деңгейіне» қаншалықты жеткенін анықтау²⁷.

Емтихан оқушылардың оқу бағдарламасының талаптарын орындағанын және қойылған мақсаттарға сәйкес жеткілікті жетілгенін көрсететін қорытынды сертификат ретінде әрекет етеді. Бұл оларға жоғары оқу орындарына құжаттарды тапсыруға мүмкіндік береді, өйткені жоғары оқу орындары студенттерді қабылдау үшін осы емтиханның нәтижелерін пайдаланады. Осылайша, жалпы орта білім беруді аяқтаумен бірге жетілу туралы куәлік емтиханы жоғары білім алу үшін ресми біліктілікті қамтамасыз етеді (Kurainen және т.б., 2016)²⁸.

Емтиханды ұйымдастыруға және өткізуге жауапты орган кәметтік аттестатына емтихан комиссиясы болып табылады. Комиссия тесттердің мазмұны, ұйымдастырылуы және бағалануы бойынша ұсыныстар шығарады. Білім және мәдениет министрлігі жоғары оқу орындары мен Финляндияның Ұлттық білім агенттігінің ұсынысы бойынша комиссия төрағасы мен оның мүшелерін (қырыққа жуық) тағайындайды. Комиссия мүшелері емтиханға кіретін пәндер бойынша сарапшылар болып табылады. 300-ден астам қауымдастырылған мүшелердің көмегімен комиссия тестілерді дайындайды және бағалайды.

Емтихан *цифрлық форматта* өткізіледі. Алғашқы цифрлық тестілер 2016 жылы енгізілді, ал емтихан 2019 жылдан бастап толығымен цифрлық болды.

Берілген емтихан үшін латынның жеке бағалау жүйесі бар (L (Laudatur) – ден I (Improbatur), мұндағы L ең жоғары, ал I-төмен). Бастапқыда оқушылардың жұмысын әр жалпы орта мектепте тиісті пән мұғалімі, содан кейін емтихан комиссиясы тексереді және бағалайды. Комиссия әр үміткердің тестін қарап, оны әр пән бойынша белгіленген өлшемшарттарға сәйкес бағалау арқылы

²⁷ Matriculation Examination Board. <https://www.ylioppilastutkinto.fi/en/matriculation-examination>

²⁸ Қолданылған сілтеме.

қорытынды баға шығарады. Осылайша, білім алушылардың жұмысын «қосарлы» тексеру әрекет етеді.

Мектеп оқушыларының дербестігінің жоғары деңгейін атап өткен жөн. Сонымен, жалпы орта білім беру деңгейінде оқитын әрбір оқушы жеке оқу жоспарын құруы керек, оған оқу жоспарлары, жетілу аттестатына емтихан, сондай-ақ оқуды бітіргеннен кейін болашақ оқу немесе мансап кіреді.

Жалпы орта білім беру деңгейінде бүкіл оқу бағдарламасын меңгерген мектеп түлегі оқуды аяқтағаннан кейін оқыған пәндерін, осы пәндер бойынша аяқталған кредиттердің санын және әр пән бойынша сөздер мен сандар бойынша бағаны (мысалы: өте жақсы...9) немесе пәнді қолайлы аяқтағаны үшін бағаны (тапсырылған) көрсететін мектепті бітіргені туралы аттестат алады. Оған қосымша жетілу аттестатына емтихан және ауызша тілді білу тестінен өткені туралы сертификат (қағаз түрінде және цифрлық) қоса беріледі.

Жетілу туралы куәлікке емтихан жылына екі рет – көктемде және күзде бір уақытта ел мектептерінің базасында өткізіледі. Жыл сайын 30 мыңға жуық үміткер емтихан тапсырады, оның ішінде көктемде – 25 мың. Емтихан тапсырғаннан кейін үміткерлер қосымша тест тапсыру немесе кез-келген тестті қалағандай жиі қайталау арқылы емтихан нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік алады. Тест тапсыра алмаған үміткер тестілеуден өтпеген емтихан кезеңінен кейінгі үш емтихан кезеңінде тестті үш рет қайта тапсыра алады. Үміткерге сәтсіз тапсырылған тесттің қиындық деңгейін оқу бағдарламасының жоғары деңгейінен орта/базалық деңгейіне өзгертуге рұқсат етіледі, бірақ оның емтиханы әлі де оқу бағдарламасының жоғары деңгейінде кем дегенде бір тестті қамтитыны тексерілгеннен кейін ғана қайта тапсыру рұқсатына құқығы ескеріледі²⁹.

Сингапур

Сингапурда бастауыш мектептің бітіруші 6-сыныбында ұлттық тест түрінде қорытынды аттестаттау (Primary School Leaving Examination, PSLE) қарастырылған.

Бастауыш мектепті бітіру емтиханы (PSLE)

Бұл емтихан 12 жастағы оқушылардың ағылшын тілін, ана тілін (әдетте қытай, малай немесе тамил), математика және жаратылыстану ғылымдарын білуін тексереді. Осылайша, әр оқушы өзінің тілдік, математикалық және ғылыми білімдерін қамтитын кем дегенде төрт пән бойынша тестілеуден өтуі

²⁹ Eurydice. Assessment in general upper secondary education. Finland. Last update: 28 February 2024. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/finland/assessment-general-upper-secondary-education>

керек. Оқушыларда тілдік пәндер бойынша тесттің кейбір компоненттерін қоспағанда, әр пән бойынша тест тапсыруға шамамен екі сағат бар.

Ана және ағылшын тілдеріндегі тесттерде тапсырмалардың 4 компоненті қарастырылған: жазу, оқу, тыңдау және сөйлеу³⁰. Тесттер бастауыш сынып түлектерінің жазу, түсіну, дәлелдеу, сыни тыңдау және ауызша сөйлеу дағдыларын тексереді.

Математика тесттерінде келесі тапсырмалар бар: математикалық фактілерді, ұғымдарды, формулаларды көбейту; қарапайым есептеулер мен алгебралық процедураларды орындау; ақпаратты түсіндіру және талдау; әртүрлі контексттерде математикалық ұғымдар мен дағдыларды қолдану; математикалық пайымдау және т. б.³¹

Жаратылыстану ғылымдары тестілерінде ғылыми фактілерді, тұжырымдамалар мен принциптерді білуге, түсінуге және қолдануға арналған тапсырмалар; ақпаратты (оның ішінде иллюстрацияланған, кестелік және графикалық) түсіндіру және зерттеу³².

PSLE білім алушылардың ерте кәсіптік бағдарлануына ықпал етеді, өйткені тесттер әртүрлі тапсырма форматтарын қарастырады: ашық және жабық тесттер, бірнеше таңдау жауаптары бар тесттер, қысқа, құрылымды немесе ұзақ жауап талап ететін тесттер және т. б.

Оқушылар жауаптарын стандартты жауап формасында көлеңкелеу арқылы бірнеше таңдау сұрақтарына жауап береді. Сонымен қатар, Финляндия сияқты, Сингапурда емтихандардың цифрлық форматқа көшу процесі байқалады. Мәселен, 2017 жылдан бастап ана тілі бойынша ауызша емтихан бөлімі электрондық форматта өткізіледі.

Оқушылардың әр түрлі дағдыларды, білім беру мүмкіндіктерін және қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін PSLE-де пәндер бойынша тестілеудің үш түрлі қиындық деңгейлігінен тұратын түрі бар: Стандартты (Standard), негізгі (Foundation) және жоғары (Higher). Барлық пәндер стандартты және негізгі қиындық түрі бойынша ұсынылады, ал ана тілдері де жоғары күрделілік түріне ие.

Қиындық деңгейіне байланысты тестті бағалау әдістері әртүрлі. Сонымен, 2021 жылдан бастап әр пән бойынша бағалаудың кең ауқымын көздейтін

³⁰ Singapore Examinations and Assessment Board. PSLE ENGLISH LANGUAGE. https://www.seab.gov.sg/docs/default-source/national-examinations/syllabus/psle/2024_psle_subject_info/2024-psle-el-0001-exam-syllabus.pdf

³¹ Singapore Examinations and Assessment Board. PSLE MATHEMATICS. https://www.seab.gov.sg/docs/default-source/national-examinations/syllabus/psle/2024_psle_subject_info/2024-psle-math-0008-exam-syllabus.pdf

³² Singapore Examinations and Assessment Board. PSLE SCIENCE. https://www.seab.gov.sg/docs/default-source/national-examinations/syllabus/psle/2024_psle_subject_info/2024-psle-science-0009-exam-syllabus.pdf

жетістік деңгейлері (Achievement Levels) бойынша PSLE бағалаудың жаңа жүйесі енгізілді. Қиындықтың стандартты деңгейін бағалауда PSLE-де сегіз түрлі жетістік деңгейі бар: 1-ден (90 балл және одан жоғары) 8-ге дейін (19 балл және одан төмен). Жаңа жүйеге сәйкес, жекелеген пәндер бойынша өтпелі немесе қанағаттанарлықсыз бағалар жоқ. Әрбір жеке пән бойынша жетістіктердің 8-ші деңгейі «бағаланбаған» болып саналады.

PSLE нәтижелерін бағалау процесі мұқият ұйымдастырылған жағдайларда бірнеше кезеңнен өтетіні назар аудартады. PSLE емтихан жұмыстарын Білім министрлігі мен Сингапурдың емтихан және оқушылардың нәтижелерін бағалау кеңесінің (SEAB) оқытушылары тексереді. PSLE аяқталғаннан кейін төрт күн ішінде Сингапурдың түкпір-түкпірінен келген мұғалімдер оқушылардың әрбір жеке жұмысын тексеру үшін орталықтандырылған және жабық орындарға жиналатын «бағалау күндері» деп аталады. Бір қызығы, білім алушылардың жазбаша жұмыстарын екі педагог бір-біріне тәуелсіз бағалайды, ал үшінші педагог олардың бағаларын сәйкестікке тексереді. Егер қойылған бағалардағы айырмашылық үлкен болса, онда жұмысты үшінші мұғалім қайта бағалайды³³.

Бағалаудың сенімділігі мен дәлдігін қамтамасыз ету үшін барлық мұғалімдерге бағалау процесін стандарттайтын кешенді бағалау схемасы ұсынылады. Сонымен қатар, мұғалімнің өз оқушысының жұмысын бағалау мүмкіндігін азайту үшін барлық жазбаша жұмыстар анонимді және бағалау орындары бойынша рандомизацияланған болуы керек.

Айта кету керек, оқушылар арасындағы стресс деңгейін төмендетуді және емтихан нәтижелеріне негізделген бағаларды қысқартуды көздейтін оқытуға біртұтас көзқарасты ілгерілету жағдайында елде PSLE маңыздылығы туралы қоғамдық пікірталастар болды. Алайда, 2018 жылы Сингапур Үкіметі деңгейінде PSLE-ді жою туралы өтініштер қабылданбады.

Жалпы білім туралы аттестат алу үшін емтиханы (GSE)

PSLE емтиханының нәтижелері бойынша оқушылар орта мектептің әртүрлі бағыттары бойынша бөлінеді: арнайы, экспресс, стандартты (академиялық) немесе стандартты (техникалық). Басқаша айтқанда, PSLE қай оқушылардың әдеттегі орта мектептерде және қайсысы беделді мектептерде оқуды жалғастыра алатынын анықтайды (Kwang және т.б., 2008).

Орта мектепте оқуды аяқтағаннан кейін экспресс немесе стандартты (академиялық) бағдарламалар бойынша оқитын түлектер әдеттегі деңгейдегі жалпы білім туралы аттестат алу үшін ұлттық емтихан тапсырады (General Certificate of Education Ordinary Level, GCE O-Level).

³³ <https://smiletutor.sg/psle/new-scoring-system/>

GCE O-Level емтиханына арналған бірлескен емтихан органдары – Білім министрлігі, Сингапурдың емтихан және оқушылардың нәтижелерін бағалау кеңесі (SEAB) және Кембридж Халықаралық білімі (CIE).

GCE O-Level-де оқушылар оқу бағдарламасына байланысты 5-тен 9-ға дейін пән тапсырады, оның ішінде ағылшын тілі, ана тілі, математика, жаратылыстану және гуманитарлық пәндер міндетті болып табылады³⁴.

Оқушылар А-дан F-ге дейінгі топтар бойынша бағаланады және әр топта сәйкес балл бар; төмен балл жақсы көрсеткіштерді көрсетеді (мысалы, А1 диапазоны 1 баллға сәйкес келеді). Әр бағаның соңындағы сан алынған баллға сәйкес келеді (яғни А1 = 1, А2 = 2, В3 = 3, В4 = 4, С5 = 5, С6 = 6, D7 = 7, E8 = 8, F9 = 9). Жеке O-level пәнін тапсыру үшін оқушы кем дегенде С6 (6 ұпай) немесе одан жоғары балл жинауы керек. Оқушы ала алатын ең жоғары баға – А1 (1 балл). «Ана тілі» пәні бойынша емтиханның ауызша құрамдас бөліктеріндегі үлгерім «өте жақсы», «жақсы» немесе «есептелінді» деп бағаланады³⁵.

Қазақстан

Қазақстанда негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейінде оқуды аяқтағаннан кейін білім алушылар арасында *қорытынды аттестаттау* өткізіледі. Рәсімнің мақсаты – білім алушылардың тиісті білім деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында көзделген оқу пәндерінің көлемін игеру дәрежесін анықтау.

- Өткізу формасы: қорытынды бітіру емтихандар (9 (10) сынып) және мемлекеттік бітіру емтихандар (11 (12) сынып).
- Өтетін орны: білім алушылар оқитын мектептер.
- Өткізу мерзімі: негізгі орта / жалпы орта білім беру деңгейінде оқуды аяқтағаннан кейін.

Қорытынды аттестаттаудың мазмұны және күтілетін нәтижелер әрбір пән мен оқыту тілі бөлінісінде ерекшелікпен реттеледі.

9 (10) сынып оқушыларына арналған мемлекеттік емтихандар тек жазбаша нысанда өткізіледі. Аттестаттау мазмұнына 4 емтихан кіреді, олардың бірі – таңдау бойынша (1-кесте). 9 (10) сынып оқушыларына арналған емтихан материалдарын (тапсырмалар мен балл қою схемалары) облыстардың және Астана, Алматы және Шымкент қалаларының білім басқармалары әзірлейді.

³⁴Singapore Examinations and Assessment Board. 2023 Singapore-Cambridge GCE N(T)-, N(A)- & O-Level Examinations Registration Information for School Candidates. https://www.seab.gov.sg/docs/default-source/schooregistrationinformation/2023_registration_information_for_school_candidates.pdf

³⁵ Singapore Examinations and Assessment Board. <https://www.seab.gov.sg/docs/default-source/national-examinations/gce-o-level/o-level-explanatory-notes.pdf>

1-кесте. 9 (10) сынып оқушыларына арналған қорытынды аттестаттау пәндері

Пәндер	Емтихан формалары	Уақыт
Қазақ тілі/орыс тілі және өзбек/ұйғыр/тәжік тілінде білім беретін мектептер үшін ана тілі (оқыту тілі) бойынша эссе нысанында жазбаша емтихан	гуманитарлық цикл пәндерін тереңдетіп оқытатын мектеп білім алушылары үшін жазбаша жұмыс (мақала, әңгіме, эссе)	120 минут
Математика (алгебрадан) жазбаша емтихан	Бақылау жұмысы	180 минут (физика-математика бағытындағы мамандандырылған мектептерде – 240 минут)
Орыс, өзбек, ұйғыр және тәжік тілдерінде оқытатын сыныптардағы қазақ тілі мен әдебиеті бойынша жазбаша емтихан және қазақ тілінде оқытатын сыныптардағы орыс тілі мен әдебиеті бойынша жазбаша емтихан	гуманитарлық цикл пәндерін тереңдетіп оқытатын мектеп білім алушылары үшін жазбаша жұмыс (мақала, әңгіме, эссе)	120 минут
Таңдау пәні (физика, химия, биология, география, геометрия, Қазақстан тарихы, дүниежүзі тарихы, әдебиет (оқыту тілі бойынша), шет тілі (ағылшын/ француз/неміс), информатика) бойынша жазбаша емтихан.	Жазбаша жұмыс	120 минут

Дереккөз: Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, оларды аралық және қорытынды аттестаттауды өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы N 125 Бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2008 жылғы 21 сәуірде Нормативтік құқықтық кесімдерді мемлекеттік тіркеудің тізіліміне N 5191 болып енгізілді.

11 (12) сынып оқушыларына арналған мемлекеттік бітіру емтихандары ауызша да, жазбаша да нысанда өткізіледі. Атап айтқанда, емтихан Қазақстан

тарихы бойынша – ауызша, ал қалған пәндер бойынша жазбаша түрде өткізіледі. Аттестаттау мазмұнына 5 емтихан кіреді, олардың бірі – таңдау бойынша (2-кесте). 11 (12) сынып оқушыларына арналған емтихан материалдарын (тапсырмалар мен Балл қою схемалары) ДББҰ «НЗМ» әзірлейді, ал Ұлттық тестілеу орталығы ДББҰ «НЗМ» әзірлеген емтихан материалдарының мазмұн сапасына тәуелсіз бағалау жүргізуді қамтамасыз етеді.

2-кесте. 11 (12) сынып оқушыларына арналған қорытынды аттестаттау пәндері

Пәндер	Емтихан формалары	Уақыт³⁶
Қазақ тілі/орыс тілі бойынша және өзбек/ұйғыр/тәжік тілінде білім беретін мектептер/сыныптар үшін ана тілі (оқыту тілі) бойынша жазбаша емтихан;	эссе	180 минут
Алгебра және анализ бастамаларынан жазбаша емтихан;	Бақылау жұмысы	300 минут
Орыс/ өзбек/ ұйғыр/ тәжік тілінде оқытатын сыныптарда қазақ тілі мен әдебиеті бойынша жазбаша емтихан (мәтінмен жұмыс, мәтін бойынша тапсырмаларды орындау) және қазақ тілінде оқытатын сыныптарда орыс тілі мен әдебиеті бойынша жазбаша емтихан (мәтінмен жұмыс, мәтін бойынша тапсырмаларды орындау)	Мәтінмен жұмыс, мәтін бойынша тапсырмаларды орындау	120 минут
Қазақстан тарихы бойынша ауызша емтихан	Емтихан билеттері	120 минут
Таңдау бойынша пәннен (физика, химия, биология, география, геометрия, дүниежүзі тарихы, құқық негіздері, әдебиет (оқыту тілі), шетел тілі (ағылшын/	Жазбаша жұмыс	120 минут

³⁶ Итоговая аттестация обучающихся 11(12) классов
 Подробнее <https://testcenter.kz/ru/shkolnikam/itogovaya-attestatsiya/itogovaya-attestatsiya-obuchayushchikhsya/>

француз/неміс), информатика) жазбаша емтихан.		
--	--	--

Дереккөз: Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, оларды аралық және қорытынды аттестаттауды өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы N 125 Бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2008 жылғы 21 сәуірде Нормативтік құқықтық кесімдерді мемлекеттік тіркеудің тізіліміне N 5191 болып енгізілді.

Қорытынды аттестаттауға рұқсат алу үшін белгілі бір талаптардың болуын атап өткен жөн. Атап айтқанда, білім алушының жылдық қанағаттанарлықсыз бағалары болмауы тиіс (4-қосымша).

Емтихандарды өткізу кезінде академиялық адалдықтың сақталуын қамтамасыз ету мақсатында мектептердің, аудандық, қалалық білім бөлімдерінің, білім басқармаларының жанынан, сондай-ақ ҚР Оқу-ағарту министрлігі жанынан білім алушыларды қорытынды аттестаттау жөніндегі Комиссия құрылады. Комиссия құрамына педагогтар, білім беруді басқару органдарының мамандары, қоғамдық ұйымдардың және ата-аналар қоғамының өкілдері кіреді (3-кесте).

3-кесте. Білім алушыларды қорытынды аттестаттау жөніндегі комиссияның құрамы

Ұйымдастыру	Комиссия мүшелері	Комиссия басшысы
Мектеп	<ul style="list-style-type: none"> • пән мұғалімдері және мектеп директорының орынбасарлары (болған жағдайда) • қоғамдық ұйымдардың (болған жағдайда) және ата-аналар комитеттерінің өкілдері 	мектеп директоры немесе оны алмастыратын адам
Аудандық / қалалық білім бөлімі	<ul style="list-style-type: none"> • пән мұғалімдері • білім бөлімдерінің мамандары • қоғамдық ұйымдар мен ата-аналар комитеттерінің өкілдері • білім бөлімінің қызметкерлерінен тағайындалатын хатшы 	білім бөлімінің басшысы немесе оны алмастыратын тұлға
Білім басқармасы	<ul style="list-style-type: none"> • пән мұғалімдері • білім басқармасының мамандары • қоғамдық ұйымдар мен ата-аналар комитеттерінің, бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдері • білім басқармасының қызметкерлерінен тағайындалатын хатшы 	білім басқармасының басшысы немесе оны алмастыратын тұлға

Оқу-ағарту министрлігі	<ul style="list-style-type: none"> ▪ пән мұғалімдері ▪ қоғамдық ұйымдар мен ата-аналар комитеттерінің өкілдері ▪ Министрліктің және Министрліктің ведомстволық бағынысты ұйымдарының қызметкерлері ▪ Министрлік қызметкерлерінің арасынан тағайындалатын хатшы 	Министрліктің орта білім Комитетінің төрағасы немесе оны алмастыратын адам
------------------------	--	--

Дереккөз: Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, оларды аралық және қорытынды аттестаттауды өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы N 125 Бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2008 жылғы 21 сәуірде Нормативтік құқықтық кесімдерді мемлекеттік тіркеудің тізіліміне N 5191 болып енгізілді.

Қорытынды аттестаттау жөніндегі Комиссия әртүрлі функцияларды орындайды (4-кесте).

4-кесте. Білім алушыларды қорытынды аттестаттау жөніндегі комиссияның функциялары

Ұйым	Комиссияның функциялары
Мектеп	<ul style="list-style-type: none"> ▪ қорытынды аттестаттауды өткізу мәселелері бойынша білім алушыларға, педагогтарға және ата-аналарға түсіндіру жұмыстарын жүргізу; ▪ білім алушылар таңдаған пәндер тізбесін көрсете отырып, қорытынды аттестаттаудан өтетін білім алушылардың тізімдерін қалыптастыру және ҰТО филиалына жіберу; ▪ қорытынды аттестаттауды өткізу, сондай-ақ білім алушыларды қорытынды аттестаттауға дайындау бойынша жұмысты ұйымдастыру; ▪ «Алтын белгі» жалпы орта білім туралы аттестат алуға үміткерлердің жұмыстарынан басқа, 9 (10) және 11 (12) сынып оқушыларының жазбаша емтихан жұмыстарын қарау; ▪ жазбаша емтихан жұмыстары аяқталғаннан кейін Хаттаманың электрондық нұсқасын білім бөлімдеріне немесе басқармаларына жолдау; ▪ тестілеу нәтижелерін беру және пайдалану; ▪ «Алтын белгі» жалпы орта білім туралы аттестат алуға үміткерлердің жазбаша емтихан жұмыстарын білім бөлімдері арқылы білім басқармасы жанындағы Комиссияның қарауына жолдау; ▪ тестілеу баллдарын жалпы орта білім туралы аттестаттың бағаларына ауыстыру шкаласына сәйкес тестілеу нәтижелерінің балдарын бағалауға ауыстыру; ▪ апелляцияға түскен мәселелер бойынша қарау және шешім қабылдау

<p>Аудандық / қалалық білім бөлімі</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ қорытынды аттестаттауды өткізу мәселелері бойынша білім алушылар, педагогтар мен ата-аналар арасында ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу; ▪ қорытынды аттестаттауды өткізу бойынша жұмысты ұйымдастыру; ▪ «Алтын белгі» жалпы орта білім туралы аттестат алуға үміткерлердің жазбаша емтихан жұмыстарын білім басқармасы жанындағы Комиссияның қарауына жолдау; ▪ Апелляцияға келіп түскен мәселелерді қарау және түпкілікті шешім қабылдау
<p>Білім басқармасы</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ білім алушылар, педагогтар мен ата-аналар арасында қорытынды аттестаттаудан өту мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу; ▪ «Алтын белгі» жалпы орта білім туралы аттестат алуға үміткерлердің талаптарға сәйкестігін анықтау; ▪ қорытынды аттестаттауды ұйымдастыру; ▪ «Алтын белгі» жалпы орта білім туралы аттестат алуға үміткерлердің жазбаша емтихан жұмыстарын қарау; ▪ «Алтын белгі» жалпы орта білім туралы аттестат алуға үміткерлердің жазбаша емтихан жұмыстарын қарау нәтижелерін мектептерге жіберу; ▪ апелляцияға келіп түскен ұсыныстардың негізділігін қарау және түпкілікті шешім қабылдау
<p>Оқу-ағарту министрлігі</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ қорытынды аттестаттауды өткізу мәселелері бойынша білім алушылар, педагогтар мен ата-аналар арасында ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу; ▪ қорытынды аттестаттауды өткізу бойынша жұмысты ұйымдастыру; ▪ республикалық мектептердің «Алтын белгі» жалпы орта білім туралы аттестат алуға үміткерлердің жазбаша емтихан жұмыстарын қарау; ▪ «Алтын белгі» жалпы орта білім туралы аттестат алуға үміткерлердің жазбаша емтихан жұмыстарын қарау нәтижелерін республикалық мектептерге жолдау; ▪ апелляцияға келіп түскен ұсыныстардың негізділігін қарау және түпкілікті шешім қабылдау

Дереккөз: Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, оларды аралық және қорытынды аттестаттауды өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы N 125 Бұйрығы

Егер түлек жұмысты емтиханға бөлінген уақытта аяқтамаса, ол оны аяқталмай тапсырады. Жазбаша емтихан мен тестілеу аяқталғаннан кейін Комиссия мүшелері білім алушылардың жұмысын мектеп ғимаратында тексереді. Тексерілмеген жұмыстар мектеп басшысына сақтауға тапсырылады. Тексеру кезінде қателер астын сызады. Эсседе қателер саны бөлек көрсетіледі.

Математика (алгебра) бойынша «2» және «5» деп бағаланған жазбаша жұмыстарға мектеп комиссиясы рецензиялар береді³⁷.

Пәндер бойынша 9 (10) сынып оқушыларын қорытынды аттестаттау нәтижелері балл түрінде журналға қойылады және емтихан балдарын емтихан бағасына ауыстыру шкаласы бойынша ауыстырылады (5-кесте). 9 (10) және 11 (12) сыныптарда пән бойынша қорытынды бағалар шығарылған кезде қорытынды баға емтихан нәтижелері (бес балдық шкала бойынша) және оқу жылындағы тоқсандық бағалар (бес балдық шкала бойынша) негізінде 30-дан 70-ке пайыздық арақатынаста қойылады. Қорытынды бағалауды дөңгелектеу ең жақын бүтінге жүргізіледі. Жазбаша жұмыс үшін қойылған бағамен немесе тестілеу нәтижесімен келіспеген жағдайда білім алушы білім алушыларды қорытынды аттестаттау жөніндегі комиссияға жүгінеді.

5-кесте. Емтихан балдарын емтихан бағасына ауыстыру шкаласы

Бағалау	Максималды балл 30 болатын пәндер үшін балдар	Максималды балл 40 болатын пәндер үшін балдар	Максималды балл 50 болатын пәндер үшін балдар	Максималды балл 60 болатын пәндер үшін балдар
«2»	0-11	0-15	0-19	0-23
«3»	12-19	16-25	20-32	24-38
«4»	20-25	26-33	33-42	39-50
«5»	26-30	34-40	43-50	51-60

Дереккөз: Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, оларды аралық және қорытынды аттестаттауды өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы N 125 Бұйрығы

Қорытынды аттестаттауды тапсырғаннан кейін білім алушылар тиісті аттестат алады. Алайда, 1 немесе 2 пән бойынша қанағаттанарлықсыз баға алған кезде білім алушылар мектепте қайта қорытынды аттестаттаудан өтеді, 3 және одан да көп пәндер бойынша – оқудың қайта жылына қалады және білім алуды аяқтамаған адамдарға берілетін анықтаманы алады.

Айта кету керек, заңнамалық деңгейде педагогтардың емтиханнан кейінгі жұмысы да қарастырылған. Атап айтқанда, білім алушыларды қорытынды

³⁷ Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, оларды аралық және қорытынды аттестаттауды өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы N 125 Бұйрығы

аттестаттау нәтижелері жаңа оқу жылы басталар алдында мектеп жанындағы Комиссияның барлық мүшелерінің қатысуымен оқу жылындағы жұмыс қорытындылары бойынша педагогикалық кеңесте талқыланады. Талқылау нәтижелері бойынша педагогикалық кеңес оқу-тәрбие жұмысының сапасын жақсарту жөнінде шаралар қабылдайды.

Қорытынды аттестаттау саласындағы шетелдік зерттеулерге шолу

Мектеп бітіру емтихандарын өткізу бойынша заманауи зерттеулерді талдау соңғы жылдары зерттеушілер арасында келесі мәселелер кеңінен талқыланды. Көрсетті: мектеп бітіру емтихандарының одан әрі оқуға, университетке түсуге және жұмысқа орналасуға әсері; оқушылардың мектеп бітіру емтихандарының нәтижелері мен қабылдауы, үлгерімдегі айырмашылықтарға, отбасының табыс деңгейіне және басқа факторларға байланысты; бітіру емтихандарының әсері оқушылардың мотивациясына, мінез-құлқына және психологиялық жағдайына, сондай-ақ педагогикалық практикаға арналған мектеп емтихандары; мектеп бітіру емтихандарының мазмұны мен бағалаудың басқа түрлерінің сабақтастығы және т. б.

Мектеп бітіру емтихандарының одан әрі оқуға, жоғары оқу орнына түсуге және жұмысқа орналасуға әсері

Білім беру әлеуметтанушылары емтихандардың маңыздылығын ұлттық білім беру жүйелерінің негізгі ерекшеліктерінің бірі ретінде бұрыннан мойындады (Allmendinger 1989; Kerckhoff 2001), олар білім берудің жаңа сатысына қабылданумен және мектептен кетумен тығыз байланысты (Heubert және Hauser 1999; Grodsky және т.б. 2008). Әлемнің көптеген елдері «жоғары есепті» ұлттық білім беру емтихандарын пайдаланады, яғни мектеп түлегі орта білім берудің келесі деңгейінде оқуын жалғастыра алатынына, ЖОО-ға түсе алатынына және т.б. айтарлықтай әсер ететін емтихандар (Lauwerys және Scanlon 1969; Eckstein және Noah 1992; Helms 2008).

Ұлттық жоғары есепті емтихандары белгілі бір сынып оқушыларына ел деңгейінде өткізілетін емтихандар ретінде анықталады: (а) оқушының білім беру жүйесінде алға жылжуына рұқсат етілгенін және/немесе (б) оқушының көптеген сараланған бағыттардың қайсысына түсе алатындығын анықтайды (мысалы, академиялық оқыту немесе кәсіптік білім) (Heubert және Hauser, 1999).

Типтік мысал – орта мектептің мемлекеттік бітіру емтиханы, оны оқушылар тиісті аттестат алу және университетке түсу үшін тапсыруы керек. Қорытынды емтихандардың мақсаты – мемлекеттік орта мектептердің сапасын стандарттау және *білім алушылардың негізгі дағдылар мен білім жиынтығымен оқуды аяқтауын қамтамасыз ету*. Бастауыш мектепті бітіргеннен кейінгі емтихан тағы

бір кең таралған нысан болуы мүмкін, ол қай оқушылардың орта мектепте және қайсысы кәсіптік-техникалық мектепте оқуды жалғастыра алатынын анықтайды (Furuta және т.б., 2020). Ұлттық емтихан жүйелері әдетте қоғамның білім беру жүйесінің жалпы сипатын анықтайды және көптеген нәтижелерге әсер етеді (Eckstein және Noah 1992; Kellaghan және Greeney 1992).

Шетелдік зерттеу топтарында ең көп талқыланатын мәселелердің бірі – мектептегі қорытынды емтихандардың мектептердегі оқуды аяқтаудағы табыстылық көрсеткіштеріне қалай әсер ететіні. Бұл мәселеде зерттеушілердің пікірлері әртүрлі.

Сонымен, кейбір зерттеулер емтихандарды оқушылардың мектепті бітіруге немесе жоғары оқу орнына түсуге мүмкіндіктерін шектеу құралы ретінде қарастырады. Мектептер әлеуметтік теңсіздікті қайталайды деп айтылады (Collins 1979; Boudon 1973; Breen және Jonsson 2005), ал жоғары есепті тестілеу әлеуметтік теңсіздік орын алуы мүмкін айқын құралдардың бірі болып табылады (Jackson және Buckner 2016). Тесттер мәдени капиталы немесе қаржылық ресурстары жетіспейтін оқушыларға кедергілер тудыруы мүмкін (Eckstein және Noah 1992; Bourdieu 1996 [1989]). Мысалы, ауқатты оқушылар көбінесе қымбат емтихан курстарынан өтеді, бұл олардың аз қамтылған оқушылармен салыстырғанда мүмкіндіктерін арттырады (Stevenson және Baker 1992; Park және т.б. 2016).

Жекелеген зерттеулер қорытынды емтихандардың жалпы жағымсыз әсері тестілеуден өтуде қиындықтарға тап болған оқушылар арасында оқудан шығу санының артуы болып табылатынын көрсетеді (Baker & Lang, 2013; Hyslop, 2014, Machin және т. б., 2020³⁸) және бұл азшылық ортадағы оқушыларға көбірек әсер етеді (Lincove және т. б., 2022; Dee және Jacob, 2006). Сонымен қатар, Furuta және т. б. (2020) зерттеуі 1960-2010 жылдар аралығында 142 елдегі ұлттық қорытынды емтихандар бойынша ұлттық деректер жиынтығы негізінде емтихан жүйелері орта және жоғары оқу орындарына студенттерді қабылдаудың төмен деңгейімен байланысты екендігі туралы дәлелдердің бар екендігін көрсетті.

Зерттеушілердің қарама-қарсы ұстанымы мектептің қорытынды емтихандары, керісінше, білім сапасын жақсартып алады деп болжайды. Мысалы, ұлттық қорытынды емтиханды тапсыра алмайтын оқушылар әлі де оқуды тастап кететіндер немесе білім беру жүйесінің жоғары деңгейлерінде табысқа жету мүмкіндігі аз болуы мүмкін (Jacob, 2001). Сондай-ақ, АҚШ-тағы ірі зерттеулердің бірі қорытынды емтихандар 4-жылдық жоғары оқу орындарына түсуге оң байланысты екенін көрсетті (Kuoore 2019). Бірқатар зерттеушілер

³⁸ Stephen Machin, Sandra McNally, Jenifer Ruiz-Valenzuela. Entry through the narrow door: The costs of just failing high stakes exams. October 2020 *Journal of Public Economics* 190(2):104224. DOI:10.1016/j.jpubeco.2020.104224

мектеп бітіру емтихандарының орта мектепті бітіру көрсеткіштеріне (Greene және Winters, 2004; Warren және Jenkins, 2005; Warren және т.б., 2006) және орта мектепті тастап кетуге әсерінің жоқтығын анықтады (Warren және Edwards, 2005).

Сонымен қатар, қорытынды емтихандарды жақтаушылар емтихандар оқушыларды ынталандыру және мұғалімдер мен басшыларды жауапкершілікке тарту арқылы қоғамдағы мектептегі білім берудің жалпы сапасын жақсартады деп мәлімдейді (Bishop, 1997; Heuneman және Ransom, 1990; Raymond және т.б., 2003). Орталықтандырылған емтихандарды қолдану көбінесе оқу бағдарламаларын стандарттауға әкеледі (Allmendinger, 1989), бұл мектептің төменгі сыныптарында маргиналды немесе аз көңіл бөлуі мүмкін оқушыларға пайда әкелуі мүмкін (Тоенjes және т.б., 2002; Vol және т.б., 2014)³⁹. Сондай-ақ, стандартталған сынақтар барлығына әділ жолақ беретіні атап өтілді (Westrick және т.б., 2015).

Сонымен қатар, зерттеулер мектептің қорытынды бағалары студенттерді жоғары білім берудің бірінші курсына ұстаудың күшті болжаушысы болып табылатындығын дәлелдеді. Мысалы, Нидерландыда университетке түсу үшін мектептің қорытынды белгілері (GPA) да, ұлттық емтихан нәтижелері де маңызды рөл атқаратын зерттеу орта мектепті бітіргеннен кейін GPA студенттерді қабылдау мен ұстап қалудың негізгі болжаушысы болғанын көрсетті. Осылайша, мектептің қорытынды бағалары маңызды ұлттық емтихандарға кірмейтін, бірақ кейінгі жоғары білім жетістіктерін болжайтын оқушылардың үлгерімінің аспектілерін өлшейді (Meeter, 2023).

Зерттеудің басқа тақырыптық бағыттарының ішінде қорытынды емтихандардағы оқушылардың нәтижелері мен олардың білім беру саласындағы және еңбек нарығындағы кейінгі нәтижелері арасындағы байланысты зерттеуді атап өткен жөн. Мысалы, Anderson (2022) зерттеуі Англияда міндетті орта білімнен кейінгі қорытынды мектеп емтиханын (GCSE) тапсыру кезінде шекті деңгейден өту ерлер мен әйелдер үшін академиялық біліммен қамтудың артуына, сондай-ақ мансабының басында әйелдердің табыс деңгейінің жоғарылауына әкелетінін көрсетті.

Оқушылардың оқу үлгеріміндегі айырмашылықтарға, отбасы табысының деңгейіне және басқа факторларға байланысты мектеп бітіру емтихандарының нәтижелері мен қабылдауы

Әр түрлі елдер мен жас топтарындағы білім беру теңсіздіктері туралы заманауи зерттеулерде тенденция айқын байқалады: аз қамтылған отбасылардан шыққан оқушылар үлгерім тұрғысынан ауқатты отбасылардағы

³⁹ <https://sci-hub.se/https://doi.org/10.1093/sf/soaa071>

құрдастарынан едәуір төмен (Sirin, 2005; White, 1982). Әлеуметтік-экономикалық мәртебенің (ӘЭМ) білім беру нәтижелеріне бұл әсері әртүрлі механизмдер арқылы көрінеді. Біріншіден, ол кітаптар мен жұмыс үстелдері сияқты үйдегі білім беру ресурстарына қол жетімділікті шарттау арқылы және ортақ құндылықтар мен көзқарастарды көрсететін әлеуметтік байланыстардың жиынтығы болып табылатын әлеуметтік капиталды қалыптастыру арқылы тікелей жүзеге асырылады (Bradley және Corwyn, 2002; Coleman, 1988). Екіншіден, ол жанама деңгейі арқылы ата-аналардың білімдеріне, олардың үміттеріне және ұмтылыстарына әсер етеді (Eccles, 1992).

Массачусетс штаттының (АҚШ) зерттеушілері оқушылардың отбасылық табыс деңгейінің мектеп бітіру емтихандарын тапсыру көрсеткіштеріне әсерін анықтады. Атап айтқанда, мектеп бітіру емтиханын әрең тапсырған оқушылар арасында емтиханнан бірнеше жыл өткен соң ЖОО-ға түсу ықтималдығы төмендегені анықталды (Pарау және т.б., 2014). Бұл ретте табыс деңгейі төмен отбасылардан шыққан, мектепте бітіру емтиханын әрең тапсырған білім алушылар арасында ауқатты отбасылардың құрдастарымен салыстырғанда орта мектепті бітіре алғандар көп (Pарау және т.б., 2022).

Зерттеулердің тағы бір бағыты – білім алушылардың жынысының қорытынды мектеп емтихандарындағы жетістіктеріне әсері. Сонымен, зерттеулер көрсеткендей, қыздар білім берудегі жетістік көрсеткіштері бойынша ұлдардан асып түседі (Kessels, Heyder, Latsch және Hannover, 2014). Ірі мета-анализде қыздардың бастауыш мектептен бастап университетке дейінгі барлық пәндік салаларда (Voyer, 2014) мұғалімдер бағалайтын жұмыстарда жоғары жетістіктері бар екендігі анықталды. Дегенмен, PISA және PIRLS сияқты стандартталған сынақтар қыздардың оқу сауаттылығында жақсы жұмыс істейтінін, бірақ математикадан артта қалғанын көрсетеді (OECD, Citation 2013), сонымен қатар математикаға деген сенімділік пен қызығушылық азырақ (Kessels және Hannover, 2008; Eccles, 2011).

Мектеп бітіру емтихандарының оқушылардың мотивациясына, мінез-құлқына және психологиялық жағдайына, сондай-ақ педагогикалық практикаға әсері

Шетелдік зерттеу ортасында мектеп бітіру емтихандары оқушылардың психологиялық жағдайына, олардың мінез-құлқына және мотивация деңгейіне қалай әсер ететіні туралы мәселеге көп көңіл бөлінеді.

Мысалы, «жоғары есепті» емтихандарының нәтижелері жоғары білімге қол жеткізу мүмкіндігіне әсер ететіндіктен және түлектердің болашақ білім беру жолына ұзақ мерзімді әсер ететіндіктен, бұл олардың психикалық жағдайына теріс әсер етуі мүмкін екендігі анықталды (Pearlin және т.б., 1981). Бірқатар

этнографиялық зерттеулер қорытынды емтихандар жасөспірімдердің өміріне айтарлықтай қысым жасайтындығын көрсетеді, олардың «бүкіл өмірі» тапсырған емтихан жетістігіне байланысты (Banks және Smyth, 2015). Бірнеше зерттеулер оқушылардың жоғары есепті нәтижелерін «олардың өмірлік мүмкіндіктерін анықтайтын» деп санайтынын көрсетеді. Бұл бағалаудың басқа түрлерімен салыстырғанда мұндай емтихандардың стресстік ретінде қабылдануының негізгі себептерінің бірі (Lee және Larson, 2000; Banks және Smyth, 2015; Högberg және т.б., 2019).

Шетелдік зерттеулердің тақырыптық бағыттарының бірі қорытынды емтихандардың «кері әсерін» («washback»), яғни қорытынды емтихандағы тапсырмалар мазмұнының оқыту мен оқытуға әсерін зерттеу болып табылады. Оқушылардың қорытынды емтихандарының «кері әсері» негізінен тестілеуге бағытталған, оқытудың әртүрлі аспектілеріне енетін және үстірт оқытуға әкелетін процесс ретінде белгіленеді (Andrews және т.б., 2002; Xie, 2013)⁴⁰. Бұл мәселе ширек ғасырдан астам уақыт бойы мүдделі тараптар үшін қорытынды тестілеудің, оның ішінде әлеуметтік теңсіздікті сақтау немесе күшейту салдары туралы хабардар болу аясында өзектілігін сақтап келеді (Shohamy, 2014). Атап айтқанда, білім алушылар қалайтын оқу мен ұлттық қорытынды емтихандарға жеке дайындықтың арқасында алған білім арасындағы сәйкессіздіктің болуы байқалады (Cheng, 1998).

Сондай-ақ, шетелдік зерттеушілер педагогикалық тәжірибеде мұғалімдер қорытынды мектеп емтихандарына дейін «қорқынышқа шақыру» деп аталатындарға назар аударады, яғни сәтсіздіктің жағымсыз салдарын және сәтсіздіктің алдын алу үшін қажетті әрекеттерді көрсетуге арналған сенімді хабарламалар. Сонымен, Putwain және Symes (2014) бір топ оқушылар алған қорқынышқа шақыруды әртүрлі оқушылар әртүрлі тәсілдермен қабылдауы, түсіндіруі және бастан кешіруі мүмкін екенін анықтады, бұл әртүрлі оқу нәтижелеріне әкеледі.

Мектеп бітіру емтихандарының және бағалаудың басқа түрлерінің сабақтастығы

Жеке зерттеулер қорытынды ұлттық бағалаудың басқа бағалау түрлерімен сабақтастығын зерттеуге арналған. Сонымен, Shepard (2004) орталықтандырылған тестілеу тапсырмаларын жалпылау және олардың келесі факторларға байланысты АҚШ-тағы оқу бағдарламасынан алшақтау мәселесін атап өтеді. Біріншіден, стандартталған тестілер оқулықтар мен оқу материалдарының кең спектрін қолданатын барлық штаттар мен мектеп

⁴⁰ <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/02655322211050600>

аудандары қолдана алатындай жалпыланған болуы керек. Екіншіден, тесттердің көпшілігі тек негізгі дағдыларды қамтиды, өйткені арнайы тақырыптарды немесе күрделі тапсырмаларды қосу тест мазмұнының жергілікті тест таңдау комитеттерінің қажеттіліктеріне сәйкес келмеуіне әкелуі мүмкін. Демек, бағалаудың қорытынды түрлерінің оқу бағдарламасының мазмұнымен сәйкестігін қамтамасыз ету қажеттілігі туралы мәселе көтеріледі.

Сондай-ақ, оқулықтардың мазмұнына қорытынды қорытынды емтихандардың әсерін зерттейтін бірқатар зерттеулерді атап өткен жөн. Мысалы, Ливанда бағалау әдістері мен математика бойынша оқу бағдарламасының мақсаттары арасындағы төмен консистенция мәселесі атап өтілді. Атап айтқанда, зерттеушілер оқулықтар мазмұны оқу бағдарламасының реформасына сәйкес келмейтін стандартталған «жоғары есепті» емтихандарына сәйкес келетіндей етіп жасалғанын атап көрсетеді (Osta, 2018). Оқу бағдарламаларына қарағанда сыртқы бағалау оқулықтарының мазмұнына басым әсер Италия (Martignone және т.б., 2018) және Испания (Rodríguez-Muñiz және т. б., 2018) сияқты елдерде де байқалды.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ САУАЛНАМА НӘТИЖЕЛЕРІ

Жалпы ақпарат

Тілі. Сауалнамаға еліміздің 20 өңірінен 10 және 11 сынып оқушылары қатысты, барлығы 9 752 оқушы саны. Білім алушылардың көпшілігі (71,4% немесе 6 959) қазақ тілінде сауалнама таңдады, қалған 28,6% (2 793 адам) оны орыс тілінде өтті.

Жынысы. Сауалнамаға қатысқан оқушылардың жартысынан көбі – қыздар (59,6%).

Оқыту сыныптары. Оқыту сыныптары бөлінісінде білім алушылар саны: 10-сынып – 5 340 адам, 11-сынып – 4 412.

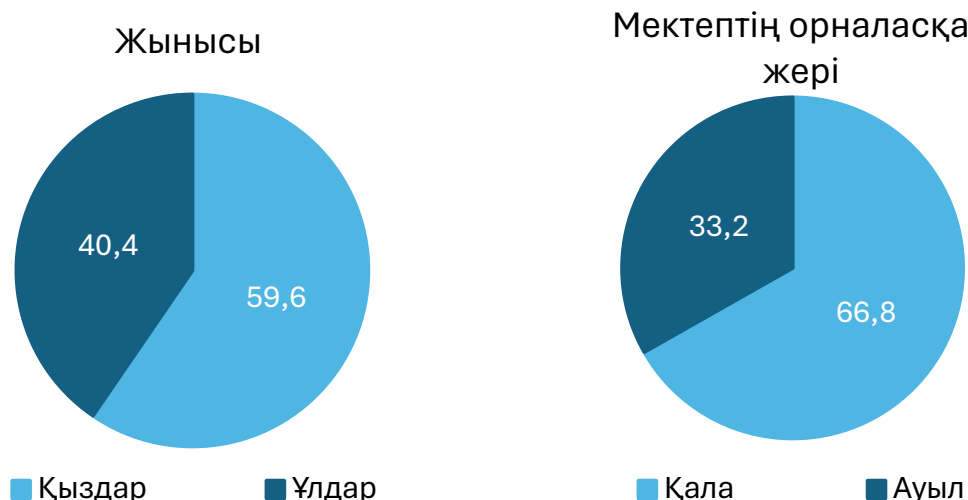
Мектептің орналасқан жері. Респонденттердің үштен екісі (9 752-ден 6 514) қалалық жерде тұрады.

Мектептегі оқыту тілі. Сауалнамаға қатысқан оқушылардың көпшілігі (72,2% немесе 7 043 адам) қазақ тілінде оқытатын сыныптарда оқиды, 2 681 білім алушы (27,5%) – орыс тілінде, 28 – басқа тілде оқиды (1-сурет).

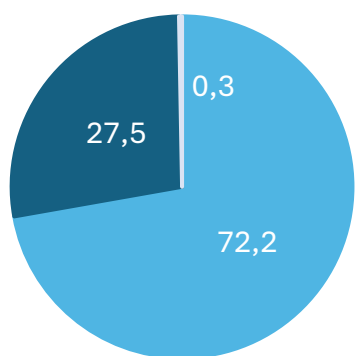
Оқу үлгерімі. Сауалнамаға қатысқан оқушылардың көпшілігі (64,5% немесе 6 294 адам) жақсы үлгерімге ие («4» бағалары). Респонденттердің 1/5 бөлігінен сәл астамы – үздік оқушылар (2 138 немесе 21,9%). Тек 1 320 респондент «қанағаттанарлық» (13,5%) оқиды.

Өңірлер. Сауалнамаға қатысушылардың ең көп саны Астана қаласы мен Жамбыл облысында тіркелді (2-сурет).

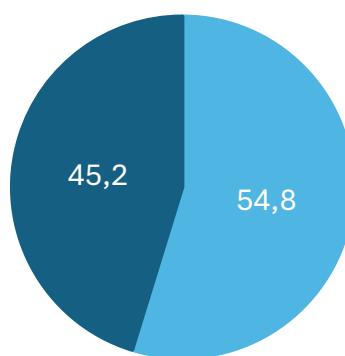
1-сурет. Сауалнамаға қатысқан оқушылар туралы жалпы ақпарат / %

Мектептегі оқыту тілі

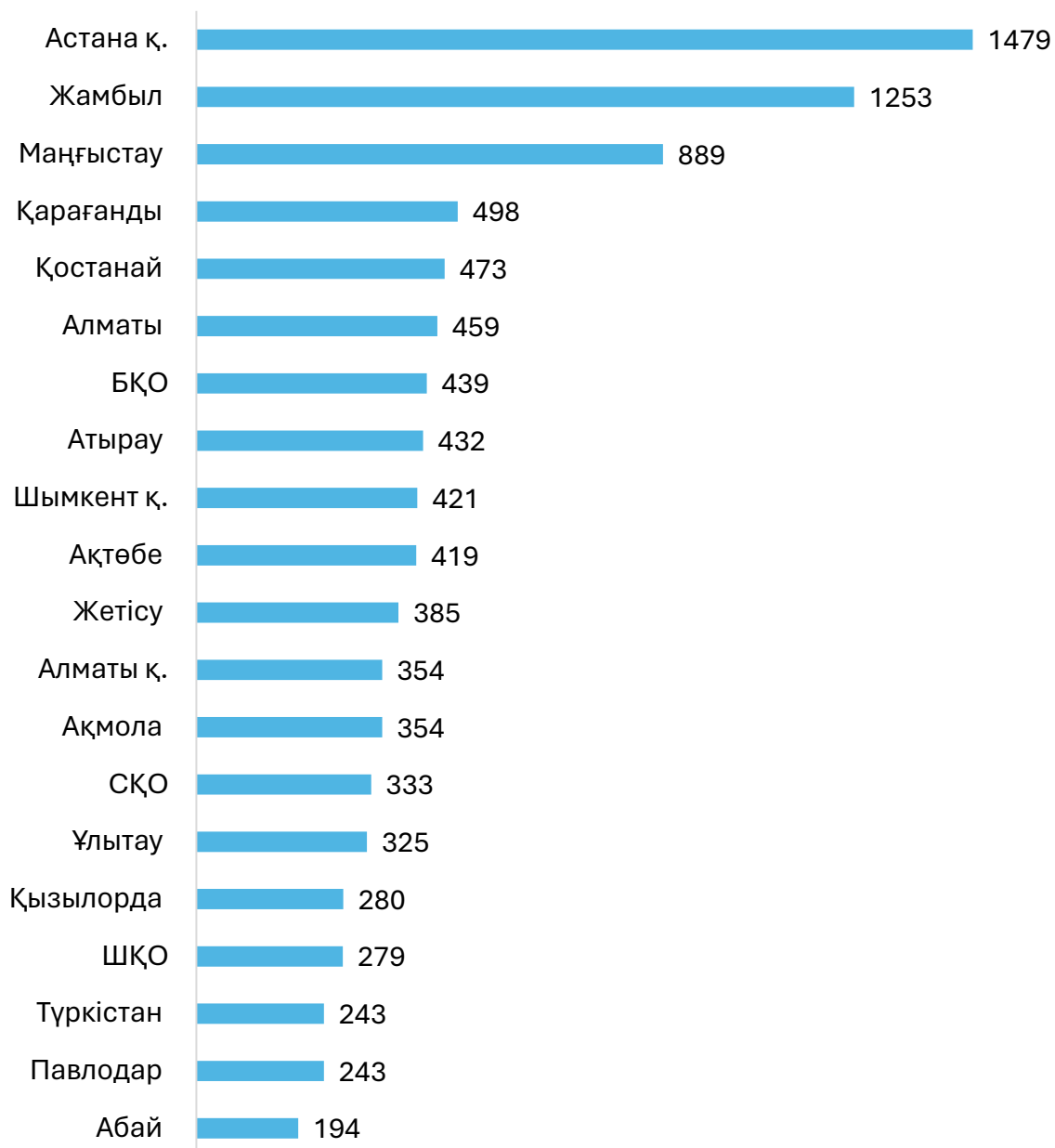

Оқу үлгерімі

■ Қазақ тілі ■ Орыс тілі ■ Басқа ■ 10 сынып ■ 11 сынып

2-сурет. Сауалнамаға қатысқан оқушылар туралы жалпы ақпарат / тұратын өңірлері / адам

Қорытынды аттестаттауды қабылдау

Оқытудың сәттілігі көбінесе оқушылардың оқу процесінің әртүрлі аспектілерін қалай қабылдайтынына және белгілі бір тапсырмаларды орындау кезінде қандай ішкі және сыртқы көзқарастарды басшылыққа алатынына байланысты. Демек, респонденттерге қорытынды аттестаттауға қатысты қойылған алғашқы сұрақтардың бірі *бағалаудың осы түрінің басты мақсатын не көретіндігі туралы сұрақ болды.*

Қорытынды аттестаттаудың мақсаты білім алушылардың МЖМБС қарастырған оқу пәндерінің көлемін меңгеру дәрежесін анықтау болып табылады⁴¹. Қорытынды аттестаттаудың пәндер бойынша үлгілік оқу бағдарламаларының мазмұнын қамтитын оқу бағдарламасымен тығыз байланысы бар. Бағалаудың бұл түрі критериалды бағалау жүйесінің бөлігі болып табылады, ол сонымен қатар формативті және бөлімге / өтпелі тақырыпқа (БЖБ) және тоқсанға (ТЖБ) жиынтық бағалауды қамтиды⁴².

Сауалнамаға қатысқан оқушылардың жартысынан сәл астамы (51,7%)

9-сыныпты қорытынды аттестаттаудың терең мақсаттарын толық түсінеді, бұл келесі жауапты таңдауда көрінеді: «Қорытынды аттестаттау оқу бағдарламасын меңгергенімізді анықтау үшін қажет, бұл 5-9 сыныптардағы барлық оқу жылдарындағы жиынтық бағалаудың (БЖБ, ТЖБ) логикалық жалғасы». 11-сыныпты қорытынды аттестаттауға келетін болсақ, мұндай жауаптар салыстырмалы түрде аз: респонденттердің шамамен 44%-ы ғана «Оқу бағдарламасын меңгергенімізді анықтау үшін қорытынды аттестаттау қажет, бұл 10-11 сыныптардағы (БЖБ, ТЖБ) барлық оқу жылдарындағы жиынтық бағалаудың логикалық жалғасы» деген жауап нұсқасын таңдады.

Респонденттердің төрттен бір бөлігі (24,7%) 9-сыныпты қорытынды аттестаттау мақсаты ретінде тек «Қорытынды аттестаттау тек 10-сыныпқа өту немесе колледжге түсу үшін қажет» деп белгіленді. 11-сыныптардың қорытынды аттестаттауына келетін болсақ, мұндай жауаптар көбірек: мысалы, әрбір үшінші респондент (34,8%) «Қорытынды аттестаттау тек мектепті бітіруге немесе жоғары оқу орнына түсу үшін қажет» жауап нұсқасын таңдады. Бұл олардың бағалаудың бұл түрін аттестаттау рәсіміне енгізілген терең мақсаттарға мән бермей, оларды оқытудағы өтпелі кезең (келесі сыныпқа / оқу деңгейіне өту) ретінде ғана қабылдайтындығын көрсетуі мүмкін.

⁴¹ Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, оларды аралық және қорытынды аттестаттауды өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы N 125 Бұйрығы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V080005191>

⁴² Национальная академия образования им. И. Алтынсарина. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы». Спецификация итоговой аттестации по предмету «История Казахстана». 2022 г.

Сауалнамаға қатысқан оқушылардың аз бөлігі (15%-дан аз) қорытынды аттестаттау мен критериалды бағалау арасындағы байланысты көрмейтінін айтты, бұл сонымен қатар олар қорытынды аттестаттаудың мақсаттарын толық түсінбейтіндігін көрсетуі мүмкін.

Оқушылардың қорытынды аттестаттау мақсаттарын білмеуі / түсінбеуі туралы жауаптарының үлесі өте аз (4%-дан аз) (3,4-суреттер).

3-сурет. Оқушылардың сұраққа жауаптары: «9-сыныпты қорытынды аттестаттау не үшін қажет деп ойлайсыз?» / %

4-сурет. Оқушылардың сұраққа жауаптары: «11-сыныпты қорытынды аттестаттау не үшін қажет деп ойлайсыз?» / %

Қорытынды аттестаттау не үшін қажет екендігі туралы мәселе мектептердің орналасқан жерін, оқыту тілін және білім алушылардың үлгерімін қоса алғанда, әртүрлі параметрлерді ескере отырып талданды. Білім алушылардың үлгерімі тұрғысынан кейбір айырмашылықтар анықталды. «Өте жақсы (5)» оқитын оқушылардың 56%-дан астамы қорытынды аттестаттаудың терең мақсаттарын түсінеді және оны барлық оқу жылдарындағы жиынтық бағалаудың қисынды жалғасы деп санайды. Ал «қанағаттанарлық (3)» оқитын білім алушылар арасында осы жауап көрсеткіші 1,5 есе төмен. Білім беру ұйымдарының орналасқан жері бойынша нәтижелерді салыстыру кезінде статистикалық маңызды айырмашылықтар табылған жоқ.

Білім алушыларға арналған сауалнамалар сонымен қатар *білім алушылардың болашағы үшін қорытынды аттестаттаудың маңыздылығы* туралы сұрақтарды қамтыды. Сонымен, оқушыларға «Қорытынды аттестаттау нәтижелері маңызды, өйткені олар одан әрі оқуға әсер етеді» және «Қорытынды аттестаттау нәтижелері менің болашағым үшін маңызды деп санаймын» деген тұжырымдармен қаншалықты келісетіндігі туралы сұрақтар қойылды. Бұл сұрақтар білім алушылар үшін осы бағалау рәсімінің қаншалықты маңызды екенін түсіну мақсатында қойылады.

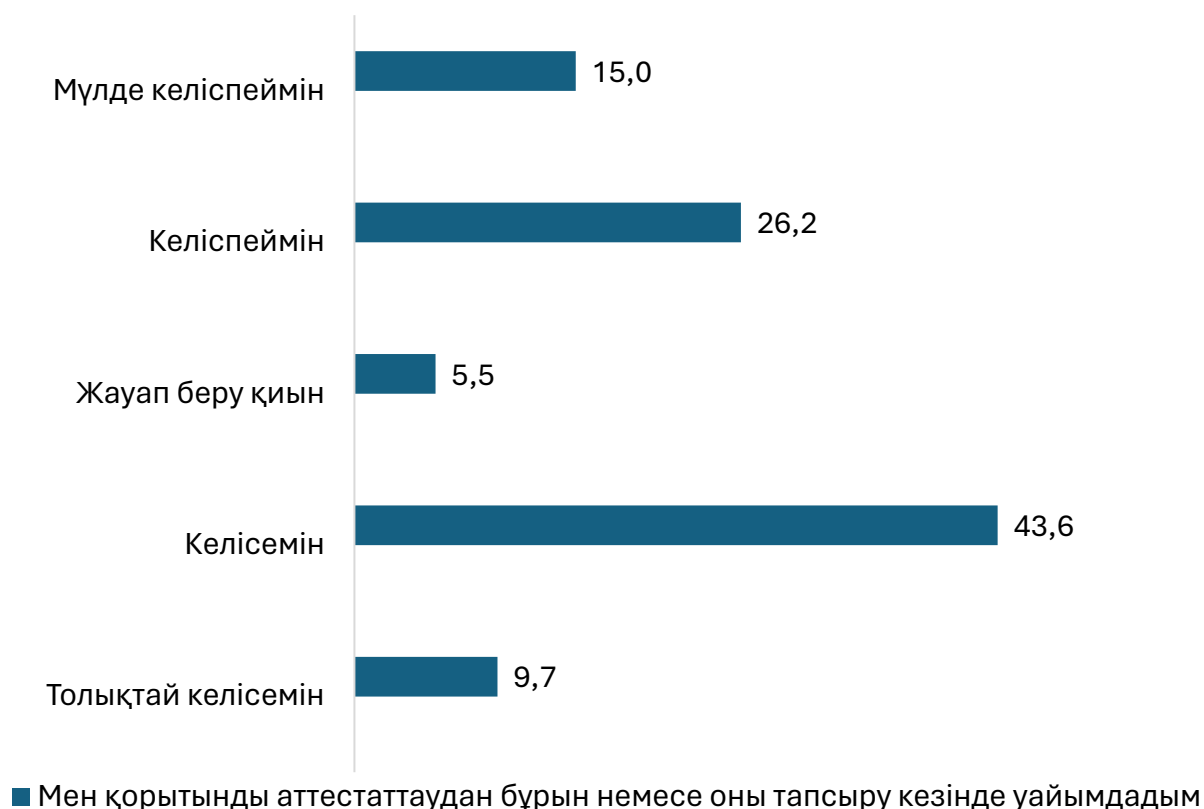
Жауаптарды талдау респонденттердің жартысынан көбі жоғарыда аталған мәлімдемелермен келісетінін немесе толық келісетінін көрсетті (сәйкесінше 59,4% және 51,6%). Сонымен қатар, оқушылардың үштен бір бөлігі бұл мәлімдемелермен келіспеді. **Сонымен, сауалнамаға қатысқан 10-11 сынып оқушыларының 30,4%-ы «Қорытынды аттестаттау нәтижелері маңызды, өйткені олар одан әрі оқуға әсер етеді» және 35,4%-ы – «Қорытынды аттестаттау нәтижелері менің болашағым үшін маңызды деп санаймын» деген тұжырымдармен келіспеді / мүлде келіспеді.** Қорытынды аттестаттау оқу жетістіктерін бағалаудың жалпы жүйесінде орталық рөлдердің бірін атқаратынын ескере отырып, оқушылардың мұндай жауаптары олардың одан әрі білім беру жолына әсер ететін бағалаудың неғұрлым маңызды түрлері бар екенін және қорытынды аттестаттаудың олар үшін елеулі салдары болмайтынын көрсетуі мүмкін (5-сурет).

5-сурет. Оқушылардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттаудың маңыздылығына қатысты келесі мәлімдемелермен келісесіз бе?» / %

Сонымен қатар, оқушыларға қорытынды аттестаттауда толқулар болды ма деген сұрақ қойылды. Осылайша, респонденттердің 40%-дан астамы «Мен қорытынды аттестаттаудан бұрын немесе оны тапсыру кезінде уайымдадым» деген тұжырыммен келіспейді / мүлде келіспейді. Мұндай жауап оқушылардың стресске төзімділіктің жоғары деңгейін және олардың бітіру емтихандарына дайындығын білдіруі мүмкін. Алайда, оқушылардың болашағы үшін қорытынды аттестаттаудың маңыздылығы туралы алдыңғы сұрақтағы жауаптарды ескере отырып, бұл олардың қорытынды емтихандарды одан әрі оқуға немесе жоғары оқу орнына түсуге әсер ететін шекара ретінде қабылдамауын білдіруі мүмкін (6-сурет).

6-сурет. Оқушылардың «Сіз келесі мәлімдемелермен келісесіз бе? «Мен қорытынды аттестаттаудан бұрын немесе оны тапсыру кезінде уайымдадым?» деген сұраққа жауаптары / %

Сонымен қатар, респонденттерге қорытынды аттестаттаудың мақсаты мен маңыздылығын ғана емес, емтихандарда алған нәтижелерін де қабылдау туралы сұрақ қойылды. Жалпы орта білім беру деңгейінде білім алушыларға 9-сыныптағы бітіру емтихандарында алған бағаларының объективтілігі мен тапсырмаларының күрделілігіне қатысты сұрақтар қойылды.

Оқушылардың көпшілігі қорытынды емтихандардағы сұрақтар күрделі, бірақ орынды (38,9%) немесе орташа күрделі (42,9%) деп санайды (7-сурет).

7-сурет. Оқушылардың сұраққа жауаптары: «9-сыныпта қорытынды аттестаттауды тапсыру кезінде тапсырмалардың қиындық деңгейін қалай бағалайсыз?» / %

Қорытынды аттестаттауда алынған нәтижелердің объективтілігін бағалауға келетін болсақ, сауалнамаға қатысқан 10 және 11 сынып оқушыларының 3/4 бөлігі (74,1%) 9-сыныпты қорытынды аттестаттау бойынша олардың жұмыстары объективті бағаланды деп жауап берді.

Бір қызығы, **әрбір 11-ші респондент (9%) қорытынды аттестаттауда жоғары баға алғанын айтты.** Мұндай нәтижелер осы бағалау рәсімін жүргізу кезінде мектептерде академиялық адалдықтың жеткіліксіз сақталуын көрсетуі мүмкін (8-сурет).

8-сурет. Оқушылардың сұраққа жауаптары: «Сіздің ойыңызша, қорытынды аттестаттау бойынша сіздің жұмысыңыз объективті бағаланды ма?» / %

Қорытынды аттестаттауға дайындық

Қорытынды аттестаттауға дайындық аясында білім алушыларға емтихандардың ұйымдастырушылық, мазмұндық және басқа аспектілері туралы нақты түсінік беру маңызды.

Сауалнамаға қатысқан оқушылардың көпшілігі (69%) қорытынды аттестаттаудың мақсаттары мен міндеттеріне қатысты нақты және егжей-тегжейлі түсініктеме алғанын айтты. Бұл ретте респонденттердің шамамен 1/5 бөлігі түсіндірулер жалпылама сипатта болғанын атап өтті (9-сурет).

9-сурет. Оқушылардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттауды өткізер алдында мұғалімдер осы емтихан туралы түсініктеме берді ме?» / %

Қорытынды емтихандарға тікелей дайындыққа келетін болсақ, сауалнама нәтижелері көрсеткендей, көптеген оқушылар арасында оқытуды мұғалімдер сабақта жүргізді (59,8%). Респонденттердің шамамен 17%-ы мұғалімдер оларды сабақтан тыс уақытта аттестаттауға дайындады деп жауап берді. Сауалнамаға қатысқан әрбір тоғызыншы білім алушы аттестаттауға негізінен өз бетінше дайындалғанын айтты (10-сурет).

10-сурет. Оқушылардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттауға жеке дайындық жүргізілді ме / жүргізіліп жатыр ма?» / %

Қорытынды аттестаттаудың сыныптағы бағалаумен сабақтастығы

Қорытынды аттестаттау білім деңгейі үшін жиынтық бағалау болып табылатындығын және критериалды бағалаудың бір бөлігі болып табылатындығын ескере отырып, сауалнамаға қорытынды емтихандар мен сыныпшілік бағалаудың сабақтастығы туралы сұрақтар енгізілді.

Атап айтқанда, оқушыларға 9-сыныптың қорытынды аттестаттау тапсырмалары негізгі орта білім беру деңгейінде оқу кезінде сабақтарда, БЖБ және ТЖБ орындаған тапсырмаларынан қалай ерекшеленді деп ойлайтыны туралы сұрақ қойылды.

Оқушылардың көпшілігі қорытынды аттестаттауда және сыныпта бағалауда тапсырмалардың мазмұнында немесе форматында айырмашылықтарды анықтайды. Қорытынды емтихандардың мазмұны тек үлгілік оқу бағдарламалары мен МЖМБС негізінде қалыптасады, бірақ респонденттердің үштен бір бөлігі (31%) қорытынды аттестаттаудағы тапсырмалар тақырыптары формативті бағалау, БЖБ және ТЖБ тапсырмаларынан өзгеше, ал тапсырмалар форматы ұқсас деп санайды. Респонденттердің шамамен 43%-ы тапсырмалардың тақырыптары сабақтастық, бірақ тапсырмалардың форматы әр түрлі болды деп санайды.

Оқушылардың 12%-ға жуығы тапсырмалардың тақырыптары да, олардың форматтары да ерекшеленетінін атап өтті (11-сурет).

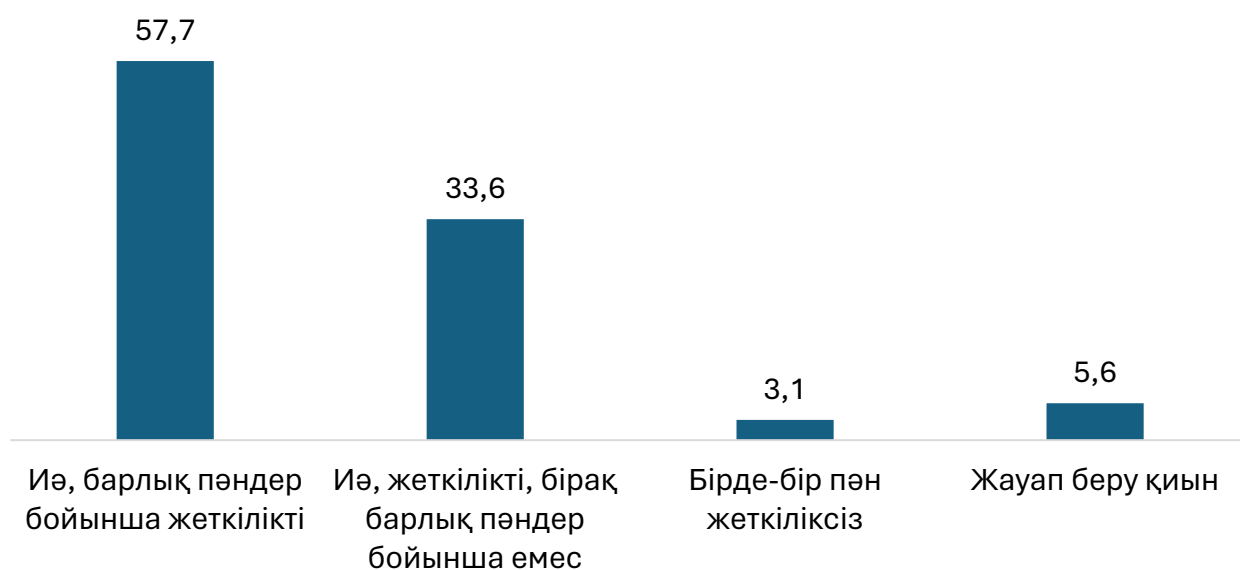
11-сурет. Оқушылардың сұраққа жауаптары: «9-сыныпта қорытынды аттестаттауда кездескен тапсырмалары сіз әдетте өткен сабақтарда және 5-9-сыныптарда ТЖБ / БЖБ кезінде орындаған тапсырмалардан өзгеше болды ма?» / %

Бұл жауаптар қорытынды емтихандар мен сыныпта бағалаудың жеткіліксіз сабақтастығын көрсетеді. Білім алушылардың сыртқы бағалаудың әр түрлі түрлерінің (ББЖМ, ҰБТ, халықаралық салыстырмалы зерттеулер және т.б.) мазмұны мен форматы бойынша алуан түрлі болуын ескере отырып, бұл бағалау процедураларына дайындық кезінде оқушылар арасында қиындықтар тудыруы мүмкін.

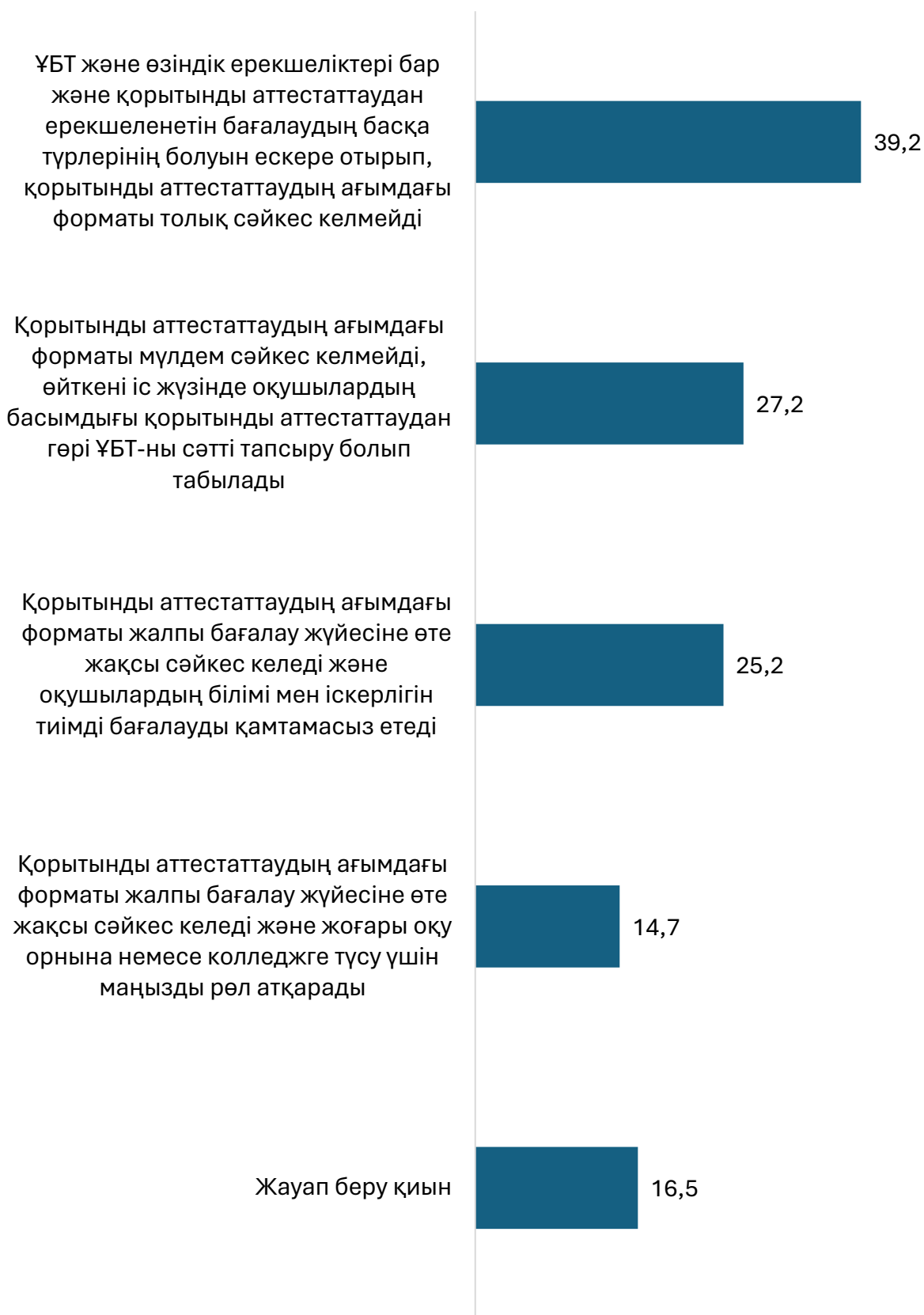
Қорытынды аттестаттау мен сыныпта бағалау мазмұнының жеткіліксіз сабақтастығын келесідей растауға болады: **сауалнамаға қатысқандардың шамамен үштен бірі (33,6%) 9-сыныпта бітіру емтихандарын сәтті тапсыру үшін мектепте 5-тен 9-сыныпқа дейін алған білімдері жеткілікті болды, бірақ барлық пәндер бойынша емес деп санайды** (12-сурет).

12-сурет. Оқушылардың сұраққа жауаптары: «Сіздің ойыңызша, 5-9-сыныптарда алған біліміңіз қорытынды аттестаттаудан сәтті өту үшін жеткілікті болды ма?» / %

Сонымен қатар, **қолданыстағы аттестаттау форматының тиімділігіне қатысты оқушылардың пікірі туралы сұраққа оқушылардың үштен екісі қазіргі формат мүлдем сәйкес келмейді деп жауап берді**. Атап айтқанда, бұл, біріншіден, оқушылар бағалаудың көптеген түрлерінен өтеді, олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар және қорытынды аттестаттаудан өзгеше (39,2%); екіншіден, оқушылар қорытынды аттестаттаудан гөрі ҰБТ-ны сәтті тапсыруға басымдық береді (27,2%). Осылайша, оқушылар қорытынды аттестаттаудың бағалаудың басқа түрлерімен жеткіліксіз сабақтастығы және ҰБТ-мен салыстырғанда оның маңыздылығы салыстырмалы түрде төмен деген мәселені көтереді (13-сурет).

13-сурет. Оқушылардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттауды өткізудің ағымдағы форматының орындылығы мен тиімділігін қалай бағалайсыз?» / %

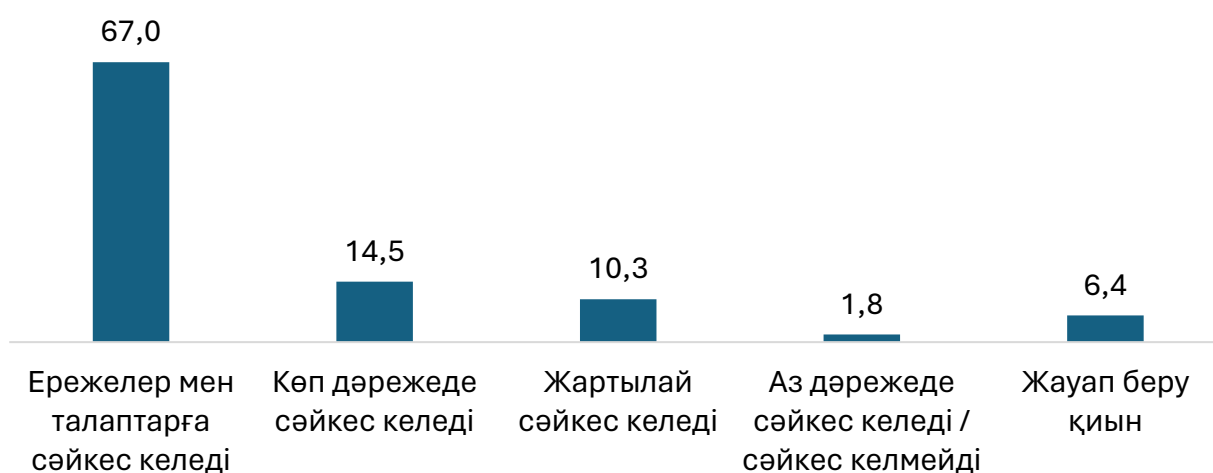

Қорытынды аттестаттауда академиялық адалдықты сақтау

Зерттеудің маңызды мәселелерінің бірі қорытынды аттестаттау барысында оқушылар мен мұғалімдердің академиялық адалдық қағидаттарын сақтауына арналды. Бітіру емтихандары мектептер базасында өткізілетінін ескерсек, бұл тақырып жоғары қызығушылық тудырады, ал білім беру сарапшылары оларды мектептерде өткізу сапасын бақылауды күшейту қажеттігін атап өтеді.

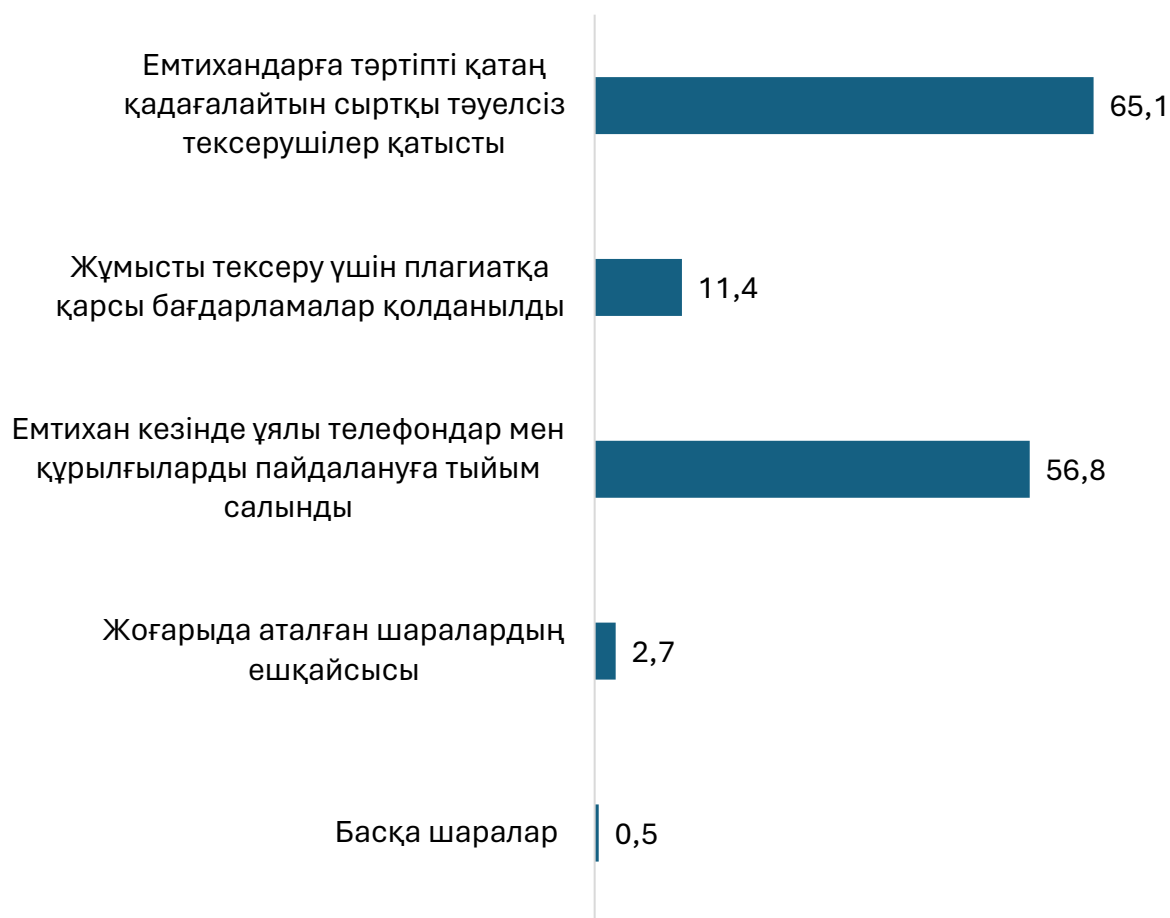
Жалпы білім алушылар қорытынды аттестаттауды өткізу рәсімін ұйымдастыруды жоғары бағалайды. Сонымен, **сауалнамаға қатысқандардың үштен екісі қорытынды емтихандарды өткізу рәсімі ережелер мен талаптарға сәйкес келеді деп санайды** (14-сурет).

14-сурет. Оқушылардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттаудың ұйымдастырылуы мен рәсімін бағалаңыз?» / %

Сонымен қатар, респонденттердің көпшілігі бітіру емтихандарына тәртіпті қатаң қадағалайтын сыртқы тәуелсіз тексерушілер қатысқаның ескерді (65,1%), сонымен қатар емтихан кезінде ұялы телефондар мен құрылғыларды пайдалануға тыйым салынды (56,8%) (15-сурет).

15-сурет. Оқушылардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттау кезінде сіздің мектебіңізде адалдықты сақтау үшін қандай шаралар қолданылды?» / %

Алайда, одан әрі нақтылау кезінде қайшылықты жауаптар алынды. Мәселен, **әрбір бесінші оқушы мынадай тұжырымдармен келіспеймін / мүлде келіспеймін: «қорытынды аттестаттау адал және ашық жүргізілді» (21,2%), «қорытынды аттестаттауды өткізу кезінде сыртқы емтихан комиссиясы адал және қатаң болды» (22,8%), «сыртқы емтихан комиссиясы қорытынды аттестаттауға өте жақсы дайындалды» (23,3%).**

Сонымен қатар, **сауалнамаға қатысқандардың үштен бірінен астамы (34,5%) қорытынды аттестаттаудан өту кезінде оқушылар өз мектебінің мұғалімдерінің көмегіне сене алатынына келіседі / толық келіседі (6-кесте).** Айта кету керек, бұл қорытынды аттестаттауды өткізу ережелеріне қайшы келеді.

Осылайша, мұндай жауаптар академиялық ережелер мен адалдық нормаларын сақтамау проблемасын көрсетеді, бұл оқушылардың қатарынан көшіруді, алдауды, плагиат жасауды, емтихан жауаптарын бұрмалау, ал дұрыс жауаптардың кеңестерінде, емтихандардағы тәртіпті бақылауды әдейі төмендетудегі жағдайды – мұғалімдер тарапынан көрінуі мүмкін.

6-кесте. Оқушылардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттауда академиялық адалдықты сақтауға қатысты келесі мәлімдемелермен келісесіз бе?» / %

	Мүлде келіспеймін	Келіспеймін	Жауап беру қиын	Келісемін	Толықтай келісемін
Қорытынды аттестаттау адал және ашық өткізілді	10,9	10,3	9,1	46,6	23,1
Қорытынды аттестаттаудан өту кезінде оқушылар өз мектеп мұғалімдерінің көмегіне сене алады	19,0	27,0	19,5	28,3	6,2
Сыртқы емтихан комиссиясы қорытынды аттестаттауға өте жақсы дайындалды	11,5	11,8	17,5	45,3	13,9
Сыртқы емтихан комиссиясы қорытынды аттестаттауды өткізу кезінде адал және қатал болды	11,2	11,6	14,2	44,4	18,6

ПЕДАГОГТАРДІҢ САУАЛНАМА НӘТИЖЕЛЕРІ

Жалпы ақпарат

Тілі. Сауалнамаға еліміздің 20 өңірінен жалпы білім беретін мектептердің 3 286 педагогы қатысты. Респонденттердің көпшілігі (73,4% немесе 2 412) сауалнаманы қазақ тілінде таңдады, қалған 874 адам оны орыс тілінде өтті.

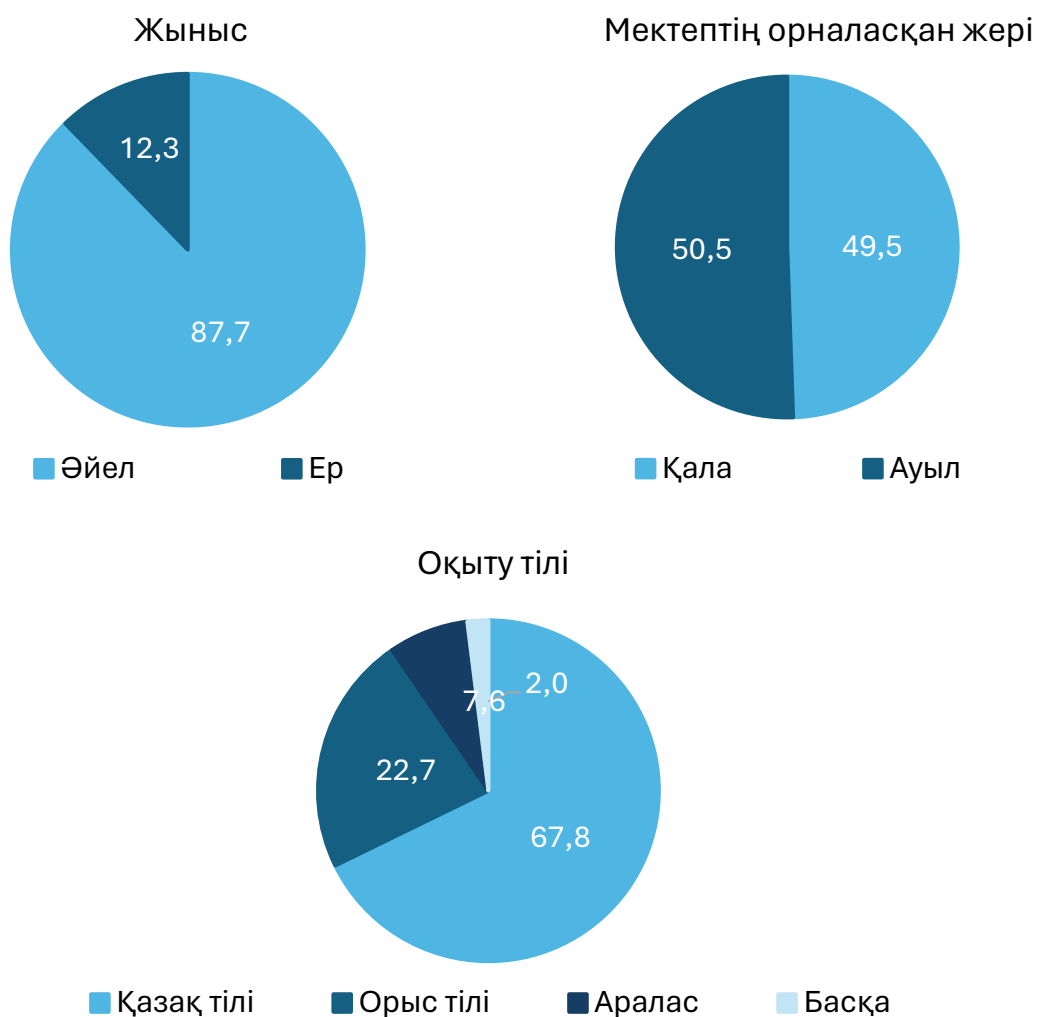
Жынысы. Сауалнамаға қатысқан әйел мұғалімдердің басым бөлігі (87,7%).

Мектептің орналасқан жері. Мұғалімдердің іс жүзінде тең саны қалалық және ауылдық жерлерді білдіреді (тиісінше 49,5% және 50,5%).

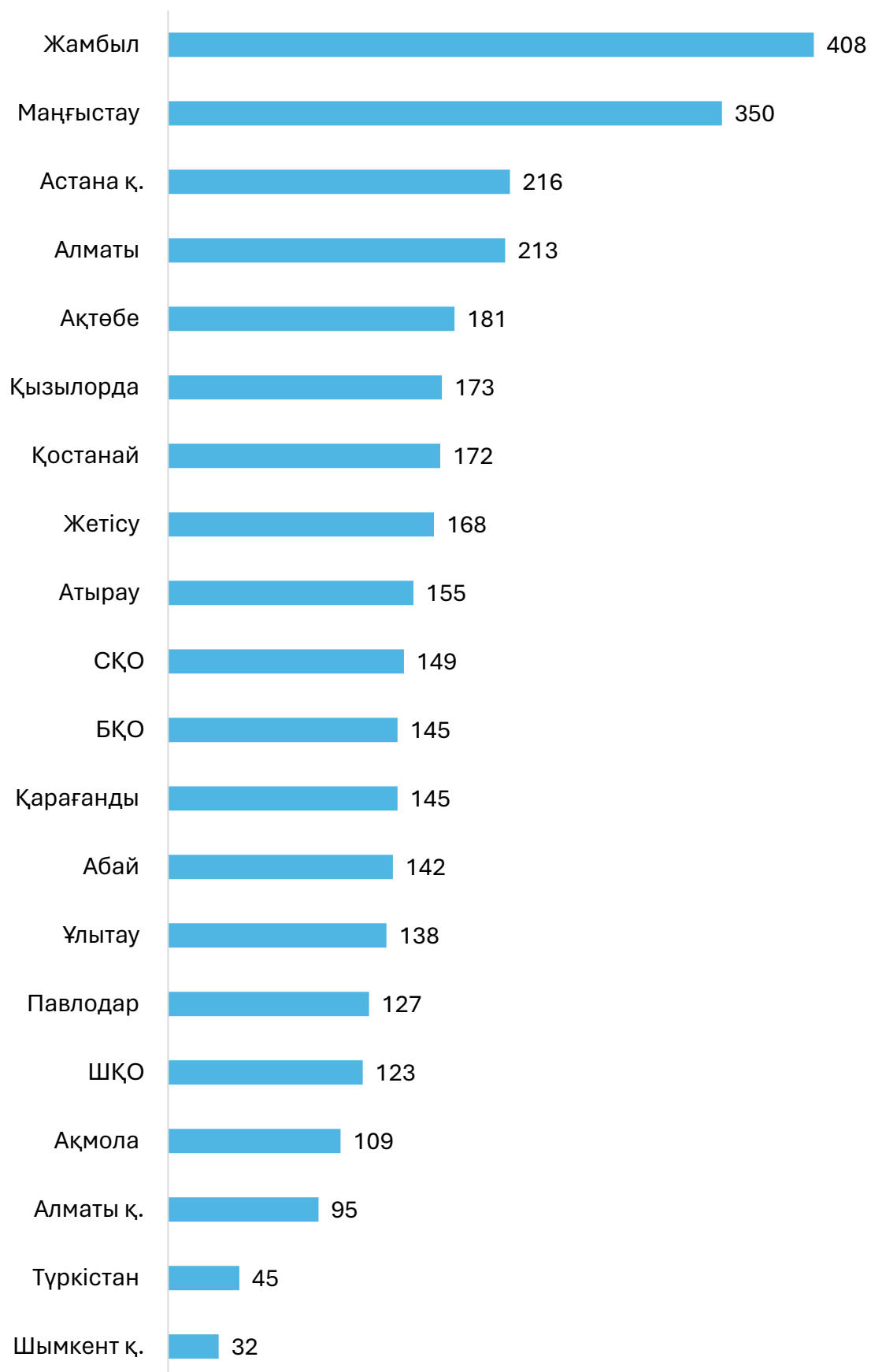
Оқыту тілі. Сауалнамаға қатысқан педагогтардың көпшілігі (67,8% немесе 2 227 адам) қазақ тілінде оқытатын сыныптарда сабақ береді (16-сурет).

Өңірлер. Сауалнамаға қатысушылардың ең көп саны Жамбыл, Маңғыстау облыстарында және Астана қаласында тіркелді (17-сурет).

16-сурет. Сауалнамаға қатысқан педагогтар туралы жалпы ақпарат / %

17-сурет. Сауалнамаға қатысқан педагогтар туралы жалпы ақпарат / тұратын өңірлері / адам

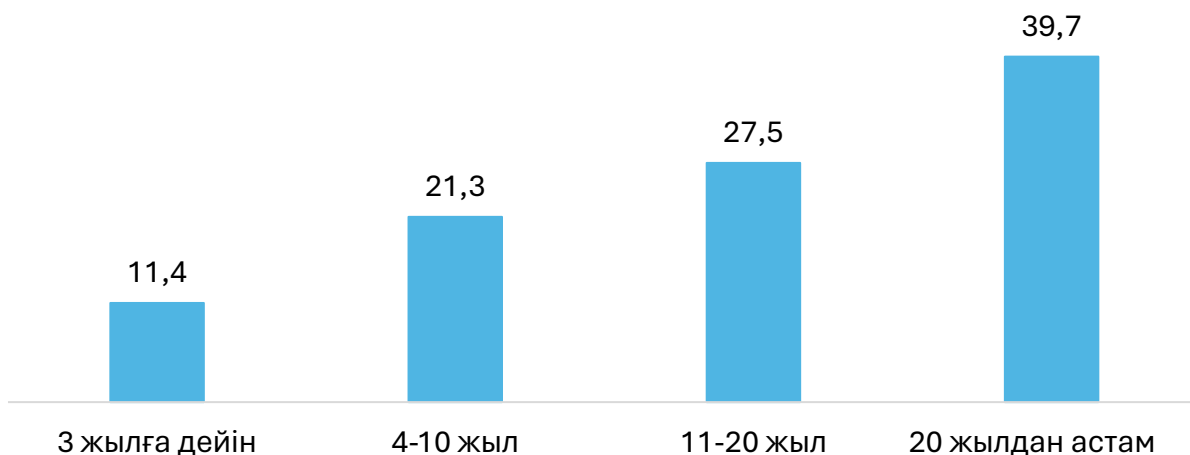
Мектеп түрі. Сауалнамаға қатысушылардың ең көп саны толық жинақталған жалпы білім беретін (пәндер бойынша тереңдетілген дайындықсыз) мектептерде жұмыс істейді (71,7%) (18-сурет).

18-сурет. Сауалнамаға қатысқан педагогтар туралы жалпы ақпарат / мектеп түрі / %

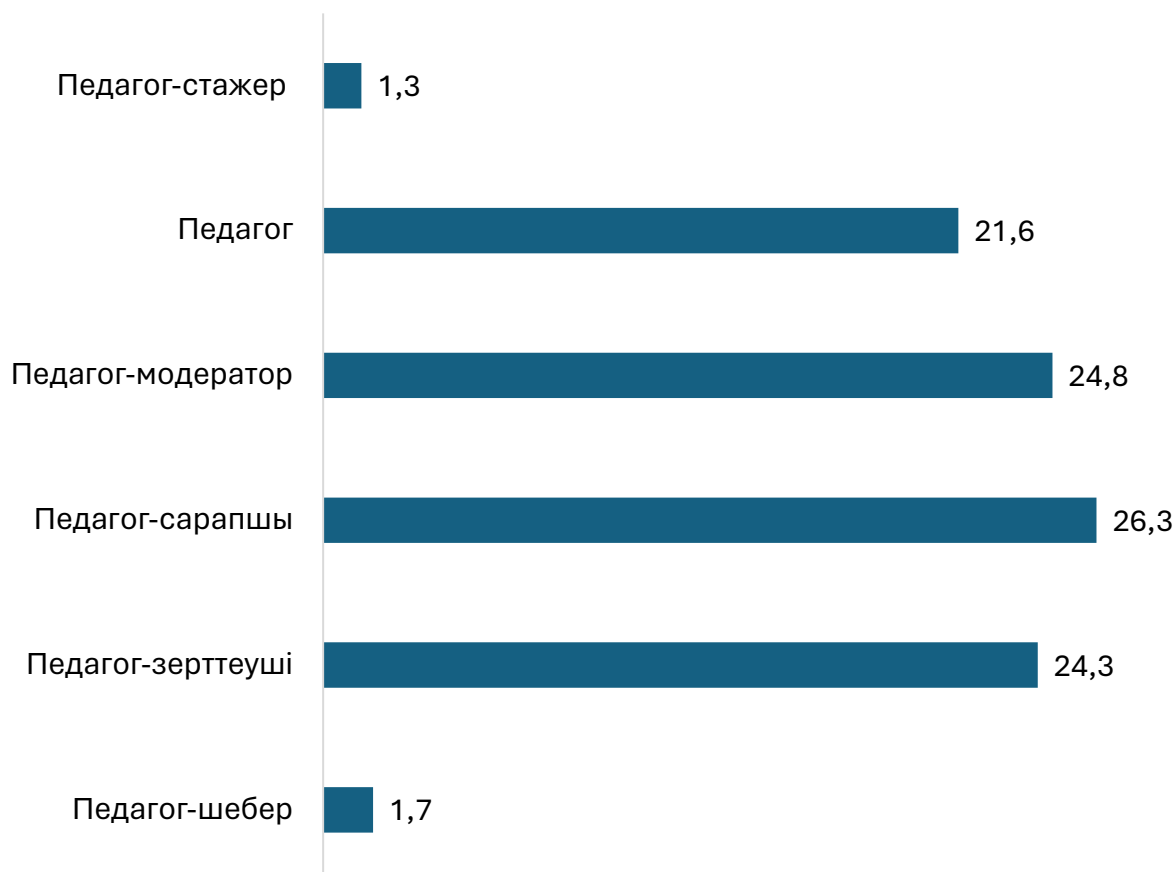
Педагогикалық еңбек өтілі. Респонденттер арасында 40%-ға жуығы 20 жылдан астам педагог болып жұмыс істейді (19-сурет).

19-сурет. Сауалнамаға қатысқан педагогтар туралы жалпы ақпарат / педагогикалық өтіл / %

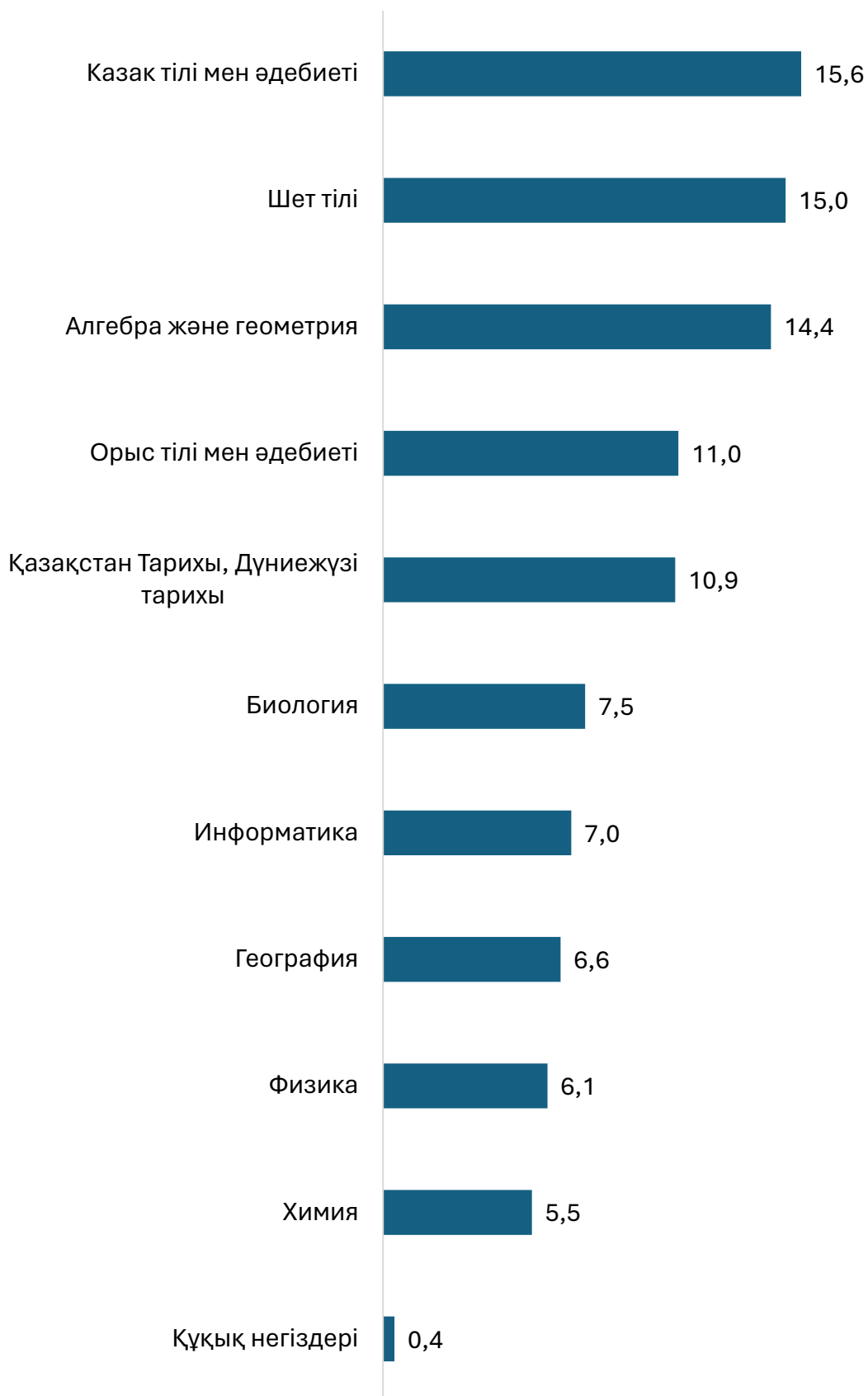
Біліктілік санаты. Респонденттердің төрттен үшінде педагог-модератор, педагог-сарапшы және педагог-зерттеуші санаттары бар (20-сурет).

20-сурет. Сауалнамаға қатысқан педагогтар туралы жалпы ақпарат / біліктілік санаты / %

Оқытылатын пән. Сауалнамаға қатысқан педагогтардың арасында қазақ тілі мен әдебиеті, шет тілі, алгебра және геометрия, сондай-ақ орыс тілі мен әдебиеті мұғалімдері кеңінен ұсынылған (21-сурет).

21-сурет. Сауалнамаға қатысқан педагогтар туралы жалпы ақпарат / оқыталатын пән / %

Қорытынды аттестаттауды қабылдау

Шетелдік зерттеулер мұғалімдердің емтихандардағы оқушылардың нәтижелеріне, сондай-ақ олардың оқу пәнін иеленуге қатысты өзін-өзі бағалауына әсер ететіндігін дәлелдеді (Blazar және Kraft, 2017). Демек, оқушылар мен мұғалімдерге қорытынды аттестаттауды қалай қабылдайтыны, оның мақсаттары мен міндеттері туралы бірқатар сұрақтар қойылды.

Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, **кейбір мұғалімдер қорытынды аттестаттауды білім алушылардың құзыреттілігін және олардың болашақ білім беру және кәсіби қалыптасуын бағалаудың маңызды құралы деп санамайды.**

Сонымен, мұғалімдердің көпшілігі қорытынды аттестаттау білім алушылардың оқу бағдарламаларын меңгеру деңгейін бағалау үшін маңызды деген пікірмен келісетініне / толық келісетініне қарамастан (69,4%), респонденттердің төрттен бірі (24,5%) қарама-қарсы пікір білдірді (келіспеді / мүлдем келіспеді).

Респонденттердің жартысынан көбі қорытынды аттестаттау ЖОО / колледжге табысты түсу (58,2%), оқушылардың болашақ білім беру және кәсіптік жолы (53,8%) үшін қажет деп санайды. Бұл ретте осы бекітулермен келіспейтіндердің / толықтай келіспейтіндердің үлесі шамамен үштен бірін құрады.

Оқу процесінде қорытынды аттестаттаудың маңыздылығының жеткіліксіз деңгейі туралы пікір қалыптастыруға әсер еткен факторларды анықтау үшін фокус-топтық пікірталастар барысында педагогтар мен мектеп басшыларына тиісті сұрақ қойылды. Фокус-топтық пікірталастардың барлық қатысушылары білім алушылар үшін ҰБТ басымдығы бар екенін атап өтті, өйткені бұл «жоғары есепті» емтихан, яғни жоғары оқу орнына түсуге тікелей әсер етеді (1-кірістірме).

1-кірістірме. Қорытынды аттестаттауды қабылдау туралы мектеп басшылары мен педагогтардың пікірлері / фокус-топтық пікірталастар

- «Қорытынды аттестаттау әрдайым мектепте болатын. Мен қанша есімде болса, сонша осы емтихандарды өткізуге көмектесемін. Мен 11-сыныптың сынып жетекшісі ретінде айта аламын, қазір балаларда ҰБТ тапсыруға басымдық бар. Мен қорытынды аттестаттауға да, ҰБТ-ға да дайындаламын, бірақ қазір әсіресе наурыз айына ҰБТ-ға дайындалып жатқанда, осы толқында оқушылар белсенді ҰБТ-ға дайындалуда» (тарих пәнінің мұғалімі, мектеп-гимназия).

- «Әрине, ҰБТ басымдыққа ие, өйткені қорытынды құжат балаларға әрі қарай оқу, оқуға түсу үшін қажет. Осы сәтте балаларда жоғары оқу орнына түсу басымдыққа ие және оған қатысты барлық нәрсе бар. Бұл жағдайда қорытынды аттестаттауға дайындық... ол... екі дайындық пен қос

жүктеме жүріп жатқанына кедергі келтіреді. Егер ҰБТ-да да, қорытынды аттестаттауда да осындай тапсырмалар болса – бұл түсінікті болар еді, бір мақсатты дайындық бар еді. Қазір біз қатар дайындалып жатырмыз» (орыс тілі мен әдебиеті мұғалімі, мектеп гимназиясы).

- «Он бірінші сынып оқушыларының ҰБТ тапсыру басымдығы бар, өйткені бұл болашақ, болашақ мамандық және жалпы «бүкіл өмірі». Неліктен қорытынды аттестаттау басымдыққа ие емес, өйткені олар мектеп қабырғасында емтихандар болатынын біледі, жақын жерде өздерінің таныс мұғалімдері болады» (орыс тілі мен әдебиеті мұғалімі, жалпы білім беретін мектеп).

- «Қорытынды аттестаттау нәтижелері қазір ЖОО-ға түсуге әсер етпейді. Сертификат олар ақылы бөлімге түскен кезде қажет, олар баллды есептейді және кейбір жеңілдіктер қарастырылған. Қабылдау кезінде ҰБТ сертификаты негізінен ескеріледі. Сондықтан балалар ҰБТ-ға баса назар аударып, дайындалуда» (тарих пәнінің мұғалімі, жалпы білім беретін мектеп)

- «9-сыныпта балалар қорытынды аттестаттауға аса мән береді, өйткені бұл олардың мемлекеттік емтиханы. 11-сыныпта олар қорытынды аттестаттауға мән бермейді және, мысалы, қорытынды аттестаттауда информатиканы таңдайды, өйткені олар оны ҰБТ-ға тапсырып, дайындалуда. Яғни, ҰБТ-ның басымдығы, сондықтан қорытынды аттестаттауда менің пәнім ҰБТ-ға жақсы дайындалу үшін таңдалады» (информатика мұғалімі, жалпы білім беретін мектеп)

- «Мен балалар ҰБТ-ға дайындалып, ҰБТ бағалары аттестатқа өтіп, жатқан кезеңді көрдім. Қазір олардың позициясы басқаша. Біріншіден, ҰБТ жылына 5 рет тапсырылады. Психологиялық тұрғыдан бұл бұрынғыдай емес, жылына бір рет болған кезде. Енді олардың қорытынды аттестаттауға байсалды көзқарасы жоқ: мектепте, тапсырамыз, қорқынышты ештеңе болмайды. Мұғалім ретінде оқушылар арасындағы қорытынды емтихан алдындағы қатты қорқынышты, толқуды байқамадым. Сонда бұл қорытынды аттестаттаудың мәні бар ма? Жауапты балалар – дайындалуда, ал жауапкершілігі аз балалар, олар мектепте ғой, тапсыра аламын деп ойлайды» (математика пәнінің мұғалімі, мектеп-гимназия).

Қазіргі білім беру трендтерін ескере отырып, педагогтарға қорытынды аттестаттау нәтижелері нақты пәндік білімді және оқушылардың функционалдық сауаттылығының нақты деңгейін көрсете ме деген сұрақтар қойылды. Сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің шамамен 29%-ы «Қорытынды аттестаттау оқушылардың нақты пәндік білімін көрсетеді» және «Қорытынды аттестаттау оқушылардың функционалдық сауаттылығының нақты деңгейін (шығармашылық, сыни және аналитикалық ойлау және т.б.) көрсетеді» тұжырымдарымен келіспеді немесе мүлдем келіспеді (7-кесте).

7-кесте. Педагогтардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттаудың маңыздылығына қатысты келесі тұжырымдармен келісесіз бе?» / %

	Мүлдем келіспеймін	Келіспеймін	Жауап беру қиын	Келісемін	Толықтай келісемін
Қорытынды аттестаттау білім алушылардың оқу бағдарламаларының деңгейін бағалау үшін маңызды	11,6	12,9	5,1	55,7	14,7
Қорытынды аттестаттау оқушыларға колледжге / ЖОО-ға сәтті түсу үшін қажет	12,9	19,8	9,1	45,9	12,3
Қорытынды аттестаттау нәтижелері оқушылардың болашақ білім беру және кәсіби жолына әсер етеді	12,5	22,4	11,4	42,5	11,3
Қорытынды аттестаттау оқушылардың нақты пәндік білімін көрсетеді	11,7	16,7	9,3	49,6	12,7
Қорытынды аттестаттау оқушылардың функционалдық сауаттылығының нақты деңгейін көрсетеді (шығармашылық, сыни және аналитикалық ойлау және т. б.)	12,0	16,8	13,2	46,4	11,7

Педагогтардың біліктілік санаты тұрғысынан сауалнама нәтижелерін талдау тәжірибелі мұғалімдердің осы бағалау түрінің маңыздылығын көбірек

білетіндігін көрсетті. Мәселен, «педагог-шебер» санаты бар мұғалімдер арасында қорытынды аттестаттау білім алушылардың оқу бағдарламаларын меңгеру деңгейін бағалау үшін маңызды деген пікірмен келіскен мұғалімдердің үлесі 75% құрады, бұл «педагог» санаты бар мұғалімдердің көрсеткішінен 8%-ға жоғары. Бұл деректер барлық педагогтар үшін, әсіресе тәжірибесі аз мұғалімдер үшін, олардың тәжірибесінде қорытынды аттестаттау сияқты бағалау құралдарын жақсырақ түсінуге және пайдалануға көмектесу үшін үздіксіз кәсіби даму мен оқытудың маңыздылығын көрсетеді.

Қорытынды аттестаттау мектептегі барлық оқу жылдарындағы жиынтық бағалаудың қисынды жалғасы болып табылатындығы туралы пікір білдірген респонденттердің ең көп үлесі педагог-шеберлер арасында (65,4%), ең азы - педагог-стажерлар, педагогтар және педагог-модераторлар арасында (шамамен 58%) атап өтілді. Бұл қорытынды аттестаттаудың мақсаттары мен міндеттерін толық түсінуді қамтамасыз ету бөлігінде жоғары оқу орындарында педагог кадрларды даярлаудың маңыздылығын көрсетеді. Педагогтар осы рәсімге тікелей қатысады, сондықтан қорытынды аттестаттауды қоса алғанда, бағалаудың әртүрлі түрлерінің мақсаттары мен міндеттерін түсіндіруге ерекше назар аудару қажет. Бұл оларға оқушылардың жұмысын бағалауда объективтілік пен әділдікті қамтамасыз ете отырып, бағалаудың тиісті әдістері мен құралдарын жақсы түсінуге және қолдануға көмектеседі.

Сауалнама аясында педагогтарға бітіруші сынып оқушыларының қорытынды аттестаттауға қатынасын сипаттау ұсынылды. Сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің жартысына жуығы (48,2%) «Оқушылар мұқият дайындалуда, өйткені олар қорытынды аттестаттау нәтижелері олардың одан әрі оқуына немесе жоғары оқу орнына / колледжге түсуіне әсер ететінін біледі» деген жауап нұсқасын таңдады. Сонымен қатар, **мұғалімдердің 17%-ы оқушылардың ҰБТ-ны және бағалаудың басқа түрлерін (мысалы, ББЖМ) сәтті тапсыруы басымдыққа ие деп санайды, ал мұғалімдердің 12%-ы оқушылардың қорытынды аттестаттауға аса мән бермейтінін, сондықтан іс жүзінде бітіру емтихандарына дайындалмайтынын атап өтті.**

Сонымен қатар, респонденттердің шамамен 28%-ы мектеп бітіру кезінде оқушылар қорытынды аттестаттауда өздерін сенімді сезінеді, өйткені ол оқушылардың мектептерінде өткізіледі және мұғалімдердің қолдауы бар деп жауап бергенін атап өткен жөн (22-сурет).

22-сурет. Педагогтардың сұраққа жауаптары: «Оқушылардың қорытынды аттестаттауға деген қабылдауын қалай бағалайсыз?» / %

Сонымен қатар, мұғалімдерге қорытынды аттестаттау тапсырмаларының күрделілік деңгейін бағалау ұсынылды. Респонденттердің көпшілігі қорытынды емтихан тапсырмалары оқу бағдарламасына сәйкес келетін және оқушылардың құзыреттілігін толық бағалауға мүмкіндік беретін күрделіліктің барабар немесе сәл жоғары деңгейіне ие деп санайды (25-сурет).

25-сурет. Қорытынды аттестаттау тапсырмаларының қиындық деңгейі туралы педагогтардың пікірлері / %

Қорытынды аттестаттауға дайындық

Қорытынды аттестаттауға дайындық бітіруші сынып оқушылары арасында оқу процесінің маңызды кезеңі болып табылады. Осы сауалнама блогында мұғалімдерге мектепте тиісті дайындық жұмыстарын жүргізу туралы сұрақ қойылды. Респонденттердің басым көпшілігі оң жауап берді, олардың 60%-ға жуығы өз мектептерінде қорытынды аттестаттауға арнайы ауқымды дайындық жүргізіліп жатқанын, 26%-ы сабақтан тыс уақытта дайындық жүргізіліп жатқанын атап өтті (23-сурет).

23-сурет. Педагогтардың сұраққа жауаптары: «Сіздің мектепте қорытынды аттестаттауға жеке дайындық бар ма?» / %

Сонымен қатар, мұғалімдерге қорытынды аттестаттауға қатысты оқушыларға өздерінің түсіндіру жұмыстарын қалай бағалайтыны туралы сұрақ қойылды. Респонденттердің едәуір бөлігі өздерінің ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жоғары бағалайды: олардың 74%-ға жуығы оқушыларға қорытынды аттестаттаудың мақсаты, форматы мен мазмұны туралы толық түсіндірме беретіндерін айтты (24-сурет).

24-сурет. Педагогтардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттаудан бұрын оқушыларға арналған түсіндіру жұмыстарын қалай бағалайсыз?» / %

Сонымен қатар, мұғалімдерге қорытынды аттестаттау бойынша түсіндіру жұмыстарына қатысты нақтылау сұрағы қойылды. Атап айтқанда, «мен оқушыларға қорытынды аттестаттаудың мақсаты, міндеттері мен мазмұны туралы толық түсініктеме беремін» деген тұжырыммен келісу немесе келіспеу ұсынылды. Мұғалімдердің үштен екісінен астамы (68,6%) келісімін / толық келісімін білдірді, бұл ретте респонденттердің 1/5 бөлігінен астамы (22,8%) осы бекітумен келіспеді / мүлдем келіспеді. Сауалнамаға қатысушылардың қалған 8,6%-ы жауап беруде қиындықтарға тап болды.

Сауалнамаға қорытынды аттестаттауда кездесетін мектеп пәндері бойынша негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейінде сабақ беретін мұғалімдер ғана кіргенін атап өткен жөн. Демек, мұғалімдердің жауаптарындағы мұндай көрсеткіштер алаңдаушылық тудырады.

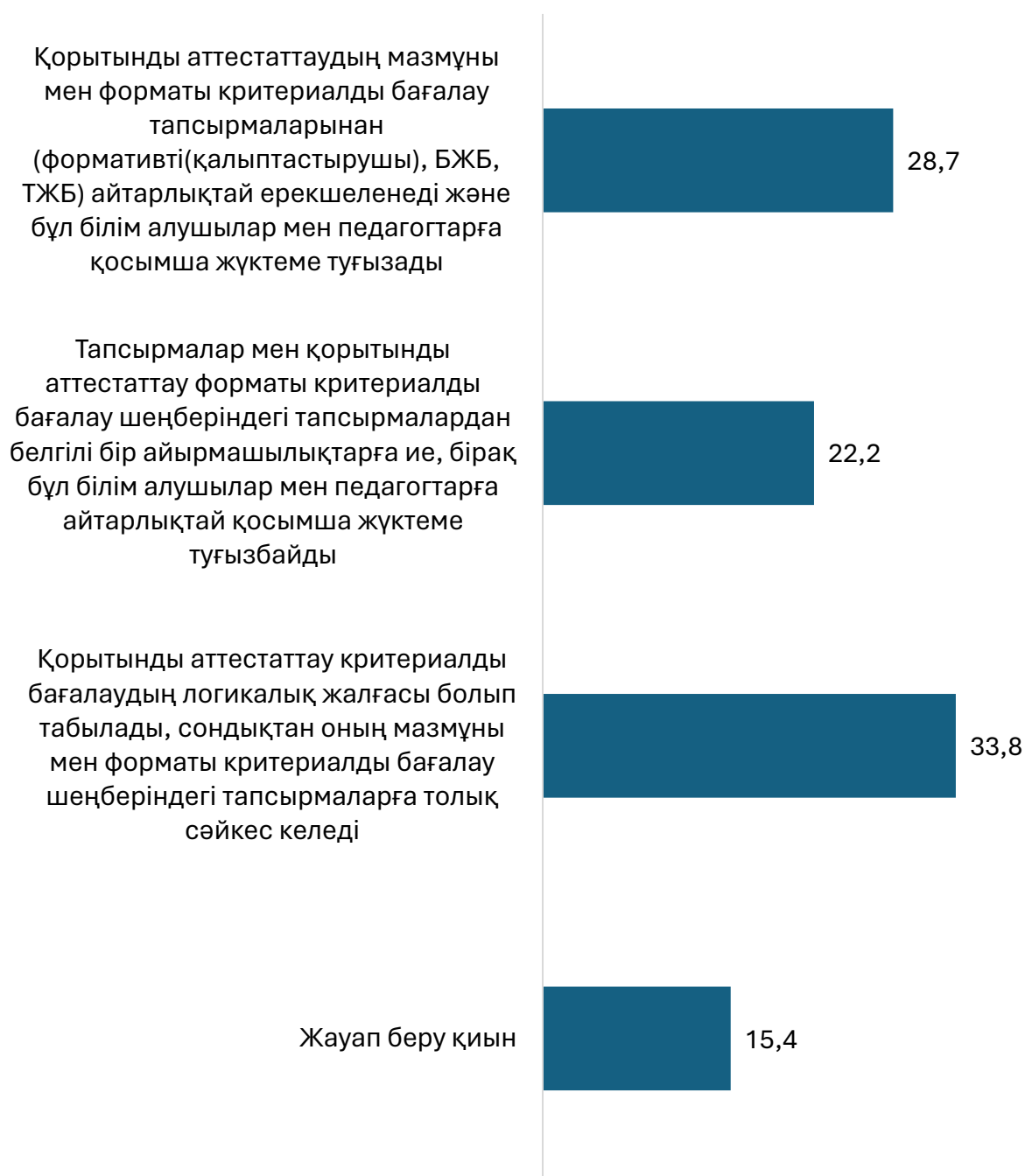
Қорытынды аттестаттаудың сыныптағы бағалаумен сабақтастығы

Қорытынды аттестаттау мазмұнының сыныптық бағалаумен сабақтастығын анықтау үшін мұғалімдерге «қорытынды аттестаттау негізгі орта немесе жалпы орта мектепте оқудың барлық жылдарындағы жиынтық бағалаудың қисынды жалғасы болып табылады» деген тұжырымға өз көзқарасын білдіру ұсынылды. Сауалнамаларға сәйкес, мұғалімдердің 59,1%-ы бұл тұжырыммен келіскен / толық келіскен, осылайша қорытынды аттестаттау білім деңгейі үшін жиынтық бағалау ретінде критериалды бағалаудың бөлігі болып табылатындығын түсінеді. **Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің 28,3%-ы жоғарыда аталған тұжырыммен келіспеді / мүлдем келіспеді, бұл олардың сыныпта қорытынды аттестаттаудың маңыздылығы мен сабақтастығын сыныпта бағалауда мойындайтынына күмән келтіреді.** Респонденттердің 12,6%-ы «жауап беру қиын» деп жауап беруді таңдады.

Сондай-ақ, педагогтарға қорытынды аттестаттау мазмұнының мектеп ішілік және оқушылардың оқу жетістіктерін сырттай бағалау мазмұнына сәйкестігі туралы сұрақтар қойылды.

Сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің үштен бірі (33,8%) қорытынды аттестаттауды критериалды бағалаудың логикалық жалғасы, оның мазмұны мен форматы критериалды бағалау шеңберіндегі тапсырмаларға толық сәйкес келеді деп санайды. Әрбір бесінші респондент (22,2%) қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматының критериалды бағалау тапсырмаларынан белгілі бір айырмашылықтары бар екенін, бірақ бұл білім алушылар мен педагогтарға айтарлықтай қосымша жүктеме тудырмайтынын атап өтті. **Мұғалімдердің 29%-ға жуығы қарама-қарсы ұстанымын білдірді: олардың пікірінше, қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматы критериалды бағалау тапсырмаларынан айтарлықтай ерекшеленеді және бұл білім алушылар мен педагогтарға қосымша жүктеме туғызады (25-сурет).**

25-сурет. Педагогтардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматы білім алушыларды критериалды бағалаумен (формативті(қалыптастырушы), БЖБ, ТЖБ) қаншалықты сәйкес келеді?» / %

Фокус-топтық пікірталас барысында мұғалімдер қорытынды аттестаттау тапсырмаларының мазмұнын талқылай отырып, жалпы қорытынды аттестаттау тапсырмалары МЖМБС және БЖБ/ТЖБ тапсырмаларына сәйкес келетіндігін атап өтті. Алайда, педагогтар қорытынды аттестаттау тапсырмалары пәндік білімге және оқу материалының білімін тексеруге көбірек бағытталғанын, ал тапсырмалар, мысалы, ББЖМ және халықаралық салыстырмалы зерттеулер функционалдық сауаттылықты бағалауға көбірек бағытталған (2-кірістірме).

2-кірістірме. Қорытынды аттестаттау тапсырмаларының мазмұны туралы мектеп басшылары мен педагогтардың пікірлері / фокус-топтық пікірталастар

- «Орыс тілі бойынша 9 және 11 сыныптардағы қорытынды аттестаттау тапсырмаларына эссе кіреді. Бұл эссе басқа еш жерде қажет емес – ҰБТ, PISA, ББЖМ-да емес. Мүмкін оқу сауаттылығына немесе ауызша емтиханға көбірек көңіл бөлген дұрыс шығар? Содан кейін ережелер мен грамматика шектен тыс қалады, бірақ оларды қандай да бір жолмен тексеру керек. Немесе екі бөлімнен жасап алу: біріншісі – билет (грамматикалық ережелер) және екінші бөлім – эссе» (орыс тілі мен әдебиеті мұғалімі, жалпы білім беретін мектеп).
- «Ия, олар (тапсырмалар) әр түрлі, қорытынды аттестаттаудың басымдығы – оқу және жазу, дегенмен орыс тіліндегі типтік бағдарлама бойынша негізгі мектепті бітіргеннен кейін білім алушы да сөйлеуді білуі керек, неге сөйлеу тапсырмалары жоқ? БЖБ / ТЖБ-да олар бар» (орыс тілі мен әдебиеті мұғалімі, мектеп-гимназия).
- «11-сыныпта біз эссе жазамыз, ал ҰБТ-да – тесттер. Балалар бұл эссенің қажеті жоқ екенін біледі, егер қорытынды аттестаттауды ҰБТ-ға теңестірсек – тек оқу сауаттылығына баса назар аударсақ, онда балаларда мотивация көп болар еді. ББЖМ да, PISA да тапсырмалар оқу сауаттылығына бағдарланған, эссе ескіреді» (орыс тілі мен әдебиеті мұғалімі, жалпы білім беретін мектеп).
- «Емтиханның ерекшелігі сәйкес келмейді: олар ҰБТ-ға информатика бойынша 45 сұрақ (таңдау пәні) тапсырады, ал қорытынды аттестаттауда блоктар (қолдану, білу, түсіну және т.б.) бар және форматтары әртүрлі: егер ҰБТ-ға тест тапсырсақ, қорытынды аттестаттауда қағаз нұсқасы ыңғайсыз, ал информатика бойынша бұл қисынсыз, компьютер керек. Бірақ бізге қағаз нұсқасы жіберіледі, дегенмен информатиканы электронды форматта тапсыру ыңғайлы әрі дұрыс болар еді» (информатика мұғалімі, жалпы білім беретін мектеп).
- «Қазақстан тарихы бойынша ҰБТ-да балалар 10 мәтіндік және 10 контекстік тапсырманы шешеді, ал қорытынды аттестаттауда бізде бір билетте 3 ауызша, көлемді сұрақ, жұмыстың мүлдем басқа форматы, басқа да дағдылар – сөйлеу, пайымдау, ой мен қорытындыны тұжырымдай білу. Бұл ҰБТ-ға қарағанда басқа дайындықты қажет етеді. Егер қорытынды аттестаттау мен ҰБТ форматтары кем дегенде ұқсас болса және бірдей дағдыларды тексерсе, бұл қисынды болар еді» (тарих пәнінің мұғалімі, мектеп-гимназия).
- «Өткен жылы 11-сыныптағы математикадан емтихан жұмысы мемлекеттік стандартқа сай болды, тапсырмалар (оқу) мақсаттар бойынша болды. Бірақ, бағдарламада сирек кездесетін мақсаттарды арнайы таңдалған сияқты, яғни бала материалды терең білуі керек еді. Бұл да оқушылар үшін стресстің бір түрі. Егер ҰБТ-да біз баладан тезірек жауап беруін сұрасақ, онда қорытынды аттестаттауда тапсырманың шешімін егжей-тегжейлі сипаттау қажет, өйткені біз қандай дескрипторларды

және бағалау кезінде не ескерілетінін білмейміз, сондықтан балалардан барлық шешімді егжей-тегжейлі сипаттау қажет. Яғни, тағы да форматтардың сәйкессіздігі бар. Жалпы, қорытынды аттестаттау тапсырмалары БЖБ/ТЖБ форматы бойынша, ББЖМ және PISA тапсырмаларына сәйкес келмейді. Қорытынды аттестаттауға ББЖМ және PISA форматындағы тапсырмалар мүлдем енгізілмеген, яғни функционалдық сауаттылыққа тапсырмалар енгізілмеген» (математика мұғалімі, мектеп-гимназия).

- «Қорытынды аттестаттау тапсырмаларында менің ойымша, қиындық деңгейлері бойынша шектеулер жоқ, барлығы күрделіліктің орташа деңгейінде. Менің пәнім бойынша сөйлеуге тапсырмалар жоқ. Менің ойымша, оқушыларға қандай да бір тақырып бере алуға және олар қалай әрекет ететінін сұрай алуға және т.б. керек. Оның ойлауға қаншалықты дайын екенін тыңдауға маңызды. Мәтінді парафразалау бойынша тапсырмалар бар, бірақ бәрібір сөйлеу және жазу – бұл өнімді дағды, ал тыңдау және оқу – рецептивті дағды. 9 және 11-сыныпты бітірген өнім ретінде біз барлық дағдыларды меңгеру деңгейіне сүйене отырып, барлық тілдік дағдыларды меңгеру деңгейін көруіміз керек, бағаларды аттестатқа қоюымыз керек. Бірақ, көріп отырғаныңыздай, сөйлеу емтиханда тексерілмейді» (орыс тілі мен әдебиеті мұғалімі, жалпы білім беретін мектеп).

- «Енді орыс тілінде ТЖБ көп дағдыларды тексеретін сияқты, ал қорытынды аттестаттау тек бір-екіні ғана, тек эссе бар, ал қалғандары ше? ТЖБ нәтижелері бойынша қорытынды баға қою қисынды емес пе? Немесе қорытынды аттестаттауға барлық дағдыларды тексеруге тапсырмалар енгізілсін» (орыс тілі мен әдебиеті мұғалімі, мектеп-гимназия).

- «Өткен жылы қорытынды аттестаттау тапсырмалары өте күрделі болды: орасан зор материал, көптеген бөлімдер, тақырыптар. Бір тапсырманың ішінде көптеген тапсырмалар болды. Жалпы, мемлекеттік стандарт бойынша тапсырмалар болды, бірақ оқу барысында тез және үстірт болып зерттелетін тақырыптар таңдалады» (математика мұғалімі, мектеп-гимназия).

Қорытынды аттестаттау тапсырмаларының мазмұны мен форматының оқушылар сабақтарда және БЖБ / ТЖБ кезінде орындаған тапсырмаларға сәйкестігі туралы нақтылау сұрағы мынаны көрсетті. Респонденттердің тек 5%-ы қорытынды аттестаттаудағы тапсырмалар оқушылардың күнделікті бағалау және БЖБ / ТЖБ кезінде орындаған тапсырмаларынан іс жүзінде ерекшеленбейді деп санайды. Мұғалімдердің шамамен 40%-ы қорытынды аттестаттау және критериалды бағалау тапсырмалары жасалғандардың ұқсастығын атап өтті, бұл ретте тапсырмалар форматтарындағы айырмашылықтарды көрсетті. Респонденттердің 28%, керісінше, қорытынды аттестаттау тапсырмаларының форматтарының сыныпта бағалау

тапсырмаларымен ұқсастығын атап өтті, алайда тапсырмалар тақырыптарындағы айырмашылықтарды атап өтті.

Мұғалімдердің шамамен 15%-ы қорытынды аттестаттаудағы тапсырмалар тақырыптар бойынша да, формат бойынша да оқушылар күнделікті бағалау және БЖБ / ТЖБ кезінде орындайтын тапсырмалардан өзгеше деп санайды (26-сурет).

26-сурет. Педагогтардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттау тапсырмаларының мазмұны мен форматының оқушылар сабақта және ТЖБ / БЖБ кезінде орындаған тапсырмаларға сәйкестігін қалай бағалайсыз?» / %

Фокус-топтық пікірталастар барысында педагогтарға қорытынды аттестаттаудың критериалды бағалаумен сабақтастығына қатысты нақтылайтын сұрақ қойылды. Педагогтар қорытынды аттестаттау тапсырмалары МЖМБС талаптарына сәйкес келетінін және форматы мен мазмұны жағынан БЖБ/ТЖБ тапсырмаларына ұқсас екенін атап өтті, алайда бірқатар мұғалімдер қорытынды аттестаттау тапсырмаларының күрделілік деңгейі әдетте орташа болатынын және кейбір пәндер бойынша тапсырмалар форматы барлық оқу дағдыларын тексермейтінін атап өтті (3-кірістірме).

3-кірістірме. Мектеп басшылары мен педагогтардың қорытынды аттестаттаудың критериалды бағалаумен сабақтастығы туралы пікірлері / фокус-топтық пікірталастар

- «Иә, қорытынды аттестаттау – бұл жиынтық бағалау, сондықтан біз БЖБ/ТЖБ өткіземіз және қорытынды емтихан те қажет. Қорытынды аттестаттау тапсырмалары бізге БЖБ/ТЖБ-ға ұқсас келеді, біз мұның бәрін өтеміз, яғни балалар шамамен қандай тапсырмалар болатынын біледі. Жалғыз нәрсе, тарих пәні бойынша – мен мектеп емтиханын 9 және 11 сыныптарда ауызша жасар едім, содан кейін оқушылар дұрыс дайындалады. География мен биология бойынша, менің ойымша, әріптестер келіседі, балалар ауызша жауап беруі керек, содан кейін олар емтиханды байыпты қабылдайды, ауызша жауапқа дайындалады» (тарих мұғалімі, гимназия).

- «Қазақ тілі бойынша оқушылар қорытынды аттестаттауға дайындалып жатыр деп айта аламын. Онда тапсырмалар барлық 4 дағдыны тексереді, сондықтан балалар емтихан алдында тіпті алаңдайды, дайындалады. Менің ойымша, бұл дұрыс. Бір жыл ішінде біз олармен барлық тілдік дағдылар бойынша жұмыс істейміз, емтиханда олар нәтижелерін, деңгейлерін көрсетуі керек. ҰБТ-да тесттер, ал емтихан басқаша, сондықтан мен әріптесіммен келісемін, ауызша жауаптар кейбір пәндер бойынша болуы керек» (қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі, гимназия).

- «11-сыныпта балалар Қазақстан тарихы бойынша ауызша билеттерге дайындалуда, сұрақтар аз емес – әрқайсысында 3 сұрақтан 30 билет. Мен тарихты ауызша тапсыруды қолдаймын, бірақ 90 сұрақ тым көп. Оқушылар емтиханға бөлек дайындалуда, менің ойымша, сұрақтар санын, мысалы, 60-қа дейін азайта алуға болады. Менің ойымша, жүктемені азайту оқушыларға емтихан алдындағы стрессті азайтуға мүмкіндік береді. Өйткені, олар ҰБТ-ға дайындалуда, ал мектепке ауызша емтиханға бөлек дайындық қажет» (тарих пәнінің мұғалімі, мектеп-гимназия).

Сондай-ақ, мұғалімдерге қорытынды аттестаттау нәтижелері оқушылардың жалпы үлгерімімен қаншалықты үйлесетіні туралы сұрақ қойылды, өйткені айтарлықтай алшақтықтың болуы қорытынды аттестаттаудың критериалды бағалаумен жеткіліксіз сабақтастығын көрсетуі мүмкін.

Респонденттердің жартысынан азы (43,8%) негізгі орта / жалпы орта мектепте оқудың барлық кезеңінде оқушылардың үлгерімін қорытынды аттестаттау нәтижелерінің толық сәйкестігін мәлімдеді. Мұғалімдердің үштен бірінен азы кейбір сәйкессіздіктердің бар екенін, атап айтқанда, кейбір оқушылардың қорытынды аттестаттауда төмен немесе жоғары баға алу жағдайлары туралы мәлімдеді (15,9%-дан) (27-сурет). Қорытынды емтихандарда жоғары баға алу қорытынды аттестаттауда білім беру процесіне қатысушылардың академиялық адалдығын сақтау мәселесін көтеретінін атап өткен жөн.

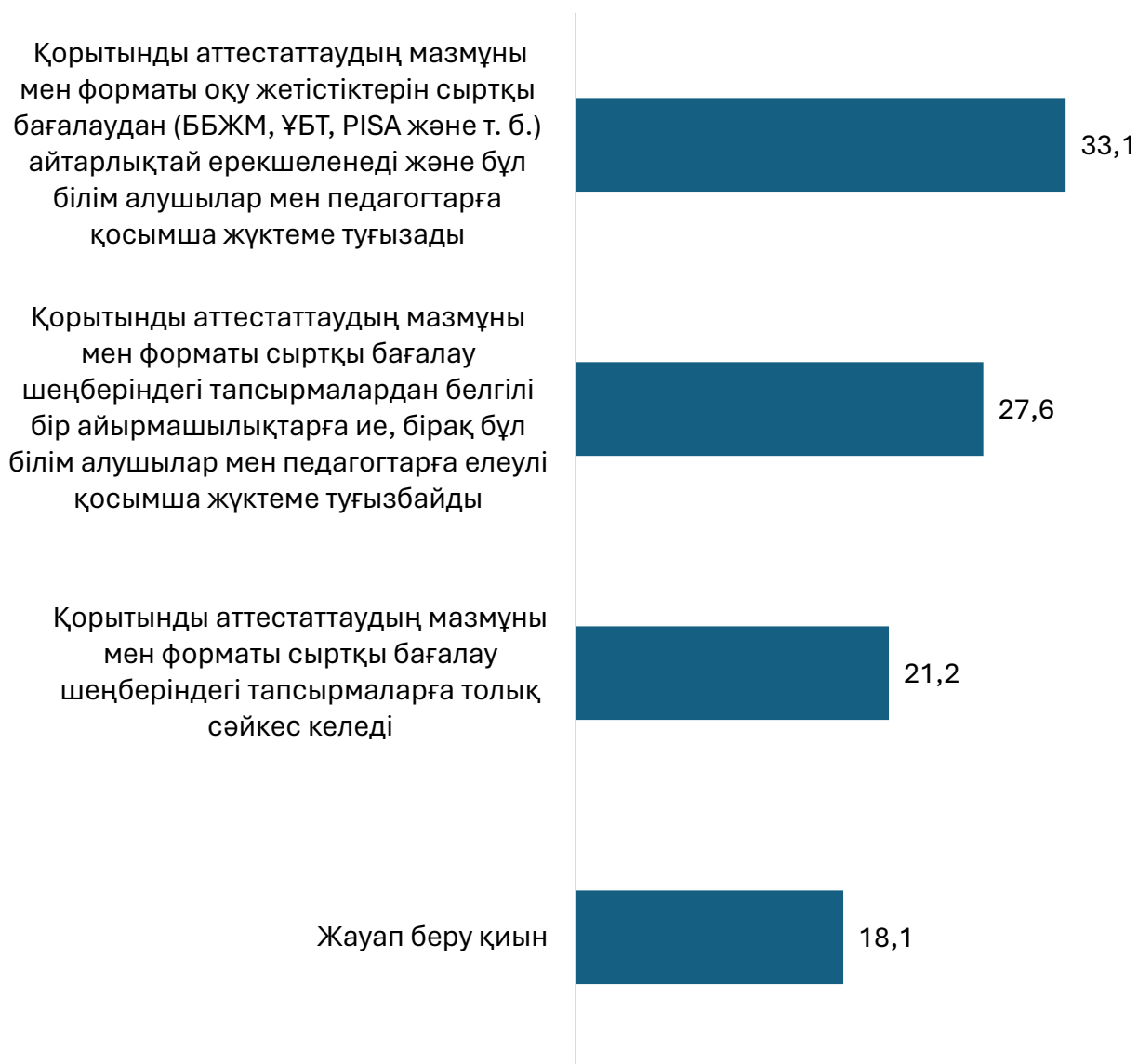
27-сурет. Педагогтардың сұраққа жауаптары: «Оқушыларды қорытынды аттестаттау нәтижелері олардың негізгі орта / жалпы орта мектептегі барлық оқу кезеңіндегі үлгеріміне қаншалықты сәйкес келеді?» / %

Қорытынды аттестаттаудың оқушылардың оқу жетістіктерін сырттай бағалаумен үйлесімділігіне келетін болсақ, әрбір бесінші педагог (21,2%) қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматы сыртқы бағалау шеңберіндегі тапсырмаларға (ББЖМ, ҰБТ, PISA және т.б.) толық сәйкес келеді деп есептейді. Респонденттердің 28%-ға жуығы қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматы сыртқы бағалау шеңберіндегі тапсырмалардан белгілі бір айырмашылықтарға ие деп жауап берді, бірақ бұл білім алушылар мен педагогтарға айтарлықтай қосымша жүктеме туғызбайды. **Педагогтардың үштен бірі (33,1%) қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматының оқу жетістіктерін сырттай бағалаумен сабақтастығының жоқтығы туралы,**

және бұл білім алушылар мен педагогтар үшін қосымша жүктемеге алып келеді, деп мәлімдеді (28-сурет).

28-сурет. Педагогтардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматы оқу жетістіктерін (ББЖМ, ҰБТ, PISA және т. б.) сыртқы бағалауға қаншалықты сәйкес келеді деп ойлайсыз?» / %

Қорытынды аттестаттаудың тиімділігі

Мұғалімдерге арналған сауалнамалардың соңғы бөлігі білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың жалпы жүйесінде қорытынды аттестаттаудың тиімділігін арттыру мәселелеріне арналды. Атап айтқанда, осы бағалау процедурасының тиімділігіне қандай факторлар әсер ететіні туралы сұрақ қойылды. **Респонденттердің жартысына жуығы үшін ең маңызды фактор – оқушылардың жүктемесі.** Өздеріңіз білетіндей, 9-шы сынып

оқушылары ББЖМ, PISA сияқты ұлттық және халықаралық салыстырмалы зерттеулердің үлгісіне түсе алады. Өз кезегінде, 11-сынып түлектері жоғары оқу орнына түсу емтиханына дайындалуға көп уақыт бөледі.

Басқа факторлардың қатарында мұғалімдер: оқушылардың жеткіліксіз дайындығы (27,9%) және уәждемесі (20,2%), қорытынды аттестаттау тапсырмаларының шамадан тыс күрделілігі (26,8%) және қорытынды емтихан тапсырмаларының мазмұнының ішкі және сыртқы бағалаудың басқа түрлерінің тапсырмаларына сәйкес келмеуі атап өтті (29-сурет).

29-сурет. Педагогтардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттаудың тиімділігіне қандай факторлар әсер етуі мүмкін деп ойлайсыз?» / %

Мұғалімдердің тек 30%-ы қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматы білім алушылардың құзыреттілігін бағалаудың классикалық тәсілін қамтамасыз ететін жеткілікті тиімді құрал деп санайды. Мұғалімдердің көпшілігі бітіру емтихандарына басқа баламалардың бар екенін атап өтті (30-сурет).

30-сурет. Педагогтардың сұраққа жауаптары: «Сіздің ойыңызша, қазіргі қорытынды аттестаттау форматына қарағанда қорытынды емтихандарды өткізудің басқа тиімді форматтары бар ма?» / %

Сондай-ақ, мұғалімдер білім алушыларды қорытынды аттестаттаудың қолданыстағы жүйесін өзгерту бойынша түрлі шараларды ұсынды. **Ең танымал жауап «қорытынды аттестаттаудың маңыздылығы мен сенімділігін арттыру» болды (47,3%)**. Бұл қазақстандық педагогтардың осы емтиханның мәртебесін арттыруды оның нәтижелері одан әрі оқуға және жоғары оқу орнына / колледжге түсуге айтарлықтай әсер етуі үшін маңызды деп санайтындығын көрсетеді (31-сурет).

31-сурет. Педагогтардың сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттау жүйесінде қандай өзгерістер немесе жақсартулар ұсынар едіңіз?» / %

Фокус-топтық пікірталастар барысында педагогтар қорытынды аттестаттаудың мәртебесін және оның бағалаудың басқа түрлері арасындағы рөлін талқылады. Біріншіден, мұғалімдер қорытынды аттестаттау форматын ҰБТ, ББЖМ және ХСЗ тапсырмаларымен «теңестіру» қажет екенін атап өтті, өйткені қазір қорытынды аттестаттау тапсырмалары барлық дағдыларды тексермейді, мысалы, тілдік пәндерде немесе ҰБТ, ББЖМ және ХСЗ-да жоқ шешім процесін егжей-тегжейлі сипаттауды талап етеді. Екіншіден, кейбір мұғалімдер қорытынды аттестаттаудың маңыздылығын арттыру үшін оның «салмағын» арттыру керек деп санайды, яғни қорытынды аттестаттаудың нәтижелерін

түлектердің қорытынды бағасының пайыздық арақатынасында неғұрлым салмақты ету керек (4-кірістірме).

4-кірістірме. Қорытынды аттестаттау мәртебесі туралы мектеп басшылары мен педагогтардың пікірлері / фокус-топтық пікірталастар

- «Соңғы жылдары қорытынды аттестаттау тапсырмалары БЖБ тапсырмаларына көбірек ұқсайды, контекстік сұрақтар бар, тесттер аз, сұрақтар арақатынасы бар. Дәл сол мұғалімдер тапсырмаларды дайындайды, тек айырмашылығы – бұл стандартталған. Сонымен, оқушылар оған байыпты қарауы үшін қорытынды аттестаттаудың салмағын арттырған жөн болар» (математика мұғалімі, мектеп-гимназия).

- «Мен тек қорытынды аттестаттауды өткізгенім үшін, егер ол ҰБТ тапсырмаларымен үндес болса, онда дайындық біртұтас және жоспарлы болады және менің ойымша, оқушылар қорытынды аттестаттауға жауапкершілікпен дайындалады» (орыс тілі мұғалімі және әдебиет, жалпы білім беретін мектеп).

- «ҰБТ-ны қорытынды аттестаттаудан бөлгені дұрыс шешім деп санаймын, біз емтихан өткізіп, аттестат береміз, егер ескі форматпен жұмыс істесек, онда біз аттестат беру үшін ҰБТ нәтижелерін күтуге тура келеді, менің ойымша, бұл практикалық емес. Мектеп ретінде біз оқушыларды қорытынды аттестаттауға дайындаймыз, ал ҰБТ-ға олар оқу орталықтарына барады... Бұл артық жүктеме деп санаймын, егер ҰБТ және қорытынды аттестаттау сипаттамалары ұқсас және сабақтас болса, онда дайындық тиімді болар еді» (информатика мұғалімі, жалпы білім беретін мектеп).

- «Қорытынды аттестаттаудың маңыздылығын көтеру керек, өйткені оқушылар оның мектеп қабырғасында өткізілетіндігін және «мұғалімдер қалай көмектеседі» деген ұғымға ие екендігін қабылдап, сол мақсатта көптеген оқушылар 10-11 сыныптарда қалады және шиеленіспейді, олар «3»-ке оқыды, бірақ ҰБТ-да 50 баллдан жоғары балл жинап, грантқа түсті. Колледждерге түсу емтихандары да маңызды факт болып қала береді, оқушылардың қорытынды аттестаттаудан өтуге уәждемесі жоқ, өйткені карантиннен кейін көптеген колледждер түсу емтихандарын өткізуді тоқтатты, олар (білім алушылар) аттестаттағы орташа балға қарап қабылдайды. Біздің балаларымыз мұғалімдердің қорытынды аттестаттауға БЖБ/ТЖБ-да алатын бағасын шамамен қойатынын біледі, сондықтан олардың қорытынды аттестаттауға қандай да бір түрде дайындалуға ынтасы жоқ. Мүмкін оқушылардың мотивациясы мен жауапкершілігін арттыру үшін колледждерге түсу емтихандарын өткізу қажет? Міне, колледжге кім кеткенін қанша бала бақылап отыр, олар қорытынды аттестаттауға үлкен мән бермеді, олар тоқсанға қандай бағалары бар екенін көбірек бақылап отырды» (тарих пәнінің мұғалімі, жалпы білім беретін мектеп).

МЕКТЕП БАСШЫЛАРЫНЫҢ САУАЛНАМАСЫНЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ

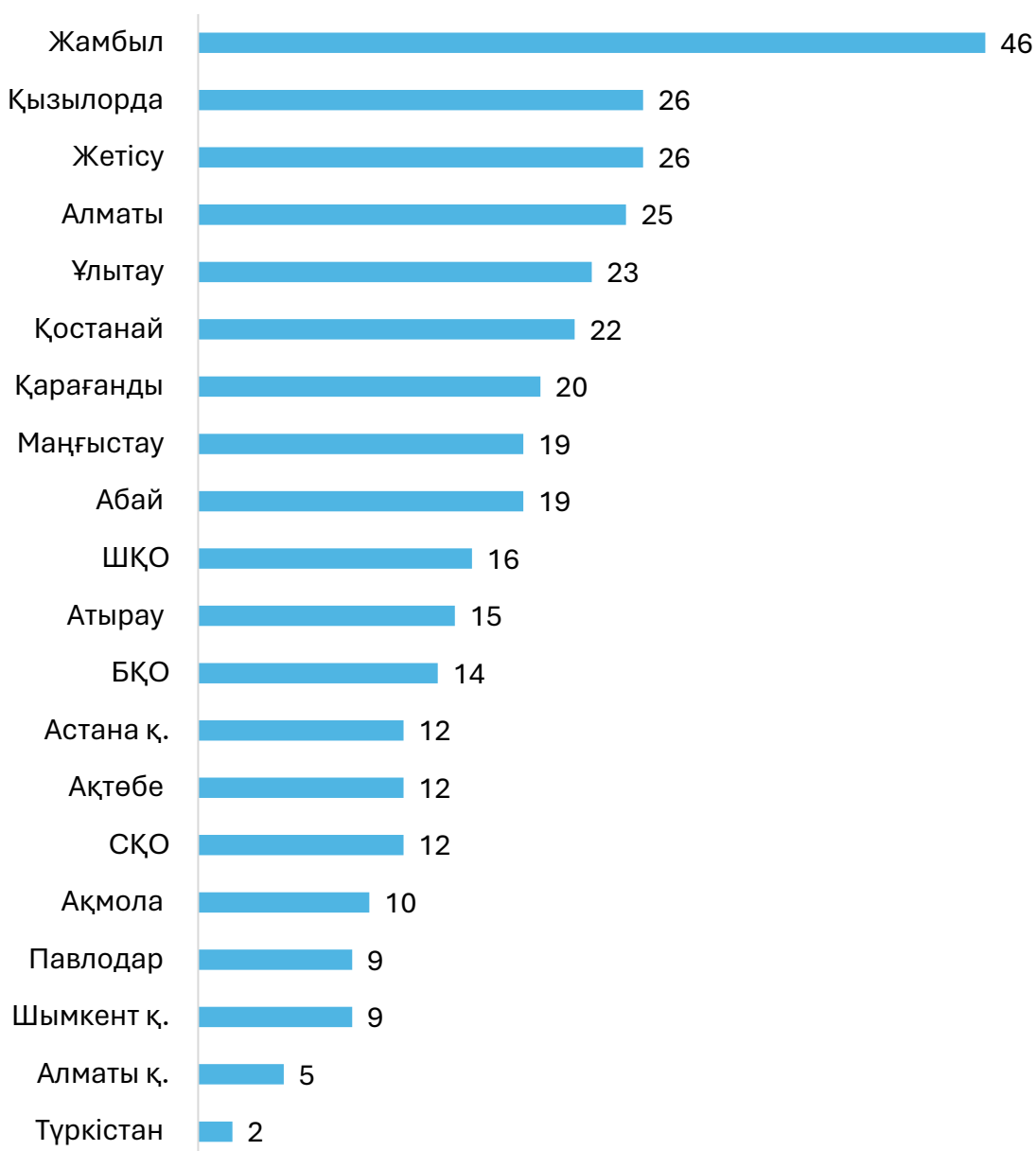
Жалпы ақпарат

Тілі. Сауалнамаға 20 өңірінен 342 мектеп басшысы қатысты. Респонденттердің көпшілігі (77,2% немесе 268 адам) сауалнаманы қазақ тілінде таңдады, қалған 22,8% (74 адам) оны орыс тілінде өтті.

Мектептің орналасқан жері. Сауалнамаға қатысқан директорлардың және / немесе директорлардың орынбасарларының жартысынан көбі ауылдық мектептерде жұмыс істейді (58,2%).

Өңірлер. Сауалнамаға қатысушылардың ең көп саны Жамбыл облысында тіркелді (32-сурет).

32-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп басшылары туралы жалпы ақпарат / тұратын өңірлері / адам

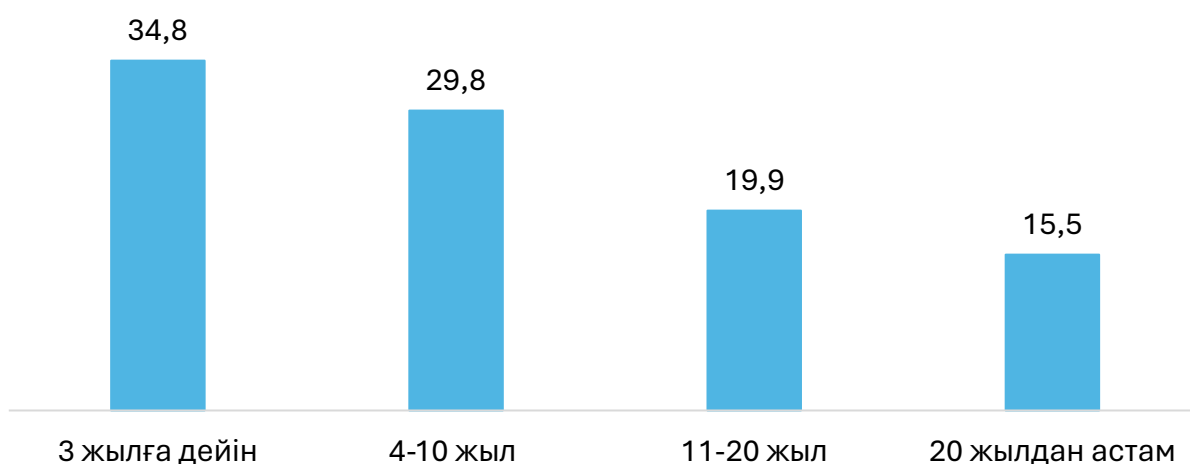
Мектеп түрі. Сауалнамаға қатысушылардың ең көп саны жалпы білім беретін мектептерде жұмыс істейді (75,1%) (33-сурет).

33-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп басшылары туралы жалпы ақпарат / мектеп түрі / %

Басшылық жұмыс өтілі. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорлары мен директорлардың орынбасарларының көпшілігі 10 жылдан аз уақыт басшылық позицияда жұмыс істейді: респонденттердің шамамен 35% – ы - 3 жастан аз, 30%-ы - 4 жастан 10 жасқа дейін (34-сурет).

34-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп басшылары туралы жалпы ақпарат / басшылық жұмыс өтілі / %

Қорытынды аттестаттауды қабылдау

Сауалнамаға қатысқан мектеп басшылары оқушылар мен мұғалімдер арасынан келген респонденттермен салыстырғанда білім алушылар үшін қорытынды аттестаттаудың маңыздылығы мен ролін жоғары бағалайды. Сонымен, **5 директордың және / немесе директордың орынбасарлары 4-і «Қорытынды аттестаттау білім алушылардың оқу бағдарламаларын меңгеру деңгейін бағалау үшін маңызды» деген тұжырыммен келіседі / толық келіседі.**

Сонымен қатар, мектеп басшыларының шамамен 30%-ы қорытынды аттестаттау ЖОО / колледжге табысты түсу үшін қажет деген пікірмен келіспейді немесе мүлдем келіспейді.

Сондай-ақ, **әрбір бесінші респондент қорытынды аттестаттау нақты пәндік білімді және оқушылардың функционалдық сауаттылығының нақты деңгейін (шығармашылық, сыни және аналитикалық ойлау және т.б.) көрсетеді деген тұжырымдармен келіспеді / мүлдем келіспеді.**

8-кесте. Мектеп басшыларының сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттауға қатысты келесі мәлімдемелермен келісесіз бе?» / %

	Мүлдем келіспеймін	Келіспеймін	Жауап беру қиын	Келісемін	Толықтай келісемін
Қорытынды аттестаттау білім алушылардың жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын меңгеру деңгейін бағалау үшін маңызды	8,2	9,6	2,6	53,8	25,7
Қорытынды аттестаттау оқушыларға колледжге / ЖОО-ға сәтті түсу үшін қажет	7,3	22,8	7,6	44,2	18,1
Қорытынды аттестаттау нәтижелері оқушылардың болашақ білім беру	8,5	15,8	10,5	50,0	15,2

және кәсіби жолына әсер етеді					
Қорытынды аттестаттау оқушылардың нақты пәндік білімін көрсетеді	7,6	13,5	5,8	52,6	20,5
Қорытынды аттестаттау оқушылардың функционалдық сауаттылығының нақты деңгейін көрсетеді (шығармашылық, сыни және аналитикалық ойлау және т. б.)	7,0	14,6	12,0	54,4	12,0

20 жыл және одан да көп жұмыс өтілі бар 4 басшыларының 3-і қорытынды аттестаттау негізгі орта немесе жалпы орта мектепте оқудың барлық жылдарындағы жиынтық бағалаудың қисынды жалғасы деген тұжырымдармен келісті. Мұндай жауаптардың ең төменгі көрсеткіші 3 жылға дейінгі жұмыс өтілі бар басшыларда тіркелді – 63,9%. Бұл нәтижелер жас жетекшілерге білім беру процесінде қорытынды аттестаттаудың мақсаттары мен маңыздылығы туралы білімдері мен түсініктерін тереңдетуге көмектесу үшін қосымша қолдау мен оқытуды қамтамасыз етудің маңыздылығын көрсетеді.

Сауалнама аясында мектеп басшыларына бітіруші сынып оқушыларының қорытынды аттестаттауға қатынасын сипаттау ұсынылды. Респонденттердің жартысынан көбі (56,4%) «Оқушылар мұқият дайындалуда, өйткені олар қорытынды аттестаттау нәтижелері олардың одан әрі оқуына немесе жоғары оқу орнына / колледжге түсуіне әсер ететінін біледі» деген жауап нұсқасын таңдады. Бір қызығы, сауалнамаға қатысқан мұғалімдер арасында мұндай жауаптардың үлесі сәл төмен (8%-ға). Жетекшілердің едәуір бөлігі сонымен қатар бітіруші сынып оқушылары қорытынды аттестаттауда өздерін сенімді сезінетіндігін атап өтті, өйткені ол мектеп қабырғасында өткізіледі және мұғалімдердің қолдауы бар (38%) (35-сурет).

35-сурет. Мектеп басшыларының сұраққа жауаптары: «Оқушылардың қорытынды аттестаттауға қатынасын қалай бағалайсыз?» / %

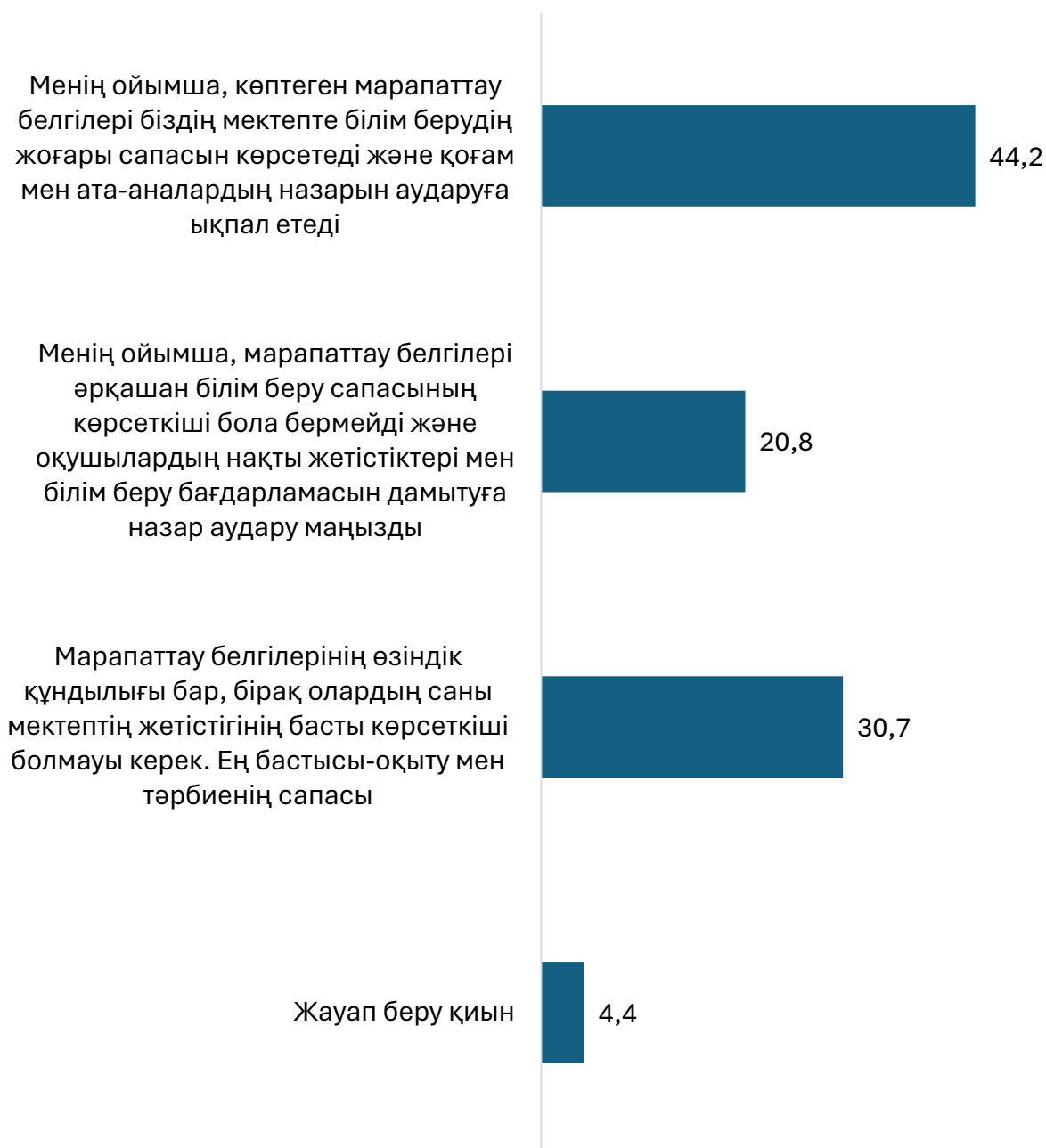
Сонымен қатар, мектеп басшыларына «Алтын белгі» аттестатының маңыздылығы туралы, талапкерлердің ЖОО-ға түсу кезіндегі артықшылығын ескере отырып, бірқатар сұрақтар қойылды. Респонденттердің басым көпшілігі «Алтын белгі» оқушыларға оқуға ынталандыру (64,3%) және олардың мотивациясы мен өзін-өзі бағалауын арттыру (40,4%) арқылы оң әсер етеді деп санайды (36-сурет).

36-сурет. Мектеп басшыларының сұраққа жауаптары: «Алтын Белгі» мәртебесінің оқушылар мен білім беру ортасына әсері туралы сіздің пікіріңіз?»/ %

«Алтын белгінің» мектеп мәртебесіне ықпалына келетін болсақ, мектеп басшыларының шамамен 44%-ы марапаттау белгілерінің көптігі мектепте білім берудің жоғары сапасын көрсететінін және жұртшылық пен ата-аналардың назарын аударуға ықпал ететінін атап өтті. Сонымен қатар, әрбір бесінші респондент «Марапаттау белгілері әрқашан білім беру сапасының көрсеткіші бола бермейді және оқушылардың нақты жетістіктері мен білім беру бағдарламасын дамытуға назар аудару маңызды» деген жауап нұсқасын таңдады (37-сурет).

37-сурет. Мектеп басшыларының сұраққа жауаптары: «Алтын Белгі» наградалары санының мектептің беделіне және оның білім беру ортасын қабылдауға әсерін қалай бағалайсыз?» / %

Қорытынды аттестаттауға дайындық

Мектепте қорытынды аттестаттауға дайындық бар ма деген сұраққа сауалнамаға қатысқан директорлар мен мектеп директорларының орынбасарларының көпшілігі оң жауап берді. Бұл ретте мұғалімдермен салыстырғанда олардың мектептерінде қосымша сабақтарды, сынақ тестілеуді және тапсырмаларды талдауды қамтитын қорытынды аттестаттауға арнайы дайындық жүргізіліп жатқанын атап өткен басшылардың үлесі 9%-ға жоғары (38-сурет).

38-сурет. Мектеп басшыларының сұраққа жауаптары: «Сіздің мектепте қорытынды аттестаттауға жеке дайындық бар ма?» / %

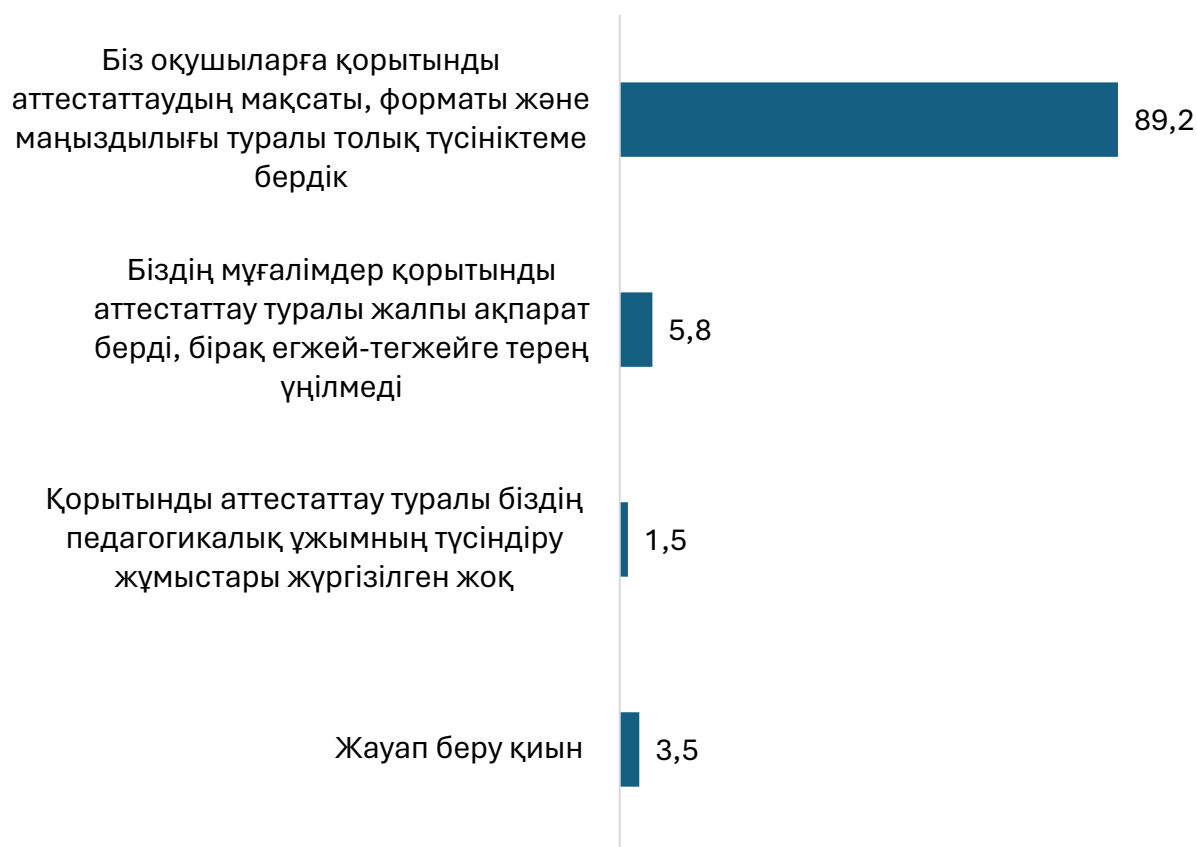
Өз мектебінің педагогтарының дайындық деңгейін бағалай отырып, басшылардың көпшілігі олардың педагогикалық кадрлары қорытынды аттестаттауды өткізуде дайындық пен кәсібиліктің жоғары деңгейін көрсетеді деп санайды. Сонымен қатар, **әрбір төртінші директор / директордың орынбасары (23,7%) өз мектебінің педагогтарының қорытынды аттестаттауға дайындықта белгілі бір кемшіліктері бар екенін, бірақ тұтастай алғанда өз міндеттерін орындайтынын атап өтті (39-сурет).**

39-сурет. Мектеп басшыларының сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттауды өткізуге педагогикалық персоналдың дайындығын қалай бағалайсыз?» / %

Сауалнамаға қатысқан әрбір басшы (89,2%) қорытынды аттестаттаудың мақсаттары мен міндеттеріне қатысты білім алушылар үшін ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жоғары бағалады (40-сурет).

40-сурет. Мектеп басшыларының сұраққа жауаптары: «Қорытынды емтихандарды өткізер алдында педагогикалық ұжымның түсіндіру жұмысын қалай бағалайсыз?» / %

Қорытынды аттестаттаудың сыныптағы бағалаумен сабақтастығы

Мектеп басшылары қорытынды аттестаттауды білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың тұтас процесінің бөлігі деп санайды. Мәселен, «Қорытынды аттестаттау негізгі немесе жоғары мектепте оқудың барлық жылдарында жиынтық бағалаудың қисынды жалғасы болып табылады» деген тұжырыммен келіскен респонденттердің үлесі 67,2% құрады. Салыстыру үшін, педагогтар арасында осылайша жауап берген респонденттердің пайызы 59,1% құрады. Сонымен қатар, мектеп басшыларының бұл мәлімдемесімен келіспейтіндердің / мүлдем келіспейтіндердің үлесі төрттен бір бөлігін (23,7%) құрады (мұғалімдер арасында – 28,3%).

Қорытынды аттестаттауда академиялық адалдықты сақтау

Сауалнамаға қатысқан 4 мектеп басшысының 3-і академиялық адалдық қорытынды аттестаттауды өткізудің негізгі қағидаты болып табылады және оны оқушылар да, мұғалімдер де қатаң сақтауы керек деп санайды. Бұл ретте әрбір 9-шы респондент академиялық адалдық үшін негізгі жауапкершілік білім алушыларға жүктеледі деп жауап берді (41-сурет).

41-сурет. Мектеп басшыларының «Қорытынды аттестаттау кезінде академиялық адалдықты сақтау қажеттілігіне қалай қарайсыз?» / %

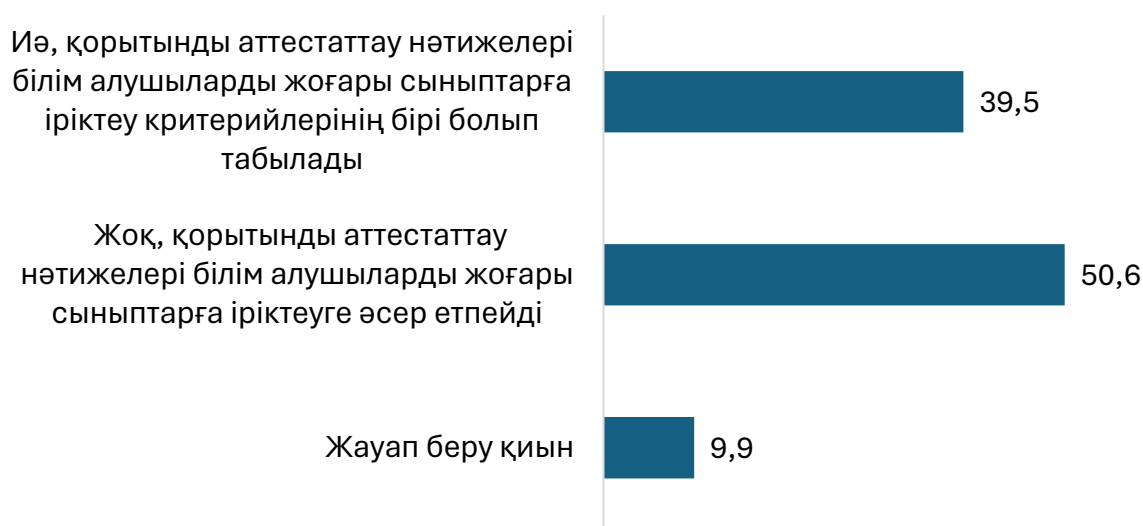
Мектеп басшыларының жартысынан азы олардың мектебінде қорытынды аттестаттауда академиялық адалдықты бұзғаны үшін тәртіптік шаралар қарастырылғанын атап өтті. Сонымен бірге, **сауалнамаға қатысқан әрбір 4-ші директор / директордың орынбасары олардың мектебінде есептен шығару және академиялық адалдықты бұзудың басқа түрлері үшін жаза жүйесі қарастырылмаған деп жауап берді.** Айта кету керек, респонденттердің үштен бір бөлігі бұл сұраққа жауап беруде қиындықтарға тап болды (42-сурет).

42-сурет. Мектеп басшыларының сұраққа жауаптары: «Сіздің мектебіңізде қорытынды аттестаттау кезінде академиялық адалдықты бұзғаны үшін жазалау жүйесі бар ма?» / %

Қорытынды аттестаттауды өткізу қағидаларына сәйкес білім алушылар қорытынды аттестаттауда 1-2 пән бойынша қанағаттанарлықсыз баға алған кезде осы оқу пәндері бойынша қайта қорытынды аттестаттаудан өтуге жіберіледі, 3 және одан да көп пәндер бойынша – қайта оқу жылына қалады. Демек, 9-сыныптардың қорытынды аттестаттау нәтижелері жоғары сынып оқушыларын одан әрі іріктеуге әсер етеді. Алайда, 9-сыныптардың қорытынды аттестаттау нәтижелері жоғары сынып оқушыларын іріктеуге әсер ете ме деген сұраққа жауап бере отырып, сауалнамаға қатысқан мектеп басшыларының жартысы теріс, 40%-ға жуығы оң жауап берді (43-сурет).

43-сурет. Мектеп басшыларының сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттау нәтижелері жоғары сынып оқушыларын іріктеуге әсер ете ме?» / %

Фокус-топтық пікірталастар аясында педагогтарға қорытынды аттестаттау кезінде академиялық адалдықты сақтауға қатысты бірқатар сұрақтар қойылды. Жалпы респонденттер академиялық адалдық мектептерінде жеткілікті көңіл бөлінетінін және оқушылардың емтихандарда қосымша ресурстарды есептен шығаруға немесе пайдалануға тырысуының жолын кесетінін атап өтті.

Алайда, кейбір мұғалімдер емтихан тапсырмаларының қорытынды аттестаттау күні тікелей ағып кету мәселесін атап өтті. Мұғалімдердің пікірінше, бұл проблема академиялық адалдық қағидаттарын елеулі бұзу болып табылады, өйткені оқушылар емтиханда қандай тапсырмаларды күтетінін біледі. Респонденттердің аз бөлігі мұғалімдердің түлек аттестатын «бүлдірмеу» үшін қорытынды аттестаттау жұмыстары үшін ағымдағы бағадан төмен баға қоймауға бейім екендігін растады.

5-кірістірме. Қорытынды аттестаттау кезінде мектеп басшылары мен педагогтардың академиялық адалдықты сақтау туралы пікірлері / фокус-топтық пікірталастар

- «Қорытынды аттестаттау өткен күнде тапсырмаларының «ағызу» үнемі болып тұратыны құпия емес. Яғни, емтиханға екі сағат қалғанда интернетте тапсырмалар бар. Балалар дайын келеді. Сонымен қатар, бұл бүкіл республика үшін бір нұсқа екен. Мүмкін, кем дегенде, облыстар бойынша әртүрлі нұсқалар жасау керек» (математика мұғалімі, гимназия).

- «Біз мектепте қатаң емтихан тапсырамыз, комиссия бар, телефондарға тыйым салынады. Бірақ жалпы, бұл мұғалім мен мектепке байланысты шығар. Кейбір мұғалімдер өз оқушыларына көмектесе алады, өйткені ол оларды үйретеді және әркімнің дайындық деңгейін біледі. Міне, мен шәкіртіме «2» қалай қоямын, ол пәнді «3»-ке біледі, мен оған «3» қоямын. Бұл, әрине, бір жағынан да дұрыс емес, бірақ екінші жағынан, бізде оқушының пайдасына бағалау қарастырылады – егер оның тоқсандық бағасы «4» болса, ал қорытынды бағасы үшін «3» шыққан болса, онда Күнделік қорытынды бағаны бәрібір «4» деп есептейді (тарих пәнінің мұғалімі, гимназия).

- «Менің тәжірибемнен бала барлық оқу кезеңінде оқиды, сондықтан ол қорытынды аттестаттаудан тапсырып, содан кейін ҰБТ-ға өтеді. Үздік оқушылар барлық емтихандарды бестікке тапсыратынына сенімдімін. Әрине, академиялық адалдық оқушылар мен мұғалімдерге байланысты, мұғалімдер өз оқушыларын көтеріп, оларға жоғары баға беретін жағдайлар бар, бірақ қорытынды аттестаттаудың салмағы онша маңызды емес болғандықтан, бұл күшті әсер етпейді. Мүмкін, егер қорытынды аттестаттаудың салмағы арттырса және барлық емтихандарды өте қатаң түрде өткізілсе, НЗМ-де сияқты, онда бір апта ТЖБ бар, олар қатаң бақылаумен емтиханды ҰБТ сияқты тапсырады. Барлық мектептер бұл тәжірибені қабылдай алса, сонда адалдық сақталады» (қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі, гимназия).

Қорытынды аттестаттаудың тиімділігі

Қорытынды аттестаттаудың тиімділігіне қандай факторлар әсер етеді деген сұраққа жауап бере отырып, мектеп басшыларының көпшілігі, мұғалімдер сияқты, оқушылардың басқа бағалау түрлеріне (ҰБТ, ББЖМ және т.б.) дайындық жүктемесінің проблемасын атап өтті. Сауалнамаға қатысқан мұғалімдерге ұқсас, директорлар және / немесе олардың орынбасарлары келесі жауап нұсқаларын таңдады: оқушылардың жеткіліксіз дайындығы (29,8%) және уәждемесі (18,4%), қорытынды аттестаттау тапсырмаларының шамадан тыс күрделілігі (23,1%) және қорытынды емтихан тапсырмаларының мазмұнының ішкі және сыртқы бағалаудың басқа түрлерінің тапсырмаларына сәйкес келмеуі (22,2%) (44-сурет).

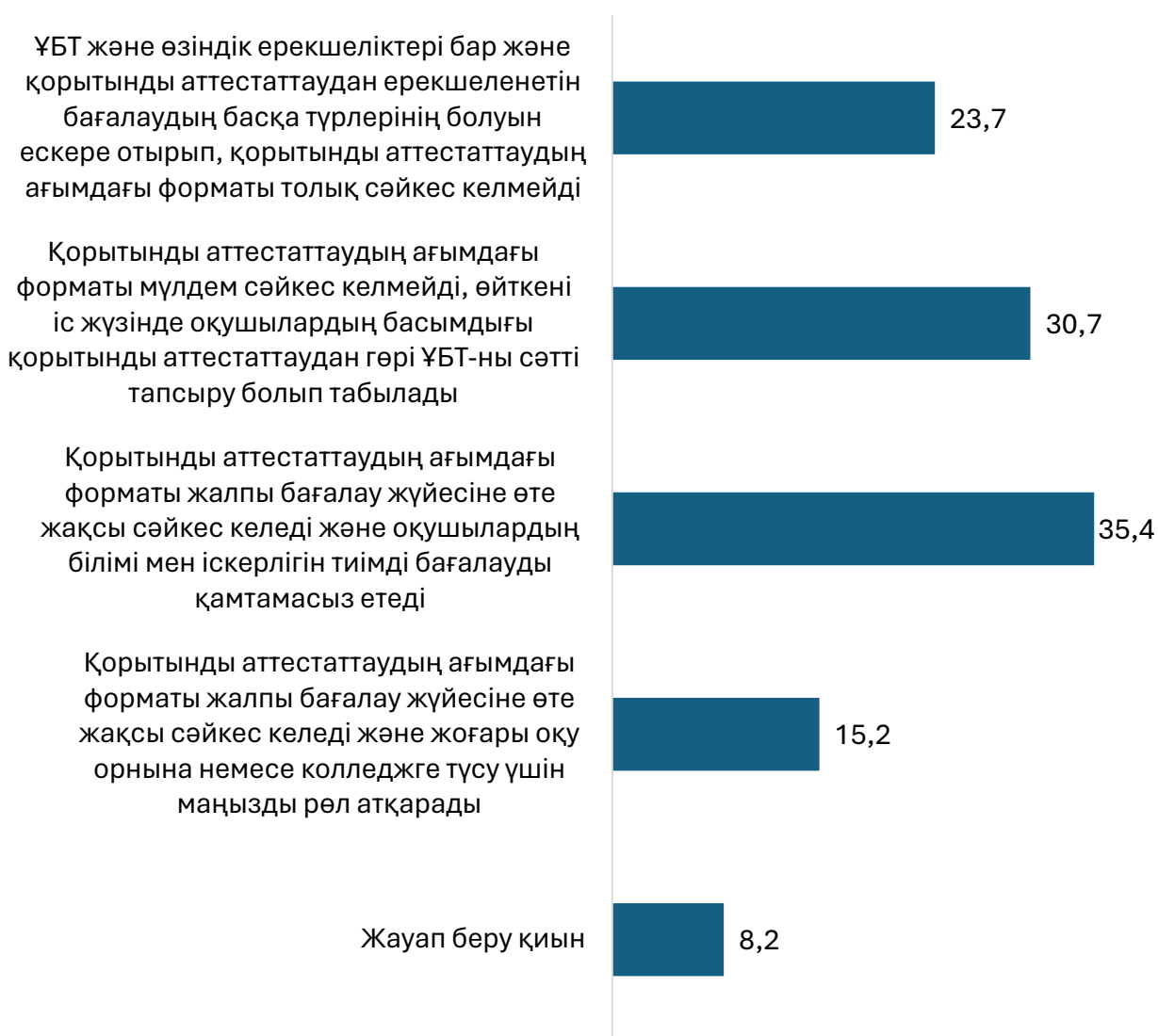
44-сурет. Мектеп басшыларының сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттаудың тиімділігіне қандай факторлар әсер етуі мүмкін деп ойлайсыз?» / %

Сауалнамаға қатысқан мектеп басшыларының 35%-дан астамы қорытынды аттестаттаудың қазіргі форматын жалпы бағалау жүйесіне жақсы сәйкес келеді деп санайды.

Сонымен қатар, респонденттердің 54,4%-ы қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматын қорытынды емтихандардан мазмұны жағынан ерекшеленетін бағалаудың басқа түрлерінің болуы, сондай-ақ білім алушылар үшін ҰБТ басымдығы сияқты себептер бойынша мүлдем жарамсыз деп санайды (45-сурет).

45-сурет. Мектеп басшыларының сұраққа жауаптары: «Қорытынды аттестаттауды өткізудің ағымдағы форматының орындылығы мен тиімділігін қалай бағалайсыз?» / %

Қорытынды аттестаттау жүйесін жақсарту бойынша ұсыныстар ретінде мектеп басшылары көбінесе «қорытынды аттестаттаудың маңыздылығы мен сенімділігін арттыру» (63,7%) нұсқасын таңдады. Айта кету керек, мұғалімдердің сауалнамасы осы жауап нұсқасын таңдаудың таралуын көрсетті (46-сурет).

46-сурет. Мектеп басшыларының сұраққа жауаптары: Қорытынды аттестаттау жүйесінде қандай өзгерістер немесе жақсартулар ұсынар едіңіз? / %

Егер мұғалімдерден сауалнама жүргізу кезінде респонденттердің тек 30%-ы қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматын жеткілікті тиімді құрал деп санаса, онда мектеп басшылары арасында мұндай жауаптардың үлесі жоғары және 40% құрады (47% - сурет).

47-сурет. Мектеп басшыларының сұраққа жауаптары: «Сіздің ойыңызша, қазіргі қорытынды аттестаттау форматына қарағанда қорытынды емтихандарды өткізудің басқа тиімді форматтары бар ма?» / %

Фокус-топтық пікірталастар аясында педагогтар мен мектеп басшыларына қорытынды аттестаттаудың тиімділігіне әсер ететін факторлар туралы сұрақ қойылды. Мұғалімдер мен әкімшілік келесі факторларды атап өтті: кейбір пәндер бойынша қорытынды аттестаттау тапсырмаларының тиімсіз форматы және қорытынды аттестаттау нәтижелерінің жеткіліксіз «салмағы»

(30%-дан 70%-ға пропорция аттестаттағы қорытынды бағаға айтарлықтай әсер етпейді, тиісінше оқушылардың мектеп емтиханын сәтті тапсыруға уәждемесі жоқ) (6-кірістірме).

6-кірістірме. Қорытынды аттестаттаудың тиімділігі туралы мектеп басшылары мен педагогтардың пікірлері / фокус-топтық пікірталастар

- Шыны керек, біздің балаларымыз, қорытынды аттестаттауға қатты дайындалмайды, олар қазір ҰБТ-ға дайындылығына құлықсыз қарайды. Қазір ҰБТ жылына бес рет тапсыруға болады. Олар өту балын жинауға және ақылы оқу орнына түсуге деп үміттенеді. Ал шетелдік жоғары оқу орындарына немесе Ресейге түскендер, әдетте, қорытынды аттестаттау мен ҰБТ-ға мән бермейді. Егер біз мектептегі қорытынды емтиханды қандай да бір жолмен тиімді еткіміз келсе, оған салмақ беруіміз керек. Емтихан бағасы аттестатқа әсер етуі керек, содан кейін балалардың мотивациясы болады» (орыс тілі мен әдебиеті мұғалімі, гимназия).

- «Қорытынды аттестаттауға ауызша компонентті көбірек енгізу керек. ҰБТ... енді мектептің құзыреті емес, бұл университетке түсу үшін қажет. Бірақ мектеп емтихандары, біз білім мен дағдыларды толық тексеруіміз керек. Бала ауызша жауап берсін, сөйлесін, баяндасын, осындай форматта көшіре алмайсын және мұғалім көмектеспейді. Балалар бұл тесттермен ақылға қонымды болуды ұмытып кетті (тарих пәнінің мұғалімі, мектеп-гимназия).

- «Кейде менің ойымша, қазір қорытынды аттестаттау мәртебесі жоқ сияқты. Мұғалімдер емтиханға оқушының қазіргі бағасымен бірдей баға қояды, «мен оның деңгейін білемін» деген принципті басшылыққа алады. Сонымен қатар, қазір мектеп оқушылары колледждерге барады, онда бір жыл оқиды, оқудан шығып, мектепке оралады. Біз оны заң бойынша қабылдауға міндеттіміз. Неліктен оқушы қорытынды аттестаттаудан өтіп, мектептен аттестат алып, қайтадан оралады? Сонымен қатар, колледжде ол грантта бір жыл оқиды, стипендия алады, содан кейін оны тастап кетеді немесе шығарады және ол жұмыссыз және қандай да бір салдарсыз мектепке оралады. Мұнда мектептің және мектеп емтихандарының барлық мәні беделін түсіреді» (тарих пәнінің мұғалімі, жалпы білім беретін мектеп).

ҚОРЫТЫНДЫЛАР

Жүргізілген зерттеу нәтижелері қазіргі мектеп ортасындағы қорытынды аттестаттаудың ағымдағы жай-күйін көрсететін бірнеше негізгі қорытындыларды алуға мүмкіндік берді.

Қорытынды аттестаттауды қабылдау

Қорытынды аттестаттауды жалпы педагогтар мен білім алушылар бағалаудың маңызды түрі ретінде қабылдайды, бірақ ҰБТ сияқты маңызды емес. Сауалнамаға қатысқан оқушылардың 40%-дан астамы оқу бағдарламасын меңгеру деңгейін анықтауда аттестаттаудың маңыздылығын мойындайды, оны барлық оқу жылдарындағы жиынтық бағалаудың логикалық жалғасы ретінде қарастырады. Алайда, оқушы респонденттердің төрттен бірі аттестаттаудың терең мақсаттарын елемей, 9-шы сыныптың қорытынды аттестаттауын келесі сыныпқа ауысу немесе оқу орнына түсу қадамы ретінде ғана қабылдайды. Айта кету керек, 11-сыныпты қорытынды аттестаттауды тек мектепті бітіруге немесе жоғары оқу орнына түсуге арналған емтихан ретінде қарастыратындар саны жоғары (35%).

Сауалнамаға қатысқан оқушылардың жартысынан көбі қорытынды аттестаттау нәтижелері олардың әрі қарайғы оқуына және тұтастай болашағына әсер ететініне келісім білдірді. Алайда, оқушылардың шамамен үштен бірі бұл талаптармен келіспеді.

Педагогтардың 60%-ға жуығы қорытынды аттестаттауды ЖОО-ға немесе колледжге табысты түсу үшін, сондай-ақ оқушылардың одан әрі білім беру және кәсіптік жолы үшін маңызды фактор деп санайды. Алайда, сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің шамамен үштен бірі бұл талаптармен келіспеді. Сонымен қатар, мұғалімдердің шамамен 29%-ы әр түрлі дәрежеде қорытынды аттестаттау оқушылардың нақты пәндік білімі мен функционалдық сауаттылық деңгейін толық көрсететіндігімен келіспейді.

Мұғалімдердің шамамен 17%-ы оқушылардың ҰБТ-ны және бағалаудың басқа түрлерін (мысалы, ББЖМ) сәтті тапсыруы басымдыққа ие деп санайды, ал мұғалімдердің 12%-ы оқушылардың қорытынды аттестаттауға аса мән бермейтінін, сондықтан іс жүзінде қорытынды емтихандарға дайындалмайтынын атап өтті. Фокус-топтық пікірталастарға қатысқан педагогтар оқушылар үшін ҰБТ-ны сәтті тапсыру маңыздырақ екенін атап өтті, өйткені бағалаудың бұл түрі олардың ЖОО-ға түсуіне тікелей әсер етеді, яғни «жоғары есепті» емтихан болып табылады.

Қорытынды аттестаттауға дайындық

Сауалнамаға қатысқан респонденттер мектепте қорытынды аттестаттауға дайындықтың жоғары деңгейі туралы мәлімдейді. Сауалнама нәтижелері бойынша білім алушылардың 69%-ы қорытынды аттестаттаудың мақсаттары мен міндеттеріне қатысты егжей-тегжейлі түсініктеме алды. Педагогтардың (74%) және мектеп басшыларының (89%) елеулі үлесі оқушыларға

қорытынды аттестаттаудың мақсаты, форматы мен мазмұны туралы толықтай түсіндірме беретіндерін айтты.

Мектеп оқушыларының көпшілігі (60%) аттестаттауға дайындықты мұғалімдер сабақта жүргізетінін атап өтті. Респонденттердің шамамен 17%-ы сертификаттауға дайындықты мұғалімдер сабақтан тыс уақытта жүргізетінін атап өтті.

Қорытынды аттестаттаудың сыныптағы бағалаумен сабақтастығы

Қорытынды аттестаттау критериалды және сыртқы бағалаумен жеткіліксіз сабақтастыққа ие. Оқушылар мен мұғалімдердің көпшілігі қорытынды аттестаттаудағы тапсырмалардың мазмұны мен форматындағы айырмашылықтарды сыныпта бағалаумен салыстырғанда ажыратады. Оқушылардың үштен біріне жуығы (31%) қорытынды аттестаттаудағы тапсырмалар тақырыптары формативті бағалауда, БЖБ және ТЖБ-да ұсынылғандардан ерекшеленетінін, дегенмен тапсырмалар форматы ұқсас болатынын атап өтті. Жалпы 43%-ға жуығы тапсырмалардың тақырыптары сабақтастық деп санайды, бірақ сонымен бірге тапсырмалардың форматы әр түрлі болды. Оқушылардың шамамен 12%-ы тақырыптардағы да, тапсырмалар форматындағы да айырмашылықтарды атап өтті. Бұл жауаптар қорытынды аттестаттау мен сыныпта бағалау арасындағы сабақтастықтың жеткіліксіздігін көрсетеді.

Сауалнамаға қатысқан оқушылардың үштен бірі 9-сыныпта бітіру емтихандарын сәтті тапсыру үшін мектепте 5-9-сыныптарда алған білімдері жеткілікті болды деп санайды, бірақ барлық пәндер бойынша емес.

Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқан оқушылар қазіргі аттестаттау форматы олардың қажеттіліктеріне сәйкес келмейді деген пікір білдірді. Бұл, атап айтқанда, бағалаудың әртүрлі түрлерінің болуына байланысты, олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар, сонымен қатар қорытынды аттестаттаудан бұрын ҰБТ тапсыру басымдығы ие.

Сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің шамамен 28%-ы және мектеп басшыларының 24%-ы қорытынды аттестаттау негізгі немесе орта мектептердегі барлық оқу жылдарындағы жиынтық бағалаудың қисынды жалғасы болып табылады деген пікірмен келіспейді. Мұндай жауаптар мұғалімдердің қорытынды аттестаттаудың сабақтастығын сыныпта бағалаумен мойындайтындығына күмән келтіреді.

Мұғалімдердің үштен бірі қорытынды аттестаттау тапсырмаларының мазмұны мен форматында оқу жетістіктерін сыртқы бағалау тапсырмаларымен (БЖМ, PISA және т.б.) сабақтастықтың жоқтығы туралы пікір білдірді, және бұл, олардың ойынша, білім алушылар мен педагогтарға қосымша жүктеме туғызады.

Қорытынды аттестаттауда академиялық адалдықты сақтау

Оқу процесіне қатысушылар академиялық адалдық қағидаттарын сақтаудың маңыздылығын мойындағанына қарамастан, іс жүзінде

қорытынды аттестаттау кезінде оның бұзылуы байқалады. Атап айтқанда, әрбір бесінші білім алушы сауалнама шеңберінде қорытынды аттестаттау әділ және ашық өткізілетініне, ал сыртқы емтихан комиссиясы қорытынды аттестаттауды өткізу кезінде адал және қатаң болғанына келіспейтінін білдірді. Сауалнамаға қатысқандардың үштен бірінен астамы қорытынды аттестаттаудан өту кезінде оқушылар өз мектебінің мұғалімдерінің көмегіне сене алады деген пікірге келісім білдірді.

Қорытынды емтихандарды өткізу кезінде академиялық адалдықтың жеткіліксіздігі туралы сауалнамаға қатысқан әрбір 11-ші оқушының (9%) қорытынды аттестаттауда шамадан тыс жоғары баға алғанына жауап бергені де дәлелденуі мүмкін. Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқан оқушылардың үштен бірінен астамы қорытынды аттестаттау кезінде мұғалімдердің көмегіне сене алады деген пікірмен келіседі.

Фокус-топтық пікірталастар барысында педагогтар сыртқы комиссияның қатысуымен мектеп емтиханының ашық өткізілуін атап өтті, алайда емтихан алдында қорытынды аттестаттау тапсырмаларының «ағып кетуінің» жекелеген жағдайларын атап өтті.

Сауалнамаға қатысқан әрбір 4-ші директор / директордың орынбасары олардың мектебінде есептен шығару және академиялық адалдықты бұзудың басқа түрлері үшін жаза жүйесі жоқ деп жауап берді.

Қорытынды аттестаттаудың тиімділігі

Қорытынды аттестаттаудың тиімділігіне оқушылардың бағалаудың басқа түрлерімен жүктелуі үлкен әсер етеді. Педагогтар мен мектеп басшыларының ішінен респонденттердің жартысына жуығы оқушылардың жүктемесін қорытынды аттестаттаудың тиімділігіне әсер ететін ең маңызды фактор ретінде атап өтті. Себебі 9-сынып оқушылары қорытынды аттестаттауға дайындалумен қатар, ББЖМ және PISA сияқты ұлттық және халықаралық салыстырмалы зерттеулерге қатысады, ал 11-сынып түлектері ҰБТ-ға дайындалуға көп уақыт бөледі, онда қорытынды аттестаттауда кездесетін пәндер де тапсырылады. Осылайша, білім алушыларға қосарланған емтихан және психологиялық жүктеме мәселесі байқалады, бұл олардың оқуға деген ынтасын төмендетеді.

Мұғалімдер мен жетекшілер атап өткен басқа факторларға оқушылардың дайындығы мен уәждемесінің жеткіліксіздігі, қорытынды аттестаттау тапсырмаларының күрделілігі, сондай-ақ қорытынды емтихан тапсырмаларының мазмұнының бағалаудың басқа түрлеріне сәйкес келмеуі жатады.

Мұғалімдердің тек 30%-ы және мектеп басшыларының 40%-ы ғана қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматын жеткілікті тиімді деп санайды. Алайда, мұғалімдердің төрттен бір бөлігі қорытынды емтихандардың басқа, тиімдірек түрлерінің болуын жақтады. Мұғалімдер (47%) мен басшылар (64%) арасында аттестаттау жүйесін өзгерту бойынша ең танымал шара «қорытынды аттестаттаудың маңыздылығы мен сенімділігін арттыру» болып белгіленді.

ҰСЫНЫСТАР

Сауалнама және фокус-топтық пікірталас нәтижелері көрсеткендей, қорытынды аттестаттауды тиімді және ашық іске асыру мынадай мәселелермен қиындайды: қорытынды емтихандардың мазмұны мен форматының формативті және жиынтық, сондай-ақ сыртқы бағалаудың мазмұнына сәйкес келмеуі (ББЖМ, ХСЗ, ҰБТ); қорытынды емтихандар нәтижелерінің «салмағы» жеткіліксіз, маңыздылығының басым болуы ҰБТ түлектері үшін қорытынды аттестаттау, мектеп қабырғасында бітіру емтихандарында академиялық адалдық ережелерін сақтамау және т. б.

Зерттеу қорытындылары, сондай-ақ қорытынды аттестаттау жүйесін одан әрі жетілдіру үшін қорытынды емтихандарды ұйымдастыру мен өткізудің халықаралық және отандық тәжірибесін салыстырмалы талдау бойынша 9 және 11-сыныптарда мектеп **бітіру емтихандарының және ЖОО-ға түсу емтихандарының форматы мен мазмұнын қайта қарау бойынша** ұсынымдар әзірленді. Атап айтқанда, екі балама нұсқаны қарастыру ұсынылады:

Ұсынылған нұсқа	Артықшылықтары	Тәуекелдер
<p>1. Мынадай өзгерістер енгізіле отырып, бітіру (қорытынды аттестаттау) және түсу емтихандарын (ҰБТ) бөлек сақтау:</p> <p>- қорытынды емтихандардың ашықтығы мен адалдығына бақылауды күшейту, мысалы, педагогтар мен басшыларды басқа мектептердегі әріптестеріне қорытынды аттестаттау жөніндегі комиссияда ауыстыру немесе емтихандарды ұйымдастыру, өткізу және тексеру мәселелері бойынша жеке сыртқы органды бекіту арқылы</p> <p>- қорытынды аттестаттауға және ҰБТ-ға тапсырылатын пәндер санын қысқарту (Әзірбайжан мысалында), мысалы, ҰБТ және қорытынды аттестаттау мазмұнындағы қайталанатын пәндерді алып тастау, ҰБТ-ға тек мамандық бойынша пәндерді қарастыру</p> <p>- пәндердің ерекшеліктерін ескере отырып, қорытынды аттестаттау тапсырмаларының форматын</p>	<p>- қорытынды аттестаттаудың сенімділігі мен маңыздылығын арттыру</p> <p>- қорытынды аттестаттау жөніндегі комиссия құрамында сыртқы тексерушілердің басым болуына байланысты академиялық адалдықты сақтау деңгейін арттыру</p> <p>- қорытынды аттестаттауда және ҰБТ-да қайталанатын пәндерді алып тастауға байланысты білім</p>	<p>- жекелеген мектептер арасындағы бәсекелестікке байланысты қорытынды аттестаттауды өткізудегі ықтимал біржақтылық</p> <p>- қорытынды аттестаттауда бақылауды күшейту салдарынан білім алушылар арасында стресс деңгейін арттыру</p>

<p>жетілдіру (мысалы, тілдік және қоғамдық-гуманитарлық пәндер бойынша – ауызша тапсырмаларды қосу, ЖМБ пәндері және информатика бойынша – іс жүзінде білімді қолдану дағдыларын тексеруге баса назар аударып, тапсырмалардың қағаз форматын цифрлық форматқа ауыстыру және т. б.)</p> <p>- қорытынды емтихан үшін бағаның «салмағын» арттыру (мысалы, 30/70 орнына 50/50), сондай-ақ ҰБТ нәтижелерімен қатар жоғары оқу орнына талапкерлерді қабылдау талаптарына жалпы орта білім туралы аттестаттың орташа балы және оқушылардың жеке және кәсіби жетістіктері (мысалы, құзыреттілік картасы түрінде) сияқты көрсеткіштерді қосу</p>	<p>алушыларға жүктемені азайту</p>	
<p>2. Қорытынды және қабылдау емтихандарын бір орталықтандырылған емтиханға біріктіру (Беларусь пен Ресей мысалында), ол:</p> <p>- емтихан тапсыру пункттерінің базасында немесе емтихан комиссиясының құрамында сыртқы байқаушылар басым болатын мектептер базасында өткізілуі керек.</p> <p>- ішкі сыныптық және сыртқы бағалаумен үйлестіру мақсатында МЖМБС сәйкес тапсырмалардың әртүрлі форматтарын (функционалдық сауаттылыққа назар аударып, ауызша, жазбаша, ашық, жабық, аралас тапсырмалар, сондай-ақ жекелеген пәндер бойынша тапсырмалардың сандық форматы) қамтуға тиіс. Бұл жағдайда тапсырмалар интерактивті элементтерді (графиктер, мәтін, суреттер, бейнелер, аудио жазбалар, карталар, анимация, статистика және т. б.) қамтуы керек.</p>	<p>- қорытынды емтихандардың сенімділігі мен маңыздылығын арттыру</p> <p>- оқушыларды емтихандардың әртүрлі формаларына дайындықтан босату және олардың оқу жүктемесін азайту</p> <p>- емтихан материалдарын әзірлеуге арналған ресурстарды оңтайландыру және т. б.</p>	<p>-ұсынылған инновацияларға байланысты білім беру стейкхолдерлері арасындағы ықтималды қарсылық көзқарасы</p> <p>- емтихан комиссиясының емтихан өткізудің оқушығыстардың артуы</p>

Бұл ретте, ұсынылып отырған емтихан форматтарын консенсусқа қол жеткізу және тиісті өзгерістер енгізу үшін педагогикалық және ата-аналар жұртшылығы мен білім беру стейкхолдерлері (ҚР ОАМ, ҚР ҒЖБМ) арасында кешенді талқылауға шығару орынды екенін атап өткен жөн.

ОҚУШЫЛАРҒА АРНАЛҒАН САУАЛНАМАЛАР

Құрметті оқушы!

Сені сабақтағы бағалау туралы сұрақтарға жауап беруіңді сұраймыз. Сауалнама жасырынды түрде болады, сондықтан Сенің шынайы жауап беруіңді сұраймыз. Біздің еліміздің оқушыларының пікірі біз үшін өте маңызды!

Зерттеушілер маған зерттеудің негізгі мақсаттары мен зерттеу жайлы толық ақпаратты нақты түсіндірді. Мен бұл зерттеуге қатысуым ерікті екенін түсінемін.

Мен кез келген уақытта және ешқандай себепсіз келісімді қайтарып ала аламын және бұл маған ешқандай теріс әсерін тигізбейді. Мен осы зерттеу барысында жиналған ақпарат құпиялы түрде пайдаланылатынын түсінемін.

1-БЛОК (ЖАЛПЫ АҚПАРАТ)

1. Жынысыңызды көрсетіңіз:

- Ер
- Әйел

2. Сіз Қазақстанның қай аймағында тұрасыз:

- Астана қ.
- Алматы қ.
- Шымкент қ.
- Абай облысы
- Ақмола облысы
- Ақтөбе облысы
- Алматы облысы
- Атырау облысы
- Шығыс Қазақстан облысы
- Жамбыл облысы
- Жетісу облысы
- Батыс Қазақстан облысы
- Қарағанды облысы
- Қостанай облысы
- Қызылорда облысы
- Маңғыстау облысы
- Павлодар облысы
- Солтүстік Қазақстан облысы
- Түркістан облысы
- Ұлытау облысы

3. Сіздің мектебіңіз қайда орналасқан?

- Қала
- Ауыл

4. Сіздің мектебіңіз қандай түрге жатады?

- Жалпы білім беретін мектеп
- Гимназия, мектеп-гимназия
- Лицей, мектеп-лицей
- Шағын жинақталған мектеп
- Мамандандырылған мектеп

5. Сіз мектепте қай тілде оқисыз?

- Қазақша
- Орысша
- Басқа

6. Биылғы оқу үлгеріміңізді көрсетіңіз?

- Өте жақсы («5»)
- Жақсы («4»)
- Қанағаттанарлық («3»)

7. Сіз қазір қай сыныпта оқисыз? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- 10 сынып
- 11 сынып

8. Сіз 9 сынып оқушыларының қорытынды аттестаттауына қатыстыңыз ба? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Иә
- Жоқ

2-БЛОК (ҚОРЫТЫНДЫ АТТЕСТАТТАУДЫ ҚАБЫЛДАУ)

9. 9-сыныпты қорытынды аттестаттау не үшін қажет деп ойлайсыз? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Қорытынды аттестаттау оқу бағдарламасын меңгергенімізді анықтау үшін қажет, бұл 5-9 сыныптардағы (БЖБлар, ТЖБлар) барлық оқу жылдарындағы жиынтық бағалаудың логикалық жалғасы
- Қорытынды аттестаттау оқу бағдарламасын меңгергенімізді анықтау үшін қажет, бұл ретте оған дейін 5-9 сыныптарда (БЖБлар және ТЖБлар т.б.) Өткізілген бағалаумен байланысты емес
- Қорытынды аттестаттау тек 10-сыныпқа өту немесе колледжге түсу үшін қажет
- Қорытынды аттестаттау не үшін қажет екенін білмеймін, ол оқуда маңызды рөл атқармайды
- Жауап беру қиын

10. 11-сыныпты қорытынды аттестаттау не үшін қажет деп ойлайсыз? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Қорытынды аттестаттау оқу бағдарламасын меңгергенімізді анықтау үшін қажет, бұл 10-11 сыныптардағы (ТЖБлар, БЖБлар) барлық оқу жылдарындағы жиынтық бағалаудың логикалық жалғасы
- Қорытынды аттестаттау оқу бағдарламасын меңгергенімізді анықтау үшін қажет, бұл ретте оған дейін 10-11 сыныптарда (ТЖБлар, БЖБлар және т. б.) өткізілген бағалаумен байланысты емес
- Қорытынды аттестаттау тек мектепті бітіру немесе жоғары оқу орнына түсу үшін қажет
- Қорытынды аттестаттау не үшін қажет екенін білмеймін, ол оқуда маңызды рөл атқармайды
- Жауап беру қиын

11. Сіз келесі мәлімдемелермен келісесіз бе? (әр жолдан бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

	Мүлде келіспеймін	Келіспеймін	Жауап беру қиын	Келісемін	Толықтай келісемін
Мен қорытынды аттестаттаудан бұрын немесе оны тапсыру кезінде уайымдадым					
Қорытынды аттестаттау нәтижелері маңызды, өйткені олар одан әрі оқуға әсер етеді					
Қорытынды аттестаттау нәтижелері менің болашағым үшін маңызды деп санаймын					

12. 9-сыныпта қорытынды аттестаттауды тапсыру кезінде тапсырмалардың қиындық деңгейін қалай бағалайсыз? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Тым күрделі
- Күрделі, бірақ орынды
- Орташа күрделі
- Қарапайым
- Тым қарапайым

13. Сіздің ойыңызша, қорытынды аттестаттау бойынша сіздің жұмысыңыз объективті бағаланды ма? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Иә, объективті
- Қатты объективті емес, өйткені мен қорытынды аттестаттауда жоғары баға алдым

- Қатты объективті емес, өйткені мен қорытынды аттестаттауда төмен баға алдым
- Мүлдем объективті емес
- Жауап беру қиын

3-БЛОК (ҚОРЫТЫНДЫ АТТЕСТАТТАУҒА ДАЙЫНДЫҚ)

14. Қорытынды аттестаттауды өткізер алдында мұғалімдер осы емтихан туралы түсініктеме берді ме? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Иә, біз қорытынды аттестаттаудың мақсаттары мен міндеттеріне қатысты нақты және егжей-тегжейлі түсініктемелер алдық
- Иә, біз қорытынды аттестаттауға қатысты жалпы ақпаратты ғана алдық
- Иә, біз ақпаратты мектептен емес, басқа дереккөздерден алдық
- Жауап беру қиын

15. Қорытынды аттестаттауға жеке дайындық жүргізілді ме / жүргізіліп жатыр ма? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Иә, мұғалімдер бізді өз пәндері бойынша қорытынды аттестаттауға дайындады
- Иә, мұғалімдер бізді сабақтан тыс уақытта аттестаттауға дайындады
- Иә, негізінен оқушылар аттестаттауға өз бетінше дайындалды
- Жоқ, дайындық болған жоқ / іс жүзінде болған жоқ
- Жауап беру қиын

4-БЛОК (ҚОРЫТЫНДЫ АТТЕСТАТТАУДЫҢ СЫНЫПТАҒЫ БАҒАЛАУМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ)

16. 9-сыныпта қорытынды аттестаттауда кездескен тапсырмалары сіз әдетте өткен сабақтарда және 5-9-сыныптарда ТЖБ / БЖБ кезінде орындаған тапсырмалардан өзгеше болды ма? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Қорытынды аттестаттау тапсырмаларының тақырыптары бірдей болды, бірақ тапсырмалардың форматы біз сабақтарда, БЖБ және ТЖБ-да орындаған тапсырмалардан өзгеше болды
- Қорытынды аттестаттау тапсырмаларының тақырыптары әр түрлі болды, ал тапсырмалардың форматы біз сабақтарда, БЖБ және ТЖБ - да орындағандарға ұқсас болды
- Тапсырмалардың тақырыптары да, олардың форматтары да ерекшеленді
- Жоқ, қорытынды аттестаттау тапсырмалары біз сабақтарда, БЖБ және ТЖБ-да орындаған тапсырмалардан іс жүзінде ерекшеленбеді
- Жауап беру қиын

17. Сіздің ойыңызша, 5-тен 9-сыныпқа дейін мектепте алған біліміңіз қорытынды аттестаттаудан сәтті өту үшін жеткілікті болды ма? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Иә, барлық пәндер бойынша жеткілікті
- Иә, жеткілікті, бірақ барлық пәндер бойынша емес
- Бірде-бір пән жеткіліксіз

- Жауап беру қиын

18. Қорытынды аттестаттауды өткізудің ағымдағы форматының орындылығы мен тиімділігін қалай бағалайсыз? (бір немесе бірнеше жауап нұсқаларын таңдауға болады)

- ҰБТ және өзіндік ерекшеліктері бар және қорытынды аттестаттаудан ерекшеленетін бағалаудың басқа түрлерінің болуын ескере отырып, қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматы толық сәйкес келмейді
- Қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматы мүлдем сәйкес келмейді, өйткені іс жүзінде оқушылардың басымдығы қорытынды аттестаттаудан гөрі ҰБТ-ны сәтті тапсыру болып табылады
- Қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматы жалпы бағалау жүйесіне өте жақсы сәйкес келеді және оқушылардың білімі мен іскерлігін тиімді бағалауды қамтамасыз етеді
- Қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматы жалпы бағалау жүйесіне өте жақсы сәйкес келеді және жоғары оқу орнына немесе колледжге түсу үшін маңызды рөл атқарады
- Жауап беру қиын

5-БЛОК (ҚОРЫТЫНДЫ АТТЕСТАТТАУДА АКАДЕМИЯЛЫҚ АДАЛДЫҚТЫ САҚТАУ)

19. Қорытынды аттестаттаудың ұйымдастырылуы мен рәсімін бағалаңыз: (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Ережелер мен талаптарға сәйкес келеді
- Көп дәрежеде сәйкес келеді
- Жартылай сәйкес келеді
- Аз дәрежеде сәйкес келеді / сәйкес келмейді
- Жауап беру қиын

20. Қорытынды аттестаттау кезінде сіздің мектебіңізде адалдықты сақтау үшін қандай шаралар қолданылды? (бір немесе бірнеше жауап нұсқаларын таңдауға болады)

- Емтихандарға тәртіпті қатаң қадағалайтын сыртқы тәуелсіз тексерушілер қатысты
- Жұмысты тексеру үшін плагиатқа қарсы бағдарламалар қолданылды
- Емтихан кезінде ұялы телефондар мен құрылғыларды пайдалануға тыйым салынды
- Жоғарыда аталған шаралардың ешқайсысы
- Басқа шаралар (көрсетіңіз):

21. Сіз келесі мәлімдемелермен келісесіз бе? (әр жолдан бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

	Мүлде келіспеймін	Келіспеймін	Жауап беру қиын	Келісемін	Толықтай келісемін
--	-------------------	-------------	-----------------	-----------	--------------------

Қорытынды аттестаттау адал және ашық өткізілді					
Қорытынды аттестаттаудан өту кезінде оқушылар өз мектеп мұғалімдерінің көмегіне сене алады					
Сыртқы емтихан комиссиясы қорытынды аттестаттауға өте жақсы дайындалды					
Сыртқы емтихан комиссиясы қорытынды аттестаттауды өткізу кезінде адал және қатал болды					

ПЕДАГОГТАРГЕ АРНАЛҒАН САУАЛНАМАЛАР

Құрметті педагог!

Қазақстан мектептерінде 9 және 11 сыныптарды қорытынды аттестаттау туралы сауалнамаға қатысуыңызды сұраймыз. Сауалнама анонимді, нәтижелер жалпыланған түрде қолданылады. Адал жауап беруіңізді сұраймыз, Сіздің пікіріңіз біз үшін өте маңызды.

1-БЛОК (ЖАЛПЫ АҚПАРАТ)

1. Жынысыңызды көрсетіңіз:

- Ер
- Әйел

2. Сіз Қазақстанның қай аймағында тұрасыз:

- Астана қ.
- Алматы қ.
- Шымкент қ.
- Абай облысы
- Ақмола облысы
- Ақтөбе облысы
- Алматы облысы
- Атырау облысы
- Шығыс Қазақстан облысы
- Жамбыл облысы
- Жетісу облысы
- Батыс Қазақстан облысы
- Қарағанды облысы
- Қостанай облысы
- Қызылорда облысы
- Маңғыстау облысы
- Павлодар облысы
- Солтүстік Қазақстан облысы
- Түркістан облысы
- Ұлытау облысы

3. Сіздің мектебіңіз қайда орналасқан?

- Қала
- Ауыл

4. Қазіргі уақытта жұмыс істейтін білім беру ұйымының түрін көрсетіңіз:

- Жалпы білім беретін мектеп

- Гимназия, мектеп-гимназия
- Лицей, мектеп-лицей
- Шағын жинақталған мектеп
- Мамандандырылған мектеп

5. Педагогикалық тәжірибеңізді көрсетіңіз:

- 3 жылға дейін
- 4-10 жыл
- 11-20 жыл
- 20 жылдан астам

6. Санатыңызды көрсетіңіз:

- Педагог-стажер
- Педагог
- Педагог-модератор
- Педагог-сарапшы
- Педагог-зерттеуші
- Педагог-шебер

7. Сіз оқытатын сыныптардың оқу тілін көрсетіңіз?

- Қазақша
- Орыс
- Аралас
- Басқа

8. Сіз негізгі орта немесе жалпы орта білім деңгейінде сабақ бересіз бе (5-11 (12) сыныптар)?

А) Иә

В) Жоқ

9. Сіз қандай пәнді оқытасыз?

- Казак тілі мен әдебиеті
- Орыс тілі мен әдебиеті
- Шет тілі
- Алгебра және геометрия
- Информатика
- Физика
- Химия
- Биология
- География
- Қазақстан Тарихы
- Дүниежүзі тарихы.
- Құқық негіздері
- Басқа

2-БЛОК (ҚОРЫТЫНДЫ АТТЕСТАТТАУДЫ ҚАБЫЛДАУ)

**10. Қорытынды аттестаттауға қатысты келесі мәлімдемелермен келісесіз бе?
(әр жолдан бір жауап нұсқасын таңдаңыз қажет)**

	Мүлдем келіспеймін	Келіспеймін	Жауап беру қиын	Келісемін	Толықтай келісемін
Қорытынды аттестаттау білім алушылардың оқу бағдарламаларын меңгеру деңгейін бағалау үшін маңызды					
Қорытынды аттестаттау оқушыларға колледжге / ЖОО-ға сәтті түсу үшін қажет					
Қорытынды аттестаттау нәтижелері оқушылардың болашақ білім беру және кәсіби жолына әсер етеді					
Қорытынды аттестаттау оқушылардың нақты пәндік білімін көрсетеді					
Қорытынды аттестаттау оқушылардың функционалдық сауаттылығының нақты деңгейін көрсетеді (шығармашылық, сыни және аналитикалық ойлау және т. б.)					

11. Оқушылардың қорытынды аттестаттауға қатынасын қалай бағалайсыз? (бірнеше жауап нұсқаларын таңдауға болады)

- Оқушылар мұқият дайындалады, өйткені олар қорытынды аттестаттау нәтижелері олардың одан әрі оқуына немесе жоғары оқу орнына / колледжге түсуіне әсер ететінін біледі
- Оқушылар өздерін сенімді сезінеді, өйткені қорытынды аттестаттау мектеп қабырғасында өткізіледі және мұғалімдердің қолдауы бар
- Оқушылар жүктемені бастан кешіреді, өйткені іс жүзінде оқушылардың ҰБТ немесе бағалаудың басқа түрлерін (ББЖМ және т. б.) сәтті тапсыруы басымдыққа ие, қорытынды аттестаттау емес
- Оқушылар қорытынды аттестаттауға аса мән бермейді, сондықтан оған іс жүзінде дайындалмайды
- Жауап беру қиын

12. Қорытынды аттестаттау тапсырмаларының қиындық деңгейі туралы сіздің пікіріңіз? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз):

- Қорытынды аттестаттау тапсырмалары оқу бағдарламасына және МЖМБС күтілетін нәтижелеріне сәйкес келетін күрделіліктің барабар деңгейін білдіреді
- Қорытынды аттестаттау тапсырмалары күткеннен сәл қиынырақ болуы мүмкін, бірақ бұл оқушылардың білімі мен дағдыларын толық тексеруге көмектеседі
- Қорытынды аттестаттау тапсырмалары өте күрделі, себебі оқытудың қажеттіліктері мен шарттары ескерілмейді
- Қорытынды аттестаттаудағы тапсырмалар тым қарапайым және оқушылардың нақты дайындық деңгейін көрсетпейді
- Жауап беру қиын

3-БЛОК (ҚОРЫТЫНДЫ АТТЕСТАТТАУҒА ДАЙЫНДЫҚ)

13. Сіздің мектепте қорытынды аттестаттауға жеке дайындық бар ма? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз):

- Иә, бізде мектепте қосымша сабақтарды, оқу материалдары бойынша тестілеуді және тапсырмаларды талдауды қамтитын қорытынды аттестаттауға арнайы дайындық жүргізілуде
- Иә, біз қорытынды аттестаттауға дайындық жүргіземіз, бірақ тек сабақтан тыс уақытта
- Жоқ, бізде қорытынды аттестаттауға жеке дайындық жоқ, өйткені негізгі назар оқу жылы шеңберіндегі оқу процесіне аударылады
- Жауап беру қиын

14. Қорытынды аттестаттаудан бұрын оқушыларға арналған түсіндіру жұмыстарын қалай бағалайсыз? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз):

- Мен оқушыларға қорытынды аттестаттаудың мақсаты, форматы және мазмұны туралы толық түсініктеме бердім
- Мен оқушыларға қорытынды аттестаттау туралы жалпы ақпарат бердім, бірақ егжей-тегжейге кірмедім
- Мен қорытынды аттестаттау туралы түсіндіру жұмыстарын жүргізген жоқпын
- Жауап беру қиын

15. Қорытынды аттестаттауға қатысты келесі мәлімдемелермен келісесіз бе? (әр жолдан бір жауап нұсқасын таңдаңыз қажет)

	Мүлдем келіспеймін	Келіспеймін	Жауап беру қиын	Келісемін	Толықтай келісемін
Мен оқушыларға қорытынды аттестаттаудың мақсаты, міндеттері мен мазмұны туралы толық түсініктеме беремін					

4-БЛОК (ҚОРЫТЫНДЫ АТТЕСТАТТАУДЫҢ СЫНЫПТАҒЫ БАҒАЛАУМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ)

16. Қорытынды аттестаттауға қатысты келесі мәлімдемелермен келісесіз бе? (әр жолдан бір жауап нұсқасын таңдаңыз қажет)

	Мүлдем келіспеймін	Келіспеймін	Жауап беру қиын	Келісемін	Толықтай келісемін
Қорытынды аттестаттау негізгі немесе жоғары мектепте оқудың барлық жылдарында жиынтық бағалаудың қисынды жалғасы болып табылады					

17. Қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматы білім алушыларды критериалды бағалаумен (формативті(қалыптастырушы), БЖБ, ТЖБ) қаншалықты сәйкес келеді деп ойлайсыз? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматы критериалды бағалау тапсырмаларынан (формативті(қалыптастырушы), БЖБ, ТЖБ) айтарлықтай

ерекшеленеді және бұл білім алушылар мен педагогтарға қосымша жүктеме туғызады

- Тапсырмалар мен қорытынды аттестаттау форматы критериалды бағалау шеңберіндегі тапсырмалардан белгілі бір айырмашылықтарға ие, бірақ бұл білім алушылар мен педагогтарға айтарлықтай қосымша жүктеме туғызбайды
- Қорытынды аттестаттау критериалды бағалаудың логикалық жалғасы болып табылады, сондықтан оның мазмұны мен форматы критериалды бағалау шеңберіндегі тапсырмаларға толық сәйкес келеді
- Жауап беру қиын

18. Қорытынды аттестаттау тапсырмаларының мазмұны мен форматының оқушылар сабақта және ТЖБ / БЖБ кезінде орындаған тапсырмаларға сәйкестігін қалай бағалайсыз? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз):

- Қорытынды аттестаттаудағы тапсырмалар оқушылардың күнделікті бағалау, ТЖБ / БЖБ кезінде орындаған тапсырмаларымен бірдей тақырыптарға ие болды, бірақ бұл ретте олар форматы бойынша ерекшеленді
- Қорытынды аттестаттаудағы тапсырмалар тақырыптар бойынша ерекшеленді, бірақ формат оқушылардың күнделікті бағалау кезінде ТЖБ / БЖБ кезінде орындаған тапсырмаларына ұқсас болды
- Қорытынды аттестаттаудағы тапсырмалар тақырыптар бойынша да, формат бойынша да оқушылардың күнделікті бағалау кезінде ТЖБ / БЖБ кезінде орындаған тапсырмаларынан ерекшеленді
- Қорытынды аттестаттаудағы тапсырмалар оқушылардың күнделікті бағалау кезінде ТЖБ / БЖБ кезінде орындаған тапсырмаларынан іс жүзінде ерекшеленбеді
- Жауап беру қиын

19. Оқушыларды қорытынды аттестаттау нәтижелері олардың негізгі / жоғары мектептегі барлық оқу кезеңіндегі үлгеріміне қаншалықты сәйкес келеді? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Толық сәйкес келеді
- Толық сәйкес келмейді, өйткені кейбір оқушылар қорытынды аттестаттауда жоғары баға алды
- Толық сәйкес келмейді, өйткені кейбір оқушылар қорытынды аттестаттауда төмен баға алды
- Аз дәрежеде сәйкес келеді / сәйкес келмейді
- Жауап беру қиын

20. Қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматы оқу жетістіктерін (ББЖМ, ҰБТ, PISA және т. б.) сыртқы бағалауға қаншалықты сәйкес келеді деп ойлайсыз? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматы оқу жетістіктерін сыртқы бағалаудан (ББЖМ, ҰБТ, PISA және т. б.) айтарлықтай ерекшеленеді және бұл білім алушылар мен педагогтарға қосымша жүктеме туғызады
- Қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматы сыртқы бағалау шеңберіндегі тапсырмалардан белгілі бір айырмашылықтарға ие, бірақ бұл білім алушылар мен педагогтарға елеулі қосымша жүктеме туғызбайды
- Қорытынды аттестаттаудың мазмұны мен форматы сыртқы бағалау шеңберіндегі тапсырмаларға толық сәйкес келеді
- Жауап беру қиын

5-БЛОК (ҚОРЫТЫНДЫ АТТЕСТАТТАУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ)

21. Қорытынды аттестаттаудың тиімділігіне қандай факторлар әсер етуі мүмкін деп ойлайсыз? (бір немесе бірнеше жауап нұсқаларын таңдауға болады)

- Оқушылардың жүктемесі (ҰБТ, ББЖМ және т.б. дайындық)
- Сыртқы қысым (ата-аналардан, басқару органдарынан және т. б.)
- Тапсырмалардың шамадан тыс күрделілігі
- Қорытынды аттестаттау тапсырмаларының мазмұнының бағалаудың басқа түрлерінің тапсырмаларына сәйкес келмеуі (критериалды бағалау, ҰБТ, ББЖМ және т.б.)
- Оқушылардың дайындығы жеткіліксіздігі
- Оқушылардың мотивациясының жеткіліксіздігі
- Қорытынды аттестаттау рәсімінің ашықтығы жеткіліксіз
- Қорытынды аттестаттауды өткізу процесіне сыртқы бақылаудың жеткіліксіздігі
- Жоғарыда аталған факторлардың ешқайсысы
- Басқа (көрсетіңіз):

22. Сіздің ойыңызша, қазіргі қорытынды аттестаттау форматына қарағанда қорытынды емтихандарды өткізудің басқа тиімді форматтары бар ма? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Иә, бар. Мысалы, портфолионы, жобаларды және практикалық тапсырмалардың басқа түрлерін пайдалану оқушылардың жан-жақты қабілеттерін толық бағалай алады
- Жоқ, қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматы өте тиімді және оқушылардың білімі мен дағдыларын бағалауға классикалық тәсілді қамтамасыз етеді
- Қарастыруға тұрарлық балама форматтар болуы мүмкін.
- Басқа (көрсетіңіз):

- Жауап беру қиын

23. Қорытынды аттестаттау жүйесінде қандай өзгерістер немесе жақсартулар ұсынар едіңіз? (бірнеше жауап нұсқаларын таңдауға болады)

- Қорытынды аттестаттаудың маңыздылығы мен сенімділігін арттыру: аттестаттау нәтижелері одан әрі оқуға және жоғары оқу орнына / колледжге түсуге айтарлықтай әсер етуі тиіс
- Ата-аналар, басқару органдары және т. б. тарапынан сыртқы қысымды барынша азайта отырып, оқушылар үшін неғұрлым қолдаушы және ынталандырушы жағдай жасау.
- Оқушыларға қол жетімді және шынайы болу үшін қиындық деңгейін ескере отырып, қорытынды аттестаттау тапсырмаларын бейімдеу
- Бүкіл бағалау жүйесінің тұтастығын қамтамасыз ету үшін қорытынды аттестаттау тапсырмаларының мазмұнын бағалаудың басқа түрлерінің тапсырмаларымен үйлестіру
- Барлық қатысушылар: оқушылар, ата-аналар және мұғалімдер үшін қорытынды аттестаттау рәсімінің ашықтығы мен түсінікті болуын қамтамасыз ету
- Нәтижелердің әділдігін, сенімділігі мен маңыздылығын қамтамасыз ету үшін қорытынды аттестаттауды өткізу процесіне сыртқы бақылауды күшейту
- Ұсыныстарым жоқ
- Басқа (көрсетіңіз):

МЕКТЕП БАСШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН САУАЛНАМАЛАР

Құрметті директор / директордың орынбасары, Сіздерден Қазақстан мектептерінде 9 және 11-сыныптарды қорытынды аттестаттау туралы сауалнамаға қатысуыңызды сұраймыз. Сауалнама анонимді, нәтижелер жалпыланған түрде қолданылады. Адал жауап беруіңізді сұраймыз, Сіздің пікіріңіз біз үшін өте маңызды.

1-БЛОК (ЖАЛПЫ АҚПАРАТ)

1. Жынысыңызды көрсетіңіз:

- Ер
- Әйел

2. Сіз Қазақстанның қай аймағында тұрасыз:

- Астана қ.
- Алматы қ.
- Шымкент қ.
- Абай облысы
- Ақмола облысы
- Ақтөбе облысы
- Алматы облысы
- Атырау облысы
- Шығыс Қазақстан облысы
- Жамбыл облысы
- Жетісу облысы
- Батыс Қазақстан облысы
- Қарағанды облысы
- Қостанай облысы
- Қызылорда облысы
- Маңғыстау облысы
- Павлодар облысы
- Солтүстік Қазақстан облысы
- Түркістан облысы
- Ұлытау облысы

3. Сіздің мектебіңіз қайда орналасқан?

- Қала
- Ауыл

4. Қазіргі уақытта басшы болып жұмыс істейтін білім беру ұйымының түрін көрсетіңіз:

- Жалпы білім беретін мектеп

- Гимназия, мектеп-гимназия
- Лицей, мектеп-лицей
- Шағын жинақталған мектеп
- Мамандандырылған мектеп

5. Басшы ретіндегі тәжірибеңізді көрсетіңіз:

- 3 жылға дейін
- 4-10 жыл
- 11-20 жыл
- 20 жылдан астам

2-БЛОК (ҚОРЫТЫНДЫ АТТЕСТАТТАУДЫ ҚАБЫЛДАУ)

**6. Қорытынды аттестаттауға қатысты келесі мәлімдемелермен келісесіз бе?
(әр жолдан бір жауап нұсқасын таңдаңыз)**

	Мүлдем келіспеймін	Келіспеймін	Жауап беру қиын	Келісемін	Толықтай келісемін
Қорытынды аттестаттау білім алушылардың жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын меңгеру деңгейін бағалау үшін маңызды					
Қорытынды аттестаттау оқушыларға колледжге / ЖОО-ға сәтті түсу үшін қажет					
Қорытынды аттестаттау нәтижелері оқушылардың болашақ білім беру және кәсіби жолына әсер етеді					
Қорытынды аттестаттау оқушылардың нақты пәндік білімін көрсетеді					

Қорытынды аттестаттау оқушылардың функционалдық сауаттылығының нақты деңгейін көрсетеді (шығармашылық, сыни және аналитикалық ойлау және т. б.)					
---	--	--	--	--	--

7. Оқушылардың қорытынды аттестаттауға қатынасын қалай бағалайсыз? (бірнеше жауап нұсқаларын таңдауға болады)

- Оқушылар мұқият дайындалады, өйткені олар қорытынды аттестаттау нәтижелері олардың одан әрі оқуына немесе жоғары оқу орнына / колледжге түсуіне әсер ететінін біледі
- Оқушылар өздерін сенімді сезінеді, өйткені қорытынды аттестаттау мектеп қабырғасында өткізіледі және мұғалімдердің қолдауы бар
- Оқушылар жүктемені бастан кешіреді, өйткені іс жүзінде оқушылардың ҰБТ немесе бағалаудың басқа түрлерін (ББЖМ және т. б.) сәтті тапсыруы басымдыққа ие, қорытынды аттестаттау емес
- Оқушылар қорытынды аттестаттауға аса мән бермейді, сондықтан оған іс жүзінде дайындалмайды
- Жауап беру қиын

8. «Алтын Белгі» мәртебесінің оқушылар мен білім беру ортасына әсері туралы сіздің пікіріңіз? (бір немесе бірнеше жауап опциясын таңдаңыз)

- Оқушыларды оқуға айтарлықтай ынталандырады
- Оқушыларға айтарлықтай әсер етпейді
- Оқушылар арасында шамадан тыс бәсекелестік пен стрессті тудыруы мүмкін
- Оқушылардың өзін-өзі бағалауы мен мотивациясын арттыру
- Оқу орындарына түсуге көмек
- Мәртебе алмаған оқушылардың психологиялық әл-ауқаты үшін жағымсыз салдарлар
- Мәртебе беру критерийлерінің объективтілігінің жеткіліксіздігі

9. «Алтын Белгі» наградалары санының мектептің беделіне және оның білім беру ортасын қабылдауға әсерін қалай бағалайсыз? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз):

- Менің ойымша, көптеген марапаттау белгілері біздің мектепте білім берудің жоғары сапасын көрсетеді және қоғам мен ата-аналардың назарын аударуға ықпал етеді

- Менің ойымша, марапаттау белгілері әрқашан білім беру сапасының көрсеткіші бола бермейді және оқушылардың нақты жетістіктері мен білім беру бағдарламасын дамытуға назар аудару маңызды
- Марапаттау белгілерінің өзіндік құндылығы бар, бірақ олардың саны мектептің жетістігінің басты көрсеткіші болмауы керек. Ең бастысы-оқыту мен тәрбиенің сапасы
- Жауап беру қиын

3-БЛОК (ҚОРЫТЫНДЫ АТТЕСТАТТАУҒА ДАЙЫНДЫҚ)

10. Сіздің мектепте қорытынды аттестаттауға жеке дайындық бар ма? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз):

- Иә, бізде мектепте қосымша сабақтарды, Оқу материалдары бойынша тестілеуді және тапсырмаларды талдауды қамтитын қорытынды аттестаттауға арнайы дайындық жүргізілуде
- Иә, біз қорытынды аттестаттауға дайындық жүргіземіз, бірақ тек сабақтан тыс уақытта
- Жоқ, бізде қорытынды аттестаттауға жеке дайындық жоқ, өйткені негізгі назар оқу жылы шеңберіндегі оқу процесіне аударылады
- Жауап беру қиын

11. Қорытынды аттестаттауды өткізуге педагогикалық персоналдың дайындығын қалай бағалайсыз?

- Педагогикалық персонал қорытынды аттестаттауды өткізуде даярлық пен кәсібиліктің жоғары деңгейін көрсетеді
- Педагогикалық персоналдың қорытынды аттестаттауға дайындықта белгілі бір кемшіліктері бар, бірақ тұтастай алғанда өз міндеттерін орындайды
- Қорытынды аттестаттауды өткізуге педагогикалық персоналды даярлау елеулі жақсартулар мен қосымша іс-шараларды талап етеді
- Жауап беру қиын

12. Қорытынды емтихандарды өткізер алдында педагогикалық ұжымның түсіндіру жұмысын қалай бағалайсыз? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Біз оқушыларға қорытынды аттестаттаудың мақсаты, форматы және маңыздылығы туралы толық түсініктеме бердік
- Біздің мұғалімдер қорытынды аттестаттау туралы жалпы ақпарат берді, бірақ егжей-тегжейге терең үңілмеді
- Қорытынды аттестаттау туралы біздің педагогикалық ұжымның түсіндіру жұмыстары жүргізілген жоқ
- Жауап беру қиын

4-БЛОК (ҚОРЫТЫНДЫ АТТЕСТАТТАУДЫҢ СЫНЫПТАҒЫ БАҒАЛАУМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ)

13. Қорытынды аттестаттауға қатысты келесі мәлімдемелермен келісесіз бе? (әр жолдан бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

	Мүлдем келіспеймін	Келіспеймін	Жауап беру қиын	Келісемін	Толықтай келісемін
Қорытынды аттестаттау негізгі немесе жоғары мектепте оқудың барлық жылдарында жиынтық бағалаудың қисынды жалғасы болып табылады					

5-БЛОК (ҚОРЫТЫНДЫ АТТЕСТАТТАУДА АКАДЕМИЯЛЫҚ АДАЛДЫҚТЫ САҚТАУ)

14. Қорытынды аттестаттау кезінде академиялық адалдықты сақтау қажеттілігіне қалай қарайсыз? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз):

- Академиялық адалдық негізгі қағидат болып табылады және оны қорытынды аттестаттау кезінде оқушылар да, педагогтар да қатаң сақтауы керек деп санаймын.
- Академиялық адалдықты сақтауды маңызды аспект ретінде қарастырамын, алайда бұл үшін негізгі жауапкершілік білім алушыларға жүктеледі деп санаймын
- Мен академиялық адалдықты сақтауды маңызды аспект ретінде қарастырамын, бірақ бұл үшін негізгі жауапкершілік тәрбиешілерге жүктеледі деп санаймын
- Мен академиялық адалдықты сақтаудың маңыздылығын мойындаймын, бірақ кейбір бұзушылықтар белгілі бір жағдайларда ақталуы мүмкін деп санаймын
- Қорытынды аттестаттау кезінде академиялық адалдықты сақтаудың аса маңыздылығын көрмеймін

15. Сіздің мектебіңізде қорытынды аттестаттау кезінде академиялық адалдықты бұзғаны үшін жазалау жүйесі бар ма? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз):

- Иә, біздің мектепте тәртіптік жазаны қамтитын академиялық адалдықты бұзғаны үшін жазалау жүйесі бар
- Жоқ, біздің мектепте академиялық адалдықты бұзғаны үшін жаза жүйесі жоқ
- Жауап беру қиын

16. Қорытынды аттестаттау нәтижелері жоғары сынып оқушыларын іріктеуге әсер ете ме (бір жауап опциясын таңдаңыз)

- Иә, қорытынды аттестаттау нәтижелері білім алушыларды жоғары сыныптарға іріктеу критерийлерінің бірі болып табылады
- Жоқ, қорытынды аттестаттау нәтижелері білім алушыларды жоғары сыныптарға іріктеуге әсер етпейді
- Жауап беру қиын

6-БЛОК (ҚОРЫТЫНДЫ АТТЕСТАТТАУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ)

17. Қорытынды аттестаттаудың тиімділігіне қандай факторлар әсер етуі мүмкін деп ойлайсыз? (бірнеше жауап нұсқаларын таңдауға болады)

- Оқушылардың жүктемесі (ҰБТ, ББЖМ және т.б. дайындық)
- Сыртқы қысым (ата-аналардан, басқару органдарынан және т. б.)
- Тапсырмалардың шамадан тыс күрделілігі
- Қорытынды аттестаттау тапсырмаларының мазмұнының бағалаудың басқа түрлерінің тапсырмаларына сәйкес келмеуі (критериалды бағалау, ҰБТ, ББЖМ және т.б.)
- Оқушылардың дайындығы жеткіліксіздігі
- Оқушылардың мотивациясының жеткіліксіздігі
- Қорытынды аттестаттау рәсімінің ашықтығы жеткіліксіз
- Қорытынды аттестаттауды өткізу процесіне сыртқы бақылаудың жеткіліксіздігі
- Жоғарыда аталған факторлардың ешқайсысы
- Басқа (көрсетіңіз):

18. Қорытынды аттестаттауды өткізудің ағымдағы форматының орындылығы мен тиімділігін қалай бағалайсыз? (бір немесе бірнеше жауап нұсқаларын таңдауға болады)

- ҰБТ және өзіндік ерекшеліктері бар және қорытынды аттестаттаудан ерекшеленетін бағалаудың басқа түрлерінің болуын ескере отырып, қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматы толық сәйкес келмейді
- Қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматы мүлдем сәйкес келмейді, өйткені іс жүзінде оқушылардың басымдығы қорытынды аттестаттаудан гөрі ҰБТ-ны сәтті тапсыру болып табылады
- Қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматы жалпы бағалау жүйесіне өте жақсы сәйкес келеді және оқушылардың білімі мен іскерлігін тиімді бағалауды қамтамасыз етеді
- Қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматы жалпы бағалау жүйесіне өте жақсы сәйкес келеді және жоғары оқу орнына немесе колледжге түсу үшін маңызды рөл атқарады
- Жауап беру қиын

19. Қорытынды аттестаттау жүйесінде қандай өзгерістер немесе жақсартулар ұсынар едіңіз? (бір немесе бірнеше жауап опциясын таңдаңыз)

- Қорытынды аттестаттаудың маңыздылығы мен жарамдылығын арттыру: аттестаттау нәтижелері одан әрі оқуға және жоғары оқу орнына / колледжге түсуге айтарлықтай әсер етуі тиіс
- Ата-аналар, басқару органдары және т. б. тарапынан сыртқы қысымды барынша азайта отырып, оқушылар үшін неғұрлым қолдаушы және ынталандырушы жағдай жасау.
- Оқушыларға қол жетімді және шынайы болу үшін қиындық деңгейін ескере отырып, қорытынды аттестаттау тапсырмаларын бейімдеу
- Бүкіл бағалау жүйесінің тұтастығын қамтамасыз ету үшін қорытынды аттестаттау тапсырмаларының мазмұнын бағалаудың басқа түрлерінің тапсырмаларымен үйлестіру
- Барлық қатысушылар: оқушылар, ата-аналар және мұғалімдер үшін қорытынды аттестаттау рәсімінің ашықтығы мен түсінікті болуын қамтамасыз ету
- Нәтижелердің әділдігін, сенімділігі мен маңыздылығын қамтамасыз ету үшін қорытынды аттестаттауды өткізу процесіне сыртқы бақылауды күшейту
- Ұсыныстарым жоқ
- Басқа (көрсетіңіз):

20. Сіздің ойыңызша, қазіргі қорытынды аттестаттау форматына қарағанда қорытынды емтихандарды өткізудің басқа тиімді форматтары бар ма? (бір жауап нұсқасын таңдаңыз)

- Иә, бар. Мысалы, портфолионы, жобаларды немесе практикалық тапсырмаларды пайдалану оқушылардың жан-жақты қабілеттерін толық бағалай алады
- Жоқ, қорытынды аттестаттаудың ағымдағы форматы өте тиімді және оқушылардың білімі мен іскерлігін бағалауға стандартталған тәсілді қамтамасыз етеді
- Қарастыруға тұрарлық балама форматтар болуы мүмкін.
- Жауап беру қиын

Қорытынды аттестаттауға 9 (10) сынып оқушыларын қабылдау

Егер білім алушының бір немесе екі пән бойынша жылдық қанағаттанарлықсыз бағалары болса, онда қорытынды аттестаттау өткізілгенге дейін білім алушы осы пәндер бойынша оқу жылы үшін қосымша жиынтық бағалаудан өтеді.

Оқу жылы үшін қосымша жиынтық бағалаудан 3, 4, 5 бағаларын алған кезде қорытынды баға жылдық бағалаудың орташа арифметикалық мәні мен оқу жылы үшін жиынтық бағалау үшін ең жақын бүтінге дөңгелектей отырып қойылады.

Оқу жылы үшін қосымша жиынтық бағалаудан 2-бағаны алған кезде 9 (10) сынып оқушылары қорытынды аттестаттауға жіберілмейді және қайтадан оқу жылына қалады.

Үш және одан да көп пәндер бойынша 2-бағаны алған кезде 9 (10) сынып оқушылары қорытынды аттестаттауға жіберілмейді және қайтадан оқу жылына қалады.

Егер оқушыда қорытынды аттестаттау өткізілетін бір немесе екі пән бойынша жылдық 2 баға болса, онда қорытынды аттестаттау басталғанға дейін осы пәндер бойынша оқу жылы үшін қосымша жиынтық бағалау жүргізіледі. Оқу жылы үшін қосымша жиынтық бағалау үшін 3, 4, 5 бағаларын алған кезде қорытынды баға емтихан (бес балдық шкала бойынша) және оқу жылы үшін қосымша жиынтық бағалау (бес балдық шкала бойынша) нәтижелерінің негізінде 30-дан 70-ке пайыздық қатынаста қойылады. Қорытынды бағалауды дөңгелектеу ең жақын бүтінге жүргізіледі.

Оқу жылы үшін қосымша жиынтық бағалаудан 2 баға алған кезде 9 (10) сынып оқушылары қорытынды аттестаттауға жіберілмейді, оқудың екінші жылына қалады. Егер білім алушы Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен «Технология», (Көркем еңбек), «Бастапқы әскери дайындық» («Бастапқы әскери және технологиялық дайындық») және «Дене шынықтыру» сияқты оқу пәндерінен босатылған болса, онда бұл үлгерімге, қорытынды аттестаттауға жіберуге, келесі сыныптарға ауысуға әсер етпейді.

Негізгі орта білім туралы аттестатқа қосымшаға енгізуге жататын, оқыған пәндері бойынша 5-бағалары бар 9 (10) сынып түлектері негізгі орта білім туралы үздік аттестат алады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылар мен жеке оқу бағдарламалары бойынша білім алушыларды қорытынды аттестаттаудан өткізу қажеттілігі туралы мәселені педагогикалық кеңес білім алушылардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес шешеді.

Қорытынды аттестаттауға 11 (12) сынып оқушыларын қабылдау

Егер 11 (12) сынып оқушысының қорытынды аттестаттау жүргізілмейтін екі бір немесе екі пән бойынша жылдық бағасы 2 болса, қорытынды аттестаттау

басталғанға дейін осы пәндер бойынша оқу жылы үшін қосымша жиынтық бағалау жүргізіледі.

Егер оқушы оқу жылындағы осы қосымша жиынтық бағалау үшін 3, 4, 5 деген бағаларды алса - қорытынды баға жылдық бағалаудың орташа арифметикалық мәні және оқу жылындағы жиынтық бағалау үшін ең жақын бүтінге дөңгелектеніп қойылады.

Егер білім алушы қосымша жиынтық бағалау үшін «2» деген баға алса - ол қорытынды аттестаттауға жіберілмейді және аяқталмаған білім туралы анықтама алады.

Үш және одан да көп пәндер бойынша «2» деген бағаны алған кезде 11 (12) сынып оқушылары қорытынды аттестаттауға жіберілмейді және аяқталмаған жалпы орта білім туралы анықтама алады.

Егер 11(12) сынып оқушысының қорытынды аттестаттау өткізілетін пәндер бойынша жылдық бағасы «2» болса, онда қорытынды аттестаттау басталғанға дейін осы пәндер бойынша оқу жылы үшін қосымша жиынтық бағалау жүргізіледі.

Оқушы 3, 4, 5 деген бағаларды алған кезде қосымша жиынтық бағалау жүргізілгеннен кейін қорытынды баға емтихан нәтижелері (бес балдық шкала бойынша) және оқу жылы үшін қосымша жиынтық бағалау үшін (бес балдық шкала бойынша) 30-дан 70-ке пайыздық арақатынаста қойылады. Қорытынды бағалауды дөңгелектеу ең жақын бүтінге жүргізіледі.

Оқу жылы үшін қосымша жиынтық бағалаудан «2» деген баға алған кезде 11 (12) сынып оқушылары қорытынды аттестаттауға жіберілмейді және аяқталмаған жалпы орта білім туралы анықтама алады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ

Banks J., Smyth E. (2015). *'Your whole life depends on it': academic stress and high-stakes testing in Ireland*. *Journal of Youth Studies*, 18, 598–616. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13676261.2014.992317>

Blazar, D., & Kraft, M. A. (2017). *Teacher and teaching effects on students' attitudes and behaviors*. *Educational evaluation and policy analysis*, 39(1), 146-170. <https://doi.org/10.3102/016237371667026>

Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic status and child development. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 371-399. <https://doi.org/https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135233>

Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95–S120. <https://doi.org/https://doi.org/10.1086/228943>

Dee T. S., Jacob B. A. (2006, April). *Do high school exit exams influence educational attainment or labor market performance?* (Working paper 12199). National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/papers/w12199>

Eccles, J. S. (1992). School and family effects on the ontogeny of children's interests, self-perceptions, and activity choices. *Nebraska Symposium on Motivation*, 40, 145–208.

Eccles, J. S. (2011). Gendered educational and occupational choices: Applying the Eccles et al. model of achievement-related choices. *International Journal of Behavioral Development*, 35(3), 195–201. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0165025411398185>

Greene, J. P. and Winters, M. A. (2004). *Pushed out or pulled up? Exit exams and dropout rates in public high schools*. Manhattan Institute for Policy Research, New York, NY.

Högberg B. et al. (2019). *Consequences of school grading systems on adolescent health: evidence from a Swedish school reform*. *Journal of Education Policy*, 36, 84–106. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02680939.2019.1686540>

Jane Arnold Lincove, Catherine Mata, Kalena E. Cortes; *A Bridge to Graduation: Post-Secondary Effects of an Alternative Pathway for Students Who Fail High School Exit Exams*. *Education Finance and Policy* 2024; doi: https://doi.org/10.1162/edfp_a_00419

Kessels, U., & Hannover, B. (2008). When being a girl matters less: Accessibility of gender-related self-knowledge in single-sex and coeducational classes and its impact on students' physics-related self-concept of ability. *The*

British Journal of Educational Psychology, 78 (Pt 2), 273–289.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1348/000709907X215938>

Kessels, U., Heyder, A., Latsch, M., & Hannover, B. (2014). *How gender differences in academic engagement relate to students' gender identity*. Educational Research, 56(2), 220–229.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1080/00131881.2014.898916>

Kyoore J. (2019). *The effect of exit exams on college enrollment: A state level analysis* [Doctoral dissertation, University of Missouri].

Larson R. (2000). *The Korean 'Examination Hell': long hours of studying, distress, and depression*. Journal of Youth and Adolescence, 29, 249–271.
(<https://link.springer.com/article/10.1023/A:1005160717081>)

Martignone, F., Ferretti, F., & Lemmo, A. (2018). *Attained curriculum and external assessment in Italy: How to reflect on them?* In Y. Shimizu & R. Vithal (Eds.), School mathematics curriculum reforms: Challenges, changes and opportunities. Proceedings of the twenty-fourth ICM1 study conference (pp. 381–388). International Commission on Mathematical Instruction.

Martijn Meeter (2023) *Predicting Retention in Higher Education from high-stakes Exams or School GPA*, Educational Assessment, 28:1, 1-10, DOI: 10.1080/10627197.2022.2130748

OECD. (2013). PISA 2012 results: What students know and can do. Student performance in mathematics, reading and science. OECD Publishing.
<https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-volume-I.pdf>

Osta, I. (2018). *The math curriculum reform in Lebanon: Achievements, problems and challenges*. In Y. Shimizu & R. Vithal (Eds.), School mathematics curriculum reforms: Challenges, changes and opportunities. Proceedings of the twenty-fourth ICM1 study conference (pp. 93–100). International Commission on Mathematical Instruction.

Oliver Anderson (2022). "Walking the line: Does crossing a high stakes exam threshold matter for labour market outcomes?," CEPEO Working Paper Series 22-05, UCL Centre for Education Policy and Equalising Opportunities, revised Apr 2022.
<https://repec-cepeo.ucl.ac.uk/cepeow/cepeowp22-05.pdf>

Papay, J. P., Murnane, R. J., & Willett, J. B. (2014). *High-school exit examinations and the schooling decisions of teenagers: Evidence from regression-discontinuity approaches*. Journal of Research on Educational Effectiveness, 7(1), 1-27.

Papay, J.P., Mantil, A., & Murnane, R.J. (2022). *On the Threshold: Impacts of Barely Passing High-School Exit Exams on Post-Secondary Enrollment and Completion*. Educational Evaluation and Policy Analysis.
<https://doi.org/10.3102/01623737221090258>

Pearlin L. I. et al. (1981). *The stress process*. Journal of Health and Social Behavior, 22, 337–356. <https://www.jstor.org/stable/2136676>

Putwain, D.W., Symes, W. *The perceived value of maths and academic self-efficacy in the appraisal of fear appeals used prior to a high-stakes test as threatening or challenging*. Soc Psychol Educ 17, 229–248 (2014). <https://doi.org/10.1007/s11218-014-9249-7>

Rodríguez-Muñiz, L., Díaz, P., & Muñiz-Rodríguez, L. (2018). *Statistics and probability in the Spanish baccalaureate: Intended curriculum and implementation in textbooks*. In Y. Shimizu & R. Vithal (Eds.), School mathematics curriculum reforms: Challenges, changes and opportunities. Proceedings of the twenty-fourth ICM1 study conference (pp. 413–420). International Commission on Mathematical Instruction.

Shepard, L. A. (2004). *Curricular Coherence in Assessment Design*. Teachers College Record, 106(14), 239–249. <https://doi.org/10.1177/016146810410601411>

Sirin, S. R. (2005). *Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review of research*. Review of Educational Research, 75(3), 417–453. <https://doi.org/https://doi.org/10.3102/00346543075003417>

Voyer, D., & Voyer, S. D. (2014). Gender differences in scholastic achievement: A meta-analysis. Psychological Bulletin, 140(4), 1174–1204. <https://doi.org/https://doi.org/10.1037/a0036620>

Warren, J. R. and Edwards, M. R. (2005). *High school exit examinations and high school completion: Evidence from the early 1990s*. Educational Evaluation and Policy Analysis, 27(1):53–74.

Министерство просвещения Республики Казахстан
Национальная академия образования имени И. Алтынсарина

**АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОТЧЕТ ПО РЕЗУЛЬТАТАМ
ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОЦЕССА ОРГАНИЗАЦИИ И
ПРОВЕДЕНИЯ ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ
ОБУЧАЮЩИХСЯ 9-Х И 11-Х КЛАССОВ**

Астана, 2024 г.

СОДЕРЖАНИЕ

ВВЕДЕНИЕ.....	5
КРАТКОЕ РЕЗЮМЕ	7
АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ	10
ЦЕЛЬ ИССЛЕДОВАНИЯ.....	13
ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ.....	14
ИНСТРУМЕНТАРИЙ ИССЛЕДОВАНИЯ.....	14
ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ	19
РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ	51
ВЫВОДЫ	111
РЕКОМЕНДАЦИИ.....	114
ПРИЛОЖЕНИЕ	117
СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ.....	138

ТЕРМИНЫ И ОПРЕДЕЛЕНИЯ

Апелляция – процедура пересмотра результатов обучающегося на основании его письменного заявления с обоснованиями о несогласии с полученными баллами/оценками;

Итоговая аттестация – процедура, проводимая с целью определения степени освоения обучающимися объема учебных дисциплин, предусмотренных государственным общеобязательным стандартом соответствующего уровня образования;

Оценивание – процесс соотнесения реально достигнутых обучающимися результатов обучения с ожидаемыми результатами обучения на основе выработанных критериев;

Суммативное оценивание – вид оценивания, который проводится по завершении определенного учебного периода (четверть, триместр, учебный год), а также изучения разделов в соответствии с учебной программой с выставлением баллов (оценок);

Формативное оценивание – вид оценивания, который проводится в ходе ежедневной работы в классе, является текущим показателем успеваемости обучающихся, обеспечивает оперативную взаимосвязь между обучающимся и учителем в ходе обучения, обратную связь между учеником и учителем и позволяет совершенствовать образовательный процесс;

Экзаменационная работа – конфиденциальный документ, содержащий экзаменационные ответы обучающегося;

Экзаменационные материалы – конфиденциальный документ, содержащий экзаменационные задания по каждому предмету экзамена.

СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ

ГОСО	Государственный общеобязательный стандарт образования
ЕМН	Естественно-математическое направление
ЕНТ	Единое национальное тестирование
МП РК	Министерство просвещения Республики Казахстан
МОДО	Мониторинг образовательных достижений обучающихся
МСИ	Международные сопоставительные исследования
НАО	Национальная академия образования имени И. Алтынсарина
НОБД	Национальная образовательная база данных
НПА	Нормативный правовой акт
НЦТ	Национальный центр тестирования
ОГН	Общественно-гуманитарное направление
ОЭСР	Организация экономического сотрудничества и развития
СНГ	Содружество Независимых Государств
СОР	Суммативное оценивание за раздел
СОЧ	Суммативное оценивание за четверть
ТиППО	Техническое и профессиональное, послесреднее образование
ТУП	Типовая учебная программа
УО	Управление образования
ФГД	Фокус-групповая дискуссия

ВВЕДЕНИЕ

Одним из глобальных трендов образования является совершенствование его содержания с учетом стремительных технологических и социально-культурных изменений. Развитие искусственного интеллекта и перенасыщенный поток информации бросают вызов всей системе образования, требуя оперативного и эффективного реагирования на происходящие изменения.

В этих условиях все большую актуальность приобретают вопросы совершенствования системы измерения образовательных достижений обучающихся. Если раньше оценка успеваемости учеников основывалась на объеме усвоенной информации за определенный период времени, то в настоящее время в мире распространен компетентностный подход, основывающийся на измерении достижения ожидаемых результатов обучения. В частности, современное оценивание учебных результатов школьников нацелено на определение уровня как предметных, так и метапредметных ключевых компетенций, таких как креативность, критическое мышление, коммуникация и кооперация. Такой подход позволяет определить уровень развития человеческого капитала, готовности нового поколения заниматься саморазвитием и обучением на протяжении всей жизни, адаптироваться к быстро меняющемуся миру, реализовывать свой потенциал во благо общественного развития.

Общемировые образовательные тренды прямо влияют на процессы обучения, преподавания и оценивания обучающихся и в нашей стране. За последние годы на национальном уровне была проведена работа по совершенствованию содержания среднего образования и системы оценки успеваемости школьников. В части оценивания фокус ставится на обеспечении преемственности всех оценочных процедур для достижения их совокупной эффективности и повышения качества образования в целом.

В настоящее время, аналогично странам ОЭСР, в Казахстане применяется критериальный подход в оценивании, состоящий из формативного и суммативного оценивания. Комбинация данных видов оценивания позволяет объективно и прозрачно оценивать прогресс обучающихся, а также своевременно корректировать индивидуальную траекторию обучения. Если формативное оценивание проводится в ходе повседневной работы в классе и является текущим показателем успеваемости обучающихся, то основная цель суммативного оценивания – определить, насколько хорошо ученики осваивают предмет по итогам определенного периода. Так, проводится суммативное оценивание за раздел / сквозную тему (СОР), четверть (СОЧ), а также уровень образования (итоговая аттестация). Итоговая аттестация обучающихся 9-х и 11-х

классов является логическим завершением обучения в основной и старшей школах.

Вместе с тем, учитывая глобальные тренды в области образования, в стране растет потребность в получении актуальных и объективных данных о том, насколько эффективно реализуется итоговая аттестация в школах и готова ли она отвечать на текущие образовательные вызовы. В частности, целесообразным представляется изучение организационных и содержательных аспектов реализации процедуры итоговой аттестации школьников, ее преемственности с другими видами оценивания, а также имеющихся особенностей, сложностей, рисков и возможностей.

В этой связи НАО имени И. Алтынсарина проведено соответствующее исследование с применением количественных (анкетирование) и качественных (фокус-групповые дискуссии) методов. В исследовании приняли участие более 13 тысяч респондентов из числа обучающихся, педагогов и директоров школ.

Отчет по итогам исследования содержит анализ текущего состояния системы итоговой аттестации и ее роли для обучающихся, педагогов и руководителей общеобразовательных школ. Также в отчете представлен анализ хронологии развития системы итоговой аттестации и соответствующих нормативных правовых документов, а также международного опыта в части проведения итоговых экзаменов. По итогам исследования разработаны предложения по дальнейшему совершенствованию данного инструмента.

КРАТКОЕ РЕЗЮМЕ

Восприятие итоговой аттестации:

- В целом, респонденты из числа учеников старших классов, учителей и руководителей школ относятся к итоговой аттестации как к важному инструменту для оценки уровня освоения учебной программы, отмечая ее взаимосвязь с внутриклассным оцениванием. Вместе с тем четверть опрошенных учеников воспринимает выпускные экзамены в 9-м классе только в контексте перехода в 10-й класс или поступления в колледж. Что касается выпускных экзаменов в 11-м классе, около 35% школьников определяют их как экзамены, необходимые только для завершения учебы в школе или поступления в вуз.
- Более половины педагогов и руководителей школ считают, что итоговая аттестация является необходимым инструментом оценки для успешного поступления в вуз / колледж и будущего образовательного и профессионального пути учащихся. При этом доля респондентов, в той или иной мере несогласных с данным утверждением, составила около трети. Таким образом, они не признают значимость итоговой аттестации для дальнейшего обучения школьников.
- Среди обучающихся ситуация аналогичная. Так, более половины учеников считают, что результаты итоговой аттестации влияют на их дальнейшее обучение и будущее в целом. Однако примерно треть учеников не согласна с данным утверждением.
- Около 29% учителей в разной степени не согласны с тем, что итоговая аттестация полностью отражает реальные предметные знания и уровень функциональной грамотности учеников.
- Каждый шестой педагог (17%) считает, что у учеников в приоритете стоит успешная сдача ЕНТ и других видов оценивания (например, МОДО), а не итоговая аттестация. Около 12% учителей отметили, что ученики не придают особой значимости итоговой аттестации, поэтому практически не готовятся к выпускным экзаменам. Педагоги, принявшие участие в фокус-групповых дискуссиях, также отметили, что несмотря на важность итоговой аттестации, у учеников в приоритете – успешная сдача ЕНТ, так как этот вид оценивания напрямую влияет на их поступление в вуз, т.е. является экзаменом «с высокими ставками».
- Согласно данным опроса, в школах ведется комплексная информационно-разъяснительная работа по итоговой аттестации. Так, почти 69% учащихся ответили, что получили детальные разъяснения о целях и задачах аттестации, а 74% педагогов и 89% школьных руководителей – что

предоставили подробные разъяснения о ее формате и содержании. По данным анкетирования обучающихся, подготовка к аттестации в основном проходит непосредственно на уроках (60%), но часть учащихся (17%) заявляет о школьной внеурочной подготовке.

- 3 из 4 руководителей со стажем работы 20 лет и более считают, что итоговая аттестация является логичным продолжением суммативного оценивания за все годы обучения в основной или старшей школе, наименьший показатель таких ответов зафиксирован у руководителей со стажем работы до 3-х лет.

Преимственность итоговой аттестации с другими видами оценивания:

- 28% опрошенных учителей и 24% школьных руководителей в той или иной степени не согласны с утверждением о том, что итоговая аттестация является логичным продолжением суммативного оценивания за все годы обучения в основной или старшей школах. Такие ответы ставят под сомнение то, признают ли педагоги преимственность итоговой аттестации с внутриклассным оцениванием.
- По мнению 29% учителей, содержание и формат итоговой аттестации значительно отличаются от заданий критериального оценивания, что создает дополнительную нагрузку для обучающихся и педагогов.
- Большинство педагогов (83%) и учеников (86%) отметили наличие различий в формате и / или темах заданий на итоговой аттестации, с одной стороны, и во время ежедневного оценивания, СОЧ / СОР – с другой.
- Треть опрошенных учеников старших классов считает, что для успешной сдачи выпускных экзаменов в 9 классе тех знаний, которые они получили в школе с 5-го по 9-й класс, было достаточно, но не по всем предметам.
- Что касается преимственности содержания и формата итоговой аттестации с внешним оцениванием учебных достижений, то треть опрошенных педагогов заявила об отсутствии преимственности, что приводит к дополнительной нагрузке для обучающихся и педагогов.

Соблюдение академической честности на итоговой аттестации:

- 3 из 4 руководителей подчеркивают важность академической честности и ее строгое соблюдение как учениками, так и учителями.
- Вместе с тем, несмотря на приверженность ценностям академической честности, ответы респондентов показывают наличие проблемы ее соблюдения при проведении итоговой аттестации. В частности, каждый пятый обучающийся в рамках анкетирования выразил несогласие с тем, что итоговая аттестация проводится честно и прозрачно, а внешняя экзаменационная комиссия была честной и строгой при проведении итоговой аттестации.

- О недостаточном соблюдении академической честности во время проведения выпускных экзаменов также может свидетельствовать то, что каждый 11-й опрошенный ученик (9%) ответил, что на итоговой аттестации получил завышенные оценки. Кроме того, более трети опрошенных учеников согласны с утверждением о том, что они могут рассчитывать на помощь учителей во время итоговой аттестации.
- В ходе фокус-групповых дискуссий педагоги отметили в целом прозрачное проведение школьного экзамена в присутствии внешней комиссии, однако выразили обеспокоенность единичными случаями утечки заданий итоговой аттестации непосредственно перед экзаменом.
- Каждый 4-й опрошенный директор / заместитель директора ответил, что в их школе не предусмотрена система наказаний за списывания и другие формы нарушения академической честности.
- Отвечая на вопрос о том, влияют ли результаты итоговой аттестации 9-х классов на отбор обучающихся в старшие классы, половина опрошенных школьных руководителей ответила отрицательно, почти 40% – утвердительно.

Эффективность итоговой аттестации:

- Около половины опрошенных учителей и руководителей школ считают, что основным фактором, влияющим на эффективность итоговой аттестации, является загруженность учеников. Также часто встречались такие ответы, как недостаточная подготовка и мотивация учеников, сложность заданий аттестации и несоответствие форматов и тем заданий выпускных экзаменов другим формам оценивания.
- Только 30% учителей и 40% школьных руководителей считают текущий формат итоговой аттестации достаточно эффективным. Тогда как около четверти педагогов высказались в пользу наличия других, более эффективных форм выпускных экзаменов.
- Наиболее популярной мерой по совершенствованию системы аттестации среди учителей (47%) и руководителей (64%) обозначено «повышение значимости и надежности итоговой аттестации». На фокус-групповых дискуссиях озвучивались такие предложения, как: изменение формата заданий (например, введение устного формата для языковых предметов, географии и истории, переход на цифровой формат заданий по информатике и др.), увеличение веса оценки за выпускные экзамены в итоговой оценке (например, 50/50).

АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

Итоговая аттестация обучающихся является частью системы критериального оценивания, которая также включает формативное и суммативное оценивание за раздел (СОР) и четверть (СОЧ). Основной целью итоговой аттестации является определение степени освоения обучающимися объема учебных дисциплин, предусмотренных государственным общеобязательным стандартом соответствующего уровня образования. Проведение итоговой аттестации в 9-х и 11-х классах является необходимым условием для получения обучающимися документа государственного образца, подтверждающего усвоение обучающимися государственного общеобязательного стандарта соответствующего уровня образования.

Согласно хронологии развития итоговой аттестации как оценочного инструмента, данная процедура претерпела ряд изменений в части организационных и содержательных аспектов. Так, с 2004 года итоговая аттестация объединяла в себе выпускные экзамены в школе и вступительные экзамены в вузы (ЕНТ). Баллы, полученные на выпускных школьных экзаменах и ЕНТ учитывались как в аттестате о среднем образовании, так и вузами при приеме абитуриентов.

Однако с внедрением обновленного содержания образования в 2016 году появилась необходимость изменения стандартов выпускных и вступительных экзаменов. Это было связано с тем, что, по данным анализа уполномоченного органа, общественность воспринимала ЕНТ только как вступительный экзамен в вуз, а функция выпускных экзаменов в школе в составной части ЕНТ не выполнялась в полной мере, поскольку количество участников ЕНТ никогда не было стопроцентным¹. В этой связи для обеспечения сбалансированности роли итоговой аттестации в общей системе оценивания с 2017 года ее формат изменился: итоговая аттестация стала проводиться отдельно от ЕНТ. Таким образом, в настоящее время существуют два отдельных вида оценивания: итоговая аттестация и ЕНТ. Итоговая аттестация выступает в роли выпускного экзамена в школах, по результатам которого школой выдается аттестат об основном среднем / общем среднем образовании, а также принимается решение о присвоении знака «Алтын белгі». В свою очередь, ЕНТ является вступительным экзаменом в вузы и проводится на их базе.

Прохождение итоговой аттестации предусматривает формат итоговых выпускных экзаменов для обучающихся 9 класса и государственных выпускных экзаменов – для обучающихся 11 класса. В рамках итоговой аттестации

¹ 365info.kz. Подтверждать «Алтын Белгі» на ЕНТ выпускникам больше не потребуется. 2016 <https://365info.kz/2016/11/podtverzhdatt-altyn-belgi-na-ent-vypusknikam-bolshe-ne-potrebuetsya>

обучающихся 9 классов предполагается сдача экзаменов по трем обязательным предметам и одному предмету по выбору, 11 классов – по четырем обязательным предметам и одному предмету по выбору. В рамках итоговой аттестации предусмотрены такие форматы заданий, как эссе, письменный экзамен, устный экзамен.

Вместе с тем, в настоящее время вопрос повышения эффективности процедуры итоговой аттестации вновь актуализировался. Это связано с различными внешними и внутренними факторами.

К *внешним* факторам относятся новые тенденции и вызовы в системе образования. К примеру, ускоренное развитие искусственного интеллекта и его массовое проникновение в образовательный процесс, что затрагивает этические, инновационные, компетентностные аспекты обучения. Кроме того, меняются и общемировые тренды в оценивании: например, в международных сопоставительных исследованиях все больший акцент делается на измерении предметных и метапредметных компетенций обучающихся в цифровой среде, в том числе креативность, критическое мышление, коммуникация, кооперация, решение проблем, финансовая грамотность, медиаграмотность, навыки самоанализа и самооценки и др. Все это актуализирует вопрос учета вышеуказанных трендов в содержании и формате выпускных экзаменов.

Среди *внутренних* факторов, актуализировавших вопрос повышения эффективности процедуры итоговой аттестации, следует отметить следующее:

→ **внедрение новых и совершенствование действующих инструментов оценки обучающихся.** Перманентное развитие национальной системы оценки качества образования привело к внедрению новых инструментов оценки (например, МОДО, экзамен по казахскому языку) и совершенствованию действующих видов оценивания. Такие изменения требуют переосмысления роли итоговой аттестации в общей системе внутреннего и внешнего оценивания. Так как результаты итоговой аттестации подтверждают компетенции обучающегося, полученные в течение курса среднего образования, важным является преемственность выпускных экзаменов с содержанием формативного и суммативного оценивания. Обеспечение преемственности итоговой аттестации с внутриклассным оцениванием позволит сделать данный инструмент более валидным и надежным источником информации об учебных достижениях школьников.

→ **существенный рост числа претендентов, подтвердивших знак «Алтын белгі».** Учитывая, что с 2017 года решение о выдаче знака «Алтын белгі» принимается на уровне школы и зависит от годовых и итоговых оценок и результатов итоговой аттестации, экспертным сообществом поднимается вопрос о необходимости усиления контроля качества проведения итоговой аттестации в

школах, а именно в части соблюдения политики академической честности. В частности, отмечается необъективность данной практики на фоне искусственного роста числа учащихся, получивших «Алтын белгі», что связано с отсутствием требований внешнего подтверждения². Анализ статистических данных показал, что если в 2016 году количество претендентов из дневных государственных общеобразовательных школ, подтвердивших знак «Алтын белгі», составляло 2 355 человек, то уже на следующий год показатель увеличился почти в два раза (4 502 чел.), в 2020 году – в три раза (7 847 чел.), а в 2021 году – почти в четыре раза (9 233 чел.). При этом численность выпускников дневных общеобразовательных школ за период с 2016 по 2021 годы выросла только на 27% (2016 г. – 120 483 чел., 2021 г. – 152 915 чел.)³. Таким образом, такие данные свидетельствуют о рисках в части обеспечения академической честности обучающимися, педагогами, администрацией учебных заведений и другими участниками процесса в ходе проведения итоговой аттестации.

→ **дублирование предметов, которые сдаются на итоговой аттестации и ЕНТ.** Итоговая аттестация обучающихся 11-х классов содержит предметы, которые также встречаются в ЕНТ. Так, в заданиях по математической грамотности ЕНТ содержатся вопросы по алгебре и геометрии, в заданиях по грамотности чтения оцениваются цели обучения по предметам языка и литературы. История Казахстана также является обязательным предметом при сдаче ЕНТ и итоговой аттестации. Это поднимает вопрос о необходимости обеспечения сбалансированности предметного содержания данных экзаменов во избежание дополнительной нагрузки на обучающихся.

Таким образом, актуальность исследования эффективности проведения итоговой аттестации в казахстанских школах состоит в том, что она является одним из ключевых инструментов оценки компетенций обучающихся, однако комплексно не исследовалась в последние годы. Исследование процесса итоговой аттестации, ее содержательных и организационных аспектов позволит определить ее сильные и слабые стороны, а также выявить существующие вызовы и возможности.

Данное исследование имеет практическую значимость, так как его результаты могут быть использованы для разработки новых подходов к проведению итоговой аттестации, которые будут способствовать более

² Национальный доклад «КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ, ДОСТУПНОЕ КАЖДОМУ». Министерство просвещения Республики Казахстан, Министерство науки и высшего образования Республики Казахстан. Астана, 2024.

³ Национальный сборник «Статистика системы образования Республики Казахстан» - АО «Информационно-аналитический центр». <https://taldau.edu.kz/ru/napravlenie/all-levels?search=%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B9+%D1%81%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA&type=&year=&tema=>

объективной оценке компетенций обучающихся в соответствии с ожидаемыми результатами ГОСО.

Исследование направлено на получение ответов на следующие вопросы:

➤ как школы в целом оценивают эффективность процедуры итоговой аттестации в общей системе оценивания учебных достижений школьников?

➤ какое значение, ценность имеет итоговая аттестация для обучающихся и педагогов?

➤ с какими трудностями сталкиваются педагоги и руководители школ при организации и проведении итоговой аттестации?

➤ преемственно ли содержание итоговой аттестации с другими инструментами внутренней и внешней оценки компетенций обучающихся (например, СОЧ и ЕНТ)?

ГИПОТЕЗЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Итоговая аттестация должна прозрачно и объективно оценивать достижения обучающихся, а также соответствовать ожидаемым результатам ГОСО. Для достижения этой цели необходимым условием является следующее:

- гарантирование академической честности при проведении итоговой аттестации;

- обеспечение преемственности содержания итоговой аттестации с содержанием других инструментов внутреннего (формативное оценивание, СОР и СОЧ) и внешнего оценивания (ЕНТ, МОДО, PISA, PIRLS, TIMSS и др.);

Итоговая аттестация должна стать валидным, надежным инструментом и логическим завершающим этапом критериального оценивания обучающихся. Процедура должна проводиться с соблюдением академической честности как среди обучающихся, так и педагогов и администрации школ, органов управления образованием. Содержание заданий итоговой аттестации должны быть преемственны с содержанием заданий внутреннего и внешнего оценивания. Сам инструмент итоговой аттестации должен гармонично вписываться в общую систему оценивания достижений обучающихся.

Результаты итоговой аттестации должны использоваться школами для анализа учебных достижений школьников и последующего усовершенствования практик преподавания и обучения, понимания сильных и слабых сторон школы, разработки школьных стратегий развития.

ЦЕЛЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

Выявление факторов, влияющих на эффективность реализации итоговой аттестации в общеобразовательных школах, и выработка рекомендаций по ее дальнейшему совершенствованию.

ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ

1. Проанализировать мнения и опыт педагогов, обучающихся и руководителей школ касательно процедуры итоговой аттестации в 9-х и 11-х классах;

2. Проанализировать проблемные вопросы, связанные с организацией и проведением итоговой аттестации: содержание и формат заданий, соблюдение академической честности, преемственность выпускных и вступительных экзаменов и др.;

3. Оценить степень значимости результатов итоговой аттестации для стейкхолдеров среднего образования;

4. Подготовить адресные рекомендации по совершенствованию процедуры итоговой аттестации.

ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ

Обучающиеся, педагоги и руководители общеобразовательных школ.

ПРЕДМЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ

Текущий подход к проведению итоговой аттестации в общеобразовательных школах страны.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

Выявление трудностей, с которыми сталкиваются обучающиеся, учителя и руководители школ в процессе проведения итоговой аттестации, позволит выработать рекомендации по совершенствованию данной процедуры, что, в свою очередь, будет способствовать достижению ее преемственности с инструментами внутреннего и внешнего оценивания. Более того, получение объективной информации о факторах, влияющих на эффективность итоговой аттестации в общеобразовательных школах, позволит стейкхолдерам и другим заинтересованным сторонам определить процессы и аспекты, требующие доработки, а также выработать предложения по выпускным и вступительным экзаменам в целом.

ИНСТРУМЕНТАРИЙ ИССЛЕДОВАНИЯ

Исследование предполагает два этапа работы: *кабинетное и полевое*.

Кабинетный этап исследования

В рамках кабинетного этапа исследования осуществлен литературный обзор по теме итоговой аттестации, включающий актуальные вопросы, изучаемые зарубежными исследователями, а также анализ международного

опыта проведения итоговых и вступительных экзаменов, их содержание и структуру. Также осуществлен обзор нормативных правовых актов, регулирующих итоговую аттестацию в школах Казахстана.

Полевой этап исследования

Полевой этап включает два метода сбора данных – количественный (анкетирование) и качественный (фокус-групповые дискуссии). Для сбора первичных данных был использован метод триангуляции – комбинирование качественных и количественных методов, позволяющее ограничить исследовательскую субъективность, обеспечить достоверность и воспроизводимость результатов.

Триангуляционный подход предполагает использование сразу нескольких источников информации: фокус-групповые дискуссии (далее – ФГД) с педагогами и администрацией школ; анкетирование учеников, учителей и директоров школ с целью выявления их восприятия и мнений касательно содержания и организации итоговой аттестации в школах.

При использовании метода сбора качественных данных деятельность исследователей направлена на получение мнения практиков из числа руководителей и педагогов школ по вопросам проведения итоговой аттестации и ее роли в системе оценивания.

Исследование проводилось в рамках законодательства Республики Казахстан, с соблюдением всех этических принципов и норм. Методология исследования на предмет этики рассмотрена на заседании научно-методического совета Академии. Все методы исследования обеспечивали анонимность и конфиденциальность участников в соответствии с НПА в области защиты, хранения и использования персональных данных. Все данные хранятся в безопасном месте, доступном только исследовательской группе. Группа исследователей имеет достаточный опыт в проведении исследований с соблюдением этических норм, включая составление опросников и проведение ФГД.

На протяжении реализации исследования результаты анкетирования и ФГД были собраны и проанализированы для понимания общей картины и описания существующей ситуации по проведению итоговой аттестации в школах страны. Каждая ФГД была затранскрибирована и закодирована для обеспечения надежности. Данные количественного опроса также были обработаны, проанализированы для обобщения полученных данных.

Анкетирование

Анкетирование проходит в форме заполнения онлайн-анкеты: после ознакомления с целями и задачами исследования, а также информационным листом согласия респондент самостоятельно знакомится с вопросами анкеты и

заполняет ее исходя из своего практического опыта. Данный метод не предполагает непосредственный контакт интервьюера с респондентом, так как респондент сам может ознакомиться с инструкцией по заполнению анкеты, целями и задачами исследования. Онлайн-анкетирование позволяет:

1. в короткое время распространить и получить ответы респондентов в режиме реального времени;
2. обрабатывать результаты по мере их поступления;
3. респонденту – использовать удобные и понятные навигации и мультимедиа во время заполнения анкеты;
4. исключить возможность ошибки при первичной обработке данных, так как исключен человеческий фактор.

Данный метод использован для опроса обучающихся старших классов, учителей и руководителей школ.

Анкеты для обучающихся состоят из 21 вопроса и включают 5 блоков:

- Блок 1. Общая информация
- Блок 2. Восприятие итоговой аттестации
- Блок 3. Подготовка к итоговой аттестации
- Блок 4. Преимущество итоговой аттестации с внутриклассным оцениванием
- Блок 5. Соблюдение академической честности на итоговой аттестации (Приложение 1).

Анкеты для педагогов состоят из 23 вопросов и включают 5 блоков:

- Блок 1. Общая информация
- Блок 2. Восприятие итоговой аттестации
- Блок 3. Подготовка к итоговой аттестации
- Блок 4. Преимущество итоговой аттестации с внутриклассным оцениванием
- Блок 5. Эффективность итоговой аттестации (Приложение 2).

Анкеты для руководителей школ состоят из 20 вопросов и включают 6 блоков:

- Блок 1. Общая информация
- Блок 2. Восприятие итоговой аттестации
- Блок 3. Подготовка к итоговой аттестации
- Блок 4. Преимущество итоговой аттестации с внутриклассным оцениванием
- Блок 5. Соблюдение академической честности на итоговой аттестации
- Блок 6. Эффективность итоговой аттестации (Приложение 3).

Полевой контроль количественного исследования:

✓ организован 100% контроль факта опроса (подтверждение со стороны выбранной организации образования по процессу проведения опроса);

✓ 100% обеспечение анонимности анкетирования / фокус-группового интервью;

✓ 100% проверка анкет на правильность и логичность заполнения;

✓ Структурирование и систематизация документов полевого этапа исследования после их обработки (одномерные и двумерные таблицы в формате программы Microsoft Word/ Microsoft Excel, полученные по итогам обработки заполненных анкет в статистическом пакете Microsoft Excel), сведения о количестве участников исследования в разрезе целевых групп.

Ввод и обработка данных:

✓ разработан макет для обработки данных в Microsoft Excel;

✓ обработка и анализ данных проведены с использованием программы Microsoft Excel.

Фокус-групповые дискуссии

Фокус-групповые дискуссии являются методом качественных исследований, который используется для определения мнений представителей целевой группы по конкретному вопросу или феномену. В данном случае фокус-групповая дискуссия была проведена среди учителей и руководителей школ, чтобы более подробно изучить процесс проведения итоговой аттестации в общеобразовательных школах республики. В ходе дискуссий обсуждались возможности, риски и трудности организации и проведения итоговой аттестации, а также способы повышения ее эффективности и валидности.

Блок 1. Статусность итоговой аттестации (3 вопроса);

Блок 2. Преимущество заданий итоговой аттестации с заданиями других видов оценивания (3 вопроса);

Блок 3. Соблюдение академической честности (3 вопроса);

Блок 4. Изменения в формате и содержании итоговой аттестации (3 вопроса).

ВЫБОРКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Всего анкетированием охвачено 13 380 респондентов из 20 регионов республики, в том числе: 3 286 учителей и 342 руководителя школ, 9 752 обучающихся 10-х и 11-х классов. В фокус-групповых дискуссиях приняли участие порядка 40 человек из 5 школ страны.

ГЕОГРАФИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

Все регионы Республики Казахстан – 17 областей и 3 города республиканского значения Астана, Алматы и Шымкент.

Отбор точек опроса

1. Для участия в исследовании отобраны все регионы страны для репрезентативности результатов и возможности всем школам страны попасть в выборку исследования;

2. Исследование проведено в городах, репрезентирующих городское население, а также в сельских населенных пунктах.

3. Для обеспечения возможности всем школам попасть в выборку, применен принцип случайного отбора из существующих списков школ в Национальной образовательной базе данных (НОБД). Далее с помощью генератора случайных чисел, по списку каждой категории организаций образования, были отобраны школы для участия в исследовании. Всего в 20 регионах отобрано 200 школ: в каждом регионе было отобрано по 10 школ (5 – в городской местности и 5 – в сельской), в городах Алматы, Шымкент и Астана – по 10 школ.

Отбор респондентов из числа обучающихся

Исследовательской группой было принято решение отобрать для участия в опросе обучающихся из старшей школы (10-й и 11-й классы) в связи с тем, что у данной группы респондентов имеется опыт прохождения итоговой аттестации в 9-х классах. В отобранных школах составлены полные списки классов соответствующего уровня.

Отбор респондентов из числа педагогов и руководителей школ

В каждой отобранной школе опрошены педагоги, преподающие обязательные предметы и предмету по выбору, входящие в итоговую аттестацию обучающихся 9-х и 11-х классов. Также учитывались классы преподавания учителей: в выборку вошли респонденты, преподающие на уровне основного среднего и общего среднего образования. Среди руководителей школ в анкетировании приняли участие директора и / или заместители директоров.

АЛГОРИТМ ПРОВЕДЕНИЯ ПОЛЕВОГО ЭТАПА ИССЛЕДОВАНИЯ

1. Разработка инструментария исследования (анкеты, опросные листы для ФГД);

2. Составление выборки организаций образования для участия в анкетировании, поддержка связи с контактными лицами и согласование даты и времени проведения анкетирования и ФГД;

3. Создание рабочей группы по проведению полевого этапа исследования. Рабочая группа состоит из педагогов и руководителей школ различных регионов страны. План работы группы включает в себя организацию проведения онлайн-анкетирования: распространение ссылок на анкетирование среди участников. После проведения анкетирования рабочая группа предоставила контакты школ со своей области для проведения ФГД;

4. Проведение анкетирования среди обучающихся, учителей и руководителей школ с использованием программы Google Forms как онлайн-инструмента для сбора данных;

5. Статистическая обработка «сырых» данных анкет, сравнительный анализ данных;

6. Проведение фокус-групповых дискуссий с учителями, администрацией в каждой организации образования, отобранной методом целенаправленной выборки. Для участия в фокус-групповых дискуссиях отобраны по 4–6 респондентов из каждой школы, вошедших в целенаправленную выборку.

7. Подведение итогов сбора данных и разработка аналитического отчета.

Итоговый аналитический отчет по результатам опроса содержит:

- описание методологии исследования;
- обзор литературы;
- анализ данных по результатам анкетирования с описанием статистически значимых различий;
- анализ данных фокус-групповых дискуссий;
- выводы и рекомендации по результатам исследования.

ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ

Международный опыт проведения итоговой аттестации

В приоритете образовательных политик большинства стран находится обеспечение качественной подготовки выпускников школ к поступлению в вуз и дальнейшему трудоустройству, а итоговые выпускные экзамены используются как один из инструментов для достижения этой цели.

Наиболее распространенным видом таких экзаменов являются стандартизированные национальные экзамены «с высокими ставками». Так, в ОЭСР такие национальные экзамены, проводимые либо по окончании средней школы, либо организованные как отдельные вступительные экзамены, используются для поступления в вуз в 70% стран-членов и стран-партнеров (OECD, Citation2017; table D6.5)⁴.

⁴ OECD. (2017). Education at a Glance 2017: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing. doi:10.1787/eag-2017-en

В некоторых европейских странах для этой цели используется средний школьный балл (GPA), т. е. среднее значение оценок по результатам школьных экзаменов. Например, во фламандской Бельгии централизованные экзамены отсутствуют, а поступление в университеты осуществляется на основе сдачи школьных экзаменов⁵. То же самое относится и к Австрии, а некоторые федеральные земли Германии распределяют места в своих университетах на основе школьного среднего балла. В Нидерландах учитываются как школьный средний балл по итогам школьных экзаменов, так и результаты национальных экзаменов.

В США выпуск из школы обычно осуществляется на основе среднего школьного балла (в некоторых штатах обязательной является сдача школьных экзаменов, но не обязательно на последнем году обучения в средней школе). Однако при поступлении в вуз часто большое значение придается стандартизированным тестам, которые учащиеся в основном сдают на последнем году обучения в средней школе, таким как SAT и ACT (Westrick, Le, Robbins, Radunzel и Schmidt, 2015). При этом SAT и ACT не являются национальными экзаменами: это однодневные тесты, которые применяются как мера измерения способностей, так и как тесты достижений.

Что касается непосредственно выпуска из средней школы, в мире в основном проводятся экзамены по завершении среднего образования. Хотя конкретные названия и форматы могут отличаться в зависимости от страны и региона, цель этих экзаменов обычно состоит в оценке знаний и умений учеников, а также в выдаче квалификаций или аттестатов, подтверждающих успешное завершение школьного образования.

Основная цель итоговых экзаменов заключается в измерении уровня подготовки учеников и их способности применять полученные знания и навыки. Эти экзамены помогают оценить, насколько успешно ученики освоили учебную программу и готовы к получению высшего образования или профессиональной реализации. Результаты экзаменов могут также использоваться для определения возможностей поступления в университеты или колледжи.

Ниже представлен более подробный анализ выпускных школьных экзаменов в странах ОЭСР и СНГ.

Германия

При завершении обучения на уровне основного среднего образования в школах Германии для получения выпускниками 9 или 10 классов

⁵ Government of Flanders. (2021). onderwijs.vlaanderen.be. Toetsen en beoordelen [Testing and assessment]. Retrieved from <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/toetsen-en-examens#in-het-secundair-onderwijs>. Accessed Feb. 4, 2021.

соответствующего аттестата об окончании основной школы проводятся *школьные экзамены, централизованные на уровне каждой федеральной земли*.

Степень общего среднего образования в Германии предусматривает обучение в гимназии (старшая школа), поэтому по окончании основного среднего образования школьникам выдается не аттестат, а право продолжить обучение в гимназии. Последние два года обучения на уровне общего среднего образования в гимназиях являются *квалификационным этапом*. Оценки, полученные на этом этапе, используются для подсчета общих оценок ученика, которые также включают оценки, полученные на итоговом экзамене *Abitur*. Таким образом, общие оценки ученика включают: 1) оценки, полученные за два последних года обучения в старшей школе, 2) оценки, полученные на экзамене *Abitur*⁶.

Abitur – экзамен для поступления в вуз, который проводится по завершении общего среднего образования в 12 или 13 классе в зависимости от программы обучения. *Abitur* предназначен для определения уровня знаний и способностей школьника, а также для получения квалификации, позволяющей поступить в университет или другое учебное заведение⁷. Сдача *Abitur* является обязательным требованием для поступления практически во все университеты и колледжи в Германии, за исключением международных вузов, где могут быть свои требования для поступающих.

Чтобы быть допущенными к *Abitur*, на квалификационном этапе обучения (последние два года в старшей школе) ученикам необходимо соответствовать определенным требованиям успеваемости. Экзамен *Abitur* охватывает четыре или пять экзаменационных предметов, которые должны включать как минимум два предмета на уровне повышенных академических стандартов и два из следующих трех предметов: немецкий язык, иностранный язык и математика. Кроме того, в экзамен должны быть включены все три предметные области: 1) языки, литература и искусство; 2) социальные науки; 3) математика, естественные науки и технологии. Формат экзаменов – устный и письменный. Каждый предмет оценивается отдельно, и сумма всех оценок определяет итоговую оценку выпускника за экзамен.

Abitur проводится на базе школ в присутствии педагогов и внешних наблюдателей – уполномоченных лиц Министерства образования и культуры Германии для обеспечения соблюдения академической честности. Сопоставимость экзаменационных процедур и экзаменационных требований гарантируется для всех земель едиными экзаменационными стандартами.

⁶ Eurydice. Assessment in general upper secondary education. Germany. Last update: 27 November 2023. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/germany/assessment-general-upper-secondary-education>

⁷ German Federal Ministry of Education and Research (BMBF) <https://fundit.fr/en/institutions/german-federal-ministry-education-and-research-bmbf>

В целом, школьники, получившие сертификат Abitur, имеют право на поступление во многие престижные университеты. Abitur также является основным критерием для определения успеха учеников в школе и часто используется как показатель их академической компетентности. Данный экзамен является важным этапом в образовательной системе Германии, который позволяет школьникам поступить в вуз и открыть новые возможности для профессионального развития.

При этом для поступления в вуз только результатов Abitur недостаточно, так как также учитываются школьные оценки. В частности, после успешной сдачи экзамена Abitur ученикам присваивается квалификация для поступления в вуз (Zeugnis der Allgemeinen Hochschulreife), которая также включает показатели академической успеваемости на квалификационном этапе. Для получения данной квалификации общая средняя оценка выпускника должна быть не ниже «4», или минимум 300 из 900 возможных баллов. *С таким подходом школьники не делают ставку только на итоговый экзамен – справедливый результат обучения формируется в течение нескольких последних лет обучения в школе.*

Сравнение экзаменационных практик Германии и Казахстана показало, что по формату Abitur больше похож на итоговую аттестацию, потому что содержит письменные и устные задания, а также проводится на базе школы в присутствии педагогов и внешних наблюдателей. При этом по назначению Abitur имеет больше сходства с ЕНТ, так как от его результатов напрямую зависит поступление абитуриента в вуз.

Нидерланды

В Нидерландах ученики завершают общее среднее образование на основе двух видов экзаменов. Половина итоговых оценок выставляется на основе *национальных экзаменов*, которые проводятся на последнем году обучения в старшей школе, другая половина – на основе *итоговых школьных экзаменов*, которые высчитываются в средний школьный балл – GPA⁸.

Школьные экзамены

Школьный экзамен обычно состоит из:

- двух или более экзаменов по каждому предмету. Они могут быть устными, практическими или письменными;
- практических заданий, за которые не выставляются оценки, а только подтверждение того, что школьник выполнил их правильно.

⁸ Martijn Meeter (2023) Predicting Retention in Higher Education from high-stakes Exams or School GPA, Educational Assessment, 28:1, 1-10, DOI: 10.1080/10627197.2022.2130748

По итогам школьного экзамена для каждого обучающегося составляется *экзаменационное портфолио*, которое включает в себя все элементы, оцениваемые на школьном экзамене и документированные в форме, установленной школой, например: список оценок или примеры проектных работ. Следует отметить, что не все отдельные элементы школьного экзамена запланированы на последний год обучения. Каждая школа может решить, когда будут проводиться различные части экзамена. По предметам, по которым проводится только школьный экзамен, экзамен может проводиться перед выпускным годом, например, в конце четвертого года обучения в старшей школе.

Для школьного экзамена школы самостоятельно определяют количество и формат заданий. При этом министерство определяет, какие предметы необходимо преподавать в течение экзаменационного года. Ежегодно школы обязаны представлять в Инспекцию образования программу школьных экзаменов. Чтобы помочь школам, Национальный институт разработки учебных программ публикует инструкции по школьным экзаменам по каждому предмету и уровню образования. В программе школьного экзамена указано: какие элементы учебной программы проверяются и когда; как рассчитываются оценки, включая вес, присвоенный тестам; и возможности пересдачи экзаменов.

Даты школьных экзаменов не установлены на национальном уровне: школы могут свободно тестировать учащихся по определенным предметам, когда захотят. При этом школьный экзамен проводится до национального экзамена. По некоторым предметам проводится только школьный экзамен.

Национальный экзамен

Национальный экзамен проводится в письменном формате и состоит из:

- заданий с открытыми вопросами или вопросами с несколькими вариантами ответов;
- практического компонента (в отдельных случаях).

Национальный экзамен состоит из заданий с одинаковыми вопросами (или вопросами одинаковой степени сложности) для всех учащихся и оценивается по национальным стандартам. Он проводится в указанное правительством время, которое является одинаковым для всех школ. Национальный экзамен можно сдавать три раза в течение учебного года – в мае, июне и августе. При этом всем выпускникам необходимо пройти экзамены в мае. Июньские и августовские сессии предназначены для учеников, которые пересдают экзамены, или для тех, кто не смог сдать экзамен в мае.

Программа национального экзамена утверждается министерством образования, культуры и науки и предусматривает элементы, подлежащие проверке на национальном экзамене, а также количество заданий, составляющих

национальный экзамен, и их продолжительность. Независимо от того, является ли предмет обязательным или факультативным, экзаменационные вопросы национального экзамена одинаковы по всей стране.

Оценки выставляются по шкале от «1» (очень плохо) до «10» (отлично). Ученики получают проходной балл на выпускном экзамене, если:

1. общая средняя оценка по всем предметам выпускного экзамена составляет «5,5» и выше из максимальных «10»;

2. выполнено одно из следующих требований:

- все их итоговые оценки – «6» или выше; или одна итоговая оценка равна «5», при условии, что все остальные итоговые оценки составляют «6» или выше;

- одна итоговая оценка равна «4», при условии, что все остальные итоговые оценки составляют «6» или выше, а среднее значение всех их итоговых оценок составляет «6» или выше;

- их итоговые оценки включают одну «4» и одну или две «5» при условии, что все остальные итоговые оценки составляют «6» или выше, а среднее значение всех их итоговых оценок составляет «6» или выше;

3. их итоговые оценки по основным предметам (голландский язык, английский язык, математика) включают не более одной «5», а остальные итоговые оценки по основным предметам составляют «6» или выше;

4. Они сдали тест по арифметике.

Директор школы несет ответственность за определение итоговых оценок каждого выпускника. Итоговая оценка по каждому предмету представляет собой общую среднюю оценку школьного экзамена и оценки национального экзамена. Для получения аттестата кандидат должен набрать проходные баллы по определенному количеству предметов. По предметам, по которым проводится только школьный экзамен, полученная оценка является итоговой (округленной).

Все выпускники, сдавшие экзамен, получают от своего директора школы транскрипт с указанием оценок за школьный экзамен, оценок за национальный экзамен, итоговых оценок по каждому предмету и общих результатов. Успешные кандидаты также получают сертификат. Кандидаты, не сдавшие экзамен даже после пересдачи экзамена, могут: повторить последний год; перевестись в институт общего среднего образования для взрослых и сдать там выпускной экзамен; или снова подготовиться к сдаче национального экзамена⁹.

Следует отметить инклюзивный подход к проведению итоговых экзаменов в Нидерландах. Так, к примеру, обучающиеся, для которых голландский язык не

⁹Eurydice. Assessment in general upper secondary education. Netherlands. Last update: 27 November 2023. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/netherlands/assessment-general-secondary-education-havo-vwo>

является родным и которые посещали школу в Нидерландах не более шести лет, предусмотрены такие возможности, как:

- дополнительное время на национальном экзамене (до 30 минут);
- использование голландского одноязычного словаря;
- использование двуязычного словаря (с родного языка на голландский)¹⁰.

Сравнение итоговых экзаменов в Нидерландах и Казахстане показало значительную схожесть их форматов. Так, в Казахстане так же предусмотрено два экзамена для выпускников школ (итоговая аттестация и ЕНТ), в Нидерландах – школьный и национальный экзамены. При этом школьный экзамен в Нидерландах предусматривает больше академической свободы для школ, так как они сами определяют количество и формат заданий, тогда как в Казахстане итоговая аттестация регулируется четкими требованиями. Кроме того, в Нидерландах в итоговый аттестат ученика включены результаты как школьного, так и национального экзаменов, тогда как в Казахстане в настоящее время в аттестат входят только итоговые оценки, основанные на годовых оценках и оценках по результатам итоговой аттестации.

Великобритания

Для школьников Великобритании предусмотрены две важные программы обучения в среднем образовании: *GCSE* и *A-level*. *GCSE* (General Certificate of Secondary Education), или общий аттестат о среднем образовании, представляет собой двухлетнюю программу обучения для обучающихся в возрасте 14–16 лет, по итогам которой сдаются итоговые экзамены. По достижении 16-летнего возраста учащийся может начать двухлетнюю программу продвинутого уровня, по итогам которой в конце 13-го класса также предусмотрены экзамены и соответствующий сертификат *A-level* (Advanced Level qualifications). *A-level* представляют собой государственные экзамены и признаются всеми университетами Великобритании и учреждениями по всему миру.

GCSE

В государственных школах Англии, Уэльса и Северной Ирландии проводятся итоговые экзамены с целью выдачи сертификата об окончании обязательного среднего образования – *GCSE* (General Certificate of Secondary Education)¹¹. Отличительной чертой системы школьного образования Великобритании является достаточно ранний выбор предметов для изучения и

¹⁰ Government of the Netherlands. <https://www.government.nl/topics/secondary-education/examination-in-secondary-education/secondary-school-leaving-examination>

¹¹ Research and analysis: GCSE, AS and A level summer report 2022 <https://www.gov.uk/government/publications/gcse-as-and-a-level-summer-report-2022/gcse-as-and-a-level-summer-report-2022>

подготовки к выпускным экзаменам. Как правило, ученики британских школ готовятся к экзамену GCSE с 13–14 лет и сдают его по окончании обязательного среднего образования (11 класс) в возрасте 15-16 лет.

GCSE – это серия обязательных квалификационных экзаменов, которые сдают все ученики по окончании обязательного среднего образования. Целью GCSE является оценка знаний и понимания учащимися широкого спектра предметов, включая естественные, гуманитарные науки, языки и творческие искусства.

Квалификация GCSE является важным шагом для учеников, которые хотят получить дальнейшее образование, например, A-level или профессионально-техническую квалификацию. GCSE также является важным показателем академической успеваемости: многие работодатели и университеты используют их в качестве требования к поступающим.

Результаты GCSE оцениваются по шкале от «9» до «1», где «9» – высшая оценка, а «1» – низшая. Присуждаемые оценки GCSE основаны на сочетании результатов письменных экзаменов, курсовых работ и практических оценок в течение двухлетнего периода. Оценка «4» считается «стандартной проходной оценкой», а оценка «5» – «успешной проходной оценкой».

В среднем ученики сдают около 9-12 экзаменов GCSE или эквивалентных экзаменов. Математика, английский язык, английская литература и естественные науки являются обязательными предметами. Также ученики в соответствии со своими предпочтениями или возможностями выбирают ряд других предметов по выбору из групп гуманитарных наук, искусства, языков, дизайна и технологий. В конце 2-летней программы GCSE, после сдачи экзаменов по каждому изучаемому предмету, ученики получают сертификаты GCSE.

GCSE является важной частью системы образования в Великобритании и служит важной ступенью для обучающихся, которые хотят продолжить образование. Экзамены GCSE обеспечивают строгую и стандартизированную оценку академических достижений, гарантируя, что обучающиеся хорошо подготовлены к своим будущим академическим и карьерным перспективам¹². Экзамены GCSE традиционно хвалят за то, что они облегчают продвижение выпускника школы по его дальнейшему профессиональному пути.

При этом в британском экспертном сообществе данный экзамен все же подвергается критике по ряду причин, например, чрезмерная легкость заданий GCSE, нарушающая «абсолютный стандарт» оценок GCSE, стандартизация экзаменов, не учитывающая индивидуальные академические и психологические

¹² Ignite Training Institute. 5 Differences Between GCSE & A-Levels: Facts To Know. <https://ignitetraininginstitute.com/difference-between-gcse-and-a-levels/#:~:text=For%20students%20in%20the%20UK,by%20students%20aged%2016%2D18.>

особенности обучающихся, риски снижения доступа к высшему образованию в случае неуспешной сдачи GCSE¹³.

A-Level

Для старшеклассников, которые хотят продолжить свое обучение после окончания обязательного среднего образования, имеется возможность сдать экзамен A-level. Экзамен дает возможность поступить в вуз или начать работать и сдается учениками в возрасте 16–18 лет на последнем году обучения в старшей школе¹⁴. Следует отметить, что к сдаче A-Level не допускаются школьники без GCSE сертификата.

A-Level более узко специализированы, чем GCSE, что позволяет учащимся более глубоко изучать конкретные предметы. В течение двух лет ученики обычно изучают 3 или 4 предмета, которые обычно соответствуют предмету, который они хотят изучать в университете. Экзамены по данным предметам сдаются в конце каждого года программы. В основном экзамены сдаются в письменном виде.

Таким образом, если GCSE обеспечивают широкую основу знаний по нескольким предметам и являются обязательным условием для дальнейшего обучения на уровне A-Level, ТиППО или для трудоустройства начального уровня, то A-Level предполагают более специализированное обучение по конкретным предметам, готовя учеников к поступлению в вуз или трудоустройству.

Квалификации A-Level оцениваются от A* до E, где A* – высшая оценка, а E – низшая. Присуждаемые оценки основаны на успеваемости учащегося на выпускных экзаменах. Многие университеты и работодатели используют оценки A-Level в качестве критериев отбора, при этом некоторые университеты требуют определенных оценок для поступления на определенные программы обучения.

Таким образом, особенностью британской школьной системы является тот факт, что *обучающиеся довольно рано выбирают учебные предметы, на которых хотят сфокусироваться в зависимости от будущей профессии*. То есть британский школьник должен определиться с профильными предметами, по которым он планирует сдавать GCSE и A-Level, в 13–14 лет. Соответственно, дальнейшее обучение проходит с фокусом на эти выбранные дисциплины и поступление в вуз также базируется на результатах экзамена по данным предметам.

США

Школьники США обучаются по системе K-12. Система разделена на три ступени: начальная школа (классы K–5), средняя школа (6–8 классы) и старшая

¹³ Politics.co.uk. <https://www.politics.co.uk/reference/gcses/>

¹⁴ The Advanced British Standard: Everything you need to know: <https://educationhub.blog.gov.uk/2023/12/14/the-advanced-british-standard-everything-you-need-to-know/>

школа (9–12 классы). Требования к выпуску из школы отличаются в зависимости от штата. Так, в некоторых штатах диплом об окончании школы выдается на основе среднего балла (GPA), который выставляется с учетом оценок за весь период обучения в K-12.

В других штатах по окончании 12 класса обучающиеся сдают итоговый экзамен для получения диплома о получении общего среднего образования. Следует отметить, что количество таких штатов выросло: если в 1992 году только два штата требовали от старшеклассников сдачи выпускных экзаменов, то к 2012 году их число увеличилось до 23 штатов. Однако с 2012 года количество штатов, требующих от старшеклассников сдачи выпускных экзаменов, начало сокращаться¹⁵. Только 13 штатов по-прежнему требовали от учащихся сдачи выпускных экзаменов (преимущественно по математике и языку) для завершения обучения в средней школе в 2016–2017 учебном году.

Для школьников, планирующих продолжить образование в вузах, американская система образования предоставляет возможность сдать один из двух видов вступительных экзаменов: SAT (Scholastic Assessment Test) или ACT (American College Testing). Оба тестирования признаются на уровне страны и являются одним из ключевых требований для поступления в американские вузы.

Экзамен SAT состоит из заданий трех направлений: чтение, письмо и математика. SAT является одним из самых надежных и проверенных стандартизированных тестов в США и во всем мире. Все три раздела оцениваются в течение одного дня. На выполнение всех заданий теста обучающемуся предоставляется 3 часа и 45 минут. Колледжи и университеты учитывают сочетание баллов GPA и баллов SAT. Это сочетание служит прогнозом будущих академических успехов абитуриента.

На SAT оцениваются навыки, которым школьники обучались на протяжении всего курса обучения в школе, начиная с начальных классов, включая критическое чтение, грамматика и говорение, выявление ошибок в письменном тексте, арифметические операции, алгебра, геометрия, статистика и вероятность. Обучающиеся демонстрируют данные навыки в процессе ответов на вопросы с множественным выбором. Экзамен можно сдавать 7 раз в год.

ACT также является стандартизированным тестом для поступления в колледж / вуз в США. Как и SAT, он оценивает общие академические способности старшеклассников и способность абитуриента обучаться на уровне высшего образования. Тесты с множественным выбором охватывают четыре области: английский, математику, чтение и естественные науки. Они также включают в себя

¹⁵ Kyoore J. (2019). The effect of exit exams on college enrollment: A state level analysis [Doctoral dissertation, University of Missouri]. <https://www.proquest.com/openview/38fc0dc0e0a4021351dc54c4d51837e8/1?pq-origsite=gscholar&cbl=44156>

дополнительный письменный экзамен, который оценивает навыки ученика в планировании и написании короткого эссе. Жители США могут сдавать АСТ до 6 раз в год. Иностранные студенты могут сдавать АСТ и SAT за пределами США, чтобы поступить в высшие учебные заведения США¹⁶.

Российская Федерация

В России государственная итоговая аттестация (ГИА) состоит из двух экзаменов: ОГЭ (обязательный государственный экзамен) в 9-м классе и ЕГЭ (единый государственный экзамен) в 11-м классе¹⁷.

ОГЭ

ОГЭ сдается учениками 9-го класса по 4 предметам, из которых два обязательных (русский язык и математика) и два по выбору. Ученик должен получить не менее оценки «удовлетворительно» (3 из максимальных 5) по всем четырем экзаменам. Если ученик сдал один или два экзамена на «2», ему предоставляется возможность пересдать данные предметы в дополнительные сроки. Если ученик не сдал экзамены в указанный период, он получает справку о прохождении обучения вместо аттестата. Чтобы вновь сдать экзамены и получить аттестат, школьник должен ждать следующего года.

ЕГЭ

ЕГЭ обучающиеся школ сдают по окончании 11-го класса. Они сдают 2 обязательных предмета (как и в 9-м классе) – русский язык и математику. Также на ЕГЭ сдаются и те предметы, которые требуются для поступления в вуз на выбранную специальность. К дополнительным предметам, которые выбираются по желанию, относятся: биология, география, история, литература, обществознание, физика, химия, информатика и информационные и коммуникационные технологии (ИКТ), а также иностранные языки (письменная и устная части) – английский, немецкий, французский и испанский. Несдача русского языка и математики в 11-м классе также «грозит» получением справки вместо аттестата.

Решение сдавать устную часть по иностранному языку (введена в 2015 г.) обучающийся принимает добровольно. Кроме того, на добровольной основе и по выбору можно сдавать ЕГЭ по родному языку и литературе из числа языков народов РФ. Организацию ЕГЭ осуществляет Федеральная служба по надзору в

¹⁶ International Student.

<https://www.internationalstudent.com/test-prep/sat/#:~:text=The%20Scholastic%20Aptitude%20Test%2C%20or,all%20over%20the%20United%20States.>

¹⁷ Федеральный закон от 29 декабря 2012 года № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации».

сфере образования и науки (Рособрнадзор) совместно с органами исполнительной власти субъектов РФ в сфере образования¹⁸.

Таким образом, в сравнении с Казахстаном, где отдельно проводятся итоговая аттестация и ЕНТ, в России ЕГЭ выполняет функцию как выпускного экзамена в школе, так и вступительного экзамена в вузы. Таким образом, сдаваемые предметы не дублируются, что снижает нагрузку на учеников.

Азербайджан

Общеобразовательные школы в Азербайджане находятся в ведении Министерства науки и образования, а организацией экзаменов и проверкой их результатов занимается Государственный экзаменационный центр (ГЭЦ). В системе образования Азербайджана, так же, как и в Казахстане, предусмотрены выпускные экзамены после 9-го и 11-го классов, а также вступительные экзамены в вуз.

В стране с 1995 года действовала система оценивания, предусматривавшая единые централизованные тесты для поступления выпускников школ в вузы. Прием в вузы осуществлялся на основе баллов без учета других факторов, таких как школьные оценки учащихся, рекомендации, достижения на международных олимпиадах и т. д.

С 2019 года с целью обеспечения объективной и прозрачной оценки знаний выпускников школ и повышения авторитета средних школ в экзамены ГЭЦ было внесено несколько новых изменений. Одним из существенных изменений стало внедрение системы оценивания на основе новых стандартов, применяемых на выпускных экзаменах после 11-го класса и вступительных экзаменах в вузы. Согласно новой модели, выпускные экзамены для обучающихся на уровне полного среднего образования (11 лет), проходят по трем предметам, число предметов на вступительных экзаменах в вузы планировалось сократить с пяти до трех.

Таким образом, если раньше абитуриенты сдавали экзамены по пяти предметам в одной из четырех групп специальностей, которую они выбрали, а также экзамен по трем предметам на выпускных экзаменах – итого восемь предметов, то по новому закону, общее число выпускных и приемных экзаменов планировалось снизить до шести¹⁹. Однако анализ открытых данных последних трех лет показал, что на вступительных экзаменах абитуриенты проходят

¹⁸ Приказ Минпросвещения России, Рособрнадзора № 233/552 от 04.04.2023 г. «Об утверждении Порядка проведения государственной итоговой аттестации по образовательным программам среднего общего образования»

¹⁹ В Азербайджане изменили систему выпускных и вступительных экзаменов. 2017. <https://4kids.az/ru/news/read/129-v-azerbajdzhane-izmenili-sistemu-vypusknyh-i-vstupitelnyh-ekzamenov>

тестирование по четырем предметам по специальности (максимальный балл не превышает 400)²⁰.

Выпускникам 11-х классов нужно сдать выпускные экзамены по трем основным предметам: 1) математика (25 заданий), 2) язык обучения (30 заданий) и 3) иностранный язык (30 заданий). Кроме того, изменился тип заданий экзаменов: в настоящее время предусмотрены задания с несколькими вариантами ответов, задания с открытым или построенным ответом, тесты ситуационных суждений и задания с аудированием в компоненте иностранного языка.

Структура заданий по сдаваемым базовым предметам на выпускных экзаменах выглядит следующим образом:

- азербайджанский (русский, грузинский) язык: 10 заданий закрытого типа по правилам; 2 текста на чтение-понимание (художественной, публицистической формы) и 10 заданий по каждому из текстов (из них 8 заданий закрытого типа и 2 задания открытого типа, на которые требуется письменный ответ).

- математика: 13 задач закрытого типа; 8 задач открытого типа, требующих кодирования ответов; 4 задачи открытого типа, требующие написания подробного решения.

- иностранный язык: 6 заданий на прослушивание-понимание текста публицистической или диалогической формы (из них 5 заданий закрытого типа и 1 задание открытого типа, на который требуется письменный ответ); 16 заданий закрытого типа; 8 заданий на чтение-понимание текста (из них 5 заданий закрытого типа и 3 задания открытого типа, на которые требуется письменный ответ)²¹.

По каждому предмету максимальный балл составляет 100. При подсчете общего балла абитуриентов, участвующих в конкурсе по специальностям вузов, суммируются баллы, накопленные по каждому предмету. Максимальный балл, который можно набрать на экзамене, составляет 300 (по 100 баллов по каждому предмету).

Программы предметов, входящих в выпускные экзамены по уровню полного среднего образования, включают темы, преподаваемые в 5-11-х классах. Темы, преподаваемые в 11 классе после февраля, не используются на экзамене. Все тестовые задания, используемые на выпускных экзаменах, основаны на учебниках, используемых в общеобразовательных учреждениях, и служат

²⁰ Az.sputniknews.ru. Абитуриентам предоставили новые возможности на вступительных экзаменах. 2022. <https://az.sputniknews.ru/20220225/abiturientam-predostavili-novye-vozmozhnosti-na-vstupitelnykh-ekzamenakh-439595008.html>

²¹ Musavat.az. 2020. Упрощена структура заданий на выпускных экзаменах XI классов. https://www.musavat.biz/ru/news/uproshena-struktura-zadaniy-na-vypusknyh-ekzamenah-xi-klassov_705713.html?d=1

проверке знаний и навыков, отвечающих результатам обучения по образовательным программам – куррикулумам по соответствующим предметам²².

Также абитуриентам с 2019 года разрешено сдавать вступительные экзамены в университет два раза, чтобы снизить экзаменационный стресс и дать второй шанс в случае возникновения чрезвычайной ситуации²³. Результаты школьных выпускных экзаменов остаются в силе на протяжении двух лет. Это значит, что выпускники школ прошлого года могут не пересдавать выпускной экзамен, а непосредственно участвовать во вступительном.

Несмотря на реформы в области оценивания, выпускные экзамены подвергаются критике в экспертном сообществе Азербайджана. Так, среди основных поднимаемых проблем следует выделить чрезмерную сложность и наличие ошибок в экзаменационных вопросах²⁴.

Сравнение экзаменов в Азербайджане и Казахстане показало, что несмотря на схожесть их структуры (выпускные школьные экзамены и вступительные экзамены в вуз) имеются принципиальные отличия. Так, в Азербайджане вузы учитывают как результаты выпускных школьных экзаменов, так и вступительных, тогда как в Казахстане наибольший акцент делается при приеме абитуриентов делается на результатах вступительного экзамена (ЕНТ). Кроме того, в Азербайджане наблюдается тенденция на снижение экзаменационной нагрузки обучающихся путем сокращения количества сдаваемых предметов на вступительных экзаменах.

Беларусь

Обучающиеся школ Беларуси сдают итоговую аттестацию после 9-го и 11-го классов. Выпускные экзамены после 9-го класса проходят по 4 предметам: белорусский язык (изложение в письменной форме), русский язык (изложение в письменной форме), математика (контрольная работа в письменной форме), история Беларуси (по билетам в устной форме).

По результатам итоговой аттестации в 9-м классе учащиеся получают свидетельство об общем базовом образовании и могут продолжить обучение в 10-м профильном классе (с изучением отдельных учебных предметов на повышенном уровне), в 10-м базовом классе (с изучением всех учебных предметов на базовом

²² Государственный экзаменационный центр Азербайджана. 2023. <https://dim.gov.az/news/10597/>

²³ Алесгарова Г.А. Культурные, экономические и образовательные факторы, определяющие результаты выпускных экзаменов в школе в Азербайджане. Журнал «Образование и наука». 2022;24(10):103-123. <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2022-10-103-123>

²⁴ Sputniknews.az. Выпускники Азербайджана как "слабое звено": кто виноват в их бедах - Миннауки или ГЭЦ? 2023. <https://az.sputniknews.ru/20230510/vypuskniki-azerbaydzhana-kak-slaboe-zveno-kto-vinovat-v-ikh-bedakh---minnauki-ili-gets-454705391.html>

уровне), в учреждении профессионально-технического или среднего специального образования.

Итоговая аттестация в 11-м классе до 2023 года проходила на базе школ в виде выпускных экзаменов по белорусскому или русскому языку в форме изложения, по математике – в форме контрольной работы, по истории Беларуси и иностранному языку – в устной форме по экзаменационным билетам. А затем для поступления в вуз требовалась сдача трех вступительных экзаменов в форме централизованного тестирования, в том числе по русскому или белорусскому языку.

С 2023 года итоговая аттестация обучающихся 11-х классов предусматривает новую форму – *централизованный экзамен*. Централизованный экзамен проводится в письменной форме по 2 учебным предметам: 1) белорусский язык / русский язык (по выбору обучающегося); 2) физика, математика, химия, биология, иностранный язык, история Беларуси, всемирная история, география, обществоведение (по выбору обучающегося).

Новшество состоит в том, что эти два экзамена организованы в формате централизованного тестирования и проводятся не на базе школ, а в пунктах сдачи централизованного тестирования. Централизованный экзамен обязателен для всех учащихся 11-х классов и совмещает в себе выпускной и вступительный. Это освобождает школьников от подготовки к разным формам экзаменов и снижает их учебную нагрузку.

После сдачи централизованного экзамена учащиеся получают два сертификата по 100-балльной системе оценивания. Для выставления отметки в аттестат этот результат переводится в 10-балльную отметку по переводной шкале, утверждённой Министерством образования Беларуси. *При выставлении итоговой отметки учитываются школьная отметка за год и результат централизованного экзамена*. Выведенная по среднеарифметическому принципу итоговая отметка выставляется в аттестат об общем среднем образовании. Сертификат централизованного экзамена действителен два года²⁵.

Финляндия

Главным ориентиром для оценки достижения результатов по различным академическим предметам в Финляндии является *экзамен на аттестат зрелости*, который действует как выпускной экзамен для общего среднего

²⁵ Отдел по образованию, спорту и туризму Жодинского горисполкома, Беларусь. 2023. <https://zhodino-edu.gov.by/полезная-информация/итоговая-аттестация-2022-2023>

образования и является единственным национальным экзаменом «с высокими ставками» в финской системе образования (Kurjainen и др., 2016)²⁶.

Он включает в себя отдельный экзамен по каждому предмету на основе обязательных и национальных специализированных курсов школьной учебной программы. На экзамене ученики должны сдать как минимум 5 предметов. Обязательным является только экзамен по финскому / шведскому языку и литературе (родному языку или языку обучения). По данному предмету экзамен состоит из двух частей: 1) тест, проверяющий навыки работы с текстами, 2) эссе. Тест на текстовые навыки оценивает аналитические навыки и лингвистическое выражение ученика. В эссе основное внимание уделяется общему уровню образования ученика, развитию мышления, языковой выразительности и связности речи. Каждая из экзаменационных частей сдается в отдельные дни, на выполнение выделяется по 6 часов.

Наряду с этим, кандидат выбирает как минимум 4 других теста как минимум из 3 из следующих предметных групп:

- тест по математике,
- тест по второму национальному языку (шведский или финский), состоящий из заданий на аудирование и письмо;
- тест по иностранному языку, состоящий преимущественно из заданий на аудирование и письмо;
- тест по гуманитарным или естественным наукам.

Следует отметить, что по крайней мере, один из тестов должен быть тестом продвинутого уровня учебной программы по предмету.

Тесты не предполагают только закрытые вопросы с выбором одного варианта ответа. Элементами теста могут быть, например, вопросы с несколькими вариантами ответов, открытые вопросы, краткие выводы, задания на перевод или описание, задания на анализ данных, рисование графиков и др. Задания могут содержать текст, изображения, видео, аудиозаписи, карты, анимацию и статистику и др.

Ученики, сдавшие экзамен, позже могут сдать дополнительный экзамен по предмету, который они ранее не сдавали, либо по уже сданному предмету, но другого уровня сложности. Дополнительные экзамены имеют равную ценность с пятью обязательными тестами.

Цель экзамена на аттестат зрелости – выяснить, в какой степени обучающиеся усвоили знания и навыки, требуемые учебной программой старшей

²⁶ Risto Hotulainen, Janica Vinni-Laakso, Sirkku Kupiainen, Development of learning to learn competence across secondary education and its association with attainment in Finnish/Swedish high-stake exit exam, Thinking Skills and Creativity, Volume 38, 2020, 100738, ISSN 1871-1871, <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100738>.

средней школы, и насколько хорошо они достигли «адекватного уровня зрелости, соответствующего целям общего среднего образования»²⁷.

Экзамен выступает в качестве итогового сертификата, показывающего, что учащиеся выполнили требования учебной программы и достаточно зрелы в соответствии с поставленными целями. Это также позволяет им подавать документы в вузы, поскольку вузы используют результаты данного экзамена для приема студентов. Таким образом, экзамен на аттестат зрелости вместе с завершением общего среднего образования обеспечивает формальную квалификацию для получения высшего образования (Kurriäinen и др., 2016)²⁸.

Органом, отвечающим за организацию и проведение экзамена, является Экзаменационная комиссия на аттестат зрелости. Комиссия издает рекомендации по содержанию, организации и оценке тестов. Министерство образования и культуры назначает председателя Комиссии и его членов (около сорока) по предложению высших учебных заведений и Национального агентства образования Финляндии. Члены Комиссии являются экспертами по предметам, входящим в экзамен. С помощью более чем 300 ассоциированных членов Комиссия готовит и оценивает тесты.

Экзамен проводится *в цифровом формате*. Первые цифровые тесты были внедрены в 2016 году, а с 2019 года экзамен стал полностью цифровым.

Для данного экзамена существует отдельная латинская система оценивания (от L (Laudatur) до I (Improbatur), где L означает наиболее высокую отметку, а I – низкую). Первоначально работы учеников проверяются и оцениваются учителем соответствующего предмета в каждой общеобразовательной средней школе, а затем – Экзаменационной комиссией экзамена на аттестат зрелости. Комиссия выносит окончательную оценку, просматривая тест каждого кандидата и оценивая его в соответствии с критериями, установленными по каждому предмету. Таким образом, действует «двойная» проверка работ обучающихся.

Следует отметить высокий уровень самостоятельности учеников старшей школы. Так, каждый школьник, обучающийся на уровне общего среднего образования, должен составить личный план обучения, который включает планы учебы, экзамена на аттестат зрелости, а также будущей учебы или карьеры после окончания учебы.

Выпускник школы, освоивший всю учебную программу на уровне общего среднего образования, по завершении обучения получает аттестат об окончании школы, в котором указываются изученные предметы, количество завершенных кредитов по этим предметам и оценка по каждому предмету в словах и цифрах (например: очень хорошо...9) или оценка за приемлемое завершение предмета

²⁷ Matriculation Examination Board. <https://www.ylioppilastutkinto.fi/en/matriculation-examination>

²⁸ Там же.

(сдано). В дополнении к нему прилагается сертификат (бумажный и цифровой) о прохождении экзамена на аттестат зрелости и теста на знание устного языка.

Экзамен на аттестат зрелости проводится два раза в год – весной и осенью одновременно на базе школ страны. Ежегодно экзамен сдают около 30 тысяч кандидатов, из них весной – 25 тысяч. После сдачи экзамена кандидаты имеют возможность улучшить свои результаты экзамена, сдав дополнительные тесты или повторив любой тест так часто, как они пожелают. Кандидат, не сдавший тест, может пересдать тест три раза в течение трех последовательных экзаменационных периодов, следующих сразу за экзаменационным периодом, в котором он не прошел тест. Кандидату разрешается изменить уровень сложности неуспешно сданного теста с продвинутого уровня учебной программы на средний/базовый уровень учебной программы, но только после того, как будет проверено, что его экзамен по-прежнему включает хотя бы один тест на продвинутом уровне учебной программы²⁹.

Сингапур

В Сингапуре предусмотрена итоговая аттестация в виде национальных тестов в выпускном 6-м классе начальной школы (Primary School Leaving Examination, PSLE).

Выпускной экзамен начальной школы (PSLE)

Данный экзамен проверяет знание 12-летними учащимися английского языка, родного языка (обычно китайского, малайского или тамильского), математики и естественных наук. Таким образом, каждый учащийся должен пройти тестирование как минимум по четырем предметам, которые охватывают его языковые, математические и научные знания. У учеников есть около двух часов на выполнение теста по каждому предмету, за исключением некоторых компонентов теста по языковым предметам.

В тестах по родному и английскому языкам предусмотрено 4 компонента заданий: письмо, чтение, аудирование и говорение³⁰. Тесты проверяют навыки письма, понимания, аргументации, критического слушания и устного общения выпускников начальной школы.

В тестах по математике содержатся задания на воспроизведение математических фактов, понятий, формул; выполнение простых вычислений и алгебраических процедур; интерпретацию и анализ информации; применение

²⁹ Eurydice. Assessment in general upper secondary education. Finland. Last update: 28 February 2024. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/finland/assessment-general-upper-secondary-education>

³⁰ Singapore Examinations and Assessment Board. PSLE ENGLISH LANGUAGE. https://www.seab.gov.sg/docs/default-source/national-examinations/syllabus/psle/2024_psle_subject_info/2024-psle-el-0001-exam-syllabus.pdf

математических концепций и навыков в различных контекстах; математическое рассуждение и др.³¹

В тестах по естественным наукам содержатся задания на знание, понимание и применение научных фактов, концепций и принципов; интерпретацию и исследование информации (в том числе иллюстрированной, табличной и графической)³².

PSLE способствует ранней профориентации обучающихся, так как тесты предусматривают разнообразные форматы заданий: открытые и закрытые тесты, тесты с множественным выбором ответов, тесты, требующие короткого, структурированного или длинного ответа, и др.

Учащиеся отвечают на вопросы с несколькими вариантами ответов, заштриховывая свои ответы на стандартном бланке для ответов. При этом также как и в Финляндии, в Сингапуре наблюдается процесс перехода экзаменов к цифровому формату. Так, с 2017 года устная экзаменационная часть по родному языку проводится в электронном формате.

В PSLE есть три различных типа сложности тестов по предметам: стандартный (Standard), базовый (Foundation) и высокий (Higher), чтобы удовлетворить отличающиеся навыки, образовательные возможности и потребности обучающихся. Все предметы предлагаются как по стандартному, так и по базовому типу сложности в то время, как только родные языки имеют также высокий тип сложности.

Способы оценивания теста в зависимости от уровня сложности различаются. Так, с 2021 года введена новая система оценки PSLE по уровням достижений (Achievement Levels), которая предусматривает более широкий диапазон оценок по каждому предмету. В оценке теста стандартного уровня сложности существует восемь различных уровней достижений в PSLE: от 1 (90 баллов и выше) до 8 (19 баллов и ниже). Согласно новой системе, по отдельным предметам отсутствуют проходные или неудовлетворительные оценки. По каждому отдельному предмету 8-й уровень достижений считается как «без оценки».

Примечательно, что процесс оценивания результатов PSLE проходит в несколько этапов при тщательно организованных условиях. Экзаменационные работы PSLE проверяются педагогами от Министерства образования и Сингапурского совета по экзаменам и оцениванию результатов учащихся (SEAB). В течение четырех дней после завершения PSLE проходят т.н. «дни выставления

³¹ Singapore Examinations and Assessment Board. PSLE MATHEMATICS. https://www.seab.gov.sg/docs/default-source/national-examinations/syllabus/psle/2024_psle_subject_info/2024-psle-math-0008-exam-syllabus.pdf

³² Singapore Examinations and Assessment Board. PSLE SCIENCE. https://www.seab.gov.sg/docs/default-source/national-examinations/syllabus/psle/2024_psle_subject_info/2024-psle-science-0009-exam-syllabus.pdf

оценок», когда учителя со всего Сингапура собираются в централизованных и закрытых локациях, чтобы проверить каждую отдельную работу учеников. Примечательно, что письменные работы обучающихся оцениваются двумя педагогами независимо друг от друга, а третий педагог проверяет их оценки на соответствие. В случае, если разница в выставленных оценках велика, то работа заново оценивается третьим педагогом³³.

Чтобы обеспечить надежность и точность выставления оценок, всем учителям предоставляется комплексная схема выставления оценок, которая стандартизирует процесс оценивания. Кроме того, все письменные работы должны быть анонимными и рандомизированными по местам выставления оценок, чтобы свести к минимуму вероятность того, что учитель оценит работу своего ученика.

Следует отметить, что в условиях продвижения холистического подхода к обучению, предполагающего снижение уровня стресса среди учеников и сокращение оценок на основе результатов экзаменов, в стране возникли общественные дебаты касательно целесообразности PSLE. Однако в 2018 году призывы к отмене PSLE были отклонены на уровне правительства Сингапура.

Экзамен на получение общего аттестата об образовании (GSE)

На основе результатов экзамена PSLE учащиеся распределяются по различным направлениям средней школы: специальное, экспресс, стандартное (академическое) или стандартное (техническое). Другими словами, PSLE определяет, какие учащиеся могут продолжить обучение в обычных средних школах, а какие – в более престижных (Kwang и др., 2008).

По завершении обучения в средней школе выпускники, обучающиеся по экспресс или стандартной (академической) программам, сдают *национальный экзамен на получение общего аттестата об образовании обычного уровня* (General Certificate of Education Ordinary Level – GCE O-Level).

Совместными экзаменационными органами для экзамена GCE O-Level являются Министерство образования, Сингапурский совет по экзаменам и оцениванию результатов учащихся (SEAB) и Кембриджское международное образование (CIE).

В GCE O-Level ученики сдают от 5 до 9 предметов в зависимости от программы обучения, из них обязательными являются английский язык, родной язык, математика, предметы естественных и гуманитарных наук³⁴.

³³ <https://smiletutor.sg/psle/new-scoring-system/>

³⁴ Singapore Examinations and Assessment Board. 2023 Singapore-Cambridge GCE N(T)-, N(A)- & O-Level Examinations Registration Information for School Candidates. https://www.seab.gov.sg/docs/default-source/schooregistrationinformation/2023_registration_information_for_school_candidates.pdf

Учащиеся оцениваются по группам от А до F, и каждая группа имеет соответствующий балл; более низкий балл указывает на лучшую успеваемость (например, диапазон А1 соответствует 1 баллу). Число в конце каждой оценки соответствует полученному баллу (т. е. А1 = 1, А2 = 2, В3 = 3, В4 = 4, С5 = 5, С6 = 6, D7 = 7, E8 = 8, F9 = 9). Чтобы сдать отдельный предмет O-Level, учащийся должен набрать минимум С6 (6 баллов) или выше. Наивысшая оценка, которую может получить учащийся, равна А1 (1 балл). Успеваемость на устных составляющих экзамена по предмету «Родной язык» оценивается как «отлично», «хорошо» или «зачет»³⁵.

Казахстан

В Казахстане по завершении обучения на уровне основного среднего и общего среднего образования среди обучающихся проводится *итоговая аттестация*. Цель процедуры – определить степень освоения обучающимися объема учебных дисциплин, предусмотренных государственным общеобязательным стандартом соответствующего уровня образования.

- Форма проведения: итоговые выпускные экзамены (9 (10) класс) и государственные выпускные экзамены (11 (12) класс).
- Место проведения: на базе школы, где обучается выпускник.
- Сроки проведения: по окончании обучения на уровне основного среднего / общего среднего образования.

Содержание итоговой аттестации и ожидаемые результаты регламентируются спецификацией в разрезе каждого предмета и языка обучения.

Итоговые выпускные экзамены для обучающихся 9 (10) классов проводятся только в письменной форме. Содержание аттестации включает 4 экзамена, один из них по выбору (Таблица 1). Экзаменационные материалы (задания и схемы выставления баллов) для учащихся 9 (10) класса разрабатываются Управлениями образования областей и городов республиканского значения.

Таблица 1. Предметы итоговой аттестации для обучающихся 9 (10) классов

Предметы	Формы экзамена	Время выполнения
Письменный экзамен по казахскому языку /русскому языку и родному языку для школ с уйгурским/таджикским/узбекским языком обучения (язык обучения)	эссе, для обучающихся школ с углубленным изучением	120 минут

³⁵ Singapore Examinations and Assessment Board. <https://www.seab.gov.sg/docs/default-source/national-examinations/gce-o-level/o-level-explanatory-notes.pdf>

	предметов гуманитарного цикла – письменная работа (статья, рассказ, эссе)	
Письменный экзамен по математике (алгебре)	Контрольная работа	180 минут (в специализированных школах физико-математического направления – 240 минут)
Письменный экзамен по казахскому языку и литературе (в классах с русским/ узбекским/ уйгурским/ таджикским языком обучения) / по русскому языку и литературе (в классах с казахским языком обучения)	эссе, для обучающихся школ с углубленным изучением предметов гуманитарного цикла – письменная работа (статья, рассказ, эссе);	120 минут
Письменный экзамен по предмету по выбору (физика, химия, биология, география, геометрия, история Казахстана, всемирная история, литература (по языку обучения), иностранный язык (английский/ французский/немецкий), информатика)	Письменная работа	120 минут

Источник: Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 18 марта 2008 года № 125 «Об утверждении Типовых правил проведения текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации обучающихся для организаций среднего, технического и профессионального, послесреднего образования»

Государственные выпускные экзамены для обучающихся 11 (12) классов проводятся как в устной, так и в письменной форме. В частности, устно экзамен проводится по истории Казахстана, тогда как по остальным предметам – письменно. Содержание аттестации включает 5 экзаменов, один из них по выбору (Таблица 2). Экзаменационные материалы (задания и схемы выставления баллов) для учащихся 11 (12) класса разрабатываются АОО «НИШ», а Национальный центр

тестирования обеспечивает проведение независимой оценки качества содержания разработанных АОО «НИШ» экзаменационных материалов.

Таблица 2. Предметы итоговой аттестации для обучающихся 11 (12) классов

Предметы	Формы экзамена	Время выполнения ³⁶
Письменный экзамен по казахскому языку /русскому языку и родному языку для классов с уйгурским/таджикским/узбекским языком обучения (язык обучения)	эссе	180 минут
Письменный экзамен по алгебре и началам анализа	Контрольная работа	300 минут
Письменный экзамен по казахскому языку и литературе (в классах с русским/ узбекским/ уйгурским/ таджикским языком обучения) / по русскому языку и литературе (в классах с казахским языком обучения)	Работа с текстом, выполнение заданий по тексту	120 минут
Устный экзамен по истории Казахстана	Экзаменационные билеты	120 минут
Письменный экзамен по предмету по выбору (физика, химия, биология, география, геометрия, всемирная история, литература (по языку обучения), иностранный язык (английский/ французский/немецкий), информатика)	Письменная работа	120 минут

Источник: Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 18 марта 2008 года № 125 «Об утверждении Типовых правил проведения текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации обучающихся для организаций среднего, технического и профессионального, послесреднего образования»

Следует отметить наличие определенных требований для получения допуска к итоговой аттестации. В частности, у обучающегося не должно быть неудовлетворительных годовых оценок (Приложение 4).

В целях обеспечения соблюдения академической честности при проведении экзаменов создается Комиссия по итоговой аттестации обучающихся

³⁶ Итоговая аттестация обучающихся 11(12) классов
 Подробнее <https://testcenter.kz/ru/shkolnikam/itogovaya-attestatsiya/itogovaya-attestatsiya-obuchayushchikhsya/>

при школах, районных, городских отделах образования, управлениях образования, а также при Министерстве просвещения РК. В состав Комиссии входят педагоги, специалисты органов управления образованием, представители общественных организаций и родительской общественности (Таблица 3).

Таблица 3. Состав Комиссии по итоговой аттестации обучающихся

Организация	Члены комиссии	Руководитель комиссии
Школа	<ul style="list-style-type: none"> ▪ учителя-предметники и заместители директора школы (при наличии) ▪ представители общественных организаций (при наличии) и родительских комитетов 	директор школы или лицо, заменяющее его
Районный / городской отдел образования	<ul style="list-style-type: none"> ▪ педагоги-предметники ▪ специалисты отделов образования ▪ представители общественных организаций и родительских комитетов ▪ секретарь, назначаемый из числа сотрудников отдела образования 	руководитель отдела образования или лицо, заменяющее его
Управление образования	<ul style="list-style-type: none"> ▪ учителя-предметники ▪ специалисты управления образования ▪ представители общественных организаций и родительских комитетов, средств массовой информации ▪ секретарь, назначаемый из числа сотрудников управления образования 	руководитель управления образования или лицо, заменяющее его
Министерство просвещения	<ul style="list-style-type: none"> ▪ учителя-предметники ▪ представители общественных организаций и родительских комитетов ▪ сотрудники Министерства и подведомственных организаций Министерства ▪ секретарь, назначаемый из числа сотрудников Министерства 	председатель Комитета среднего образования Министерства или лицо, заменяющее его

Источник: Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 18 марта 2008 года № 125 «Об утверждении Типовых правил проведения текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации обучающихся для организаций среднего, технического и профессионального, послесреднего образования»

Комиссия по итоговой аттестации выполняет различные функции (Таблица 4).

Таблица 4. Функции Комиссии по итоговой аттестации обучающихся

Организация	Функции комиссии
Школа	<ul style="list-style-type: none"> ▪ проведение разъяснительных работ для обучающихся, педагогов и родителей по вопросам проведения итоговой аттестации; ▪ формирование и направление в филиал НЦТ списков обучающихся, сдающих итоговую аттестацию, с указанием перечня предметов, выбранных обучающимися; ▪ организация работы по проведению итоговой аттестации, а также подготовке обучающихся к итоговой аттестации; ▪ рассмотрение письменных экзаменационных работ обучающихся 9 (10) и 11 (12) классов, кроме работ претендентов на получение аттестата об общем среднем образовании «Алтын белгі»; ▪ после завершения письменных экзаменационных работ направление электронного варианта Протокола в отделы или управления образования; ▪ выдача и использование результатов тестирования; ▪ направление письменных экзаменационных работ претендентов на получение аттестата об общем среднем образовании «Алтын белгі» на рассмотрение Комиссии при управлении образования через отделы образования; ▪ перевод баллов результатов тестирования в оценки в соответствии со шкалой перевода баллов тестирования в оценки аттестата о среднем общем образовании; ▪ рассмотрение и принятие решения по вопросам, поступившим на апелляцию
Районный / городской отдел образования	<ul style="list-style-type: none"> ▪ проведение информационно-разъяснительной работы среди обучающихся, педагогов и родителей по вопросам проведения итоговой аттестации; ▪ организация работы по проведению итоговой аттестации; ▪ направление письменных экзаменационных работ претендентов на получение аттестата об общем среднем образовании «Алтын белгі» на рассмотрение Комиссии при управлении образования; ▪ рассмотрение поступивших вопросов на апелляцию и принятие окончательного решения
Управление образования	<ul style="list-style-type: none"> ▪ проведение информационно-разъяснительной работы по вопросам прохождения итоговой аттестации среди обучающихся, педагогов и родителей; ▪ установление соответствия претендентов на получение аттестата об общем среднем образовании «Алтын белгі» требованиям; ▪ организация итоговой аттестации;

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ рассмотрение письменных экзаменационных работ претендентов на получение аттестата об общем среднем образовании «Алтын белгі»; ▪ направление результатов рассмотрения письменных экзаменационных работ претендентов на получение аттестатов об общем среднем образовании «Алтын белгі» в школы; ▪ рассмотрение обоснованности предложений, поступивших на апелляцию и принятие окончательного решения
Министерство просвещения	<ul style="list-style-type: none"> ▪ проведение информационно-разъяснительной работы среди обучающихся, педагогов и родителей по вопросам проведения итоговой аттестации; ▪ организация работы по проведению итоговой аттестации; ▪ рассмотрение письменных экзаменационных работ претендентов на получение аттестата об общем среднем образовании «Алтын белгі» республиканских школ; ▪ направление результатов рассмотрения письменных экзаменационных работ претендентов на получение аттестата об общем среднем образовании «Алтын белгі» в республиканские школы; ▪ рассмотрение обоснованности предложений, поступивших на апелляцию и принятие окончательного решения

Источник: Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 18 марта 2008 года № 125 «Об утверждении Типовых правил проведения текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации обучающихся для организаций среднего, технического и профессионального, послесреднего образования»

Если выпускник не закончил работу в отведенное для экзамена время – он сдает ее незаконченной. По окончании письменного экзамена и тестирования члены Комиссии проверяют работы обучающихся в здании школы. Непроверенные работы сдаются на хранение руководителю школы. При проверке ошибки подчеркиваются. В эссе, за курс общего среднего образования, количество ошибок указывается отдельно. На письменные работы по математике (алгебре), оцененные на «2» и «5», Комиссией школы даются рецензии³⁷.

Результаты итоговой аттестации обучающихся 9 (10) класса по предметам в виде баллов выставляются в журнал и переводятся по шкале перевода баллов экзамена в экзаменационные оценки (Таблица 5). При выведении итоговых оценок по предмету в 9 (10) и 11 (12) классах итоговая оценка выставляется на основании результатов экзамена (по пятибалльной шкале) и четвертных оценок за учебный год (по пятибалльной шкале) в процентном соотношении 30 на 70. Округление

³⁷ Об утверждении Типовых правил проведения текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации обучающихся для организаций среднего, технического и профессионального, послесреднего образования. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 18 марта 2008 года № 125. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 21 апреля 2008 года № 5191.

итоговой оценки проводится к ближайшему целому. При несогласии с оценкой, выставленной за письменную работу, или результатом тестирования, обучающийся обращается в Комиссию по итоговой аттестации обучающихся.

Таблица 5. Шкала перевода баллов экзамена в экзаменационные оценки

Оценка	Баллы для предметов, где максимальный балл 30	Баллы для предметов, где максимальный балл 40	Баллы для предметов, где максимальный балл 50	Баллы для предметов, где максимальный балл 60
«2»	0-11	0-15	0-19	0-23
«3»	12-19	16-25	20-32	24-38
«4»	20-25	26-33	33-42	39-50
«5»	26-30	34-40	43-50	51-60

Источник: Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 18 марта 2008 года № 125 «Об утверждении Типовых правил проведения текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации обучающихся для организаций среднего, технического и профессионального, послесреднего образования»

После сдачи итоговой аттестации обучающиеся получают соответствующий аттестат. Однако при получении неудовлетворительных оценок по 1 или 2 предметам обучающиеся проходят в школе повторную итоговую аттестацию, по 3 и более предметам – остаются на повторный год обучения и получают справку, выдаваемую лицам, не завершившим образование.

Следует отметить, что на законодательном уровне также предусмотрена постэкзаменационная работа педагогов. В частности, результаты итоговой аттестации обучающихся обсуждаются на педсовете по итогам работы за учебный год при участии всех членов Комиссии при школе перед началом нового учебного года. По результатам обсуждения педсовет принимает меры по улучшению качества учебно-воспитательной работы.

Обзор зарубежных исследований в области итоговой аттестации

Анализ современных исследований по проведению выпускных школьных экзаменов показал, что за последние годы среди исследователей широко обсуждаются такие вопросы, как: влияние выпускных школьных экзаменов на дальнейшее обучение, поступление в вуз и трудоустройство; результаты и восприятие выпускных школьных экзаменов учениками в зависимости от различий в успеваемости, уровня доходов семьи и других факторов; влияние выпускных школьных экзаменов на мотивацию, поведение и психологическое состояние учеников, а также на педагогическую практику; преемственность содержания выпускных школьных экзаменов и других видов оценивания и др.

Влияние выпускных школьных экзаменов на дальнейшее обучение, поступление в вуз и трудоустройство

Социологи образования давно признали важность экзаменов как одну из ключевых особенностей национальных образовательных систем (Allmendinger 1989; Kerckhoff 2001), которые имеют тесную связь с зачислением на новую ступень образования и выбытием из школы (Heubert и Hauser 1999; Grodsky и др. 2008). Большинство стран мира используют национальные образовательные экзамены «с высокими ставками», т.е. экзамены, существенно влияющие на то, сможет ли выпускник школы продолжить обучение на следующем уровне среднего образования, поступить в вуз и др. (Lauwerys и Scanlon 1969; Eckstein и Noah 1992; Helms 2008).

Национальные экзамены с высокими ставками определяются как экзамены, проводимые для учащихся определенных классов на уровне страны, которые определяют: (а) разрешено ли учащемуся продвигаться в образовательной системе и/или (б) на какой из множества дифференцированных направлений учащийся может поступить (например, академическое обучение или профессиональное образование) (Heubert и Hauser, 1999).

Типичным примером может служить государственный выпускной экзамен в средней школе, который учащиеся должны сдать, чтобы получить соответствующий аттестат и поступить в вуз. Цель выпускных экзаменов – стандартизировать качество государственных средних школ и гарантировать, что *обучающиеся завершат обучение с набором базовых навыков и знаний*. Другой распространенной формой может быть экзамен по завершении начальной школы, который определяет, какие обучающиеся могут продолжить обучение в старшей школе, а какие – в профессионально-технической школе (Furuta и др., 2020). Национальные экзаменационные системы обычно определяют общий характер образовательной системы общества и влияют на широкий спектр результатов (Eckstein и Noah 1992; Kellaghan и Greeney 1992).

Одним из наиболее обсуждаемых вопросов в зарубежных исследовательских кругах является то, как влияют итоговые школьные экзамены на показатели успешности завершения обучения в школах. Мнения исследователей в данном вопросе расходятся.

Так, некоторые из существующих исследований рассматривают экзамены как инструмент ограничения возможностей обучающихся закончить школу или поступить в вуз. Утверждается, что школы воспроизводят социальное неравенство (Collins 1979; Boudon 1973; Breen и Jonsson 2005), а тестирование с высокими ставками является одним из очевидных инструментов, где социальное неравенство может происходить (Jackson и Buckner 2016). Такие тесты могут создавать барьеры для учеников, испытывающих недостаток культурного

капитала или финансовых ресурсов (Eckstein и Noah 1992; Bourdieu 1996 [1989]). Например, более состоятельные ученики часто проходят дорогостоящие курсы подготовки к экзаменам, что повышает их шансы в сравнении с менее обеспеченными учениками (Stevenson и Baker 1992; Park и др. 2016).

Отдельные исследования свидетельствуют о том, что распространенным негативным эффектом выпускных экзаменов является увеличение числа отсева среди учащихся, испытывающих трудности с прохождением тестов (Baker & Lang, 2013; Hyslop, 2014, Machin и др., 2020³⁸), причем в большей степени это сказывается на учащихся из среды меньшинств (Lincove и др., 2022; Dee и Jacob, 2006). Наряду с этим, исследование Furuta и др. (2020) на основе межнационального набора данных по итоговым национальным экзаменам в 142 странах с 1960 по 2010 годы показало наличие доказательств того, что системы экзаменов связаны с более низким уровнем набора обучающихся в средние и высшие учебные заведения.

Противоположная позиция исследователей предполагает, что итоговые школьные экзамены, напротив, могут повысить качество образования. Например, учащиеся, которые не могут сдать национальный итоговый экзамен, могут быть теми, кто все равно бросит учебу или у кого мало шансов добиться успеха на более высоких уровнях образовательной системы (Jacob, 2001). Также одно из крупных исследований в США показало, что выпускные экзамены положительно связаны с зачислением в 4-летние высшие учебные заведения (Kuoore 2019). Ряд исследователей выявил отсутствие влияния школьных выпускных экзаменов на показатели окончания средней школы (Greene и Winters, 2004; Warren и Jenkins, 2005; Warren и др., 2006) и отсева из средней школы (Warren и Edwards, 2005).

Более того, сторонники итоговых экзаменов утверждают, что экзамены улучшают общее качество школьного образования в обществе, мотивируя учащихся и привлекая к ответственности учителей и руководителей (Bishop, 1997; Heuneman и Ransom, 1990; Raymond и др., 2003). Использование централизованных экзаменов часто приводит к стандартизации учебных программ (Allmendinger, 1989), что потенциально приносит пользу учащимся, которые в противном случае могли бы оказаться в маргинальном положении или получить меньше внимания в младших классах школы (Toenjes и др. 2002; Vol и др. 2014)³⁹. Также отмечено, что стандартизированные тесты обеспечивают справедливую планку для всех (Westrick и др., 2015).

³⁸ Stephen Machin, Sandra McNally, Jenifer Ruiz-Valenzuela. Entry through the narrow door: The costs of just failing high stakes exams. October 2020 *Journal of Public Economics* 190(2):104224. DOI:10.1016/j.jpubeco.2020.104224

³⁹ <https://sci-hub.se/https://doi.org/10.1093/sf/soaa071>

Наряду с этим, исследованиями доказано, что итоговые школьные оценки являются мощным предиктором удержания студентов на первом курсе высшего образования. К примеру, исследование в Нидерландах, где для зачисления в вуз важную роль играют как итоговые школьные отметки (GPA), так и результаты национального экзамена, показало, что GPA по окончании средней школы был ключевым предиктором для зачисления и удержания учащихся в вузе. Таким образом, итоговые школьные оценки измеряют аспекты успеваемости учащихся, которые не включены в важные национальные экзамены, но которые предсказывают последующий успех в высшем образовании (Meeter, 2023).

Среди других тематических направлений исследований следует отметить изучение связи между результатами учеников на итоговых экзаменах и их последующими результатами в сфере образования и на рынке труда. К примеру, исследование Anderson (2022) показало, что пересечение порогового уровня при сдаче итогового школьного экзамена по окончании обязательного среднего образования (GCSE) в Англии приводит к увеличению охвата академическим образованием как для мужчин, так и для женщин, а также к увеличению уровня заработка женщин в начале своей карьеры.

Результаты и восприятие выпускных школьных экзаменов учениками в зависимости от различий в успеваемости, уровня доходов семьи и других факторов

В современных исследованиях об образовательном неравенстве в различных странах и возрастных группах четко прослеживается тенденция: учащиеся из менее обеспеченных семей значительно уступают своим сверстникам из более состоятельных семей в плане успеваемости (Sirin, 2005; White, 1982). Этот эффект социально-экономического статуса (СЭС) на образовательные результаты проявляется через различные механизмы. Во-первых, он осуществляется напрямую, обуславливая доступ к домашним образовательным ресурсам, таким как книги и рабочие столы, и через формирование социального капитала, представляющего собой совокупность социальных связей, отражающих общие ценности и установки (Bradley и Corwyn, 2002; Coleman, 1988). Во-вторых, он оказывает косвенное влияние через уровень образования родителей, их ожидания и стремления (Eccles, 1992).

Исследователи из штата Массачусетс (США) выявили влияние уровней доходов семьи обучающихся на показатели сдачи выпускных школьных экзаменов. В частности, обнаружено, что среди учащихся, едва не проваливших выпускной экзамен в школе, снижена вероятность поступления в вуз через несколько лет после экзамена (Pарау и др., 2014). При этом среди обучающихся из семей с низким уровнем дохода, едва не проваливших выпускной экзамен в

школе, больше тех, кто смог окончить среднюю школу в сравнении со сверстниками из обеспеченных семей (Papaу и др., 2022).

Другое направление исследований – влияние пола обучающихся на их достижения в итоговых школьных экзаменах. Так, исследования показывают, что девочки превосходят мальчиков по показателям образовательного успеха (Kessels, Heyder, Latsch и Hannover, 2014). В крупном мета-анализе выявлено, что у девочек выше успехи по работам, оцениваемым учителями, во всех предметных областях (Voyer, 2014), начиная с начальной школы и заканчивая университетом. Тем не менее, стандартизированные тесты, такие как PISA и PIRLS, показывают, что девочки преуспевают по читательской грамотности, но отстают – по математической (OECD, Citation 2013), а также проявляют меньше уверенности и интереса к математике (Kessels и Hannover, 2008; Eccles, 2011).

Влияние выпускных школьных экзаменов на мотивацию, поведение и психологическое состояние учеников, а также на педагогическую практику

В зарубежной исследовательской среде большое внимание уделяется вопросу о том, как выпускные школьные экзамены влияют на психологическое состояние школьников, их поведение и уровень мотивации.

К примеру, выявлено, что поскольку результаты экзаменов «с высокими ставками» влияют на возможность доступа к высшему образованию и имеют долгосрочные последствия для будущего образовательного пути выпускников, это может оказывать негативное влияние на их психическое состояние (Pearlin и др., 1981). Ряд этнографических исследований указывает на то, что итоговые экзамены оказывают значительное давление на жизнь подростков, вплоть до того, что от их успеха в них зависит «вся жизнь» (Banks и Smyth, 2015). Несколько исследований указывают на то, что учащиеся рассматривают свои результаты на тестах с высокими ставками как «определяющие их жизненные шансы». Это является одной из основных причин, почему такие экзамены воспринимаются как более стрессовые по сравнению с другими формами оценки (Lee и Larson, 2000; Banks и Smyth, 2015; Högberg и др., 2019).

Одним из тематических направлений зарубежных исследований также является изучение «обратного воздействия» («washback») итоговых экзаменов, т.е. влияния содержания заданий на итоговом экзамене на обучение и преподавание. «Обратное воздействие» итоговых экзаменов на учащихся обозначено как процесс, преимущественно ориентированный на тестирование, проникающий в различные аспекты обучения и приводящий к поверхностному обучению (Andrews и др., 2002; Xie, 2013)⁴⁰. Данный вопрос сохраняет актуальность уже более четверти века на фоне растущего осознания последствий итогового тестирования для

⁴⁰ <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/02655322211050600>

заинтересованных сторон, в том числе в сохранении или усилении социального неравенства (Shohamy, 2014). В частности, отмечается наличие несоответствия между обучением, которое хотели бы обучающиеся, и тем, что они получили из-за отдельной подготовки к итоговым национальным экзаменам (Cheng, 1998).

Также зарубежные исследователи обращают внимание на то, что в педагогической практике учителями перед итоговыми школьными экзаменами могут использоваться т.н. «призывы к страху», т.е. убедительные сообщения, предназначенные для того, чтобы подчеркнуть негативные последствия неудачи и действия, необходимые для предотвращения неудачи. Так, Putwain и Symes (2014) выявили, что один и тот же призыв к страху, полученный группой учеников, может быть воспринят, интерпретирован и пережит разными учениками заметно по-разному, что приводит к разным результатам обучения.

Преемственность выпускных школьных экзаменов и других видов оценивания

Отдельные исследования посвящены изучению преемственности итоговых национальных оцениваний с другими видами оценивания. Так, Shepard (2004) отмечает проблему обобщенности заданий централизованных тестирований и их оторванности от учебной программы в США из-за следующих факторов. Во-первых, стандартизированные тесты должны быть достаточно обобщенными, чтобы быть применимыми всеми штатами и школьными округами, использующими широкий спектр учебников и учебных материалов. Во-вторых, большинство тестов охватывают только базовые навыки, поскольку включение специальных тем или сложных задач может привести к несоответствию содержания теста потребностям местных комитетов по отбору тестов. Следовательно, поднимается вопрос о необходимости обеспечения согласованности итоговых видов оценивания с содержанием учебной программы.

Следует также отметить ряд исследований, в которых изучено влияние итоговых выпускных экзаменов на содержание учебников. К примеру, проблема низкой согласованности между методами оценивания и целями учебной программы по математике отмечена в Ливане. В частности, исследователи подчеркивают, что учебники созданы так, чтобы соответствовать стандартизированным экзаменам «с высокими ставками», содержание которых не соответствует реформе учебной программы (Osta, 2018). Превалирующее влияние на содержание учебников внешнего оценивания, нежели чем учебных программ, также отмечалась в таких странах, как Италия (Martignone и др., 2018) и Испания (Rodríguez-Muñiz и др., 2018).

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

РЕЗУЛЬТАТЫ ОПРОСА ОБУЧАЮЩИХСЯ

Общая информация

Язык. Всего в анкетировании приняли участие 9 752 ученика 10 и 11 классов из 20 регионов страны. Большинство обучающихся (71,4% или 6 959) выбрали опрос на казахском языке, остальные 28,6% (2 793 человека) прошли его на русском.

Пол. Более половины опрошенных учеников – девочки (59,6%).

Классы обучения. Количество обучающихся в разрезе классов обучения: 10 класс – 5 340 человек, 11 класс – 4 412.

Месторасположение школы. Две трети (6 514 из 9 752) респондентов проживают в городской местности.

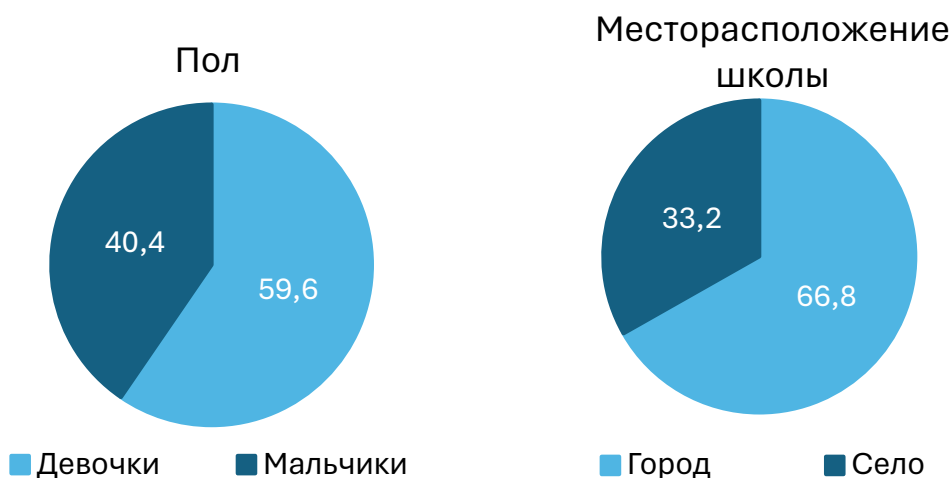
Язык обучения в школе. Большинство опрошенных учеников (72,2% или 7 043 чел.) учатся в классах с казахским языком обучения, 2 681 обучающийся (27,5%) учится на русском языке, 28 – на другом языке (Рисунок 1).

Успеваемость. Большинство опрошенных учеников (64,5% или 6 294 чел.) имеют хорошую успеваемость (оценки «4»). Чуть более 1/5 части респондентов – отличники (2 138 или 21,9%). Только 1 320 респондентов учатся на «удовлетворительно» (13,5%).

Регионы. Наибольшее количество участников анкетирования зафиксировано в г. Астане и Жамбылской области (Рисунок 2).

Рисунок 1. Общая информация об учениках, участвовавших в анкетировании

/ %

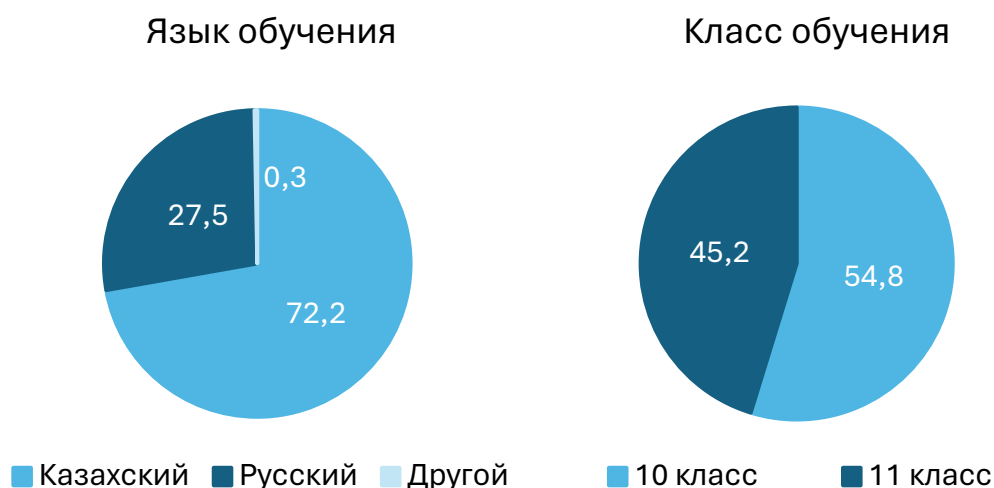

Рисунок 2. Общая информация об учениках, участвовавших в анкетировании / регионы проживания / чел.

Восприятие итоговой аттестации

Успешность обучения во много зависит от того, как ученики воспринимают различные аспекты учебного процесса, и какими внутренними и внешними установками они руководствуются при выполнении тех или иных задач. Следовательно, одним из первых вопросов, заданных респондентам касательно итоговой аттестации, был вопрос о том, в чем они видят *главную цель данного вида оценивания*.

Цель итоговой аттестации состоит в том, чтобы определить степень освоения обучающимися объема учебных дисциплин, предусмотренных ГОСО⁴¹. Итоговая аттестация имеет тесную взаимосвязь с учебной программой, охватывая содержание типовых учебных программ по предметам. Данный вид оценивания является частью системы критериального оценивания, которая также включает формативное и суммативное оценивание за раздел / сквозную тему (СОР) и четверть (СОЧ)⁴².

Чуть более половины опрошенных учеников (51,7%) понимают глубинные цели итоговой аттестации 9-го класса в полной мере, что выражается в выборе следующего ответа: «Итоговая аттестация нужна, чтобы определить, освоили ли мы учебную программу, это логическое продолжение суммативного оценивания за все годы обучения в 5–9 классах (СОРы, СОЧи)». Что касается итоговой аттестации 11-го класса, то таких ответов меньше: только около 44% респондентов выбрали вариант ответа «Итоговая аттестация нужна, чтобы определить, освоили ли мы учебную программу, это логическое продолжение суммативного оценивания за все годы обучения в 10-11 классах (СОРы, СОЧи)».

Около четверти (24,7%) респондентов в качестве цели итоговой аттестации 9-го класса обозначили «Итоговая аттестация нужна только для того, чтобы перейти в 10 класс или поступить в колледж». Что касается итоговой аттестации 11-х классов, таких ответов больше: так, каждый третий респондент (34,8%) выбрал вариант ответа «Итоговая аттестация нужна только для того, чтобы окончить школу или поступить в вуз». Это может свидетельствовать о том, что они воспринимают данный вид оценивания только как переходный этап в их обучении (переход на следующий класс / уровень обучения), не придавая значения глубинным целям, заложенным в процедуру аттестации.

⁴¹ Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 18 марта 2008 года № 125 «Об утверждении Типовых правил проведения текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации обучающихся для организаций среднего, технического и профессионального, послесреднего образования». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V080005191>

⁴² Национальная академия образования им. И. Алтынсарина. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы». Спецификация итоговой аттестации по предмету «История Казахстана». 2022 г.

Небольшая часть опрошенных учеников (менее 15%) ответила, что не видит связи между итоговой аттестацией и критериальным оцениванием, что также может говорить о том, что они не в полной мере понимают цели итоговой аттестации.

Доля ответов учеников о незнании / непонимании ими целей итоговой аттестации крайне незначительна (менее 4%) (Рисунки 3,4).

Рисунок 3. Ответы учеников на вопрос: «Как вы думаете, для чего необходима итоговая аттестация 9 класса?» / %

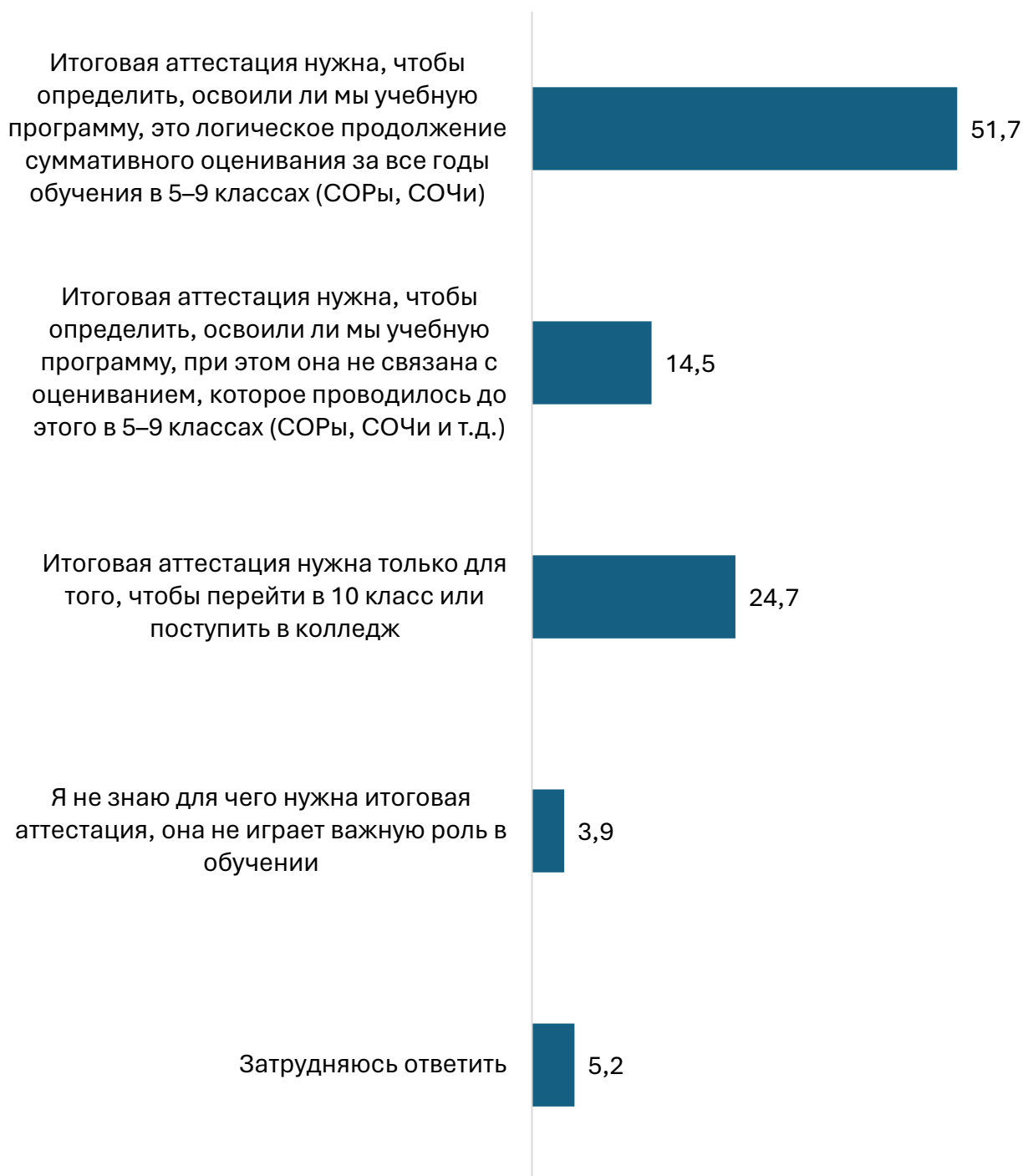

Рисунок 4. Ответы учеников на вопрос: «Как вы думаете, для чего необходима итоговая аттестация 11 класса?» / %

Вопрос о том, для чего необходима итоговая аттестация, был проанализирован с учетом различных параметров, включая месторасположение школ, язык обучения и успеваемость обучающихся. В контексте успеваемости обучающихся были выявлены некоторые различия. Более 56% учеников, обучающихся на «отлично (5)», понимают глубинные цели итоговой аттестации и считают ее логическим продолжением суммативного оценивания за все годы обучения. В то время как среди обучающихся на «удовлетворительно (3)» показатель таких ответов в 1,5 раза ниже. При сравнении результатов в разрезе месторасположения организаций образования статистически значимых различий обнаружено не было.

Анкеты для обучающихся также включали вопросы о важности итоговой аттестации для будущего обучающихся. Так, ученикам были заданы вопросы, в

какой степени они согласны с утверждениями «Результаты итоговой аттестации важны, потому что влияют на дальнейшую учебу» и «Я считаю, что результаты итоговой аттестации важны для моего будущего». Данные вопросы заданы с целью понять, насколько значима данная оценочная процедура для обучающихся.

Анализ ответов показал, что более половины респондентов согласны или полностью согласны с вышеперечисленными утверждениями (59,4% и 51,6% соответственно).

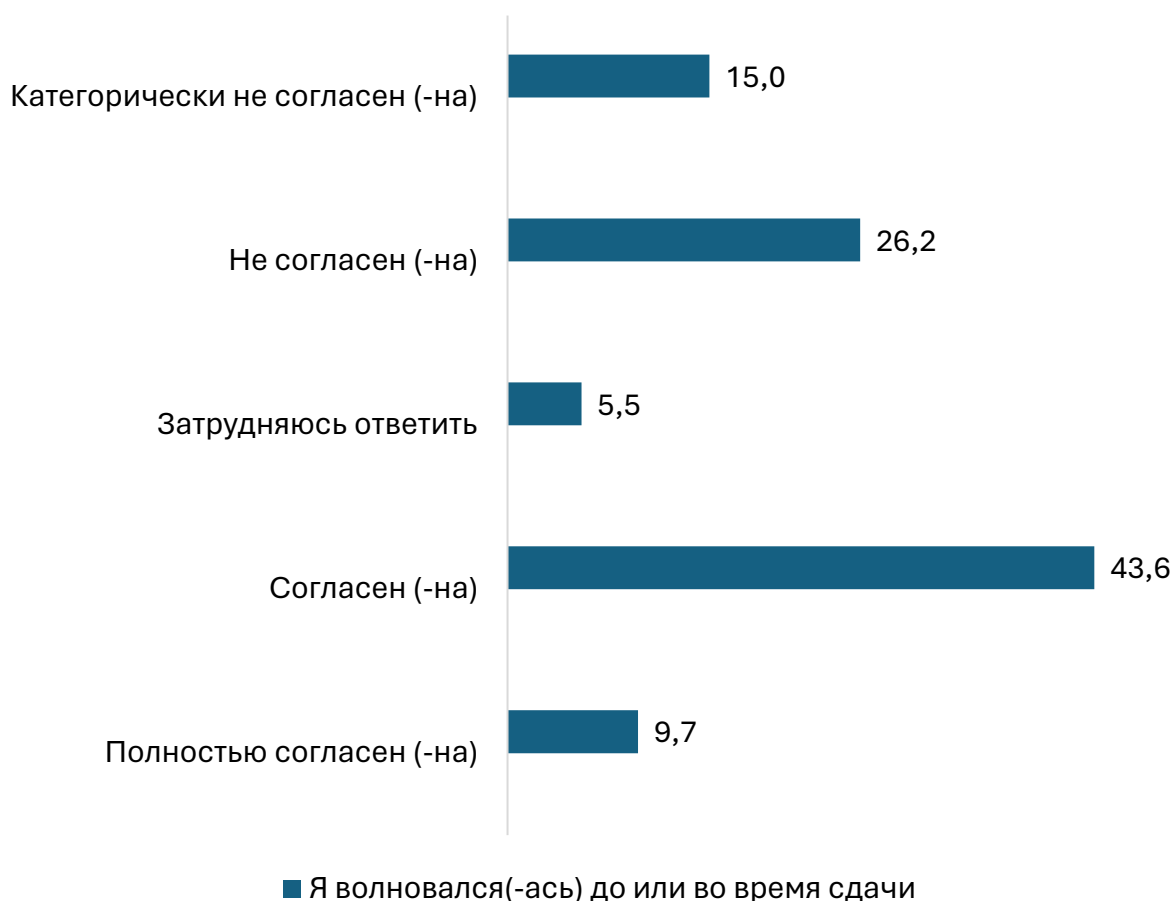
Вместе с тем, около трети учеников с данными утверждениями не согласились. Так, 30,4% опрошенных обучающихся 10-х и 11-х классов ответили, что не согласны / категорически не согласны с утверждением «Результаты итоговой аттестации важны, потому что влияют на дальнейшую учебу», и 35,4% – с утверждением «Я считаю, что результаты итоговой аттестации важны для моего будущего». Учитывая, что итоговая аттестация играет одну из центральных ролей в общей системе оценивания учебных достижений, такие ответы учеников могут говорить о том, что для них существуют более значимые виды оценивания, которые влияют на их дальнейший образовательный путь, а итоговая аттестация не имеет существенных последствий для них (Рисунок 5).

Рисунок 5. Ответы учеников на вопрос: «Согласны ли вы со следующими утверждениями касательно важности итоговой аттестации?» / %

Дополнительно ученикам был задан вопрос касательно того, испытывали ли они волнение на итоговой аттестации. Так, более 40% респондентов не согласились / категорически не согласились с утверждением «Я волновался(-ась) до или во время сдачи итоговой аттестации». Такой ответ может означать высокий уровень стрессоустойчивости и готовности учеников к выпускным экзаменам. Однако, учитывая ответы в предыдущем вопросе о важности итоговой аттестации для будущего учеников, это также может означать невосприятие ими выпускных экзаменов как рубежа, влияющего на дальнейшее обучение или поступление в вуз (Рисунок 6).

Рисунок 6. Ответы учеников на вопрос: «Согласны ли вы с утверждением «Я волновался(-ась) до или во время сдачи итоговой аттестации?» / %

Наряду с этим, респондентам был задан вопрос об их восприятии не только назначения и значимости итоговой аттестации, но и полученных на экзаменах результатов. Так, обучающимся на уровне общего среднего образования были заданы вопросы касательно сложности заданий и объективности полученных ими оценок на выпускных экзаменах в 9-м классе.

Большинство учеников считает, что вопросы на выпускных экзаменах были сложными, но адекватными (38,9%), или умеренно сложными (42,9%) (Рисунок 7).

Рисунок 7. Ответы учеников на вопрос: «При сдаче итоговой аттестации в 9-м классе, как вы оценили бы уровень сложности заданий?» / %

Что касается оценки объективности полученных результатов на итоговой аттестации, 3/4 опрошенных учеников 10 и 11 классов (74,1%) ответили, что их работы по итоговой аттестации 9-го класса были оценены объективно.

Примечательно, что **каждый 11-й респондент (9%) ответил, что на итоговой аттестации получил завышенные оценки.** Такие результаты могут свидетельствовать о недостаточном соблюдении академической честности в школах во время проведения данной процедуры оценивания (Рисунок 8).

Рисунок 8. Ответы учеников на вопрос: «По вашему мнению, объективно ли оценены ваши работы по итоговой аттестации?» / %

Подготовка к итоговой аттестации

В рамках подготовки к итоговой аттестации обучающимся важно иметь четкое представление об организационных, содержательных и других аспектах экзаменов.

По данным анкет, **большинство опрошенных учеников (69%) ответили, что получили детальные разъяснения касательно целей и задач итоговой аттестации.** При этом около 1/5 части респондентов отметили, что разъяснения носили обобщенный характер (Рисунок 9).

Рисунок 9. Ответы учеников на вопрос: «Перед проведением итоговой аттестации проводились / проводятся ли учителями разъяснения об этом экзамене?» / %

Что касается непосредственной подготовки к выпускным экзаменам результаты анкетирования показали, что среди большинства школьников подготовка велась учителями на уроках (59,8%). Около 17% респондентов ответили, что учителя готовили их к аттестации во внеурочное время. Каждый девятый опрошенный обучающийся ответил, что готовился к аттестации в основном самостоятельно (Рисунок 10).

Рисунок 10. Ответы учеников на вопрос: «Велась / ведется ли у вас отдельная подготовка к итоговой аттестации?» / %

Преимственность итоговой аттестации с внутриклассным оцениванием

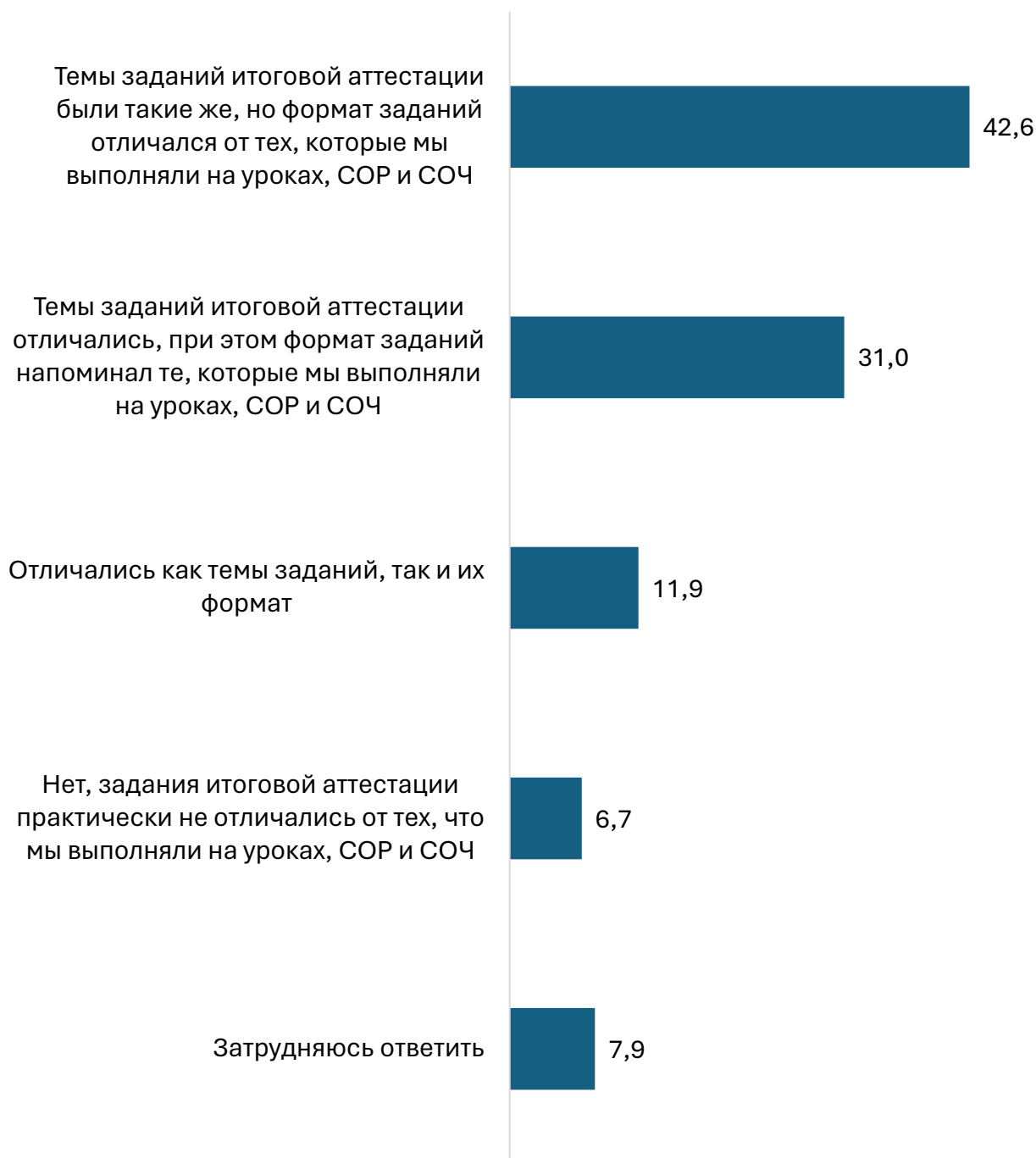
Учитывая, что итоговая аттестация представляет собой суммативное оценивание за уровень образования и является частью критериального оценивания, в анкетирование были включены вопросы о преимущественности выпускных экзаменов и внутриклассного оценивания.

В частности, ученикам был задан вопрос о том, как, по их мнению, различались задания итоговой аттестации 9-х классов от заданий, которые они выполняли на уроках, СОР и СОЧ во время обучения на уровне основного среднего образования.

Большинство учеников выделяют различия в содержании либо формате заданий на итоговой аттестации и во внутриклассном оценивании.

Содержание выпускных экзаменов формируется только на основании типовых учебных программ и ГОСО, при этом почти треть респондентов (31%) считает, что темы заданий на итоговой аттестации отличались от заданий формативного оценивания, СОР и СОЧ, при этом формат заданий похож. Около 43% респондентов считают, что темы заданий были преимущественны, но зато отличался формат заданий. Почти 12% учеников отметили, что отличались как темы заданий, так и их формат (Рисунок 11).

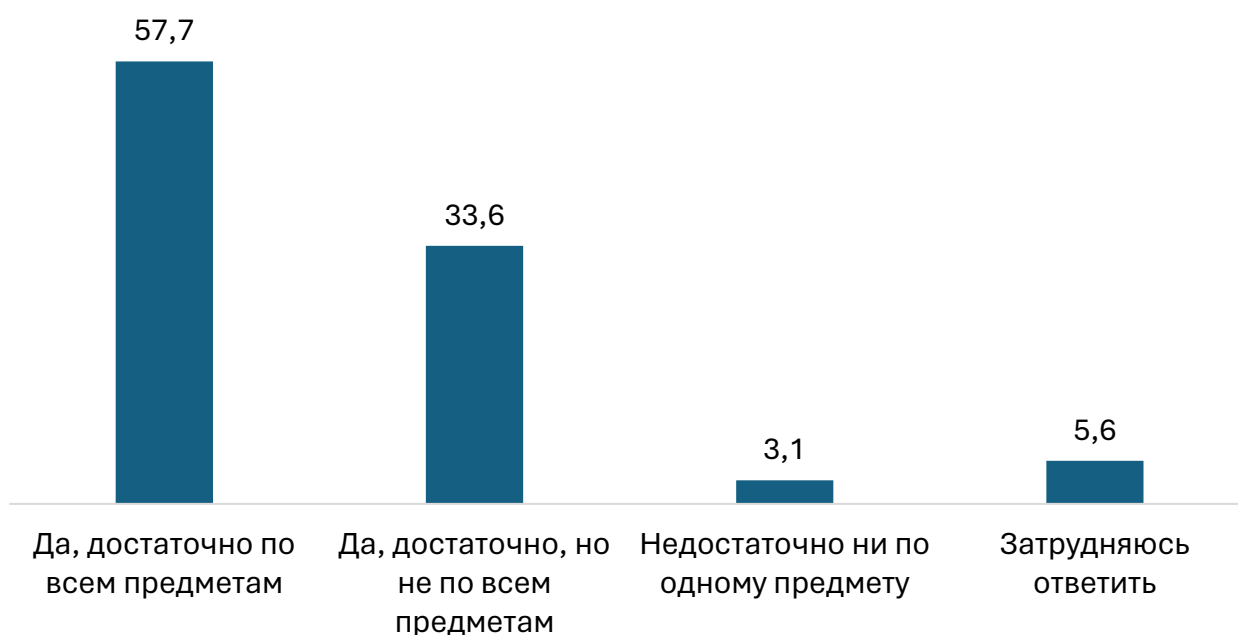
Рисунок 11. Ответы учеников на вопрос: «Отличались ли задания итоговой аттестации в 9 классе от заданий, которые вы выполняли на уроках и во время СОР / СОЧ в 5–9 классах?» / %

Данные ответы свидетельствуют о недостаточной преемственности выпускных экзаменов и внутриклассного оценивания. Учитывая наличие различных внешних видов оценивания обучающихся (МОДО, ЕНТ, международные сопоставительные исследования и др.), которые также могут различаться по содержанию и формату, это может вызывать сложности среди учеников при подготовке к оценочным процедурам.

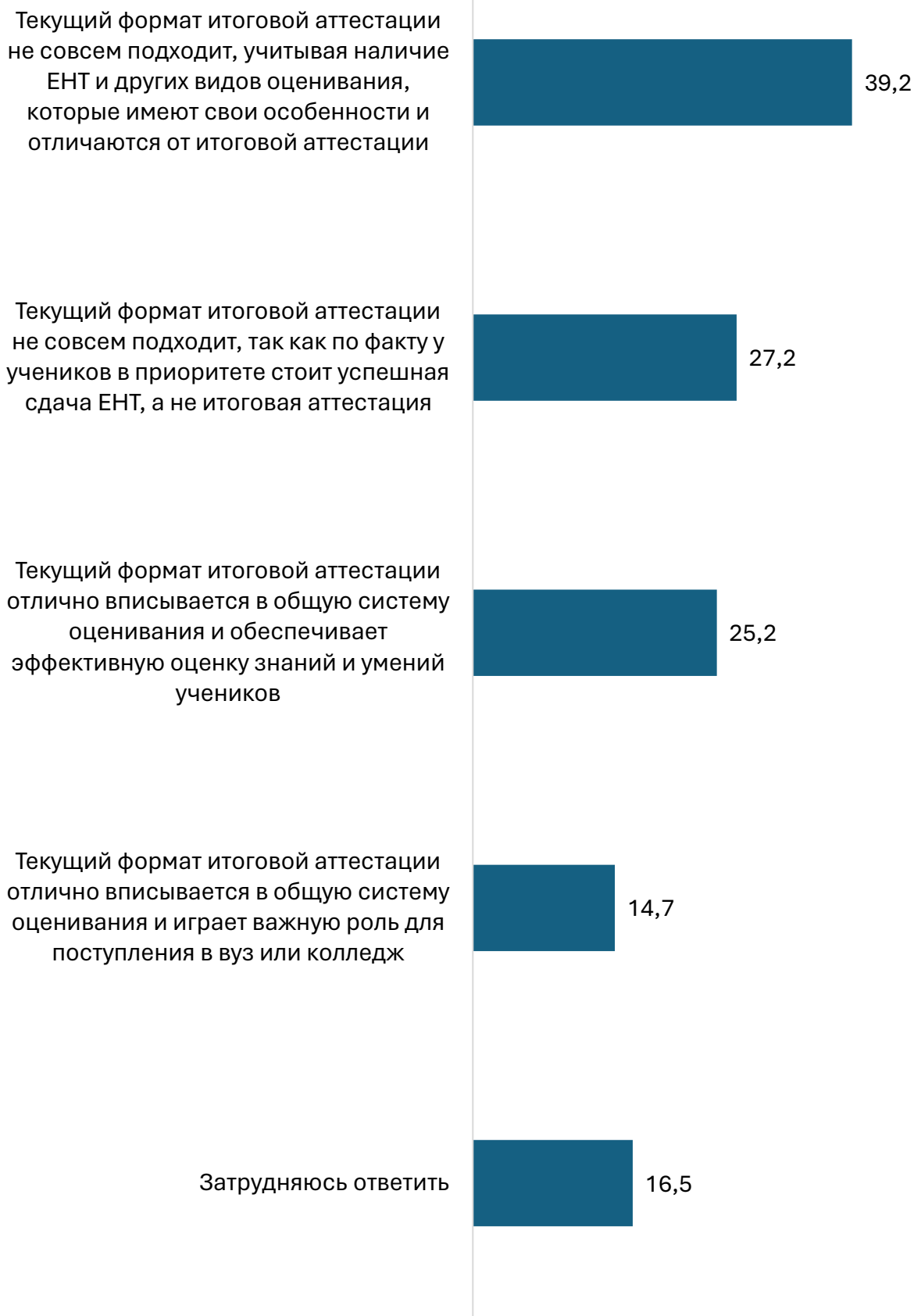
Недостаточная преемственность содержания итоговой аттестации и внутриклассного оценивания также может подтверждаться следующим: **около трети опрошенных (33,6%) считают, что для успешной сдачи выпускных экзаменов в 9 классе тех знаний, которые они получили в школе с 5-го по 9-ый класс, было достаточно, но не по всем предметам** (Рисунок 12).

Рисунок 12. Ответы учеников на вопрос: «Как вы считаете, тех знаний, которые вы получили в школе с 5-го по 9-й класс, было достаточно для того, чтобы успешно сдать итоговую аттестацию?» / %

Наряду с этим, на вопрос о мнении учеников касательно эффективности действующего формата аттестации две трети учеников ответили, что **нынешний формат не совсем подходит**. В частности, это связано с тем, что, во-первых, ученики проходят множество различных видов оценивания, каждый из которых имеет свои особенности и отличается от итоговой аттестации (39,2%); во-вторых, у учеников в приоритете стоит успешная сдача ЕНТ, а не итоговой аттестации (27,2%). Таким образом, ученики поднимают вопрос недостаточной преемственности итоговой аттестации с другими видами оценивания и ее сравнительно более низкой значимости в сравнении с ЕНТ (Рисунок 13).

Рисунок 13. Ответы учеников на вопрос: «Как вы оцениваете уместность и эффективность текущего формата проведения итоговой аттестации?» / %

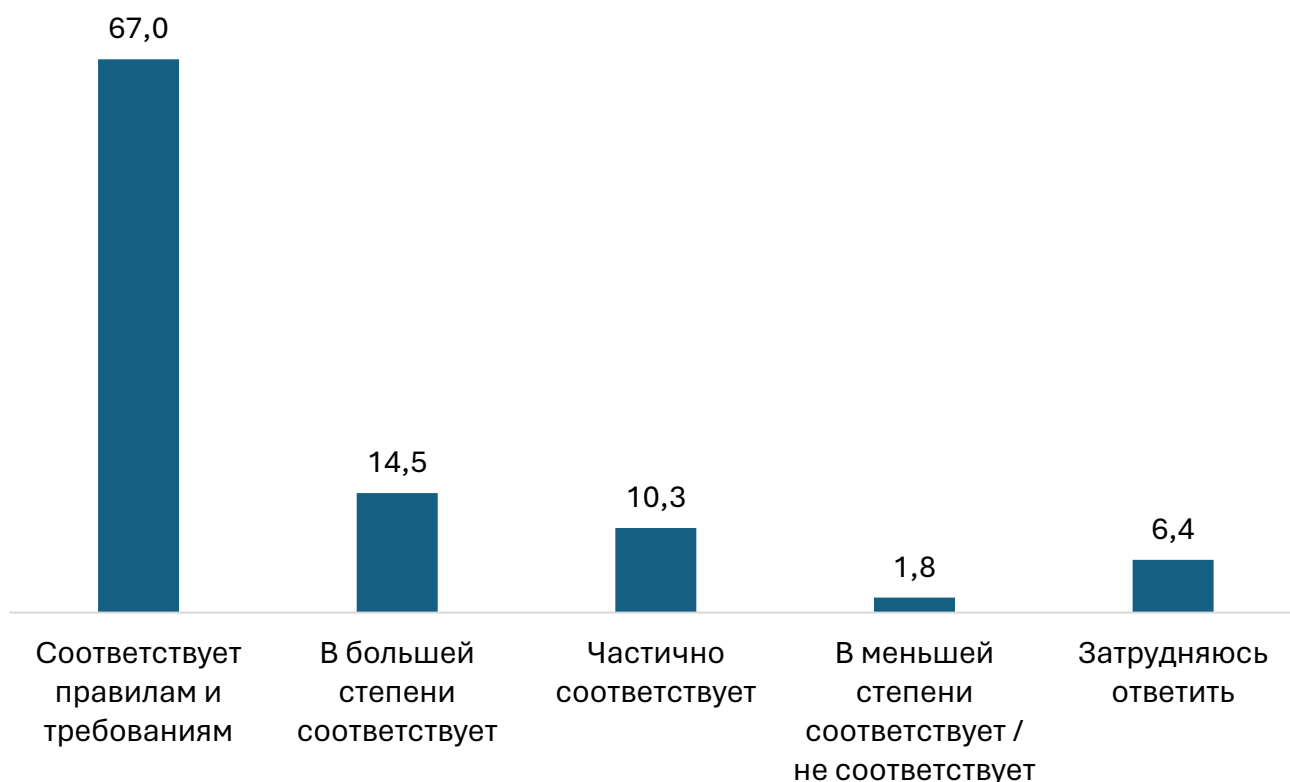

Соблюдение академической честности на итоговой аттестации

Один из важных вопросов исследования был посвящен соблюдению принципов академической честности учениками и учителями в ходе итоговой аттестации. Данная тема представляет повышенный интерес, учитывая, что выпускные экзамены проводятся на базе школ, а эксперты образования отмечают необходимость усиления контроля качества их проведения в школах.

Обучающиеся в целом высоко оценивают организацию процедуры проведения итоговой аттестации. Так, **две трети опрошенных считают, что процедура проведения выпускных экзаменов соответствует правилам и требованиям** (Рисунок 14).

Рисунок 14. Ответы учеников на вопрос: «Оцените организацию процедуры проведения итоговой аттестации?» / %

Наряду с этим, большое количество респондентов ответили, что на выпускных экзаменах присутствовали внешние независимые проверяющие, которые следили за порядком (65,1%), а также было запрещено использовать телефоны и другие устройства (56,8%) (Рисунок 15).

Рисунок 15. Ответы учеников на вопрос: «Какие меры принимались в вашей школе для поддержания честности во время итоговой аттестации?» / %

Однако при дальнейшем уточнении были получены более противоречивые ответ. Так, **каждый пятый ученик не согласен / категорически не согласен со следующими утверждениями: «итоговая аттестация проводилась честно и прозрачно» (21,2%), «внешняя экзаменационная комиссия была честной и строгой при проведении итоговой аттестации» (22,8%), «внешняя экзаменационная комиссия была отлично подготовлена к итоговой аттестации» (23,3%).**

Более того, **более трети опрошенных (34,5%) согласен / полностью согласен с тем, что при прохождении итоговой аттестации ученики могут рассчитывать на помощь учителей своей школы** (Таблица 6). Следует отметить, что это противоречит правилам проведения итоговой аттестации.

Таким образом, такие ответы подчеркивают проблему недостаточного соблюдения академических правил и норм честности, что может проявляться в списываниях, обмане, плагиате, фальсификации ответов со стороны учеников, и в подсказках правильных ответов, намеренном снижении контроля дисциплины на экзаменах – со стороны учителей.

Таблица 6. Ответы учеников на вопрос: «Согласны ли вы со следующими утверждениями касательно соблюдения академической честности на итоговой аттестации?» / %

	Категорически не согласен (-на)	Не согласен (-на)	Затрудняюсь ответить	Согласен (-на)	Полностью согласен (-на)
Итоговая аттестация проводилась честно и прозрачно	10,9	10,3	9,1	46,6	23,1
При прохождении итоговой аттестации ученики могут рассчитывать на помощь учителей своей школы	19,0	27,0	19,5	28,3	6,2
Внешняя экзаменационная комиссия была отлично подготовлена к итоговой аттестации	11,5	11,8	17,5	45,3	13,9
Внешняя экзаменационная комиссия была честной и строгой при проведении итоговой аттестации	11,2	11,6	14,2	44,4	18,6

РЕЗУЛЬТАТЫ ОПРОСА ПЕДАГОГОВ

Общая информация

Язык. Всего в анкетировании приняли участие 3 286 педагогов общеобразовательных школ из 20 регионов страны. Большинство респондентов (73,4%, или 2 412) выбрали опрос на казахском языке, остальные 874 человека прошли его на русском.

Пол. Преобладающая доля опрошенных учителей – женского пола (87,7%).

Месторасположение школы. Практически равное количество педагогов представляют городскую и сельскую местность (49,5% и 50,5% соответственно).

Язык преподавания. Большинство опрошенных педагогов (67,8% или 2 227 чел.) преподают в классах с казахским языком обучения (Рисунок 16).

Регионы. Наибольшее количество участников анкетирования зафиксировано в Жамбылской, Мангистауской областях и г. Астане (Рисунок 17).

Рисунок 16. Общая информация о педагогах, участвовавших в анкетировании

/ %

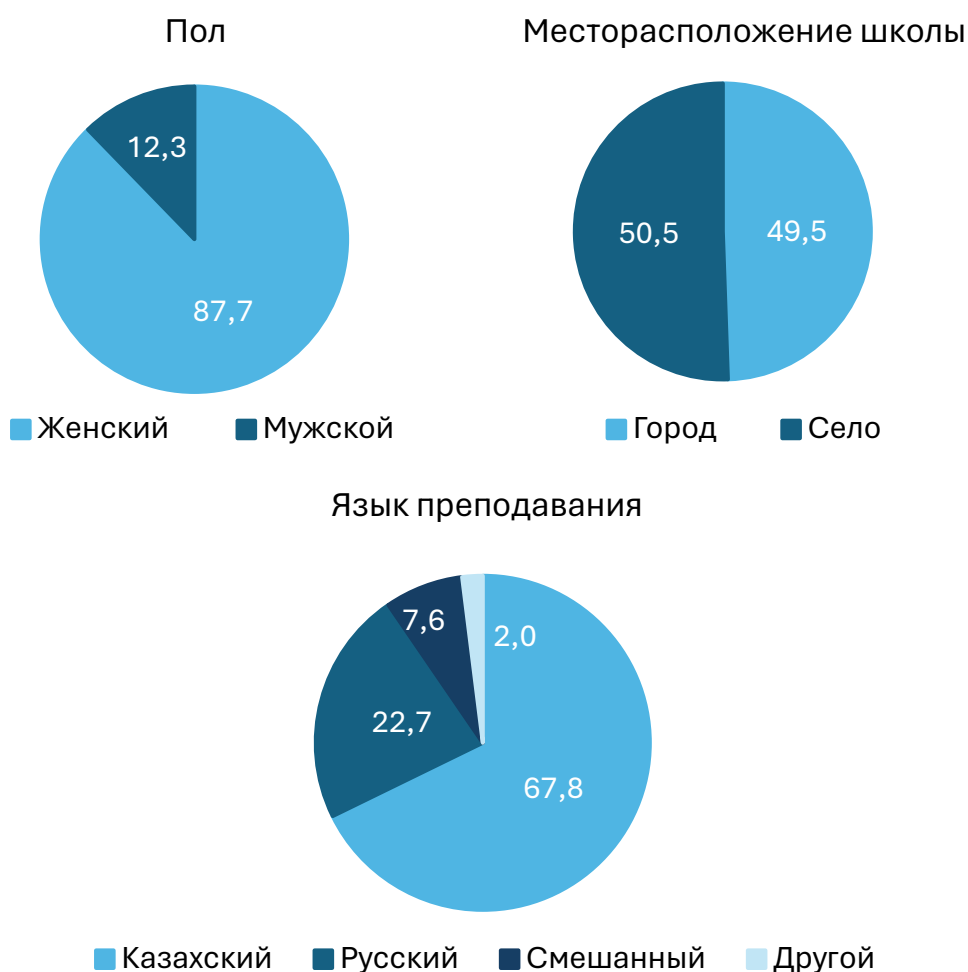
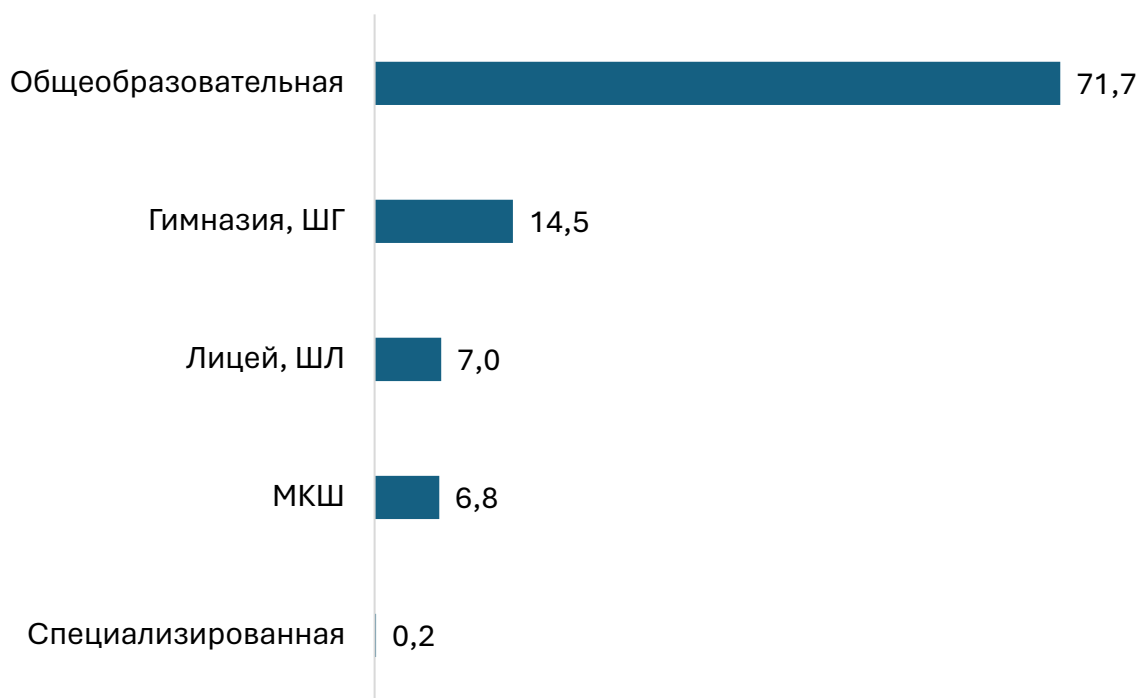

Рисунок 17. Общая информация о педагогах, участвовавших в анкетировании / регионы проживания / чел.

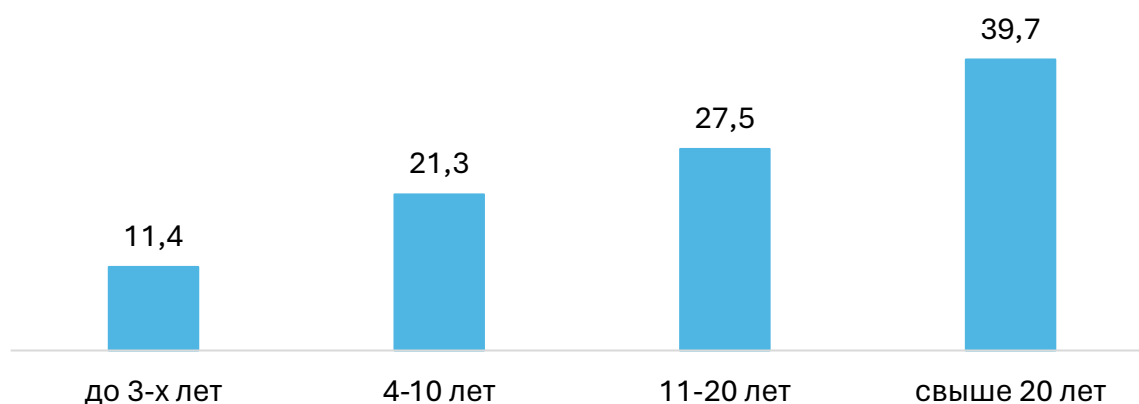
Вид школы. Наибольшее количество участников анкетирования работают в полных общеобразовательных школах без углубленной подготовки по предметам (71,7%) (Рисунок 18).

Рисунок 18. Общая информация о педагогах, участвовавших в анкетировании / вид школы / %

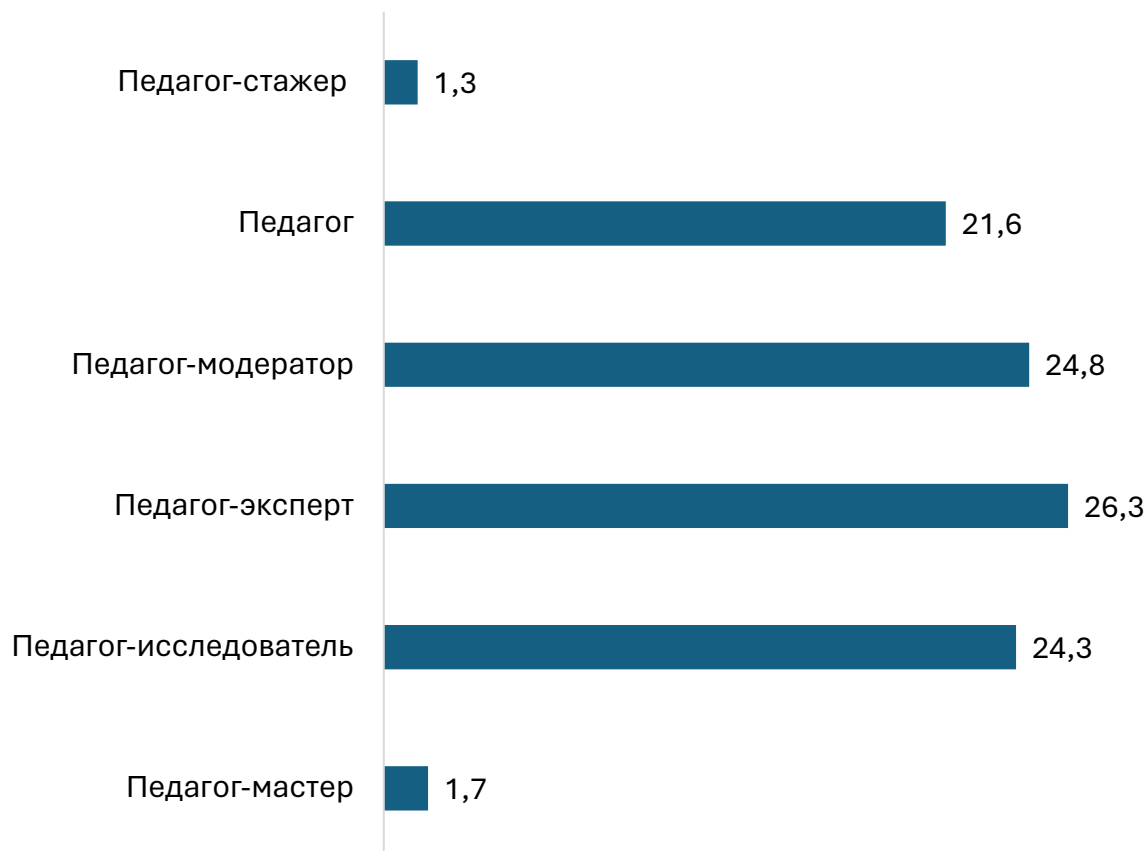
Педагогический стаж. Среди респондентов почти 40% работают педагогами свыше 20 лет (Рисунок 19).

Рисунок 19. Общая информация о педагогах, участвовавших в анкетировании / педагогический стаж / %

Квалификационная категория. В общей сложности три четверти респондентов имеют категории педагога-модератора, педагога-эксперта и педагога-исследователя (Рисунок 20).

Рисунок 20. Общая информация о педагогах, участвовавших в анкетировании / квалификационная категория / %

Преподаваемый предмет. Среди опрошенных педагогов в анкетировании наиболее широко представлены учителя казахского языка и литературы, иностранного языка, алгебры и геометрии, а также русского языка и литературы (Рисунок 21).

Рисунок 21. Общая информация о педагогах, участвовавших в анкетировании / преподаваемый предмет / %

Восприятие итоговой аттестации

Зарубежными исследованиями доказано, что педагоги оказывают влияние на результаты учеников на экзаменах, а также на их самооценку касательно владения учебным предметом (Blazar и Kraft, 2017). Следовательно, так же, как и ученикам, учителям был задан ряд вопросов касательно того, как они воспринимают итоговую аттестацию, ее цели и задачи.

Результаты анкетирования показали, что **часть учителей не считает итоговую аттестацию важным инструментом оценки компетенций обучающихся и их будущего образовательного и профессионального становления.**

Так, несмотря на то что большинство учителей согласны / полностью согласны с утверждением о том, что итоговая аттестация важна для оценки уровня освоения обучающимися учебных программ (69,4%), четверть респондентов (24,5%) выразили противоположное мнение (не согласились / категорически не согласились с данным утверждением).

Более половины респондентов считают, что итоговая аттестация необходима для успешного поступления в вуз / колледж (58,2%), будущего образовательного и профессионального пути учащихся (53,8%). При этом доля несогласных / категорически несогласных с данными утверждениями составила около трети.

Для выявления факторов, повлиявших на формирование мнений о недостаточном уровне важности итоговой аттестации в учебном процессе, соответствующий вопрос был задан педагогам и руководителям школ в ходе фокус-групповых дискуссий. Практически все участники фокус-групповых дискуссий отметили, что для обучающихся в приоритете ЕНТ, так как это экзамен «с высокими ставками», т.е. напрямую влияющий на поступление в вуз (Вставка 1).

Вставка 1. Мнения руководителей школ и педагогов о восприятии итоговой аттестации / фокус-групповые дискуссии

- «Итоговая аттестация была всегда в школе. Сколько помню, столько ассистирую экзамены. Я как классный руководитель 11-го класса могу сказать, что у детей сейчас приоритет больше на сдачу ЕНТ. Я занимаюсь подготовкой и к итоговой аттестации, и к ЕНТ, но сейчас особенно, когда готовятся к мартовскому ЕНТ, на этой волне ученики активно готовятся к ЕНТ» (учитель истории, школа-гимназия).

- «Естественно, ЕНТ в приоритете, потому что итоговый документ же детям нужен для дальнейшего обучения, поступления. В этот момент у детей в приоритете поступление в вуз и все что касается его. И в данной ситуации подготовка к итоговой аттестации... она, знаете, мешает что

ли... двойная подготовка и двойная нагрузка идет. Если бы были похожие задания и в ЕНТ, и в итоговой аттестации – это было бы понятно, шла бы одна целенаправленная подготовка. Сейчас же мы готовимся параллельно» (учитель русского языка и литературы, школа гимназия).

- «У одиннадцатиклассников в приоритете сдача ЕНТ, так как это будущее, будущая профессия и вообще «жизнь». И почему итоговая аттестация не в приоритете, потому что они знают, что экзамены в стенах школы, рядом будут свои знакомые учителя» (учитель русского языка и литературы, общеобразовательная школа).

- «Результаты итоговой аттестации сейчас не влияют никак на поступление в вуз. Аттестат нужен, когда они поступают на платное отделение, там считают балл и (предусмотрены) скидки какие-то. При поступлении же учитывается сертификат ЕНТ в основном. Поэтому ребята делают упор на ЕНТ и готовятся» (учитель истории, общеобразовательная школа)

- «В 9 классе дети серьезней относятся к итоговой аттестации, так как это первый экзамен у них государственный. В 11 классе они несерьезно относятся к итоговой аттестации и, например, выбирают информатику на итоговой аттестации, потому что собираются ее сдавать на ЕНТ и готовятся. То есть в приоритете ЕНТ, поэтому на итоговой аттестации выбирают мой предмет, чтобы получше подготовиться к ЕНТ» (учитель информатики, общеобразовательная школа)

- «Я застала тот период, когда дети готовились к ЕНТ и оценки ЕНТ шли в аттестат, и дети готовились. Сейчас у них другая позиция. Во-первых, то, что ЕНТ сдается 5 раз в год. Психологически это стало комфортней, не как раньше, одна попытка в год. Сейчас у них несерьезное отношение к итоговой аттестации: в школе, сдадим, ничего страшного не случится. Как учитель, я не вижу особого трепета перед итоговым экзаменом. Тогда смысл вообще в этой итоговой аттестации? Дети ответственные – готовятся, а дети, которые менее ответственные, они думают, сдам, в школе же» (учитель математики, школа-гимназия).

Учитывая современные образовательные тренды, педагогам были заданы вопросы касательно того, отражают ли результаты итоговой аттестации реальные предметные знания и реальный уровень функциональной грамотности учеников. Около 29% опрошенных учителей не согласились или категорически не согласились с утверждениями «итоговая аттестация отражает реальные предметные знания учеников» и «итоговая аттестация отражает реальный уровень функциональной грамотности учеников (креативность, критическое и аналитическое мышление и др.)» (Таблица 7).

Таблица 7. Ответы педагогов на вопрос: «Согласны ли вы со следующими утверждениями касательно важности итоговой аттестации?» / %

	Категорически не согласен (-на)	Не согласен (-на)	Затрудняюсь ответить	Согласен (-на)	Полностью согласен (-на)
Итоговая аттестация важна для оценки уровня освоения обучающимися учебных программ	11,6	12,9	5,1	55,7	14,7
Итоговая аттестация необходима ученикам для успешного поступления в колледж / вуз	12,9	19,8	9,1	45,9	12,3
Результаты итоговой аттестации имеют значение для будущего образовательного и профессионального пути учащихся	12,5	22,4	11,4	42,5	11,3
Итоговая аттестация отражает реальные предметные знания учеников	11,7	16,7	9,3	49,6	12,7
Итоговая аттестация отражает реальный уровень функциональной грамотности учеников (креативность, критическое и аналитическое мышление и др.)	12,0	16,8	13,2	46,4	11,7

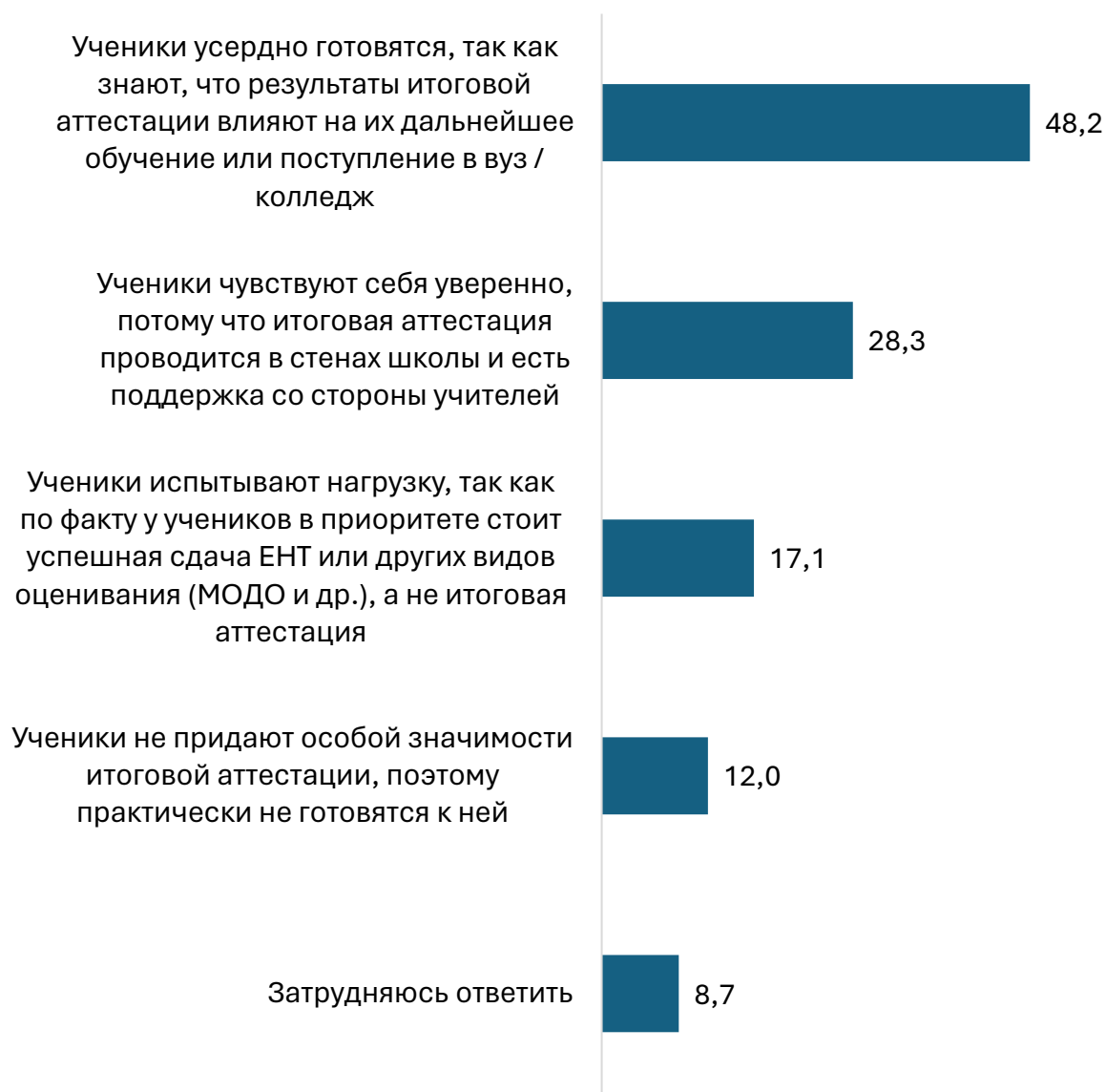
Анализ результатов опроса в разрезе квалификационной категории педагогов показал, что более опытные педагоги больше осознают значение данного вида оценивания. Так, среди учителей с категорией «педагог-мастер», доля согласившихся с утверждением о том, что итоговая аттестация важна для оценки уровня освоения обучающимися учебных программ, составила 75%, что на 8% выше показателя среди учителей с категорией «педагог». Эти данные подчеркивают важность непрерывного профессионального развития и обучения для всех педагогов, особенно для менее опытных учителей, чтобы помочь им лучше понимать и использовать такие инструменты оценивания, как итоговая аттестация, в своей практике.

Наибольшая доля респондентов, выразивших согласие с утверждением о том, что итоговая аттестация является логичным продолжением суммативного оценивания за все годы обучения в школе, отмечена среди педагогов-мастеров (65,4%), наименьшая – среди педагогов-стажеров, педагогов и педагогов-модераторов (около 58%). Это подчеркивает важность подготовки педагогических кадров в вузах в части обеспечения их полного понимания целей и задач итоговой аттестации. Педагоги принимают непосредственное участие в данной процедуре, поэтому необходимо уделить особое внимание разъяснению целей и задач различных видов оценивания, включая итоговую аттестацию. Это поможет им лучше понимать и применять соответствующие методы и инструменты оценивания, обеспечивая объективность и справедливость в оценке работ обучающихся.

В рамках анкетирования педагогам также было предложено охарактеризовать отношение обучающихся выпускных классов к итоговой аттестации. Почти половина опрошенных учителей (48,2%) выбрали вариант ответа «Ученики усердно готовятся, так как знают, что результаты итоговой аттестации влияют на их дальнейшее обучение или поступление в вуз / колледж». Вместе с тем, **17% педагогов считают, что у учеников в приоритете стоит успешная сдача ЕНТ и других видов оценивания (например, МОДО), а не итоговая аттестация, а 12% учителей отметили, что ученики не придают особой значимости итоговой аттестации, поэтому практически не готовятся к выпускным экзаменам.**

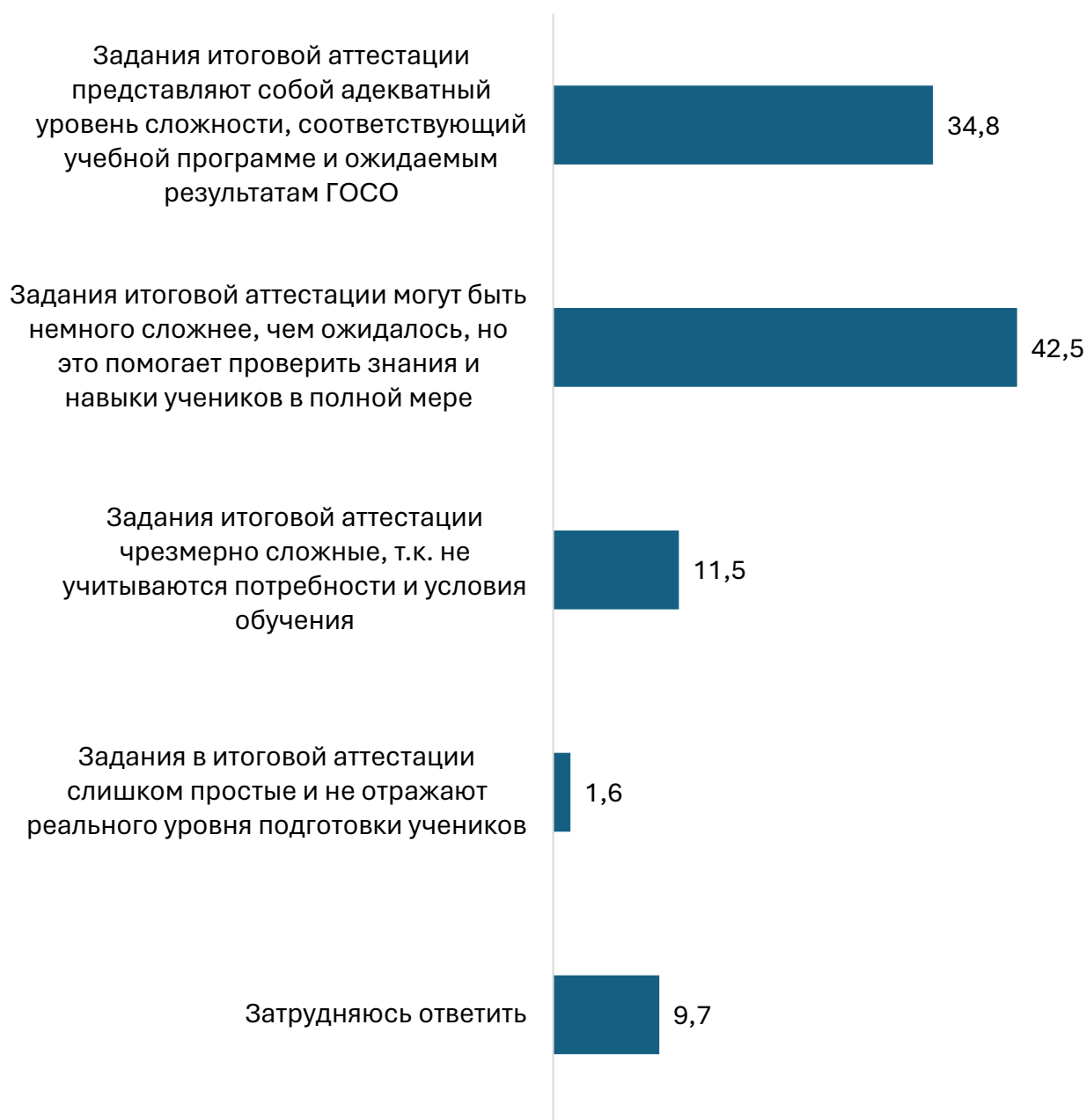
Кроме того, следует отметить, что около 28% респондентов ответили, что ученики выпускных классов чувствуют себя уверенно во время итоговой аттестации, потому что она проводится в стенах школы и есть поддержка со стороны учителей (Рисунок 22).

Рисунок 22. Ответы педагогов на вопрос: «Как вы оцениваете отношение учеников к итоговой аттестации?» / %

Наряду с этим, учителям было предложено оценить уровень сложности заданий итоговой аттестации. Большинство респондентов считает, что задания выпускных экзаменов имеют адекватный либо чуть более высокий уровень сложности, при этом они соответствуют учебной программе и позволяют в полной мере оценить компетенции учеников (Рисунок 25).

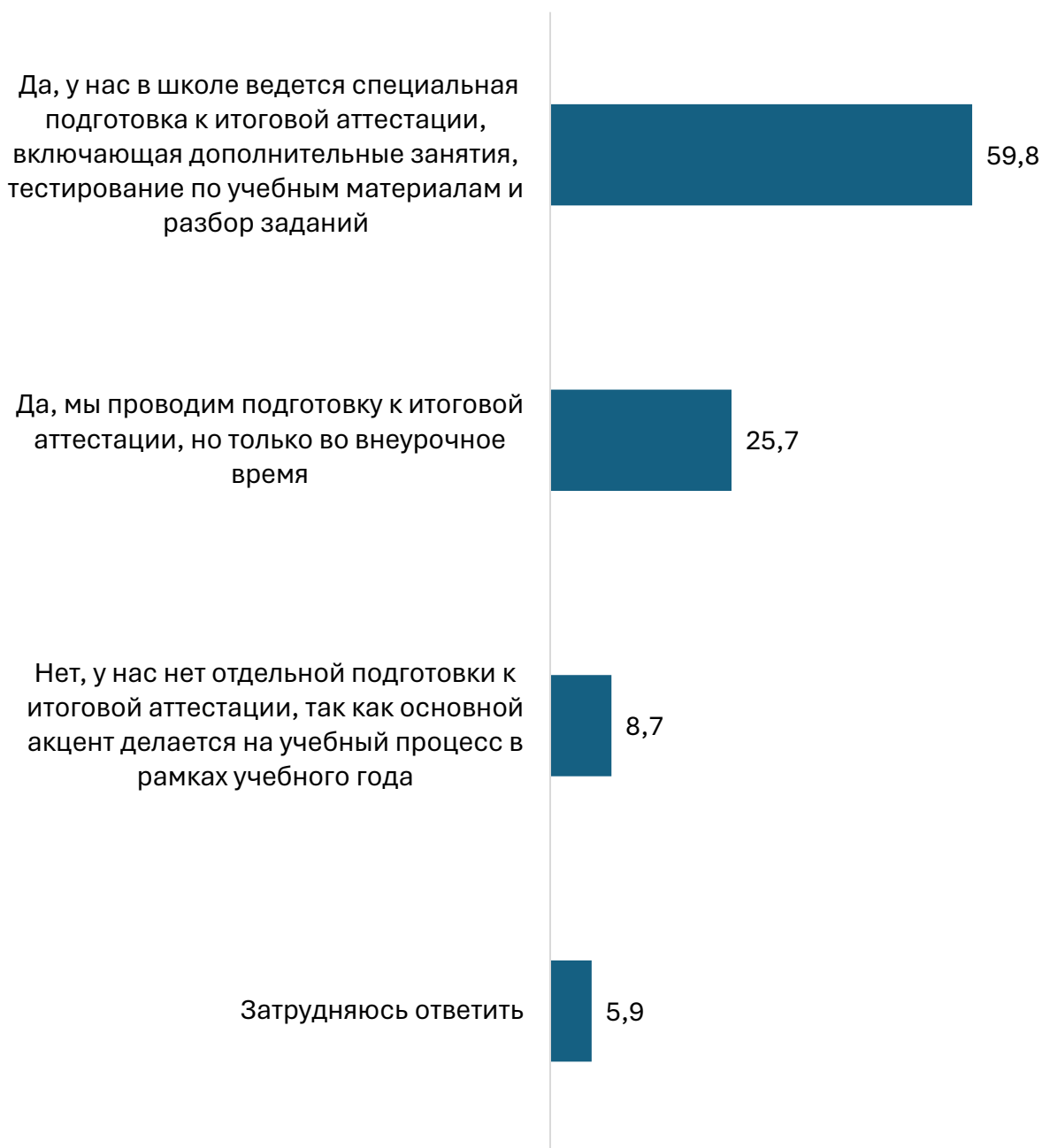
Рисунок 25. Мнения педагогов об уровне сложности заданий итоговой аттестации / %

Подготовка к итоговой аттестации

Подготовка к итоговой аттестации является важным этапом в учебном процессе среди обучающихся выпускных классов. В данном блоке анкетирования педагогам был задан вопрос о проведении в школе соответствующих подготовительных работ. Подавляющее большинство респондентов ответили утвердительно, из них почти 60% отметили, что в их школах ведется специальная масштабная подготовка к итоговой аттестации, 26% – подготовка во внеурочное время (Рисунок 23).

Рисунок 23. Ответы педагогов на вопрос: «Ведется ли в вашей школе отдельная подготовка к итоговой аттестации?» / %

Наряду с этим, учителям был задан вопрос о том, как они оценивают свою разъяснительную работу для учеников касательно итоговой аттестации. Существенная часть респондентов высоко оценивают свою информационно-разъяснительную работу: около 74% из них ответили, что предоставляют ученикам подробные разъяснения о целях, формате и содержании итоговой аттестации (Рисунок 24).

Рисунок 24. Ответы педагогов на вопрос: «Как вы оцениваете свою разъяснительную работу для учеников перед проведением итоговой аттестации?» / %

Кроме того, учителям был задан уточняющий вопрос касательно разъяснительной работы по итоговой аттестации. В частности, было предложено согласиться или не согласиться с утверждением «Я провожу детальные разъяснения ученикам о цели, задачах и содержании итоговой аттестации». Более двух трети учителей (68,6%) выразили согласие / полное согласие, при этом более 1/5 части респондентов (22,8%) не согласились / категорически не согласились с данным утверждением. Остальные 8,6% участников анкетирования затруднились с ответом.

Следует подчеркнуть, что в финальную выборку опроса вошли только те учителя, которые преподают на уровне основного среднего и общего среднего образования по школьным предметам, встречающимся на итоговой аттестации. Следовательно, такие показатели в ответах педагогов вызывают обеспокоенность.

Преимственность итоговой аттестации с внутриклассным оцениванием

Для определения преимущественности содержания итоговой аттестации с внутриклассным оцениванием учителям было предложено выразить свое отношение к утверждению «Итоговая аттестация является логичным продолжением суммативного оценивания за все годы обучения в основной или старшей школе». По данным анкет, 59,1% педагогов согласились / полностью согласились с этим утверждением, таким образом выразив понимание того, что итоговая аттестация как суммативное оценивание за уровень образования является частью критериального оценивания. **Вместе с тем, 28,3% опрошенных учителей не согласились / категорически не согласились с вышеуказанным утверждением, что ставит под сомнение то, признают ли они значимость и преимущественность итоговой аттестации с внутриклассным оцениванием.** 12,6% респондентов выбрали вариант ответа «Затрудняюсь ответить».

Педагогам также были заданы вопросы касательно согласованности содержания итоговой аттестации содержанию внутриклассного и внешнего оценивания учебных достижений школьников.

Треть опрошенных учителей (33,8%) считает итоговую аттестацию логическим продолжением критериального оценивания, содержание и формат которой полностью соответствует заданиям в рамках критериального оценивания. Каждый пятый респондент (22,2%) отметил, что содержание и формат итоговой аттестации имеют определенные отличия от заданий критериального оценивания, но это не создает существенной дополнительной нагрузки для обучающихся и педагогов. **Почти 29% учителей выразили противоположную позицию: по их мнению, содержание и формат итоговой аттестации значительно отличаются от заданий критериального оценивания, и это создает дополнительную нагрузку для обучающихся и педагогов** (Рисунок 25).

Рисунок 25. Ответы педагогов на вопрос: «Насколько содержание и формат итоговой аттестации согласованы с критериальным оцениванием обучающихся (формативное, СОР, СОЧ)?» / %

В ходе фокус-групповых дискуссий учителя, обсуждая содержание заданий итоговой аттестации, отметили, что в целом задания итоговой аттестации соответствуют ГОСО и заданиям СОР/СОЧ. Однако педагоги отметили, что задания итоговой аттестации все же больше ориентированы на предметные знания и проверку знания учебного материала, в то время как задания МОДО и международных сопоставительных исследований больше направлены на оценку функциональной грамотности (Вставка 2).

Вставка 2. Мнения руководителей школ и педагогов о содержании заданий итоговой аттестации /фокус-групповые дискуссии

- «По русскому языку задания итоговой аттестации в 9 и 11 классах включают эссе. И получается, что больше это эссе нигде не нужно – ни в ЕНТ, PISA, МОДО. Может лучше тогда больше внимания уделять читательской грамотности? Или сделать устный экзамен. Просто за бортом тогда остаются правила и грамматика, их же тоже надо как-то проверить. Или можно сделать из двух частей: первая – это билет (грамматические правила) и вторая часть – эссе» (учитель русского языка и литературы, общеобразовательная школа).

- «Да они (задания) отличаются, в приоритете итоговой аттестации – чтение и письмо, хотя по типовой программе по русскому языку по окончанию основной школы обучающийся должен владеть говорением тоже, то почему нет заданий по говорению? В СОР/СОЧ они есть» (учитель русского языка и литературы, школа-гимназия).

- «В 11 классе пишем эссе, а на ЕНТ – тесты. Дети знают, что им не нужно это эссе, вот если бы приравнять итоговую аттестацию к ЕНТ – упор делать только на читательскую грамотность, то мотивации было бы больше у детей. И МОДО и PISA же тоже на читательскую грамотность ориентированы, эссе изживает себя» (учитель русского языка и литературы, общеобразовательная школа).

- «Сама специфика экзамена не соответствует: на ЕНТ они сдают 45 вопросов по информатике (предмет по выбору), а на итоговой аттестации, там блоки (применение, знание, понимание и т.д.) и форматы разные: если на ЕНТ сдаем тесты, на итоговой аттестации бумажный вариант – это неудобно, и по информатике это нелогично, нам нужен компьютер. Но нам высылают бумажный вариант, хотя было бы удобнее и правильней сдавать информатику в электронном формате» (учитель информатики, общеобразовательная школа).

- «По истории Казахстана на ЕНТ дети решают 10 текстовых и 10 контекстных заданий, а на итоговой аттестации у нас 3 вопроса устных, объемных в одном билете, 90 вопросов, которые нужно раскрыть, совершенно другой формат работы, другие навыки – говорение, рассуждение, умение сформулировать мысль и выводы. Это требует другой подготовки, нежели как к ЕНТ. Если бы форматы итоговой аттестации и ЕНТ были хотя бы похожи и проверяли одни и те же навыки, то было бы логичнее» (учитель истории, школа-гимназия).

- «В прошлом году экзаменационная работа по математике в 11 классе соответствовала государственному стандарту, задания были по целям (обучения). Но как будто специально выбраны цели, которые редко встречались в программе, то есть ребенку нужно было настолько глубоко знать материал. Это тоже своего рода стресс для учеников. И если в ЕНТ мы просим ребенка быстрее ответить, то в итоговой аттестации требуется подробно расписать решение задания, так как мы не знаем, какие дескрипторы и что будет учитываться при оценивании, поэтому

от детей требуется очень подробно описать все решение. То есть опять идет расхождение форматов. И вообще задания итоговой аттестации идут по формату СОР/СОЧ, заданиям МОДО и PISA они не соответствуют. В итоговую аттестацию вообще не включены задания формата МОДО и PISA, то есть задания на функциональную грамотность не включены» (учитель математики, школа-гимназия).

- «В заданиях итоговой аттестации разграничений нет по уровням сложности на мой взгляд, все на среднем уровне сложности. По моему предмету заданий на говорение нет. Думаю, можно дать ученикам какую-то тему и спросить то, как бы они поступили и т.д. Послушать, насколько он готов рассуждать, мыслить. Есть задания по перефразированию текста, но все равно говорение и письмо – это продуктивный навык, в то время как слушание и чтение – рецептивный навык. И как продукт по окончанию 9 и 11 класса, мы должны видеть уровень владения всеми языковыми навыками, опираясь на уровень владения всеми этими навыками, ставить оценки в аттестат. Но, как видите, говорение у нас не проверяется на экзамене» (учитель русского языка и литературы, общеобразовательная школа).

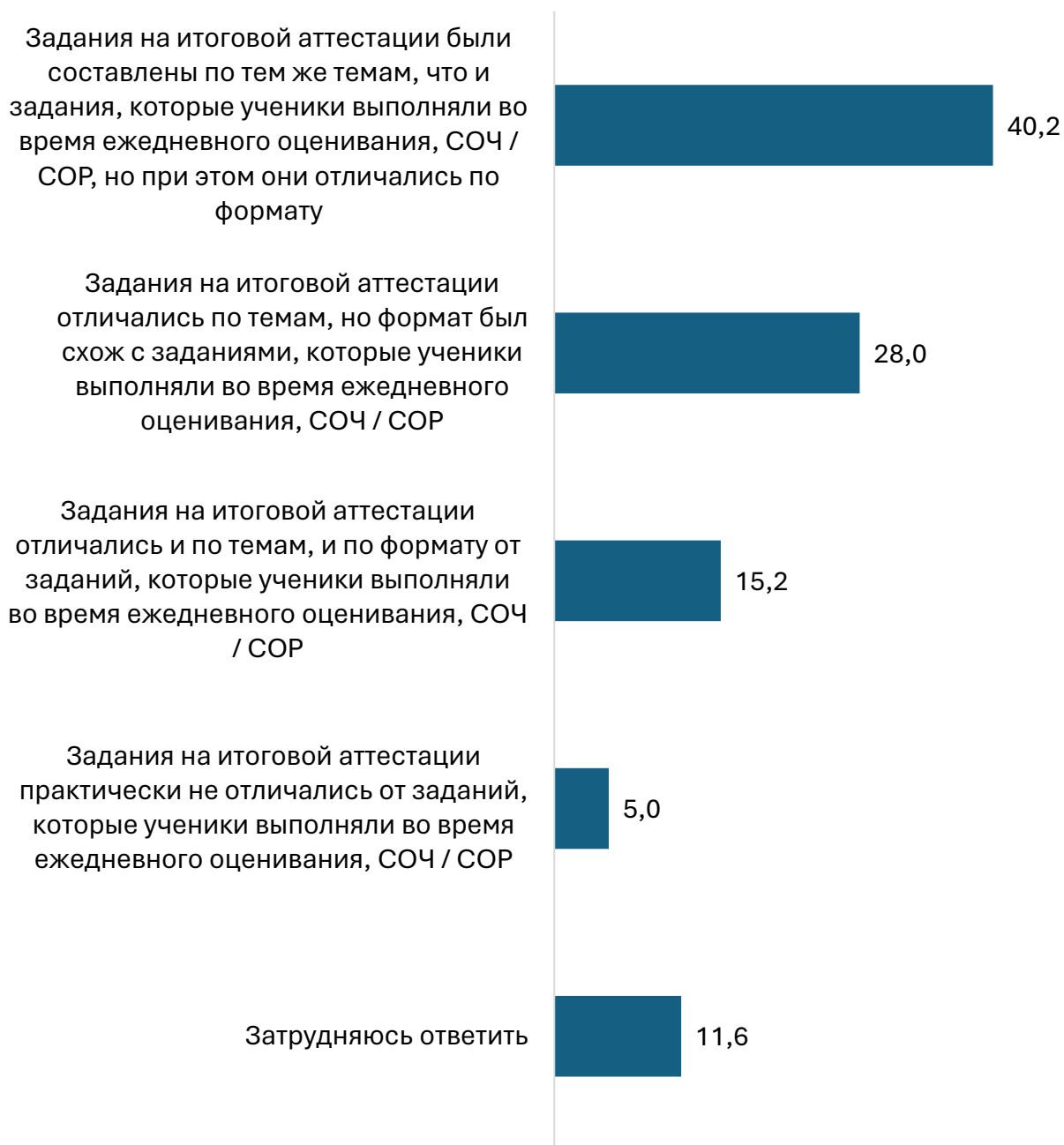
- «Сейчас получается так, что по русскому языку СОЧ как будто бы больше навыков проверяет, а итоговая аттестация только пару, ну там эссе, а остальные? Не логичнее ли тогда выставлять итоговую оценку по результатам СОЧ? Или в итоговую аттестацию включить задания на проверку всех навыков» (учитель русского языка и литературы, школа-гимназия).

- «Задания итоговой аттестации в прошлом году были очень сложные: огромный материал, очень много разделов, тем. В одном задании было много подзаданий. В общем, задания по госстандарту были, но темы выбраны, которые изучаются быстро и поверхностно в течение обучения» (учитель математики, школа-гимназия).

Уточняющий вопрос о соответствии содержания и формата заданий итоговой аттестации заданиям, которые ученики выполняли на уроках и во время СОЧ / СОР, показал следующее. Только 5% респондентов считает, что задания на итоговой аттестации практически не отличаются от заданий, которые ученики выполняли во время ежедневного оценивания, СОЧ / СОР. Порядка 40% учителей отметили схожесть тем, по которым составлены задания итоговой аттестации и критериального оценивания, при этом указали на различия в форматах заданий. 28% респондентов, напротив, подчеркнули схожесть форматов заданий итоговой аттестации с заданиями внутриклассного оценивания, однако отметили различия в темах заданий.

Около 15% педагогов считают, что задания на итоговой аттестации отличаются и по темам, и по формату от заданий, которые ученики выполняют во время ежедневного оценивания, СОЧ / СОР (Рисунок 26).

Рисунок 26. Ответы педагогов на вопрос: «Как вы оцениваете соответствие содержания и формата заданий итоговой аттестации заданиям, которые ученики выполняли на уроках и во время СОЧ / СОР?» / %

В ходе фокус-групповых дискуссий педагогам также был задан уточняющий вопрос касательно преемственности итоговой аттестации с критериальным оцениванием. Педагоги отметили, что задания итоговой аттестации соответствуют требованиям ГОСО и схожи по формату и содержанию с заданиями СОР/СОЧ, однако ряд учителей отметили, что уровень сложности заданий итоговой аттестации как правило средний, и формат заданий по некоторым предметам не проверяет все учебные навыки (Вставка 3).

Вставка 3. Мнения руководителей школ и педагогов о преемственности итоговой аттестации с критериальным оцениванием/фокус-групповые дискуссии

- «Да, итоговая аттестация это и есть суммативное оценивание, вот мы проводим СОР/СОЧ и завершающий экзамен школьный тоже нужен. Приходят нам задания итоговой аттестации похожие на СОР/СОЧ, мы в течение года все это проходим, то есть дети знают примерно какие задания будут. Единственное, по истории я бы сделала школьный экзамен устный и в 9, и в 11 классах, ученики тогда должным образом будут готовиться. Да и по географии и биологии, думаю, коллеги согласятся, дети должны устно отвечать, тогда они будут серьезней воспринимать экзамен, будут готовиться к устному ответу» (учитель истории, гимназия).

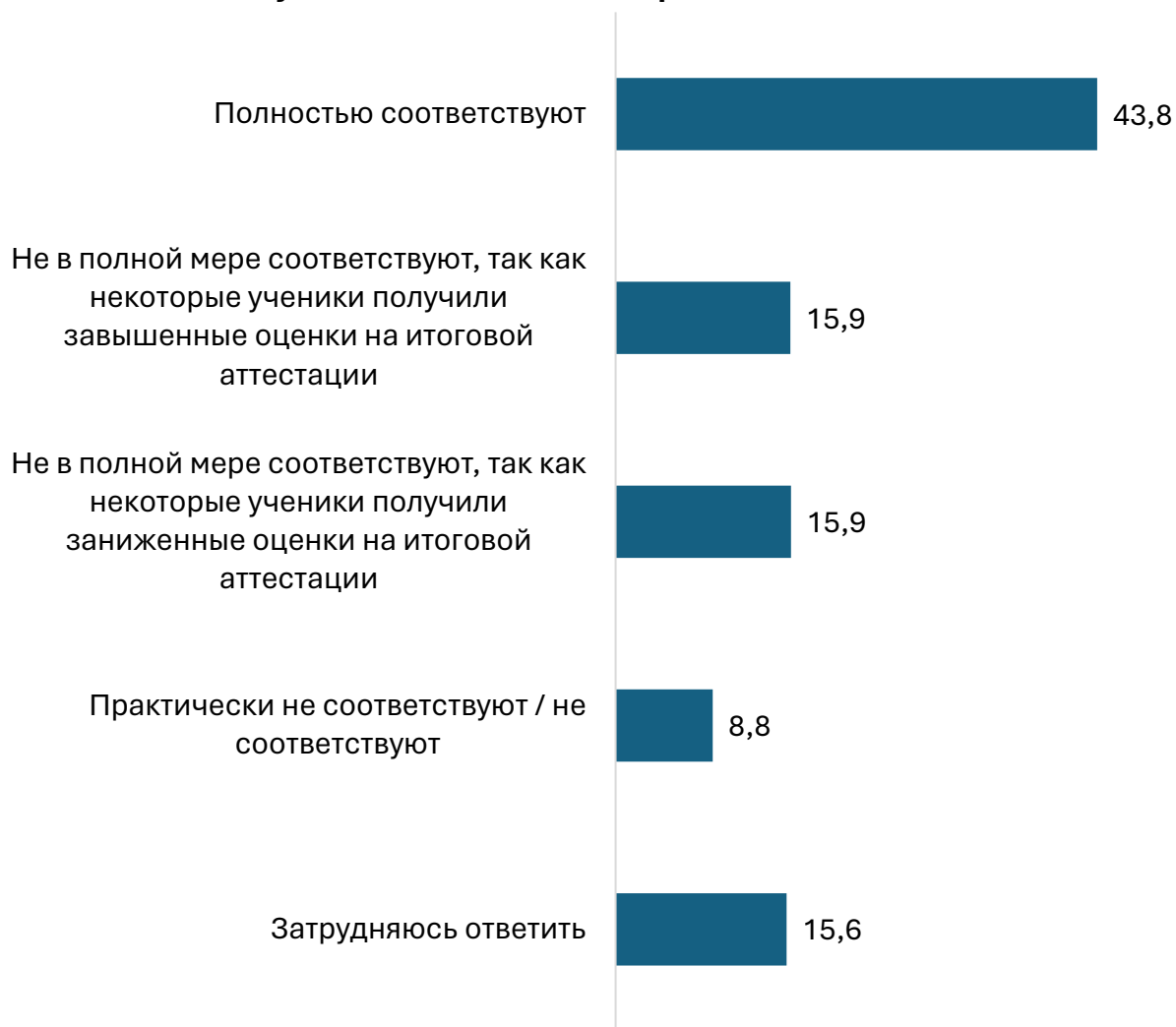
- «По казахскому языку могу сказать, что ученики готовятся к итоговой аттестации. Там задания проверяют все 4 навыка, поэтому дети даже волнуются перед экзаменом, готовятся. Думаю, это правильно. В течение года мы же работаем с ними над всеми языковыми навыками, на экзамене они должны показать результаты, свой уровень. На ЕНТ ведь тесты, а экзамен это другое, поэтому соглашусь с коллегой, устные ответы должны быть по некоторым предметам» (учитель казахского языка и литературы, гимназия).

-«В 11 классе ребята готовятся к устным билетам по истории Казахстана, там немало вопросов – 30 билетов по 3 вопроса в каждом. Я за то, чтобы историю сдавали устно, но все-таки 90 вопросов – это слишком объемно. Ученики ведь отдельно готовятся к экзаменам, думаю можно сократить количество вопросов, например, до 60. Думаю, снижение нагрузки позволит ученикам снизить стресс перед экзаменом. Ведь они готовятся к ЕНТ, а к устному экзамену в школу отдельно тоже подготовка нужна» (учитель истории, школа-гимназия).

Также учителям был задан вопрос о том, насколько результаты итоговой аттестации гармонируют с общей успеваемостью учеников, так как наличие существенного разрыва может свидетельствовать о недостаточной преемственности итоговой аттестации с критериальным оцениванием.

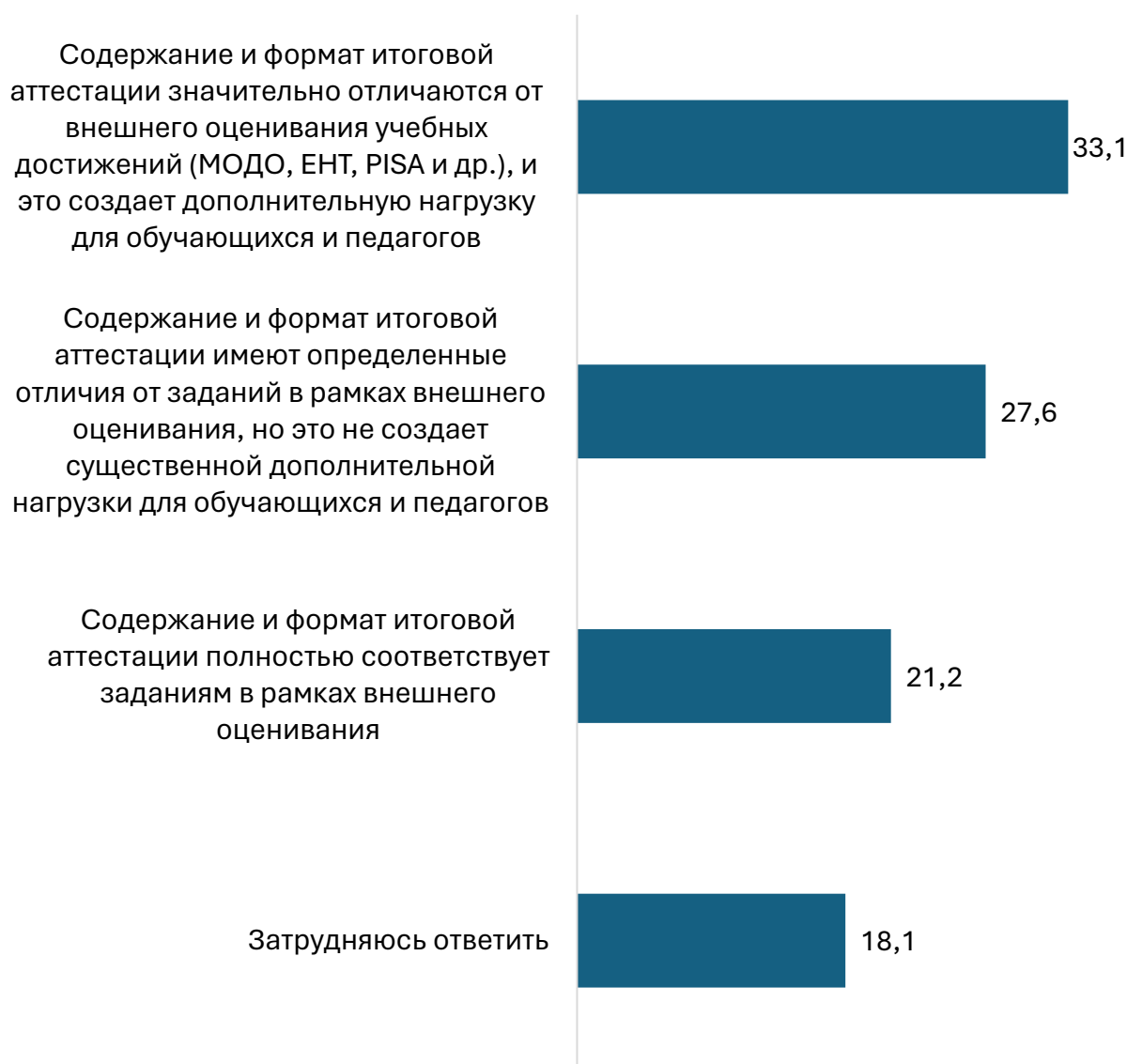
Менее половины участников анкетирования (43,8%) заявили о полном соответствии результатов итоговой аттестации школьников их успеваемости за весь период обучения в основной / старшей школе. Менее трети педагогов заявили о наличии некоторых расхождений, в частности, о случаях получения некоторыми учениками заниженных или завышенных оценок на итоговой аттестации (по 15,9%) (Рисунок 27). Следует отметить, что получение завышенных оценок на выпускных экзаменах ставит под вопрос соблюдение академической честности участниками образовательного процесса на итоговой аттестации.

Рисунок 27. Ответы педагогов на вопрос: «Насколько результаты итоговой аттестации школьников соответствуют их успеваемости за весь период обучения в основной / старшей школе?» / %

Что касается согласованности итоговой аттестации с внешним оцениванием учебных достижений школьников, каждый пятый педагог (21,2%) считает, что содержание и формат итоговой аттестации полностью соответствует заданиям в рамках внешнего оценивания (МОДО, ЕНТ, PISA и др.). Почти 28% респондентов ответил, что содержание и формат итоговой аттестации имеют определенные отличия от заданий в рамках внешнего оценивания, но это не создает существенной дополнительной нагрузки для обучающихся и педагогов. **Об отсутствии преемственности содержания и формата итоговой аттестации с внешним оцениванием учебных достижений, что приводит к дополнительной нагрузке для обучающихся и педагогов, заявила треть педагогов (33,1%)** (Рисунок 28).

Рисунок 28. Ответы педагогов на вопрос: «Насколько содержание и формат итоговой аттестации согласованы с внешним оцениванием учебных достижений (МОДО, ЕНТ, PISA и др.)?» / %

Эффективность итоговой аттестации

Финальная часть анкет для учителей была посвящена вопросам повышения эффективности итоговой аттестации в общей системе оценивания учебных достижений обучающихся. В частности, был задан вопрос о том, какие факторы влияют на эффективность данной оценочной процедуры. **По мнению почти половины респондентов, наиболее важный фактор – загруженность учеников.** Как известно, ученики выпускных 9-х классов также могут попасть в выборку национальных и международных сопоставительных исследований, таких как МОДО, PISA. В свою очередь, выпускники 11-х классов большое количество времени выделяют на подготовку к вступительному экзамену в вуз.

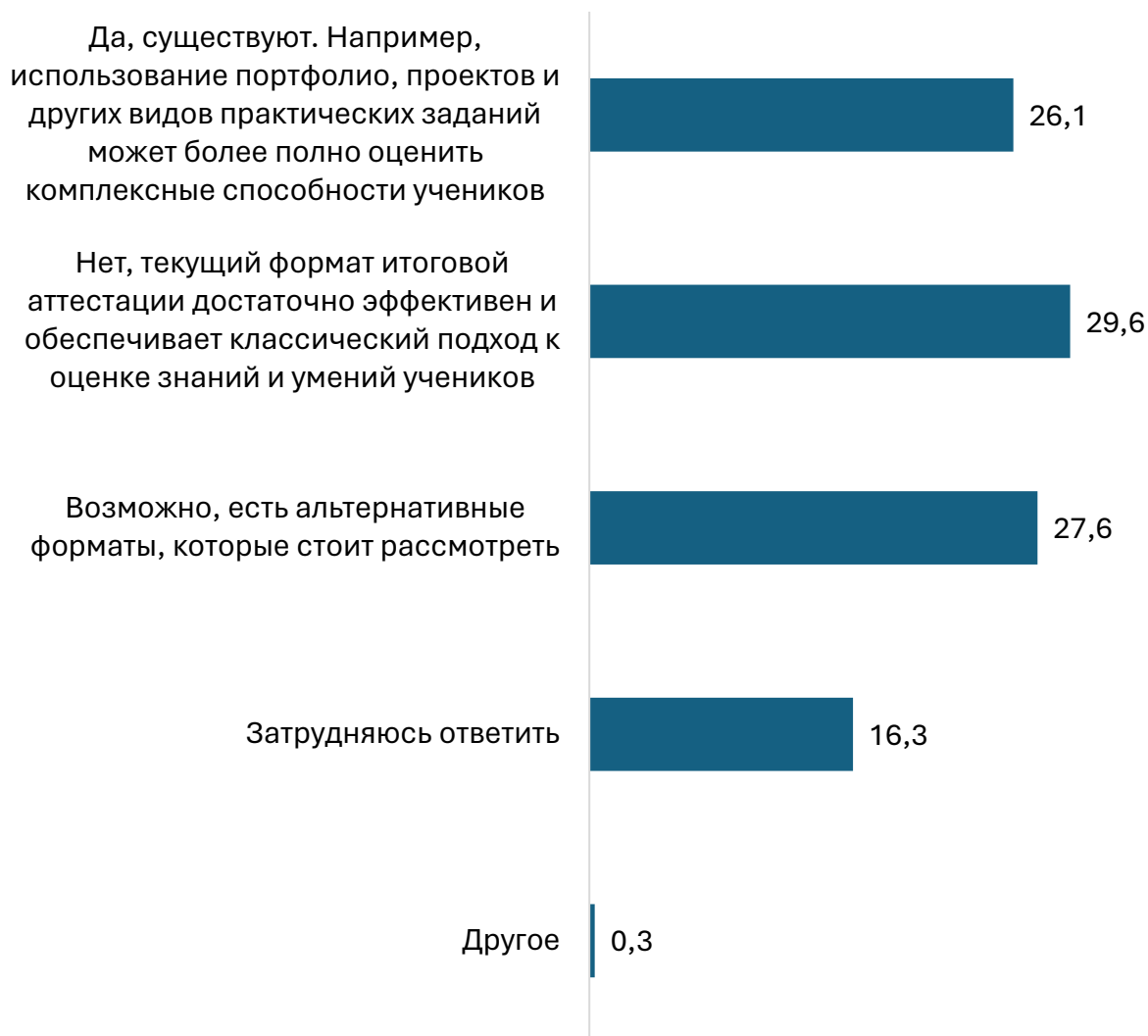
Среди других факторов учителя также отметили: недостаточную подготовку (27,9%) и мотивацию (20,2%) учеников, чрезмерную сложность заданий итоговой аттестации (26,8%) и несоответствие содержания заданий выпускных экзаменов заданиям других видов внутреннего и внешнего оценивания (Рисунок 29).

Рисунок 29. Ответы педагогов на вопрос: «Какие факторы, по вашему мнению, могут влиять на эффективность проведения итоговой аттестации?» /

Только 30% учителей считают, что текущий формат итоговой аттестации является достаточно эффективным инструментом, который обеспечивает классический подход к оценке компетенций обучающихся. Большая часть учителей отметила наличие других альтернатив выпускным экзаменам (Рисунок 30).

Рисунок 30. Ответы педагогов на вопрос: «Как вы думаете, существуют ли другие более эффективные форматы проведения выпускных экзаменов, чем нынешний формат итоговой аттестации?» / %

Также учителя предложили различные меры по изменению действующей системы итоговой аттестации обучающихся. **Наиболее популярным ответом стало «повышение значимости и надежности итоговой аттестации» (47,3%).** Это свидетельствует о том, что казахстанские педагоги считают важным повышение статуса данного экзамена для того, чтобы его результаты могли существенно влиять на дальнейшее обучение и поступление в вуз / колледж (Рисунок 31).

Рисунок 31. Ответы педагогов на вопрос: «Какие изменения или улучшения вы бы предложили в системе итоговой аттестации?» / %

В ходе фокус-групповых дискуссий педагоги также обсудили статус итоговой аттестации и ее роль среди других видов оценивания. Во-первых, учителя отметили, что требуется «выровнять» формат итоговой аттестации с заданиями ЕНТ, МОДО и МСИ, так как сейчас задания итоговой аттестации либо проверяют не все навыки, например, в языковых предметах, либо требуют детального

расписывания процесса решения, чего нет в ЕНТ, МОДО и МСИ. Во-вторых, некоторые учителя считают, что для повышения важности итоговой аттестации следует повысить ее «вес», то есть сделать результаты итоговой аттестации более весомыми в процентном соотношении итоговой оценки выпускников (Вставка 4).

Вставка 4. Мнения руководителей школ и педагогов о статусе итоговой аттестации/фокус-групповые дискуссии

- «В последние годы задания итоговой аттестации больше похожи на задания СОР, там контекстные вопросы есть, немного тестов, на соотношение вопросы есть. Готовят задания те же самые учителя, с той лишь разницей что это стандартизировано. Так может стоит тогда увеличить вес итоговой аттестации, чтобы ученики посерьезней относились к ней» (учитель математики, школа-гимназия).

- «Я только за проведение итоговой аттестации, только если она будет перекликаться хоть как-то с заданиями ЕНТ, тогда и подготовка будет единая и планомерная и, думаю, ученики будут более ответственно готовиться к итоговой аттестации» (учитель русского языка и литературы, общеобразовательная школа).

- «То, что разделили ЕНТ от итоговой аттестации, считаю правильным решением, мы провели экзамен и выдали аттестат, а так нам бы приходилось ждать результаты ЕНТ, чтобы выдать аттестат, на мой взгляд нецелесообразно это. И при том, мы как школа готовим учеников к итоговой аттестации, а к ЕНТ они ходят в учебные центры... Тут тоже считаю, что это лишняя нагрузка, вот если бы спецификации ЕНТ и итоговой аттестации были бы схожи и преемственны, то и подготовка была бы эффективней» (учитель информатики, общеобразовательная школа).

- «Надо поднять значимость итоговой аттестации, так как ученики приняли тот факт, что она проводится в стенах школы и имеют понятие, как «учителя помогут», и с такой же целью многие ученики остаются в 10-11 классах и не напрягаются, они учились на «3», но набрав на ЕНТ выше 50 баллов, поступали на грант. Также немаловажным фактом остаются вступительные экзамены в колледжи, у учеников нет мотивации к сдаче итоговой аттестации, так как после карантина многие колледжи перестали проводить вступительные экзамены, они принимают (обучающихся), смотря на средний балл в аттестате. У нас же дети знают, что учителя им поставят на итоговой аттестации плюс-минус ту же оценку, которую они получают на СОР/СОЧ, поэтому у них нет мотивации как-то готовиться к итоговой аттестации. Может, чтобы повысить мотивацию и ответственность обучающихся, нужно чтобы колледжи проводили вступительные экзамены? Вот сколько детей наблюдаю, кто ушел в колледж, они не придавали большого значения итоговой аттестации, они больше следили за тем, какие у них оценки за четверть» (учитель истории, общеобразовательная школа).

РЕЗУЛЬТАТЫ ОПРОСА РУКОВОДИТЕЛЕЙ ШКОЛ

Общая информация

Язык. Всего в анкетировании приняли участие 342 руководителя школ из 20 регионов страны. Большинство респондентов (77,2%, или 268 чел.) выбрали опрос на казахском языке, остальные 22,8% (74 чел.) прошли его на русском.

Месторасположение школы. Более половины директоров и / или заместителей директоров, участвовавших в анкетировании, работают в сельских школах (58,2%).

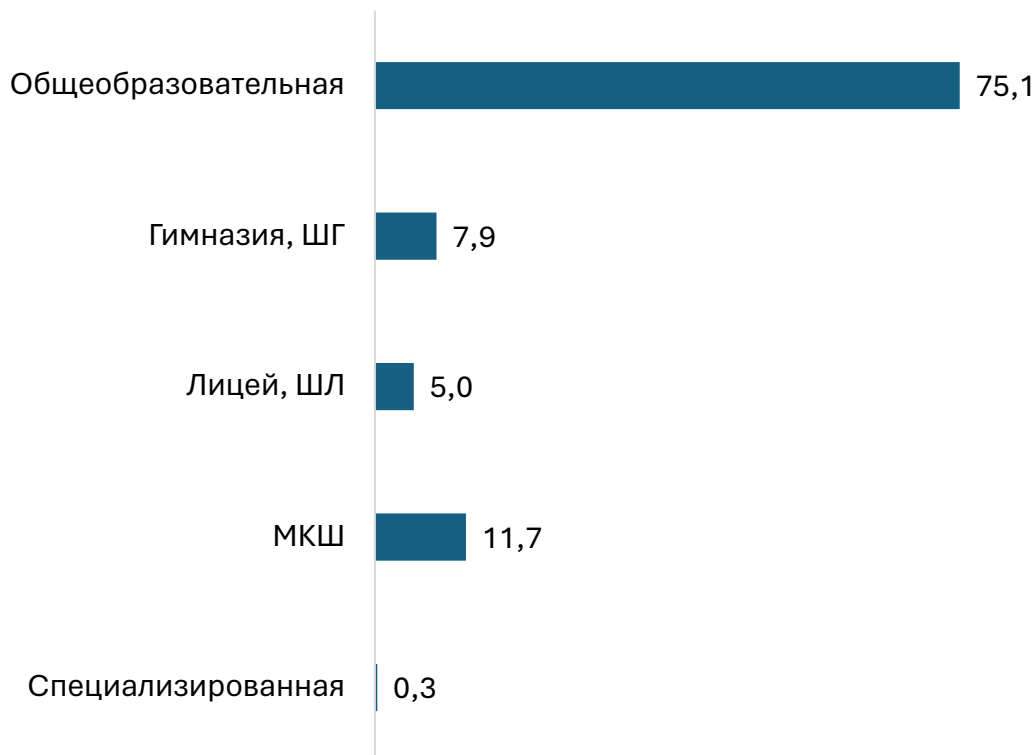
Регионы. Наибольшее количество участников анкетирования зафиксировано в Жамбылской области (Рисунок 32).

Рисунок 32. Общая информация о руководителях школ, участвовавших в опросе / регионы проживания / чел.

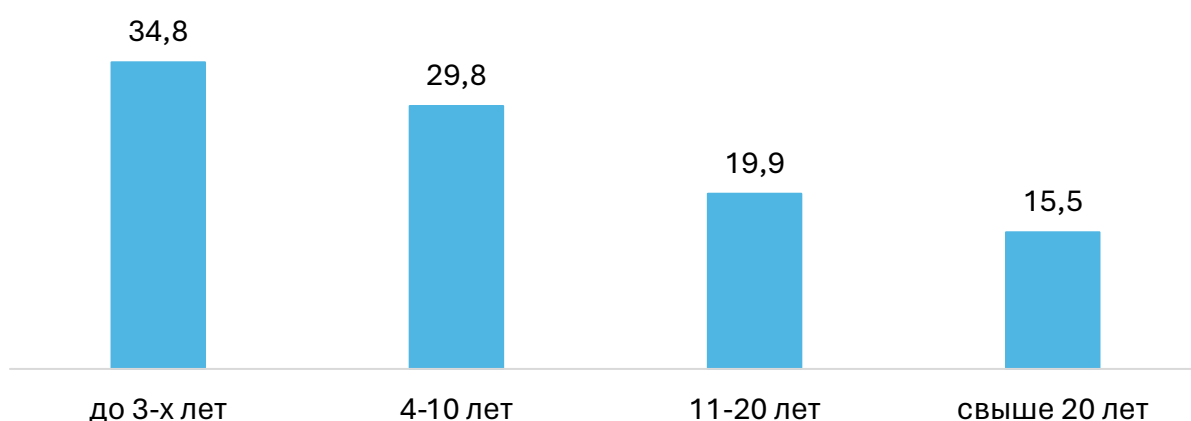
Вид школы. Наибольшее количество участников анкетирования работают в общеобразовательных школах (75,1%) (Рисунок 33).

Рисунок 33. Общая информация о руководителях школ, участвовавших в анкетировании / вид школы / %

Стаж руководящей работы. Большинство опрошенных школьных директоров и заместителей директоров работают на руководящей позиции менее 10 лет: почти 35% респондентов – менее 3-х лет, 30% – от 4-х до 10 лет (Рисунок 34).

Рисунок 34. Общая информация о руководителях школ, участвовавших в анкетировании / стаж руководящей работы / %

Восприятие итоговой аттестации

Школьные руководители, принявшие участие в анкетировании, выше оценивают важность и роль итоговой аттестации для обучающихся, в сравнении с респондентами из числа учеников и учителей. Так, **4 из 5 директоров и / или заместителей директора согласны / полностью согласны с утверждением «Итоговая аттестация важна для оценки уровня освоения обучающимися учебных программ».**

Вместе с тем, около 30% школьных руководителей не согласны или категорически не согласны с утверждением, что итоговая аттестация необходима для успешного поступления в вуз / колледж.

Кроме того, **каждый пятый респондент не согласился или категорически не согласился с утверждениями о том, что итоговая аттестация отражает реальные предметные знания и реальный уровень функциональной грамотности учеников** (креативность, критическое и аналитическое мышление и др.).

Таблица 8. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Согласны ли вы со следующими утверждениями касательно важности итоговой аттестации?» /

%

	Категорически не согласен (-на)	Не согласен (-на)	Затрудняюсь ответить	Согласен (-на)	Полностью согласен (-на)
Итоговая аттестация важна для оценки уровня освоения обучающимися учебных программ	8,2	9,6	2,6	53,8	25,7
Итоговая аттестация необходима ученикам для успешного поступления в колледж / вуз	7,3	22,8	7,6	44,2	18,1
Результаты итоговой аттестации имеют	8,5	15,8	10,5	50,0	15,2

значение для будущего образовательного и профессионального пути учащихся					
Итоговая аттестация отражает реальные предметные знания учеников	7,6	13,5	5,8	52,6	20,5
Итоговая аттестация отражает реальный уровень функциональной грамотности учеников (креативность, критическое и аналитическое мышление и др.)	7,0	14,6	12,0	54,4	12,0

3 из 4 руководителей со стажем работы 20 лет и более согласны с тем, что итоговая аттестация является логичным продолжением суммативного оценивания за все годы обучения в основной или старшей школе. Наименьший показатель таких ответов зафиксирован у руководителей со стажем работы до 3-х лет – 63,9%. Эти результаты подчеркивают важность обеспечения дополнительной поддержки и обучения для молодых руководителей, чтобы помочь им углубить свои знания и понимание целей и значимости итоговой аттестации в образовательном процессе.

В рамках анкетирования руководителям школ также было предложено охарактеризовать отношение обучающихся выпускных классов к итоговой аттестации. Более половины респондентов (56,4%) выбрали вариант ответа «Ученики усердно готовятся, так как знают, что результаты итоговой аттестации влияют на их дальнейшее обучение или поступление в вуз / колледж». Примечательно, что среди опрошенных учителей доля таких ответов немного ниже (на 8%). Значительная доля руководителей также отметила, что ученики выпускных классов чувствуют себя уверенно во время итоговой аттестации,

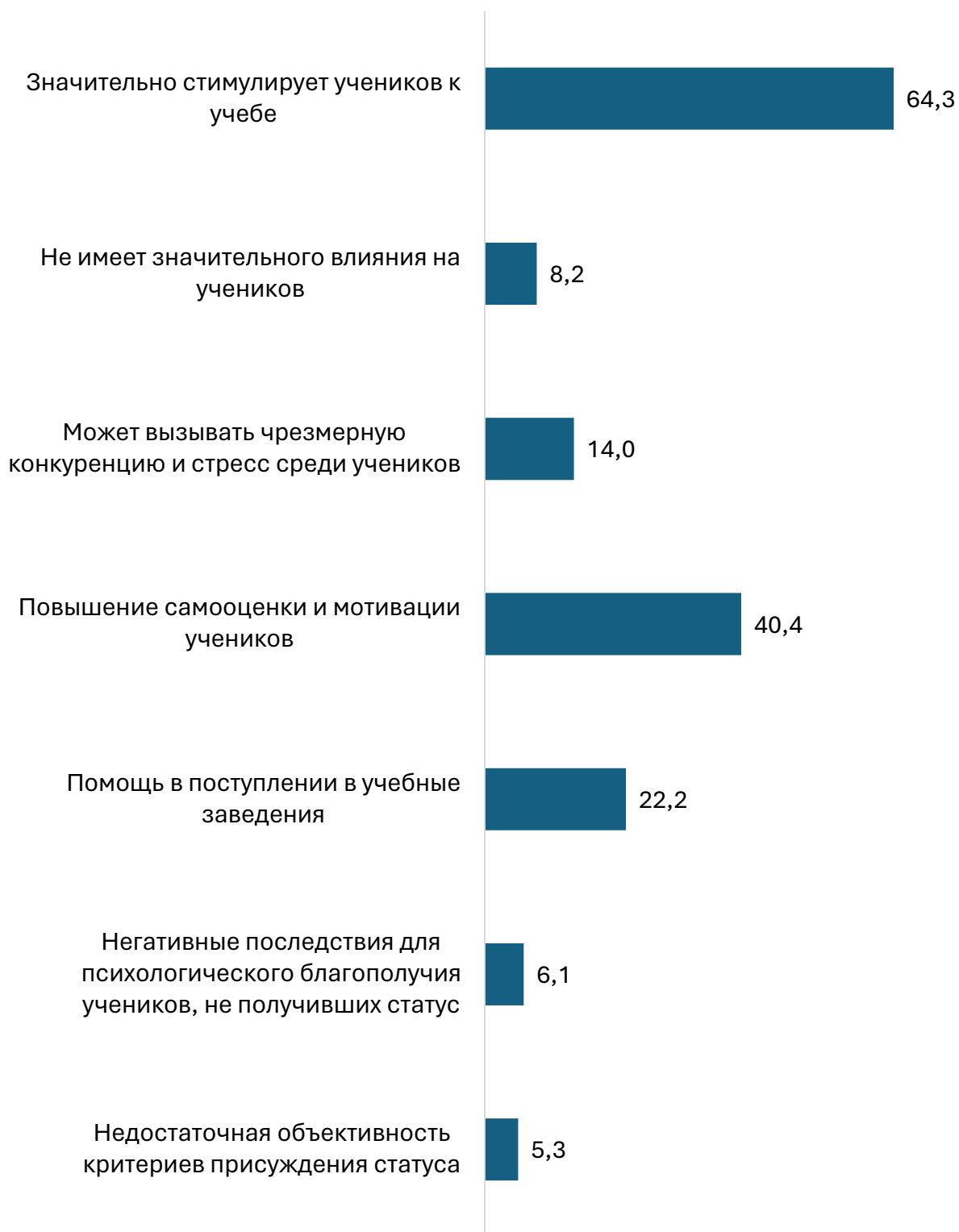
потому что она проводится в стенах школы и есть поддержка со стороны учителей (38%) (Рисунок 35).

Рисунок 35. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Как вы оцениваете отношение учеников к итоговой аттестации?» / %

Наряду с этим, руководителям школ был задан ряд вопросов о важности аттестата «Алтын белгі», учитывая его преимущество при поступлении абитуриентов в вуз. Подавляющее большинство респондентов считает, что «Алтын белгі» имеет позитивное влияние на учеников, стимулируя их к учебе (64,3%) и повышая их мотивацию и самооценку (40,4%) (Рисунок 36).

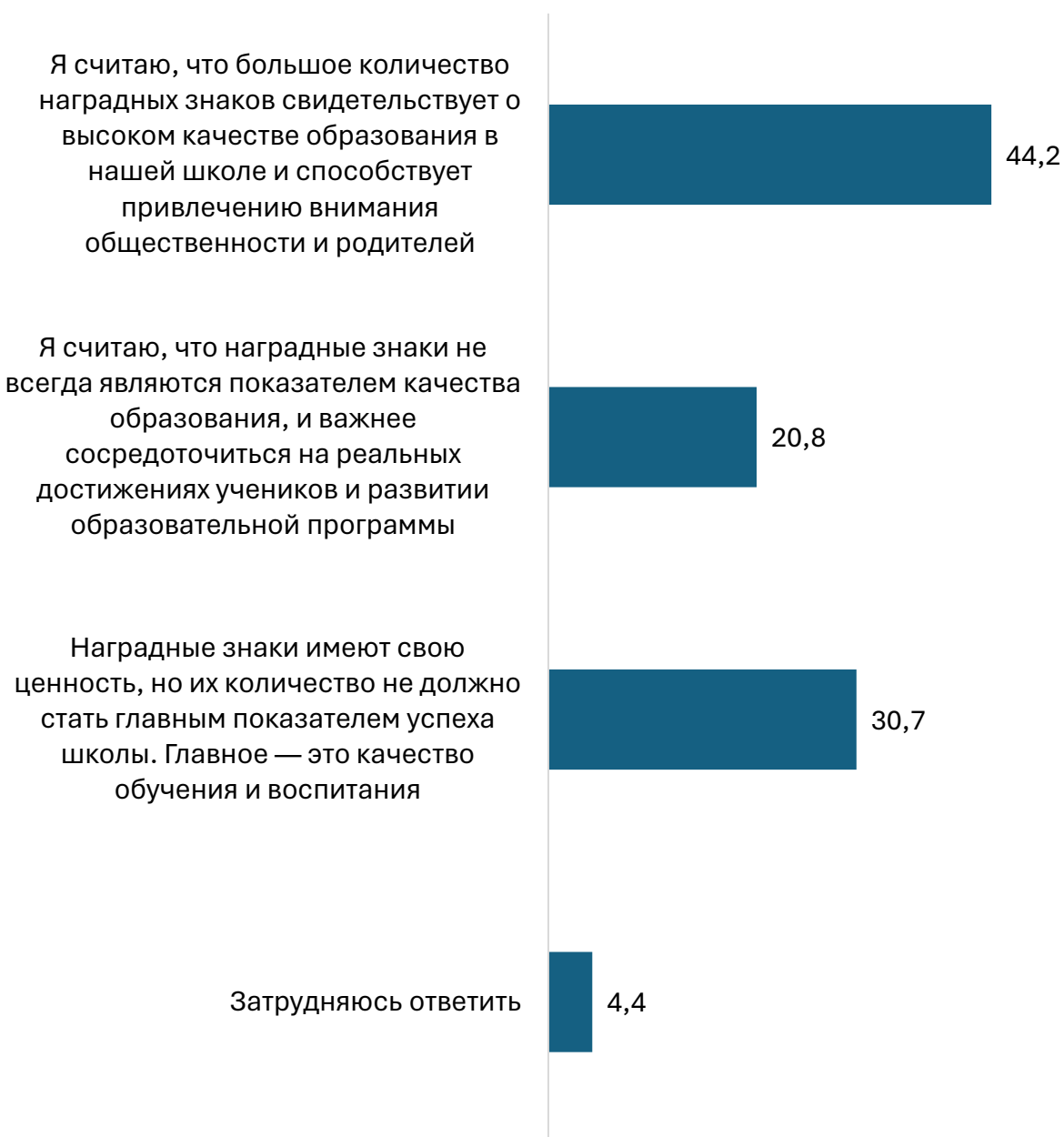
Рисунок 36. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Ваше мнение о влиянии статуса «Алтын белгі» на учеников и образовательную среду?» / %

Что касается влияния «Алтын белгі» на статус школы, около 44% школьных руководителей отметили, что большое количество наградных знаков свидетельствует о высоком качестве образования в школе и способствует привлечению внимания общественности и родителей. При этом каждый пятый респондент выбрал вариант ответа «наградные знаки не всегда являются

показателем качества образования, и важнее сосредоточиться на реальных достижениях учеников и развитии образовательной программы» (Рисунок 37).

Рисунок 37. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Как вы оцениваете влияние количества наградных знаков «Алтын белгі» на репутацию школы и восприятие ее образовательной среды?» / %

Подготовка к итоговой аттестации

На вопрос о том, проводится ли в школе подготовка к итоговой аттестации, большинство опрошенных директоров и заместителей директоров школ ответили утвердительно. При этом в сравнении с учителями, доля руководителей, отметивших, что в их школах ведется специальная подготовка к итоговой

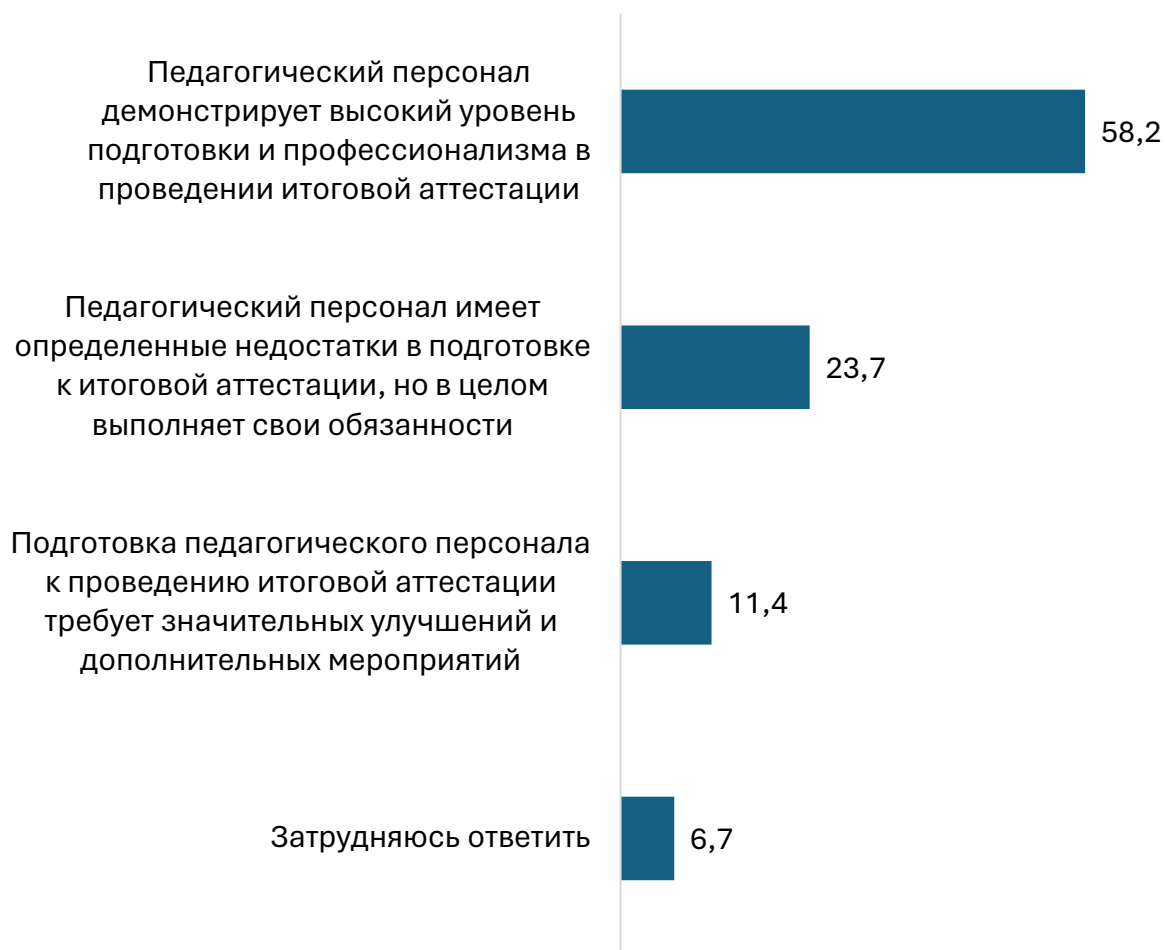
аттестации, включающая дополнительные занятия, пробные тестирования и разборы заданий, выше почти на 9% (Рисунок 38).

Рисунок 38. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Ведется ли в вашей школе отдельная подготовка к итоговой аттестации?» / %

Оценивая уровень подготовки педагогов своей школы, большинство руководителей считает, что их педагогические кадры демонстрируют высокий уровень подготовки и профессионализма в проведении итоговой аттестации. Вместе с тем, **почти каждый четвертый директор / заместитель директора (23,7%) отметил, что педагоги их школы имеют определенные недостатки в подготовке к итоговой аттестации, но в целом выполняет свои обязанности** (Рисунок 39).

Рисунок 39. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Как вы оцениваете подготовленность педагогического персонала к проведению итоговой аттестации?» / %

Практически каждый опрошенный руководитель (89,2%) высоко оценил информационно-разъяснительную работу для обучающихся касательно целей и задач итоговой аттестации (Рисунок 40).

Рисунок 40. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Как вы оцениваете разъяснительную работу вашего педагогического коллектива перед проведением выпускных экзаменов?» / %

Преимственность итоговой аттестации с внутриклассным оцениванием

Руководители школ считают итоговую аттестацию частью целостного процесса оценивания учебных достижений обучающихся. Так, доля респондентов, согласившихся с утверждением «Итоговая аттестация является логичным продолжением суммативного оценивания за все годы обучения в основной или старшей школе», составила 67,2%. Для сравнения, среди педагогов процент ответивших таким образом респондентов составил 59,1%. Вместе с тем доля не согласных / категорически не согласных с этим утверждением школьных руководителей составила почти четверть (23,7%) (среди учителей – 28,3%).

Соблюдение академической честности на итоговой аттестации

3 из 4 опрошенных школьных руководителей считают, что академическая честность является основополагающим принципом проведения итоговой аттестации и должна строго соблюдаться как учениками, так и учителями. При этом каждый 9-й респондент ответил, что

основная ответственность за академическую честность возлагается на обучающихся (Рисунок 41).

Рисунок 41. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Как вы относитесь к необходимости соблюдения академической честности во время итоговой аттестации?» / %

Менее половины школьных руководителей отметили, что в их школе предусмотрены дисциплинарные меры за нарушения академической честности на итоговой аттестации. Вместе с тем, **каждый четвертый опрошенный директор / заместитель директора ответил, что в их школе не предусмотрена система наказаний за списывания и другие формы нарушения академической честности.** Следует отметить, что почти треть респондентов затруднилась с ответом на данный вопрос (Рисунок 42).

Рисунок 42. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Существует ли в вашей школе система наказаний за нарушение академической честности во время итоговой аттестации?» / %

Согласно правилам проведения итоговой аттестации, обучающиеся при получении неудовлетворительных оценок по 1–2 предметам на итоговой аттестации допускаются к прохождению повторной итоговой аттестации по данным учебным предметам, по 3 и более предметам – остаются на повторный год обучения. Следовательно, результаты итоговой аттестации 9-х классов влияют на дальнейший отбор обучающихся в старшие классы. Однако, отвечая на вопрос о том, влияют ли результаты итоговой аттестации 9-х классов на отбор обучающихся в старшие классы, половина опрошенных школьных руководителей ответила отрицательно, почти 40% – утвердительно (Рисунок 43).

Рисунок 43. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Влияют ли результаты итоговой аттестации на отбор обучающихся в старшие классы?» /

В рамках фокус-групповых дискуссий педагогам и руководителям школ также был задан ряд вопросов касательно соблюдения академической честности во время проведения итоговой аттестации. Респонденты в целом отметили, что в их школах академической честности уделяется достаточно внимания, пресекаются попытки учеников списать или использовать дополнительные ресурсы на экзаменах.

Однако отдельные педагоги отмечали проблему утечки экзаменационных заданий непосредственно в день итоговой аттестации. Данная проблема, по мнению педагогов, является серьезным нарушением принципов академической честности, так как обучающиеся заранее знают, какие именно задания ожидают их на экзамене. Наряду с этим, небольшая часть педагогов подтвердили тот факт, что учителя склонны не ставить оценки ниже текущих за работы итоговой аттестации, чтобы не «портить» аттестат выпускника.

Вставка 5. Мнения руководителей школ и педагогов о соблюдении академической честности во время проведения итоговой аттестации/фокус-групповые дискуссии

- «Происходят «сливы» заданий итоговой аттестации с утра. То есть за два часа до экзамена уже задания есть в Интернете. Дети приходят подготовленные. Плюс, это же один вариант на всю республику. Может хотя бы по областям надо делать разные варианты» (учитель математики, гимназия).

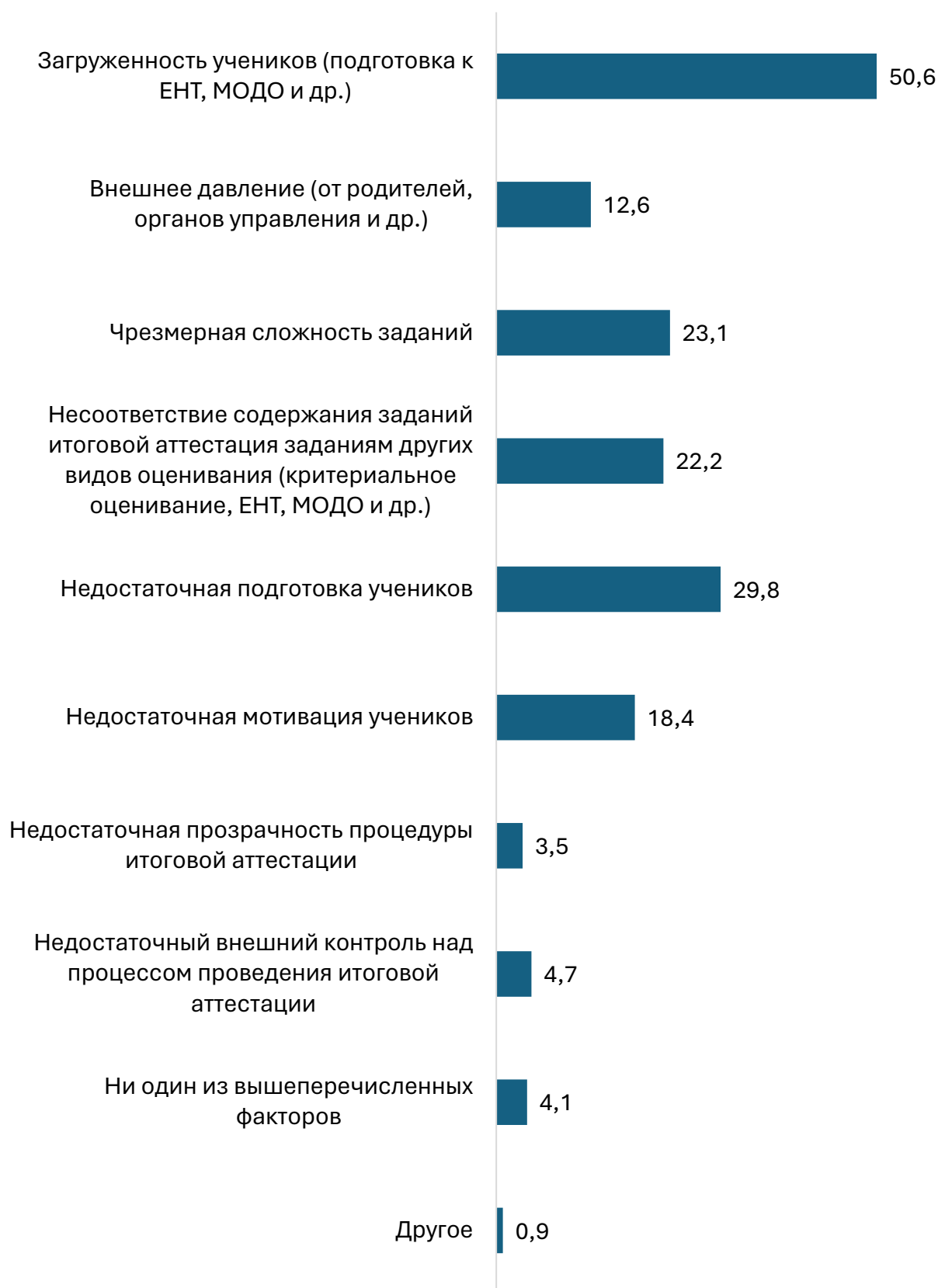
- «У нас в школе строго проходят экзамены, комиссия присутствует, телефоны забираем. Но, наверное, все зависит от учителя и школы. Некоторые учителя могут помогать своим обучающимся, ведь они их учат и знают уровень подготовки каждого. Вот как я поставлю двойку своему ученику, он знает на «3» предмет, я поставлю ему «3». Это, с одной стороны, тоже неправильно, но, с другой стороны, у нас же оценка в пользу ученика считается – если у него четвертные оценки «4», а за итоговую оценку вышла «3», то Күнделік высчитывает итоговую оценку все равно как «4» (учитель истории, гимназия).

- «Из моего опыта, как ребенок учится в течение всего периода обучения, так он и сдает итоговую аттестацию и потом ЕНТ. В отличниках я уверена, что они все экзамены сдадут на пятерки. Конечно, академическая честность зависит от учеников и учителей, есть случаи, когда учителя подтягивают своих учеников, ставят им оценку повыше, но так как вес итоговой аттестации не так уж и значителен, это не оказывает сильного эффекта. Может быть, если увеличить вес итоговой аттестации и проводить очень строго все экзамены, как в НИШ, там есть неделя СОЧ, они там как ЕНТ под строгим наблюдением сдают экзамены. Во всех школах можно перенести этот опыт, тогда честность будет соблюдаться» (учитель казахского языка и литературы, гимназия).

Эффективность итоговой аттестации

Отвечая на вопрос о том, какие факторы влияют на эффективность итоговой аттестации, большинство школьных руководителей, так же, как и учителя, отметили проблему загруженности учеников подготовкой к другим видам оценивания (ЕНТ, МОДО и др.). Аналогично опрошенным педагогам, директора и /или их заместители также выбрали следующие варианты ответов: недостаточная подготовка (29,8%) и мотивация (18,4%) учеников, чрезмерная сложность заданий итоговой аттестации (23,1%) и несоответствие содержания заданий выпускных экзаменов заданиям других видов внутреннего и внешнего оценивания (22,2%) (Рисунок 44).

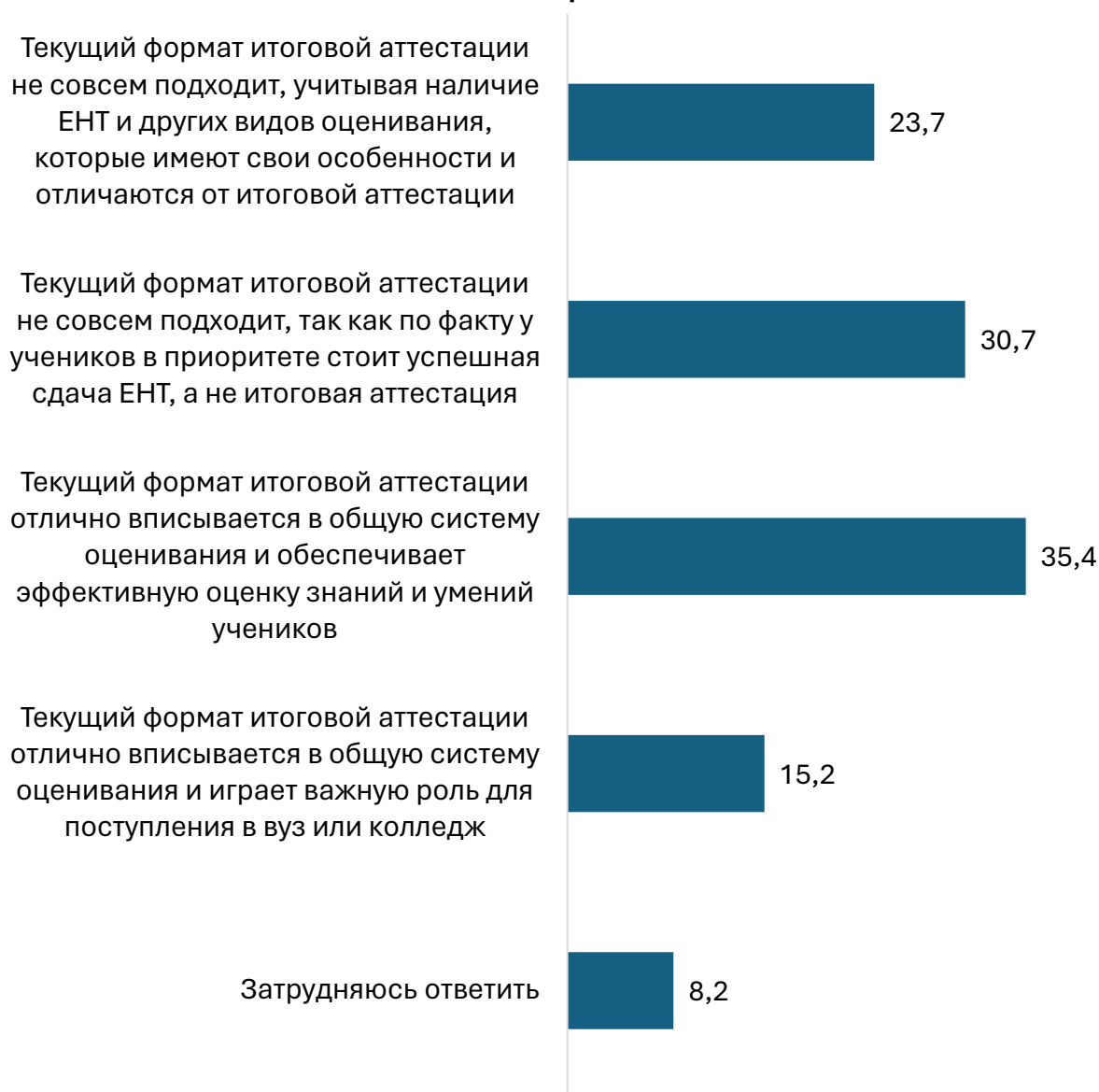
Рисунок 44. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Какие факторы, по вашему мнению, могут влиять на эффективность проведения итоговой аттестации?» / %

Свыше 35% опрошенных руководителей школ считают нынешний формат итоговой аттестации хорошо вписывающимся в общую систему оценивания.

Вместе с тем, **54,4% респондентов считают текущий формат итоговой аттестации не совсем подходящим** по таким причинам, как наличие других видов оценивания, отличающихся по содержанию от выпускных экзаменов, а также приоритетность ЕНТ для обучающихся (Рисунок 45).

Рисунок 45. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Как вы оцениваете уместность и эффективность текущего формата проведения итоговой аттестации?» / %

В качестве предложений по улучшению системы итоговой аттестации школьными руководителями чаще всего выбирался вариант «повышение значимости и надежности итоговой аттестации» (63,7%). Следует подчеркнуть, что анкетирование учителей также показало распространенность выбора данного варианта ответа (Рисунок 46).

Рисунок 46. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Какие изменения или улучшения вы бы предложили в системе итоговой аттестации?» / %

Если при опросе учителей только 30% респондентов ответили, что считают текущий формат итоговой аттестации достаточно эффективным инструментом, то среди школьных руководителей доля таких ответов выше и составила 40% (Рисунок 47%).

Рисунок 47. Ответы школьных руководителей на вопрос: «Как вы думаете, существуют ли другие более эффективные форматы проведения выпускных экзаменов, чем нынешний формат итоговой аттестации?» / %

В рамках фокус-групповых дискуссий педагогам и руководителям школ также были задан вопрос о факторах, влияющих на эффективность итоговой аттестации. Учителя и администрация выделили следующие факторы: неэффективный формат заданий итоговой аттестации по некоторым предметам и недостаточный «вес» результатов итоговой аттестации (пропорция 30% на 70% не

оказывает значительного влияния на итоговую оценку в аттестате, соответственно у учеников нет мотивации к успешной сдаче школьного экзамена) (Вставка 6).

Вставка 6. Мнения руководителей школ и педагогов об эффективности итоговой аттестации / фокус-групповые дискуссии

- «У нас дети, если честно, не готовятся к итоговой аттестации, да что там говорить, они к ЕНТ-то неохотно готовятся. Сейчас же ЕНТ пять раз можно в год сдавать. Они надеются набрать проходной балл и поступить платно. А те ребята, кто поступил уже в зарубежные вузы или в Россию, то им вообще все равно на итоговую аттестацию и ЕНТ. Если мы хотим как-то сделать итоговый экзамен в школе эффективным, то нужно придать ему «вес». Нужно, чтобы оценка за экзамен влияла на аттестат, тогда будет мотивация у ребят» (учитель русского языка и литературы, гимназия).

- «Нужно все-таки больше устного компонента вводить в итоговую аттестацию. ЕНТ..уже не прерогатива школы, оно нужно чтобы поступить в вуз. Но школьные экзамены, мы же должны проверить знания и навыки в полной мере. Пусть устно отвечает ребенок, пусть говорит, излагает, в таком формате уже не спишешь, и не поможет учитель. Дети разучились рассуждать с этими тестами, если честно» (учитель истории, школа-гимназия).

- «Порой мне кажется, что нет никакого статуса у итоговой аттестации сейчас. Учителя ставят такую же оценку за экзамен как текущие у ученика, руководствуясь принципом: ну я же знаю его/ее уровень. Еще сейчас школьники уходят в колледжи, там учатся год, отчисляются и возвращаются в школу. И мы обязаны принять его по закону. Почему ученик, сдав итоговую аттестацию, получив аттестат из школы, опять потом возвращается? Причем в колледже он же на гранте учится год, получает стипендию, потом бросает или его отчисляют, и он без отработки и каких-либо последствий возвращается в школу. Ну тут дискредитируется весь смысл школы и экзаменов школьных» (учитель истории, общеобразовательная школа).

ВЫВОДЫ

Результаты проведенного исследования позволили получить несколько ключевых выводов, отражающих текущее состояние итоговой аттестации в современной школьной среде.

Восприятие итоговой аттестации

Итоговая аттестация в целом воспринимается педагогами и обучающимися как важный вид оценивания, но при этом не настолько важный, как ЕНТ. Более 40% опрошенных учеников признают значимость аттестации в определении уровня освоения учебной программы, рассматривая ее как логическое продолжение суммативного оценивания за все годы обучения. Однако четверть респондентов-учеников воспринимают итоговую аттестацию 9-го класса исключительно как шаг для перехода в следующий класс или поступления в учебное заведение, упуская из виду глубокие цели аттестации. Следует отметить, что доля тех, кто рассматривает итоговую аттестацию 11-го класса только как экзамен для окончания школы или поступления в вуз, выше (35%).

Более половины учеников, участвовавших в опросе, выразили согласие с тем, что результаты итоговой аттестации оказывают влияние на их дальнейшую учебу и будущее в целом. Однако примерно треть учеников не согласилась с данными утверждениями.

Почти 60% педагогов считают итоговую аттестацию важным фактором для успешного поступления в вуз или колледж, а также для дальнейшего образовательного и профессионального пути учащихся. Однако около трети опрошенных учителей не согласны с данными утверждениями. Кроме того, около 29% учителей в разной степени не согласны с тем, что итоговая аттестация полностью отражает реальные предметные знания и уровень функциональной грамотности учеников.

Около 17% педагогов считают, что у учеников в приоритете стоит успешная сдача ЕНТ и других видов оценивания (например, МОДО), а не итоговая аттестация, а 12% учителей отметили, что ученики не придают особой значимости итоговой аттестации, поэтому практически не готовятся к выпускным экзаменам. Педагоги, принявшие участие в фокус-групповых дискуссиях, отметили, что для учеников важнее – успешно сдать ЕНТ, так как этот вид оценивания напрямую влияет на их поступление в вуз, т.е. является экзаменом «с высокими ставками».

Подготовка к итоговой аттестации

В опрошенных школах заявляют о высоком уровне подготовки к итоговой аттестации. По результатам анкетирования, 69% обучающихся получили детальные разъяснения касательно целей и задач итоговой аттестации. Значительная доля педагогов (74%) и школьных руководителей (89%) ответили, что

предоставляют ученикам подробные разъяснения о целях, формате и содержании итоговой аттестации.

Большинство школьников (60%) отметили, что подготовка к аттестации ведется учителями на уроках. Примерно 17% респондентов отметили, что подготовка к аттестации проводится учителями во внеурочное время.

Преимственность итоговой аттестации с внутриклассным оцениванием

Итоговая аттестация недостаточно приемлема с критериальным и внешним оцениванием. Большинство учеников и педагогов выделяют различия в содержании и формате заданий на итоговой аттестации по сравнению с внутриклассным оцениванием. Почти треть учеников (31%) отмечают, что темы заданий на итоговой аттестации отличались от тех, которые представлены в формативном оценивании, СОР и СОЧ, хотя формат заданий оставался схожим. Около 43% считают, что темы заданий были приемственными, но при этом отличался формат заданий. Почти 12% учеников отметили как различия в темах, так и в формате заданий. Эти ответы указывают на недостаточную приемственность между итоговой аттестацией и внутриклассным оцениванием.

Треть опрошенных учеников считает, что для успешной сдачи выпускных экзаменов в 9 классе тех знаний, которые они получили в школе с 5-го по 9-й класс, было достаточно, но не по всем предметам.

Кроме того, опрошенные ученики выразили мнение о том, что текущий формат аттестации не совсем соответствует их потребностям. Это связано, в частности, с наличием различных видов оценивания, каждый из которых имеет свои особенности, а также приоритетом сдачи ЕНТ перед итоговой аттестацией.

Около 28% опрошенных учителей и 24% школьных руководителей в той или иной степени не согласны с утверждением о том, что итоговая аттестация является логичным продолжением суммативного оценивания за все годы обучения в основной или старшей школах. Такие ответы ставят под сомнение то, признают ли педагоги приемственность итоговой аттестации с внутриклассным оцениванием.

Треть педагогов высказала мнение об отсутствии приемственности в содержании и формате заданий итоговой аттестации с заданиями внешнего оценивания учебных достижений (МОДО, PISA и др.), что создает дополнительную нагрузку для обучающихся и педагогов.

Соблюдение академической честности на итоговой аттестации

Несмотря на то, что участники образовательного процесса признают важность соблюдения принципов академической честности, на практике наблюдаются ее нарушения во время проведения итоговой аттестации. В частности, каждый пятый обучающийся в рамках анкетирования выразил несогласие с тем, что итоговая аттестация проводится честно и прозрачно, а

внешняя экзаменационная комиссия была честной и строгой при проведении итоговой аттестации. Более трети опрошенных выразили согласие с утверждением, что при прохождении итоговой аттестации ученики могут рассчитывать на помощь учителей своей школы.

О недостаточном соблюдении академической честности во время проведения выпускных экзаменов также может свидетельствовать то, что каждый 11-й опрошенный ученик (9%) ответил, что на итоговой аттестации получил завышенные оценки. Кроме того, более трети опрошенных учеников согласны с утверждением о том, что они могут рассчитывать на помощь учителей во время итоговой аттестации.

В ходе фокус-групповых дискуссий педагоги отметили прозрачное проведение школьного экзамена в присутствии внешней комиссии, однако отметили единичные случаи утечки заданий итоговой аттестации непосредственно перед экзаменом.

Каждый 4-й опрошенный директор / заместитель директора ответил, что в их школе не предусмотрена система наказаний за списывания и другие формы нарушения академической честности.

Эффективность итоговой аттестации

На эффективность итоговой аттестации наибольшее влияние оказывает загруженность учеников другими видами оценивания. Почти половина респондентов из числа педагогов и школьных руководителей выделила загруженность учеников как наиболее важный фактор, влияющий на эффективность итоговой аттестации. Это связано с тем, что ученики 9-х классов, помимо подготовки к итоговой аттестации, также участвуют в национальных и международных сопоставительных исследованиях, таких как МОДО и PISA, а выпускники 11-х классов выделяют много времени на подготовку к ЕНТ, где также сдаются предметы, встречающиеся на итоговой аттестации. Таким образом, отмечается проблема двойной экзаменационной и психологической нагрузки на обучающихся, что снижает их мотивацию к обучению.

Другие факторы, отмеченные учителями и руководителями, включают недостаточную подготовку и мотивацию учеников, сложность заданий итоговой аттестации, а также несоответствие содержания заданий выпускных экзаменов другим видам оценивания.

Только 30% учителей и 40% школьных руководителей считают текущий формат итоговой аттестации достаточно эффективным. Однако около четверти педагогов высказались в пользу наличия других, более эффективных форм выпускных экзаменов. Наиболее популярной мерой по изменению системы аттестации среди учителей (47%) и руководителей (64%) обозначено «повышение значимости и надежности итоговой аттестации».

РЕКОМЕНДАЦИИ

Как показывают результаты анкетирования и фокус-групповых дискуссий, эффективная и прозрачная реализация итоговой аттестации затрудняется такими проблемными вопросами, как: недостаточная согласованность содержания и формата выпускных экзаменов содержанию формативного и суммативного, а также внешнего оценивания (МОДО, МСИ, ЕНТ); недостаточный «вес» результатов итоговых экзаменов в аттестате выпускника, превалирование значимости для выпускников ЕНТ над итоговой аттестацией, недостаточное соблюдение правил академической честности на выпускных экзаменах в стенах школы и др.

По итогам исследования, а также сравнительного анализа международного и отечественного опыта организации и проведения выпускных экзаменов для дальнейшего совершенствования системы итоговой аттестации в 9-х и 11-х классах разработаны рекомендации по **пересмотру формата и содержания выпускных школьных экзаменов и вступительных экзаменов в вуз для обеспечения их гармонизации и эффективности**. В частности, предлагается рассмотреть два альтернативных варианта:

Предлагаемый вариант	Преимущества	Риски
1. Сохранение отдельных выпускных (итоговая аттестация) и вступительных экзаменов (ЕНТ) с внесением следующих изменений: - усиление контроля за прозрачностью и честностью выпускных экзаменов, например, через замену в комиссии по итоговой аттестации педагогов и руководителей на коллег из других школ или закреплении отдельного внешнего органа по вопросам организации, проведения и проверки экзаменов - сокращение количества сдаваемых предметов на итоговой аттестации и ЕНТ (на примере Азербайджана), к примеру, исключить дублирующиеся предметы в содержании ЕНТ и итоговой аттестации, предусмотреть на ЕНТ только предметы по специальности	- повышение надежности и значимости итоговой аттестации - повышение уровня соблюдения академической честности из-за преобладания внешних проверяющих в составе комиссии по итоговой аттестации - снижение нагрузки на обучающихся из-за исключения дублирующихся предметов в итоговой аттестации и ЕНТ	- возможная предвзятость при проведении итоговой аттестации из-за конкуренции между отдельными школами - повышение уровня стресса среди обучающихся из-за усиления контроля на итоговой аттестации

<p>- совершенствование формата заданий итоговой аттестации с учетом специфики предметов (например, по языковым и общественно-гуманитарным предметам – включение устных заданий, по предметам ЕМН, информатике – замена бумажного формата заданий на цифровой с акцентом на проверку навыков применения знаний на практике и др.)</p> <p>- увеличение «веса» оценки за выпускной экзамен в итоговой оценке (например, 50/50 вместо 30/70), а также включение в требования приема абитуриентов в вуз наряду с результатами ЕНТ такие показатели, как средний балл аттестата об общем среднем образовании и личные и профессиональные достижения учеников (например, в виде карты компетенций)</p>		
<p>2. Объединение выпускных и вступительных экзаменов в один централизованный экзамен (на примере Беларуси и России), который будет:</p> <p>- проводиться на базе сторонних пунктов сдачи экзаменов либо на базе школ с преобладанием внешних наблюдателей в составе экзаменационной комиссии</p> <p>- содержать разнообразные форматы заданий в соответствии с ГОСО с целью их гармонизации с внутриклассным и внешним оцениванием (устные, письменные, открытые, закрытые, смешанные задания с фокусом на функциональной грамотности, а также цифровой формат заданий по отдельным предметам). При этом задания должны включать интерактивные элементы</p>	<p>- повышение надежности и значимости итоговых экзаменов</p> <p>- освобождение школьников от подготовки к разным формам экзаменов и снижение их учебной нагрузки</p> <p>- оптимизация ресурсов на разработку экзаменационных материалов и др.</p>	<p>- возможное сопротивление среди стейкхолдеров образования из-за предлагаемых новшеств</p> <p>- увеличение расходов на обучение экзаменационной комиссии проводить экзамены</p>

(графики, текст, изображения, видео, аудиозаписи, карты, анимация, статистика и др.)		
--	--	--

При этом, следует подчеркнуть, что предлагаемые форматы экзаменов целесообразно вынести на комплексное обсуждение среди педагогической и родительской общественности и стейкхолдеров образования (МП РК, МНВО РК) для достижения консенсуса и внесения соответствующих изменений.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Приложение 1

АНКЕТЫ ДЛЯ УЧЕНИКОВ

Дорогой ученик!

Просим тебя ответить на вопросы про итоговую аттестацию. Опрос является анонимным, поэтому просим отвечать честно. Мнение учеников нашей страны очень важно для нас!

Исследователи четко объяснили мне основную информацию и цели исследования. Я понимаю, что мое участие в этом исследовании является добровольным. Я могу в любое время и без объяснения причин отозвать свое согласие, и это не будет иметь никаких негативных последствий для меня. Я понимаю, что информация, собранная в ходе этого исследования, будет использована конфиденциально.

БЛОК 1 (ОБЩАЯ ИНФОРМАЦИЯ)

1. Укажите свой пол:

- Мужской
- Женский

2. В каком регионе Казахстана вы проживаете:

- г. Астана
- г. Алматы
- г. Шымкент
- Абайская область
- Акмолинская область
- Актюбинская область
- Алматинская область
- Атырауская область
- Восточно-Казахстанская область
- Жамбылская область
- Жетысуская область
- Западно-Казахстанская область
- Карагандинская область
- Костанайская область
- Кызылординская область
- Мангистауская область
- Павлодарская область
- Северо-Казахстанская область
- Туркестанская область
- Улытауская область

3. Где расположена ваша школа?

- Город
- Село

4. К какому виду относится ваша школа?

- Общеобразовательная школа
- Гимназия, школа-гимназия
- Лицей, школа-лицей
- Малокомплектная школа
- Специализированная школа

5. На каком языке вы обучаетесь в школе?

- Казахский
- Русский
- Другой

6. Укажите свою успеваемость в этом году?

- Отлично («5»)
- Хорошо («4»)
- Удовлетворительно («3»)

7. В каком классе вы учитесь сейчас? (выберите один вариант ответа)

- 10 класс
- 11 класс

8. Принимали ли вы участие в итоговой аттестации обучающихся 9 классов? (выберите один вариант ответа)

- Да
- Нет

БЛОК 2 (ВОСПРИЯТИЕ ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ)

9. Как вы думаете, для чего необходима итоговая аттестация 9 класса? (выберите один вариант ответа)

- Итоговая аттестация нужна, чтобы определить, освоили ли мы учебную программу, это логическое продолжение суммативного оценивания за все годы обучения в 5–9 классах (СОРы, СОЧи)
- Итоговая аттестация нужна, чтобы определить, освоили ли мы учебную программу, при этом она не связана с оцениванием, которое проводилось до этого в 5–9 классах (СОРы, СОЧи и т.д.)
- Итоговая аттестация нужна только для того, чтобы перейти в 10 класс или поступить в колледж

- Я не знаю для чего нужна итоговая аттестация, она не играет важную роль в обучении
- Затрудняюсь ответить

10. Как вы думаете, для чего необходима итоговая аттестация 11 класса? (выберите один вариант ответа)

- Итоговая аттестация нужна, чтобы определить, освоили ли мы учебную программу, это логическое продолжение суммативного оценивания за все годы обучения в 10–11 классах (СОРы, СОЧи)
- Итоговая аттестация нужна, чтобы определить, освоили ли мы учебную программу, при этом она не связана с оцениванием, которое проводилось до этого в 10–11 классах (СОРы, СОЧи и т.д.)
- Итоговая аттестация нужна только для того, чтобы окончить школу или поступить в вуз
- Я не знаю для чего нужна итоговая аттестация, она не играет важную роль в учебе
- Затрудняюсь ответить

11. Согласны ли вы со следующими утверждениями? (выберите один вариант ответа в каждой строке)

	Категорически не согласен (-на)	Не согласен (-на)	Затрудняюсь ответить	Согласен (-на)	Полностью согласен (-на)
Я волновался(-ась) до или во время сдачи итоговой аттестации					
Результаты итоговой аттестации важны, потому что влияют на дальнейшую учебу					
Я считаю, что результаты итоговой аттестации важны для моего будущего					

12. При сдаче итоговой аттестации в 9 классе, как вы оценили бы уровень сложности заданий? (выберите один вариант ответа)

- Слишком сложные
- Сложные, но адекватные

- Умеренно сложные
- Простые
- Слишком простые

13. По вашему мнению, объективно ли оценены ваши работы по итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа)

- Да, объективно
- Не очень объективно, так как я получил(-а) завышенные оценки на итоговой аттестации
- Не очень объективно, так как я получил(-а) заниженные оценки на итоговой аттестации
- Совсем не объективно
- Затрудняюсь ответить

БЛОК 3 (ПОДГОТОВКА К ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ)

14. Перед проведением итоговой аттестации проводились / проводятся ли учителями разъяснения об этом экзамене? (выберите один вариант ответа)

- Да, мы получили четкие и детальные разъяснения касательно целей и задач итоговой аттестации
- Да, мы получили только общую информацию касательно итоговой аттестации
- Да, мы получили информацию не от школы, а из других источников
- Нет, разъяснений со стороны учителей об итоговой аттестации практически не было
- Затрудняюсь ответить

15. Велась / ведется ли у вас отдельная подготовка к итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа)

- Да, учителя готовили нас к итоговой аттестации на своих предметах
- Да, учителя готовили нас к аттестации во внеурочное время
- Да, в основном ученики самостоятельно готовились к аттестации
- Нет, подготовки не было / практически не было
- Затрудняюсь ответить

БЛОК 4 (ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ С ВНУТРИКЛАССНЫМ ОЦЕНИВАНИЕМ)

16. Отличались ли задания итоговой аттестации в 9 классе от заданий, которые вы выполняли на уроках и во время СОР / СОЧ в 5–9 классах? (выберите один вариант ответа)

- Темы заданий итоговой аттестации были такие же, но формат заданий отличался от тех, которые мы выполняли на уроках, СОР и СОЧ
- Темы заданий итоговой аттестации отличались, при этом формат заданий напоминал те, которые мы выполняли на уроках, СОР и СОЧ

- Отличались как темы заданий, так и их формат
- Нет, задания итоговой аттестации практически не отличались от тех, что мы выполняли на уроках, СОР и СОЧ
- Затрудняюсь ответить

17. Как вы считаете, тех знаний, которые вы получили в школе с 5-го по 9-ый класс, было достаточно для того, чтобы успешно сдать итоговую аттестацию? (выберите один вариант ответа)

- Да, достаточно по всем предметам
- Да, достаточно, но не по всем предметам
- Недостаточно ни по одному предмету
- Затрудняюсь ответить

18. Как вы оцениваете уместность и эффективность текущего формата проведения итоговой аттестации? (можете выбрать один или несколько вариантов ответа)

- Текущий формат итоговой аттестации не совсем подходит, учитывая наличие ЕНТ и других видов оценивания, которые имеют свои особенности и отличаются от итоговой аттестации
- Текущий формат итоговой аттестации не совсем подходит, так как по факту у учеников в приоритете стоит успешная сдача ЕНТ, а не итоговая аттестация
- Текущий формат итоговой аттестации отлично вписывается в общую систему оценивания и обеспечивает эффективную оценку знаний и умений учеников
- Текущий формат итоговой аттестации отлично вписывается в общую систему оценивания и играет важную роль для поступления в вуз или колледж
- Затрудняюсь ответить

БЛОК 5 (СОБЛЮДЕНИЕ АКАДЕМИЧЕСКОЙ ЧЕСТНОСТИ НА ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ)

19. Оцените организацию и процедуру проведения итоговой аттестации: (выберите один вариант ответа)

- Соответствует правилам и требованиям
- В большей степени соответствует
- Частично соответствует
- В меньшей степени соответствует / не соответствует
- Затрудняюсь ответить

20. Какие меры принимались в вашей школе для поддержания честности во время итоговой аттестации? (можете выбрать один или несколько вариантов ответа)

- На экзаменах присутствовали внешние независимые проверяющие, которые строго следили за порядком
- Использовались антиплагиатные программы для проверки работ
- Было запрещено использовать мобильные телефоны и устройства во время экзаменов
- Ни один из вышеуказанных мер

- Другие меры (укажите):

21. Согласны ли вы со следующими утверждениями? (выберите один вариант ответа в каждой строке)

	Категорически не согласен (-на)	Не согласен (-на)	Затрудняюсь ответить	Согласен (-на)	Полностью согласен (-на)
Итоговая аттестация проводилась честно и прозрачно					
При прохождении итоговой аттестации ученики могут рассчитывать на помощь учителей своей школы					
Внешняя экзаменационная комиссия была отлично подготовлена к итоговой аттестации					
Внешняя экзаменационная комиссия была честной и строгой при проведении итоговой аттестации					

АНКЕТЫ ДЛЯ ПЕДАГОГОВ

Уважаемый педагог!

Просим Вас принять участие в опросе об итоговой аттестации 9-х и 11-х классов в школах Казахстана. Опрос является анонимным, результаты будут использоваться в обобщенном виде. Просим отвечать честно, Ваше мнение очень важно для нас.

БЛОК 1 (ОБЩАЯ ИНФОРМАЦИЯ)

1. Укажите ваш пол:

- Мужской
- Женский

2. Укажите регион вашего постоянного местожительства и работы:

- г. Астана
- г. Алматы
- г. Шымкент
- Абайская область
- Акмолинская область
- Актюбинская область
- Алматинская область
- Атырауская область
- Восточно-Казахстанская область
- Жамбылская область
- Жетысуская область
- Западно-Казахстанская область
- Карагандинская область
- Костанайская область
- Кызылординская область
- Мангистауская область
- Павлодарская область
- Северо-Казахстанская область
- Туркестанская область
- Улытауская область

3. Где расположена ваша школа?

- Город
- Село

4. Укажите вид организации образования, в которой вы работаете в данный момент:

- Общеобразовательная школа
- Гимназия, школа-гимназия
- Лицей, школа-лицей
- Малокомплектная школа
- Специализированная школа

5. Укажите ваш педагогический стаж:

- До 3 лет
- 4–10 лет
- 11–20 лет
- Свыше 20 лет

6. Укажите вашу категорию:

- Педагог-стажер
- Педагог
- Педагог-модератор
- Педагог-эксперт
- Педагог-исследователь
- Педагог-мастер

7. Укажите язык обучения классов, в которых вы преподаете?

- Казахский
- Русский
- Смешанный
- Другой

8. Преподаете ли вы на уровне основного среднего / общего среднего образования (5–11 (12) классы)?

- Да
- Нет

9. Какой предмет вы преподаете?

- Казахский язык и литература
- Русский язык и литература
- Иностранный язык
- Алгебра и геометрия
- Информатика
- Физика
- Химия
- Биология
- География
- История Казахстана, всемирная история
- Основы права

БЛОК 2 (ВОСПРИЯТИЕ ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ)

10. Согласны ли вы со следующими утверждениями касательно итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа в каждой строке)

	Категорически не согласен (-на)	Не согласен (-на)	Затрудняюсь ответить	Согласен (-на)	Полностью согласен (-на)
--	---------------------------------	-------------------	----------------------	----------------	--------------------------

Итоговая аттестация важна для оценки уровня освоения обучающимися учебных программ					
Итоговая аттестация необходима ученикам для успешного поступления в колледж / вуз					
Результаты итоговой аттестации имеют значение для будущего образовательного и профессионального пути учащихся					
Итоговая аттестация отражает реальные предметные знания учеников					
Итоговая аттестация отражает реальный уровень функциональной грамотности учеников (креативность, критическое и аналитическое мышление и др.)					

11. Как вы оцениваете отношение учеников к итоговой аттестации? (выберите один или несколько вариантов ответа)

- Ученики усердно готовятся, так как знают, что результаты итоговой аттестации влияют на их дальнейшее обучение или поступление в вуз / колледж
- Ученики чувствуют себя уверенно, потому что итоговая аттестация проводится в стенах школы и есть поддержка со стороны учителей
- Ученики испытывают нагрузку, так как по факту у учеников в приоритете стоит успешная сдача ЕНТ или других видов оценивания (МОДО и др.), а не итоговая аттестация
- Ученики не придают особой значимости итоговой аттестации, поэтому практически не готовятся к ней
- Затрудняюсь ответить

12. Ваше мнение об уровне сложности заданий итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа)

- Задания итоговой аттестации представляют собой адекватный уровень сложности, соответствующий учебной программе и ожидаемым результатам ГОСО
- Задания итоговой аттестации могут быть немного сложнее, чем ожидалось, но это помогает проверить знания и навыки учеников в полной мере
- Задания итоговой аттестации чрезмерно сложные, т. к. не учитываются потребности и условия обучения
- Задания в итоговой аттестации слишком простые и не отражают реального уровня подготовки учеников
- Затрудняюсь ответить

БЛОК 3 (ПОДГОТОВКА К ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ)

13. Ведется ли в вашей школе отдельная подготовка к итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа)

- Да, у нас в школе ведется специальная подготовка к итоговой аттестации, включающая дополнительные занятия, тестирование по учебным материалам и разбор заданий
- Да, мы проводим подготовку к итоговой аттестации, но только во внеурочное время
- Нет, у нас нет отдельной подготовки к итоговой аттестации, так как основной акцент делается на учебный процесс в рамках учебного года
- Затрудняюсь ответить

14. Как вы оцениваете свою разъяснительную работу для учеников перед проведением итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа)

- Я предоставил(-а) ученикам подробные разъяснения о целях, формате и содержании итоговой аттестации
- Я предоставил(-а) ученикам общую информацию об итоговой аттестации, но не вдавался(-ась) в детали
- Я не проводил(-а) разъяснительную работу об итоговой аттестации
- Затрудняюсь ответить

15. Согласны ли вы со следующими утверждениями касательно итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа в каждой строке)

	Категорически не согласен (-на)	Не согласен (-на)	Затрудняюсь ответить	Согласен (-на)	Полностью согласен (-на)
Я провожу детальные разъяснения ученикам о цели, задачах и содержании					

Итоговой аттестации					
---------------------	--	--	--	--	--

БЛОК 4 (ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ С ВНУТРИКЛАССНЫМ ОЦЕНИВАНИЕМ)

16. Согласны ли вы со следующими утверждениями касательно итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа в каждой строке)

	Категорически не согласен (-на)	Не согласен (-на)	Затрудняюсь ответить	Согласен (-на)	Полностью согласен (-на)
Итоговая аттестация является логичным продолжением суммативного оценивания за все годы обучения в основной или старшей школе					

17. Как вы считаете, насколько содержание и формат итоговой аттестации согласованы с критериальным оцениванием обучающихся (формативное, СОР, СОЧ)? (выберите один вариант ответа)

- Содержание и формат итоговой аттестации значительно отличаются от заданий критериального оценивания (формативное, СОР, СОЧ), и это создает дополнительную нагрузку для обучающихся и педагогов
- Содержание и формат итоговой аттестации имеют определенные отличия от заданий критериального оценивания, но это не создает существенной дополнительной нагрузки для обучающихся и педагогов
- Итоговая аттестация является логическим продолжением критериального оценивания, поэтому ее содержание и формат полностью соответствует заданиям в рамках критериального оценивания
- Затрудняюсь ответить

18. Как вы оцениваете соответствие содержания и формата заданий итоговой аттестации заданиям, которые ученики выполняли на уроках и во время СОЧ / СОР? (выберите один вариант ответа)

- Задания на итоговой аттестации были составлены по тем же темам, что и задания, которые ученики выполняли во время ежедневного оценивания, СОЧ / СОР, но при этом они отличались по формату
- Задания на итоговой аттестации отличались по темам, но формат был схож с заданиями, которые ученики выполняли во время ежедневного оценивания, СОЧ / СОР

- Задания на итоговой аттестации отличались и по темам, и по формату от заданий, которые ученики выполняли во время ежедневного оценивания, СОЧ / СОР
- Задания на итоговой аттестации практически не отличались от заданий, которые ученики выполняли во время ежедневного оценивания, СОЧ / СОР
- Затрудняюсь ответить

19. Насколько результаты итоговой аттестации школьников соответствуют их успеваемости за весь период обучения в основной / старшей школе? (выберите один вариант ответа)

- Полностью соответствуют
- Не в полной мере соответствуют, так как некоторые ученики получили завышенные оценки на итоговой аттестации
- Не в полной мере соответствуют, так как некоторые ученики получили заниженные оценки на итоговой аттестации
- Практически не соответствуют / не соответствуют
- Затрудняюсь ответить

20. Как вы считаете, насколько содержание и формат итоговой аттестации согласованы с внешним оцениванием учебных достижений (МОДО, ЕНТ, PISA и др.)? (выберите один вариант ответа)

- Содержание и формат итоговой аттестации значительно отличаются от внешнего оценивания учебных достижений (МОДО, ЕНТ, PISA и др.), и это создает дополнительную нагрузку для обучающихся и педагогов
- Содержание и формат итоговой аттестации имеют определенные отличия от заданий в рамках внешнего оценивания, но это не создает существенной дополнительной нагрузки для обучающихся и педагогов
- Содержание и формат итоговой аттестации полностью соответствует заданиям в рамках внешнего оценивания
- Затрудняюсь ответить

БЛОК 5 (ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ)

21. Какие факторы, по вашему мнению, могут влиять на эффективность проведения итоговой аттестации? (выберите один или несколько вариантов ответа)

- Загруженность учеников (подготовка к ЕНТ, МОДО и др.)
- Внешнее давление (от родителей, органов управления и др.)
- Чрезмерная сложность заданий
- Несоответствие содержания заданий итоговой аттестации заданиям других видов оценивания (критериальное оценивание, ЕНТ, МОДО и др.)
- Недостаточная подготовка учеников
- Недостаточная мотивация учеников
- Недостаточная прозрачность процедуры итоговой аттестации
- Недостаточный внешний контроль над процессом проведения итоговой аттестации
- Ни один из вышеперечисленных факторов
- Другое (укажите):

22. Как вы думаете, существуют ли другие более эффективные форматы проведения выпускных экзаменов, чем нынешний формат итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа)

- Да, существуют. Например, использование портфолио, проектов и других видов практических заданий может более полно оценить комплексные способности учеников
- Нет, текущий формат итоговой аттестации достаточно эффективен и обеспечивает классический подход к оценке знаний и умений учеников
- Возможно, есть альтернативные форматы, которые стоит рассмотреть
- Другое (укажите):
- Затрудняюсь ответить

23. Какие изменения или улучшения вы бы предложили в системе итоговой аттестации? (выберите один или несколько вариантов ответа)

- Повышение значимости и надежности итоговой аттестации: результаты аттестации должны существенно влиять на дальнейшее обучение и поступление в вуз / колледж
- Создание более поддерживающей и стимулирующей обстановки для учеников, минимизируя внешнее давление со стороны родителей, органов управления и др.
- Адаптация заданий итоговой аттестации с учетом уровня сложности, чтобы они были более доступными и реалистичными для учеников
- Согласование содержания заданий итоговой аттестации с заданиями других видов оценивания, чтобы обеспечить целостность всей системы оценивания
- Обеспечение прозрачности и понятности процедуры итоговой аттестации для всех участников: учеников, родителей и учителей
- Усиление внешнего контроля над процессом проведения итоговой аттестации для обеспечения справедливости, надежности и значимости результатов
- Предложений не имею
- Другое (укажите):

АНКЕТЫ ДЛЯ РУКОВОДИТЕЛЕЙ ШКОЛ

Уважаемый директор / заместитель директора, просим Вас принять участие в опросе об итоговой аттестации 9-х и 11-х классов в школах Казахстана. Опрос является анонимным, результаты будут использоваться в обобщенном виде. Просим отвечать честно, Ваше мнение очень важно для нас.

БЛОК 1 (ОБЩАЯ ИНФОРМАЦИЯ)

1. Укажите ваш пол:

- Мужской
- Женский

2. Укажите регион вашего постоянного местожительства и работы:

- г. Астана
- г. Алматы
- г. Шымкент
- Абайская область
- Акмолинская область
- Актыубинская область
- Алматинская область
- Атырауская область
- Восточно-Казахстанская область
- Жамбылская область
- Жетысуская область
- Западно-Казахстанская область
- Карагандинская область
- Костанайская область
- Кызылординская область
- Мангистауская область
- Павлодарская область
- Северо-Казахстанская область
- Туркестанская область
- Улытауская область

3. Где расположена ваша школа?

- Город
- Село

4. Укажите вид организации образования, в которой вы работаете руководителем в данный момент:

- Общеобразовательная школа
- Гимназия, школа-гимназия
- Лицей, школа-лицей
- Малокомплектная школа
- Специализированная школа

5. Укажите ваш стаж как руководителя:

- До 3 лет
- 4–10 лет
- 11–20 лет
- Свыше 20 лет

БЛОК 2 (ВОСПРИЯТИЕ ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ)

6. Согласны ли вы со следующими утверждениями касательно итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа в каждой строке)

	Категорически не согласен (-на)	Не согласен (-на)	Затрудняюсь ответить	Согласен (-на)	Полностью согласен (-на)
Итоговая аттестация важна для оценки уровня освоения обучающимися общеобразовательных учебных программ					
Итоговая аттестация необходима ученикам для успешного поступления в колледж / вуз					
Результаты итоговой аттестации имеют значение для будущего образовательного и профессионального пути учащихся					
Итоговая аттестация отражает реальные предметные знания учеников					
Итоговая аттестация отражает реальный уровень функциональной грамотности учеников (креативность, критическое и					

аналитическое мышление и др.)					
-------------------------------	--	--	--	--	--

7. Как вы оцениваете отношение учеников к итоговой аттестации? (выберите один или несколько вариантов ответа)

- Ученики усердно готовятся, так как знают, что результаты итоговой аттестации влияют на их дальнейшее обучение или поступление в вуз / колледж
- Ученики чувствуют себя уверенно, потому что итоговая аттестация проводится в стенах школы и есть поддержка со стороны учителей
- Ученики испытывают нагрузку, так как по факту у учеников в приоритете стоит успешная сдача ЕНТ или других видов оценивания (МОДО и др.), а не итоговая аттестация
- Ученики не придают особой значимости итоговой аттестации, поэтому практически не готовятся к ней
- Затрудняюсь ответить

8. Ваше мнение о влиянии статуса «Алтын Белгі» на учеников и образовательную среду? (выберите один или несколько вариантов ответа)

- Значительно стимулирует учеников к учебе
- Не имеет значительного влияния на учеников
- Может вызывать чрезмерную конкуренцию и стресс среди учеников
- Повышение самооценки и мотивации учеников
- Помощь в поступлении в учебные заведения
- Негативные последствия для психологического благополучия учеников, не получивших статус
- Недостаточная объективность критериев присуждения статуса

9. Как вы оцениваете влияние количества наградных знаков «Алтын Белгі» на репутацию школы и восприятие ее образовательной среды? (выберите один вариант ответа)

- Я считаю, что большое количество наградных знаков свидетельствует о высоком качестве образования в нашей школе и способствует привлечению внимания общественности и родителей
- Я считаю, что наградные знаки не всегда являются показателем качества образования, и важнее сосредоточиться на реальных достижениях учеников и развитии образовательной программы
- Наградные знаки имеют свою ценность, но их количество не должно стать главным показателем успеха школы. Главное — это качество обучения и воспитания
- Затрудняюсь ответить

БЛОК 3 (ПОДГОТОВКА К ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ)

10. Ведется ли в вашей школе отдельная подготовка к итоговой аттестации? (выберите один вариант)

- Да, у нас в школе ведется специальная подготовка к итоговой аттестации, включающая дополнительные занятия, тестирование по учебным материалам и разбор заданий
- Да, мы проводим подготовку к итоговой аттестации, но только во внеурочное время
- Нет, у нас нет отдельной подготовки к итоговой аттестации, так как основной акцент делается на учебный процесс в рамках учебного года
- Затрудняюсь ответить

11. Как вы оцениваете подготовленность педагогического персонала к проведению итоговой аттестации?

- Педагогический персонал демонстрирует высокий уровень подготовки и профессионализма в проведении итоговой аттестации
- Педагогический персонал имеет определенные недостатки в подготовке к итоговой аттестации, но в целом выполняет свои обязанности
- Подготовка педагогического персонала к проведению итоговой аттестации требует значительных улучшений и дополнительных мероприятий
- Затрудняюсь ответить

12. Как вы оцениваете разъяснительную работу вашего педагогического коллектива перед проведением выпускных экзаменов? (можете выбрать один вариант ответа)

- Мы предоставили ученикам подробные разъяснения о целях, формате и важности итоговой аттестации
- Наши учителя предоставили общую информацию об итоговой аттестации, но не углублялись в детали
- Разъяснительная работа нашего педагогического коллектива об итоговой аттестации не была проведена
- Затрудняюсь ответить

БЛОК 4 (ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ С ВНУТРИКЛАССНЫМ ОЦЕНИВАНИЕМ)

13. Согласны ли вы со следующими утверждениями касательно итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа в каждой строке)

	Категорически не согласен (-на)	Не согласен (-на)	Затрудняюсь ответить	Согласен (-на)	Полностью согласен (-на)
Итоговая аттестация является логичным продолжением суммативного оценивания за все годы обучения в основной или старшей школе					

БЛОК 5 (СОБЛЮДЕНИЕ АКАДЕМИЧЕСКОЙ ЧЕСТНОСТИ НА ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ)

14. Как вы относитесь к необходимости соблюдения академической честности во время итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа)

- Считаю, что академическая честность является основополагающим принципом и должна строго соблюдаться как учениками, так и педагогами во время итоговой аттестации.
- Рассматриваю соблюдение академической честности как важный аспект, однако считаю, что основная ответственность за это возлагается на обучающихся
- Рассматриваю соблюдение академической честности как важный аспект, однако считаю, что основная ответственность за это возлагается на педагогов
- Признаю важность соблюдения академической честности, но считаю, что некоторые нарушения могут быть оправданы при определенных обстоятельствах
- Не вижу в соблюдении академической честности особой важности во время итоговой аттестации

15. Существует ли в вашей школе система наказаний за нарушение академической честности во время итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа)

- Да, в нашей школе есть система наказаний за нарушения академической честности, которая включает в себя дисциплинарные меры
- Нет, в нашей школе отсутствует система наказаний за нарушения академической честности
- Затрудняюсь ответить

16. Влияют ли результаты итоговой аттестации на отбор обучающихся в старшие классы (выберите один вариант ответа)

- Да, результаты итоговой аттестации являются одним из критериев отбора обучающихся в старшие классы
- Нет, результаты итоговой аттестации не влияют на отбор обучающихся в старшие классы
- Затрудняюсь ответить

БЛОК 6 (ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ)

17. Какие факторы, по вашему мнению, могут влиять на эффективность проведения итоговой аттестации? (можете выбрать несколько вариантов ответа)

- Загруженность учеников (подготовка к ЕНТ, МОДО и др.)
- Внешнее давление (от родителей, органов управления и др.)
- Чрезмерная сложность заданий
- Несоответствие содержания заданий итоговой аттестации заданиям других видов оценивания (критериальное оценивание, ЕНТ, МОДО и др.)
- Недостаточная подготовка учеников
- Недостаточная мотивация учеников
- Недостаточная прозрачность процедуры итоговой аттестации
- Недостаточный внешний контроль над процессом проведения итоговой аттестации
- Ни один из вышеперечисленных факторов

- Укажите:

18. Как вы оцениваете уместность и эффективность текущего формата проведения итоговой аттестации? (выберите один или несколько вариантов ответа)

- Текущий формат итоговой аттестации не совсем подходит, учитывая наличие ЕНТ и других видов оценивания, которые имеют свои особенности и отличаются от итоговой аттестации
- Текущий формат итоговой аттестации не совсем подходит, так как по факту у учеников в приоритете стоит успешная сдача ЕНТ, а не итоговая аттестация
- Текущий формат итоговой аттестации отлично вписывается в общую систему оценивания и обеспечивает эффективную оценку знаний и умений учеников
- Текущий формат итоговой аттестации отлично вписывается в общую систему оценивания и играет важную роль для поступления в вуз или колледж
- Затрудняюсь ответить

19. Какие изменения или улучшения вы бы предложили в системе итоговой аттестации? (выберите один или несколько вариантов ответа)

- Повышение значимости и надежности итоговой аттестации: результаты аттестации должны существенно влиять на дальнейшее обучение и поступление в вуз / колледж
- Создание более поддерживающей и стимулирующей обстановки для учеников, минимизируя внешнее давление со стороны родителей, органов управления и др.
- Адаптация заданий итоговой аттестации с учетом уровня сложности, чтобы они были более доступными и реалистичными для учеников
- Согласование содержания заданий итоговой аттестации с заданиями других видов оценивания, чтобы обеспечить целостность всей системы оценивания
- Обеспечение прозрачности и понятности процедуры итоговой аттестации для всех участников: учеников, родителей и учителей
- Усиление внешнего контроля над процессом проведения итоговой аттестации для обеспечения справедливости, надежности и значимости результатов
- Предложений не имею
- Другое (укажите):

20. Как вы думаете, существуют ли другие более эффективные форматы проведения выпускных экзаменов, чем нынешний формат итоговой аттестации? (выберите один вариант ответа)

- Да, существуют. Например, использование портфолио, проектов и других видов практических заданий может более полно оценить комплексные способности учеников
- Нет, текущий формат итоговой аттестации достаточно эффективен и обеспечивает стандартизированный подход к оценке знаний и умений учеников
- Возможно, есть альтернативные форматы, которые стоит рассмотреть.
- Затрудняюсь ответить

Допуск к итоговой аттестации обучающихся 9 (10) классов

Если обучающийся имеет годовые неудовлетворительные оценки по одному или двум предметам, то до проведения итоговой аттестации обучающийся проходит дополнительное суммативное оценивание за учебный год по данным предметам.

При получении оценок 3, 4, 5 за дополнительное суммативное оценивание за учебный год итоговая оценка выставляется как среднее арифметическое значение годовой оценки и оценки за суммативное оценивание за учебный год с округлением к ближайшему целому.

При получении оценки 2 за дополнительное суммативное оценивание за учебный год обучающиеся 9 (10) класса не допускаются к итоговой аттестации и остаются на повторный год обучения.

При получении оценки 2 по трем и более предметам обучающиеся 9 (10) класса не допускаются к итоговой аттестации и остаются на повторный год обучения.

Если у учащегося имеются годовые оценки 2 по одному или двум предметам, по которым проводится итоговая аттестация, то до начала итоговой аттестации проводится дополнительное суммативное оценивание за учебный год по данным предметам. При получении оценок 3, 4, 5 за дополнительное суммативное оценивание за учебный год итоговая оценка выставляется на основании результатов экзамена (по пятибалльной шкале) и оценки за дополнительное суммативное оценивание за учебный год (по пятибалльной шкале) в процентном соотношении 30 на 70. Округление итоговой оценки проводится к ближайшему целому.

При получении оценки 2 за дополнительное суммативное оценивание за учебный год обучающиеся 9 (10) класса не допускаются к итоговой аттестации, остаются на повторный год обучения. Если обучающийся был освобожден в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан от таких учебных предметов, как «Технология», (Художественный труд), «Начальная военная подготовка» («Начальная военная и технологическая подготовка») и «Физическая культура» – то это не влияет на успеваемость, допуск к итоговой аттестации, перевод в следующие классы.

Выпускники 9 (10) класса, имеющим оценки 5 по изученным предметам, подлежащим включению в приложение к аттестату об основном среднем образовании, получают аттестат с отличием об основном среднем образовании.

Вопрос о необходимости проведения итоговой аттестации обучающихся с особыми образовательными потребностями и обучающихся по индивидуальным учебным программам решается педагогическим советом в соответствии с индивидуальными особенностями обучающихся.

Допуск к итоговой аттестации обучающихся 11(12) классов

Если обучающийся 11 (12) класса имеет годовую оценку 2 по двум по одному или двум предметам, по которым не проводится итоговая аттестация, до начала итоговой

аттестации проводится дополнительное суммативное оценивание за учебный год по данным предметам.

Если ученик получил оценки 3, 4, 5 за это дополнительное суммативное оценивание за учебный год - итоговая оценка выставляется как среднее арифметическое значение годовой оценки и оценки за суммативное оценивание за учебный год с округлением к ближайшему целому.

Если обучающийся получил оценку 2 за дополнительное суммативное оценивание - он не допускается к итоговой аттестации и получают справку о незавершенном образовании.

При получении оценки 2 по трем и более предметам обучающиеся 11 (12) класса не допускаются к итоговой аттестации и получают справку о незавершенном общем среднем образовании.

Если обучающийся 11(12) классов имеет годовые оценки 2 по предметам, по которым проводится итоговая аттестация - то до начала итоговой аттестации проводится дополнительное суммативное оценивание за учебный год по данным предметам.

После проведенного дополнительного суммативного оценивания при получении оценок 3, 4, 5 - итоговая оценка выставляется на основании результатов экзамена (по пятибалльной шкале) и оценки за дополнительное суммативное оценивание за учебный год (по пятибалльной шкале) в процентном соотношении 30 на 70. Округление итоговой оценки проводится к ближайшему целому.

При получении оценки 2 за дополнительное суммативное оценивание за учебный год обучающиеся 11 (12) класса не допускаются к итоговой аттестации и получают справку о незавершенном общем среднем образовании.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- Banks J., Smyth E. (2015). *'Your whole life depends on it': academic stress and high-stakes testing in Ireland*. *Journal of Youth Studies*, 18, 598–616. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13676261.2014.992317>
- Blazar, D., & Kraft, M. A. (2017). *Teacher and teaching effects on students' attitudes and behaviors*. *Educational evaluation and policy analysis*, 39(1), 146–170. <https://doi.org/10.3102/016237371667026>
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic status and child development. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 371–399. <https://doi.org/https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135233>
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95–S120. <https://doi.org/https://doi.org/10.1086/228943>
- Dee T. S., Jacob B. A. (2006, April). *Do high school exit exams influence educational attainment or labor market performance?* (Working paper 12199). National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/papers/w12199>
- Eccles, J. S. (1992). School and family effects on the ontogeny of children's interests, self-perceptions, and activity choices. *Nebraska Symposium on Motivation*, 40, 145–208.
- Eccles, J. S. (2011). Gendered educational and occupational choices: Applying the Eccles et al. model of achievement-related choices. *International Journal of Behavioral Development*, 35(3), 195–201. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0165025411398185>
- Greene, J. P. and Winters, M. A. (2004). *Pushed out or pulled up? Exit exams and dropout rates in public high schools*. Manhattan Institute for Policy Research, New York, NY.
- Högberg B. et al. (2019). *Consequences of school grading systems on adolescent health: evidence from a Swedish school reform*. *Journal of Education Policy*, 36, 84–106. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02680939.2019.1686540>
- Jane Arnold Lincove, Catherine Mata, Kalena E. Cortes; *A Bridge to Graduation: Post-Secondary Effects of an Alternative Pathway for Students Who Fail High School Exit Exams*. *Education Finance and Policy* 2024; doi: https://doi.org/10.1162/edfp_a_00419
- Kessels, U., & Hannover, B. (2008). When being a girl matters less: Accessibility of gender-related self-knowledge in single-sex and coeducational classes and its impact on students' physics-related self-concept of ability. *The British Journal of Educational Psychology*, 78 (Pt 2), 273–289. <https://doi.org/https://doi.org/10.1348/000709907X215938>
- Kessels, U., Heyder, A., Latsch, M., & Hannover, B. (2014). *How gender differences in academic engagement relate to students' gender identity*. *Educational Research*, 56(2), 220–229. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/00131881.2014.898916>
- Kyore J. (2019). *The effect of exit exams on college enrollment: A state level analysis* [Doctoral dissertation, University of Missouri].
- Larson R. (2000). *The Korean 'Examination Hell': long hours of studying, distress, and depression*. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 249–271. (<https://link.springer.com/article/10.1023/A:1005160717081>)

Martignone, F., Ferretti, F., & Lemmo, A. (2018). *Attained curriculum and external assessment in Italy: How to reflect on them?* In Y. Shimizu & R. Vithal (Eds.), *School mathematics curriculum reforms: Challenges, changes and opportunities*. Proceedings of the twenty-fourth ICM1 study conference (pp. 381–388). International Commission on Mathematical Instruction.

Martijn Meeter (2023) *Predicting Retention in Higher Education from high-stakes Exams or School GPA*, *Educational Assessment*, 28:1, 1-10, DOI: 10.1080/10627197.2022.2130748

OECD. (2013). *PISA 2012 results: What students know and can do. Student performance in mathematics, reading and science*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-volume-I.pdf>

Osta, I. (2018). *The math curriculum reform in Lebanon: Achievements, problems and challenges*. In Y. Shimizu & R. Vithal (Eds.), *School mathematics curriculum reforms: Challenges, changes and opportunities*. Proceedings of the twenty-fourth ICM1 study conference (pp. 93–100). International Commission on Mathematical Instruction.

Oliver Anderson (2022). "Walking the line: Does crossing a high stakes exam threshold matter for labour market outcomes?," CEPEO Working Paper Series 22-05, UCL Centre for Education Policy and Equalising Opportunities, revised Apr 2022. <https://repec-cepeo.ucl.ac.uk/cepeow/cepeowp22-05.pdf>

Papay, J. P., Murnane, R. J., & Willett, J. B. (2014). *High-school exit examinations and the schooling decisions of teenagers: Evidence from regression-discontinuity approaches*. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 7(1), 1-27.

Papay, J.P., Mantil, A., & Murnane, R.J. (2022). *On the Threshold: Impacts of Barely Passing High-School Exit Exams on Post-Secondary Enrollment and Completion*. *Educational Evaluation and Policy Analysis*. <https://doi.org/10.3102/01623737221090258>

Pearlin L. I. et al. (1981). *The stress process*. *Journal of Health and Social Behavior*, 22, 337–356. <https://www.jstor.org/stable/2136676>

Putwain, D.W., Symes, W. *The perceived value of maths and academic self-efficacy in the appraisal of fear appeals used prior to a high-stakes test as threatening or challenging*. *Soc Psychol Educ* 17, 229–248 (2014). <https://doi.org/10.1007/s11218-014-9249-7>

Rodríguez-Muñiz, L., Díaz, P., & Muñiz-Rodríguez, L. (2018). *Statistics and probability in the Spanish baccalaureate: Intended curriculum and implementation in textbooks*. In Y. Shimizu & R. Vithal (Eds.), *School mathematics curriculum reforms: Challenges, changes and opportunities*. Proceedings of the twenty-fourth ICM1 study conference (pp. 413–420). International Commission on Mathematical Instruction.

Shepard, L. A. (2004). *Curricular Coherence in Assessment Design*. *Teachers College Record*, 106(14), 239-249. <https://doi.org/10.1177/016146810410601411>

Sirin, S. R. (2005). *Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review of research*. *Review of Educational Research*, 75(3), 417–453. <https://doi.org/https://doi.org/10.3102/00346543075003417>

Voyer, D., & Voyer, S. D. (2014). *Gender differences in scholastic achievement: A meta-analysis*. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1174–1204. <https://doi.org/https://doi.org/10.1037/a0036620>

Warren, J. R. and Edwards, M. R. (2005). *High school exit examinations and high school completion: Evidence from the early 1990s*. Educational Evaluation and Policy Analysis, 27(1):53–74.

Warren, J. R., Jenkins, K. N., and Kulick, R. B. (2006). *High school exit examinations and state-level completion and GED rates, 1975 through 2002*. Educational Evaluation and Policy Analysis, 28(2):131–152.

Warren, R. W., Grodsky, E., and Lee, J. C. (2008). *State high school exit examinations and postsecondary labor market outcomes*. Sociology of Education, 81(1):77–107.

Warren, R. W. and Jenkins, K. N. (2005). *High school exit examinations and high school dropout in Texas and Florida, 1971–2000*. Sociology of Education, 78(2):122–143.

Westrick, P. A., Le, H., Robbins, S. B., Radunzel, J. M. R., & Schmidt, F. L. (2015). *College performance and retention: A meta-analysis of the predictive validities of ACT® Scores, high school grades, and SES*. Educational Assessment, 20(1), 23–45. doi:10.1080/10627197.2015.997614

White, K. R. (1982). *The relation between socioeconomic status and academic achievement*. Psychological Bulletin, 91(3), 461–481. <https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0033-2909.91.3.461>